

Broj: 274-1-I/16

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU
za 2015. godinu

Banja Luka, mart 2016.

Sadržaj:

I	UVOD	5
1.	UN Konvencija o pravima djeteta	5
2.	Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena	8
II	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA	14
1.	Podnositelac prijave	16
2.	Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta	17
3.	Broj djece	18
4.	Kojeg uzrasta su djeca?	19
5.	Kojeg su pola djeca?	19
6.	Prijave prema institucijama	20
7.	Način prijema žalbe	21
8.	Postupanje po prijavama-žalbama	22
III	LIČNA PRAVA DJETETA	23
1.	Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	23
2.	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima	24
3.	Izvršenje odluka nadležnih organa	30
4.	Pravo djeteta na izdržavanje	32
5.	Pravo na savjetovanje	34
6.	Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad	35
7.	Prava djece i višečlane porodice	35
8.	Prava djece i samohrani roditelj	38
IV	DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	40
1.	Hraniteljstvo	40
2.	Usvojenje	42
3.	Djeca smještena u instituciju	44
4.	Pravo na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja	47
V	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	50
1.	Nasilje nad djecom	50
2.	Vršnjačko nasilje	58
3.	Nasilje na internetu	60
4.	Zabранa fizičkog kažnjavanja djece	61
5.	Pravo na privatnost	62
VI	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	64
1.	Zdravstvena zaštita	64
VII	ZAŠTITA PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU	74
VIII	PRAVO NA OBRAZOVANjE	79
1.	Usklađivanje opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova	79
2.	Video nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama	81
3.	Disciplinska odgovornost učenika	81
4.	Izbor učenika generacije	88

5. Osiguranje učenika od posljedica nesrećnog slučaja	89
6. Nastavni plan i program.....	90
7. Saradnja škole i roditelja.....	90
8. Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku	92
9. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	92
IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	98
1. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.....	98
X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA.....	101
1. Socijalna zaštita	101
2. Ekonomsko iskorištavanje djece i obavljanje štetnih poslova	104
XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA.....	108
1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija	108
2. Zaštita prava na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom	110
3. Primjena vaspitne preporuke-zaštita prava i interesa djece	112
4. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja	114
5. Djeca čiji su roditelji u zatvoru.....	118
6. Djeca u saobraćaju.....	120
XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI.....	122
1. Posebni izvještaji.....	122
2. Preporuke.....	122
3. Mišljenja.....	124
XIII SARADNJA SA DJECOM	125
XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	138
XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	142
XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU	146
XVII OSTALE AKTIVNOSTI	148
XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA	153
XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2016. GODINU	155

Narodna skupština Republike Srpske na 11. redovnoj sjednici održanoj 14. aprila 2016. godine jednoglasno je usvojila Godišnji izvještaj o radu Ombudsmana za djecu za 2015. godinu.

I UVOD

1. UN Konvencija o pravima djeteta

a) Najbolji interes djeteta

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje da se u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije socijalnog staranja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, obezbijedi da najbolji interes djeteta bude od prvenstvenog značaja.

Država se obavezuje da djetetu obezbijedi takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i u tom cilju preduzima sve odgovarajuće zakonodavne i administrativne mjere.

Najbolji interes djeteta, pored toga što se uspostavlja kao pravo djeteta, posebno se izdvaja i kao jedan od četiri osnovna principa Konvencije, odnosno, kao uslov za ostvarivanje svakog prava za svako dijete na njegovom putu odrastanja.

Najbolji interes djeteta je pravni standard koji nije unaprijed određen, ali je odrediv pravni pojam. Oni koji ga u praksi primjenjuju, osnovni problem vide u činjenici da nije unaprijed određen.

Instituciji su se obraćali predstavnici različitih institucija i službi sa pitanjem koji su to kriteriji na osnovu kojih se utvrđuje šta je u datoј situaciji najbolji interes djeteta, imaju li oni svoju listu prioriteta, da li je jedan kriterij važniji od drugog i sl.

Centri za socijalni rad, postupajući u jednom broju predmeta, pozivaju se na najbolji interes djeteta onda kad zahtjevu udovoljavaju. Međutim, primjetno je da u slučaju kada zahtjevu ne udovoljavaju izostaju razlozi i obrazloženje zašto je i ta odluka u najboljem interesu djeteta.

Poseban problem je uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, jer donesena odluka nema obrazloženje iz kojeg je vidljivo kojim kriterijima se rukovodio organ i zašto je donesena odluka u najboljem interesu djeteta. Dodatni problem je i kad se donesena odluka o uređenju viđanja, koja je postala pravosnažna, ne izvršava. Svako neizvršavanje takve odluke protivno je najboljem interesu djeteta, zanemarivanje je djeteta i nasilje nad njim.

Princip najboljeg interesa djeteta nije adekvatno primijenjen ni u situacijama gdje su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod regulisanja smještaja djece u različite oblike alternativne brige. (Rješenje kojim se dijete zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u dom u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti, ne utvrđuju stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj privremen i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom i sl.)

Pored činjenice da izostaje procjena najboljeg interesa djeteta u svakom pojedinačnom slučaju, postupak koji se vodi, vrlo često, ne slijedi proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava uključujući i specifične okolnosti vezane za dijete kao i učešće djeteta u postupku koji se njega tiče.

Naprijed navedeno su samo neke od situacija koje potvrđuju potrebu individualnog pristupa u prepoznavanju djetetovih potreba, ali i potrebu angažovanja stručnjaka

različitih profila, kako bi se u datim uslovima, na najbolji mogući način odgovorilo na potrebe djeteta. Procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta su aktivnosti koje prethode donošenju odluke. Procjenu najboljeg interesa djeteta čini analiza svih elemenata i specifičnih okolnosti vezanih za dijete u svakom pojedinačnom slučaju, a koji su neophodni za donošenje odluke u konkretnoj situaciji, uz obavezno učešće djeteta. Utvrđivanje najboljeg interesa djeteta podrazumijeva proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava.

Komitet za prava djeteta razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta izrazio je svoju zabrinutost i dao brojne preporuke i u vezi sa ostvarivanjem ovog osnovnog principa Konvencije.

Komitet konstatiše da princip najboljeg interesa djeteta u praksi nije našao svoju punu primjenu, te je naložio BiH da intenzivira svoje aktivnosti i da osigura da se ovaj princip implementira u sve zakonske odredbe, ali i sudske i administrativne odluke, planove i programe i usluge koji se tiču djece.¹

U svojim preporukama² Komitet ponovo poziva državu da pojača napore kako bi se osiguralo da načelo najboljeg interesa djeteta bude široko poznato i na odgovarajući način ugrađeno i dosljedno primjenjeno u svim zakonodavnim, administrativnim i sudskim postupcima i svim politikama, programima i projektima relevantnim i sa uticajem za/na djecu, posebno onih lišenih porodičnog okruženja.

Imajući u vidu:

- probleme u praksi u procjeni i utvrđivanju najboljeg interesa djeteta,
- preporuke UN Komiteta kojima se nalaže obaveza državi da princip najboljeg interesa djeteta bude dosljedno primjenjen u svim aktivnostima koje se odnose na djecu,
- Opšti komentar broj 14³. koji, iako nije pravno obavezujući, za državu i sve njene institucije, ali i pojedince i druge organizacije koje rade sa djecom predstavlja „vodič“ za bolje razumijevanje Konvencije i njeno kvalitetnije provođenje u praksi,

Ombudsman za djecu je⁴ u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu za djecu,

Predložio Ministarstvu porodice, omladine i sporta⁵, preuzimanje potrebnih mjera i aktivnosti, kojima će se doprinijeti da princip najboljeg interesa djeteta bude obezbijeđen u svim aktivnostima i postupcima koji se vode, na način da:

- Pokrene inicijativu za izradu popisa elemenata koji mogu koristiti nadležnim službama za procjenu najboljeg interesa djeteta, imajući pri tome u vidu da popis elemenata nije konačan i da nema hijerarhijski redoslijed, te da je moguće razmatrati i druge elemente koji su relevantni za konkretne okolnosti svakog djeteta.

¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke BiH, 2005. tačka 29.

² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke BiH, 2012. tačka 32.

³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 14 (2013), O pravu djeteta da se prvenstveno vodi računa o njegovim najboljim interesima

⁴ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj: 1204-19-PŽS-26/15 od 12.11.2015. godine

⁵ Zakonom o republičkoj upravi, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:118/08, 11/09, 74/10, 24/12 i 121/12 utvrđeno je članom 22. da Ministarstvo porodice, omladine i sporta obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: promovisanje i praćenje primijene konvencija koje se odnose na zaštitu djece

b) Statistika o djeci

UN Komitet za prava djeteta, 2012. godine, razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Konvencije izrazio je duboku zabrinutost zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na implementaciju Konvencije i jasne podjeli odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka, te ponavlja svoju raniju preporuku državi da razvije koordinisani sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji bi trebalo da „pokrije“ svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlaniti te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita.⁶

Komitet za prava djeteta posebno naglašava važnost posjedovanja sveobuhvatnih i aktualnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim aspektima ranog djetinjstva.⁷

Sistem dječje zaštite, njegovo jačanje i unapređivanje u cjelini, pored ostalog zahtijeva i vođenje evidencija o ostvarivanju prava djece u različitim oblastima.

Pri tome, vođenje evidencija nije samo sebi cilj, prikupljeni podaci zahtijevaju analizu, a sve u cilju praćenja ostvarivanja prava djece i njegovog unapređivanja, jer je kontinuirano praćenje ostvarivanja prava djece i njihova zaštita u različitim sektorima, između ostalog, i u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno je osnov za predlaganje dodatnih mjera i nedostajućih usluga radi poboljšanja onih dijelova sistema na koje ukazuju i analize prikupljenih podataka, ali i u određivanju prioriteta u postupanju nadležnih.

Pokazatelji su, između ostalog, i u funkciji ocjene stvarnih efekata primjene postojećih zakonskih rješenja i treba da ukažu koji zakon i u kojem dijelu treba mijenjati, koji podzakonski akti se moraju mijenjati, kako ujednačiti praksu u pristupu nadležnih službi i institucija u primjeni zakona, u kojim dijelovima i zašto nadzor ne funkcioniše, i sl.

Institucija je vrlo često suočena sa pitanjima da li je u porastu vršnjačko nasilje, koji broj djece je zatečen u prosjačenju prošle godine, koji broj djece ne prima alimentaciju, koji broj djece nije ostvario pravo na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i drugim bliskim srodnicima, koji broj djece je isključen iz škole po izrečenoj disciplinskoj mjeri, da li je nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje djece u porastu ili...

Na žalost, objedinjeni podaci izostaju, a ako i postoje onda se isti ne analiziraju, što opet za posljedicu ima da izostaje praćenje prisutnih pojava i problema u ostvarivanju prava djeteta u različitim resorima, kao što je npr. prisutnost vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu. Iako vaspitno-obrazovne ustanove imaju svoje evidencije o tome, i dalje izostaje analiza podataka prikupljenih od svih škola.

Uspostavljanje i vođenje evidencije o djeci pored jedinstvene metodologije u prikupljanju podataka traži i dodatnu osjetljivost vezano za zaštitu privatnosti djeteta, zato je posebno važno definisati vođenje same evidencije, pod kojim uslovima i ko ima pristup podacima o djeci, koji podaci su i kako zaštićeni.

⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 17, 18.

⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 7/2005, Implementacija prava djeteta u ranom djetinjstvu

2. Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena

U skladu sa članom 17. Zakona⁸, Ombudsman za djecu svake godine Narodnoj skupštini podnosi Godišnji izvještaj. Izvještajem se prikazuju aktivnosti i rad Ombudsmana za djecu u izvještajnom periodu, daje pregled podataka o prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitom osnovu, te predlaže mјere i aktivnosti radi unapređenja sistema dječje zaštite.

Dio izvještaja koji se odnosi na ostvarivanje prava djece rezultat je, prije svega, prijava o povredi prava djeteta Ombudsmanu za djecu, ali i neposrednih saznanja u kontaktima i sa djecom i odraslima.

Radi mogućnosti praćenja povreda prava djeteta kroz duži vremenski period, i ovim izvještajem, korištena je ista metodologija kao i u ranijim.

Unapređenje društvene brige za djecu, jačanje sistema zaštite djece i njihovih interesa, ulaganje u djecu i njihov razvoj i odrastanje, maksimalno moguće u datim uslovima, prije svega je potreba djece, ali i društva u cijelini, a onda i zahtjev Konvencije, jer zbog posebne prirode djece, i njihove veće ranjivosti i osjetljivosti na rizike i povrede, posljedice neblagovremenih i neodgovarajućih postupanja mogu biti vrlo teške i dugotrajne i dodatno teške što je dijete mlađeg uzrasta.

U zadnjih nekoliko godina primjetna je sve veća vidljivost djece i njihovih potreba, što je posljedica sve veće osviještenosti društva o važnosti, ali i specifičnosti zaštite prava i interesa djece.

U pojedinim oblastima učinjeni su značajni pomaci u zaštiti prava i interesa djeteta, ne samo u normativnom dijelu, već i sve većoj osjetljivosti svih subjekata zaštite. Međutim, normativni okvir, i zakon i doneseni podzakonski akti u zaštiti djece i maloljetnika u sukobu sa zakonom, na žalost, u praksi još uvijek nemaju svoju punu primjenu, jer zakonom utvrđene obaveze još uvijek nisu realizovane (lista ustanova za uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove lokalne zajednice, uspostavljanje vaspitnog centra i vaspitne ustanove, pravo na obrazovanje djece), što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece u ovoj oblasti.

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti doprinos je unapređenju zaštite djece po različitim osnovama jer je, pored većeg obima prava, znatno proširio i krug lica – djece, korisnika prava iz socijalne zaštite. Međutim, i u ovoj oblasti, ostvarivanje prava djece je dovedeno u pitanje, jer za ostvarivanje prava na dnevno zbrinjavanje djece⁹ u svim lokalnim zajednicama nisu uspostavljeni potrebni centri.

Značajan doprinos unapređenju zaštite djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja predstavlja potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece i uvođenje programa prevencije različitih oblika nasilja u obrazovni sistem.

Međutim, postupanjem jednog broja nadležnih službi i institucija, iako su Protokolom uspostavljeni obavezujući standardi postupanja i definisana procedura postupanja, dovodi se u pitanje ostvarivanje prava djeteta i njegovo pravo na zaštitu - jer izostaje adekvatna reakcija nadležnih, a time i potrebna podrška djetetu. Nadležni, vrlo često,

⁸ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:103/08 i 70/12, član 17: Ombudsman za djecu dužan je da jednom godišnje podnese izvještaj Narodnoj skupštini o svom radu. Izvještaj o radu za prethodnu godinu podnosi se najkasnije do 15. marta tekuće godine.

⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 37/12, član 20: Prava u socijalnoj zaštiti po ovom zakonu su: e) dnevno zbrinjavanje,

svoju obavezu na postupanje, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima, prebacuju na druge institucije i organizacije.

Propusti u radu nadležnih službi i institucija, koje imaju javna ovlašćenja i vode postupke i donose odluke o ostvarivanju prava djece i njihovoј zaštiti, a kojima se ukazuje na povrede prava i interesa djece, najčešće se odnose na:

- a) Izostanak adekvatne reakcije koja se ogleda u činjenici da o podnesenom zahtjevu za ostvarivanje prava ili o prijavi o povredi prava nema odluke, ili se odluka ne donosi u zakonom određenom roku, ili se stranci o njenom podnesenom zahtjevu dostavlja obavještenje, informacija i sl, ne odlučuje se na način i pod uslovima utvrđenim zakonom, a što dovodi do povrede prava i interesa djece.
- b) Izostanak adekvatne reakcije koja prizilazi iz činjenice da donešena odluka nije u skladu sa zakonom, da donešenoj odluci nije prethodila zakonom utvrđena procedura, da dijete nije učestvovalo u postupku, ili da u istom nije zastupano od roditelja ili staratelja, da odluka nije obrazložena i sl. Iz donešenih odluka primjetan je nedostatak jasnih i za sve poznatih pravila rada, nejednak pristup službi u rješavanju istovjetnih zahtjeva, što opet dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta i njegovu zaštitu.
- c) Izostanak adekvatne reakcije prisutan je i u situacijama u kojima građani ukazuju na neprofesionalan odnos zaposlenih, traže izuzeće zaposlenih u pojedinim službama ili izuzeće cijele službe.

Primjeri dobre prakse prisutni su u svim oblastima, koji se na žalost u sistemu ne prepoznavaju kao takvi. Nadležni resori aktivnosti bi, pored ostalog, morali usmjeriti i u prepoznavanje dobrih i najboljih ustanova i službi, koji u pojedinačnim slučajevima ulažu maksimalne napore da odgovore na potrebe djece, bez obzira na kapacitete kojima raspolažu.

Za instituciju Ombudsmana za djecu, primjeri dobre prakse su one ustanove i službe, koje prvim obraćanjem Ombudsmana za djecu preuzimaju sve potrebne mjere u provjeri navoda o povredi prava djeteta na koje se prijavom ukazuje i traže rješenja kako bi otklonili situaciju koja je dovela do povrede prava djeteta, ako njihovi nalazi ukazuju da je došlo do povrede prava djeteta. Ako nalazi ukazuju, da navodi iz prijave nisu osnovani i da do povrede prava djeteta nije došlo, onda i taj stav, institucije i službe moraju jasno obrazložiti. Institucija Ombudsmana za djecu primila je 23.10.2015. godine prijavu kojom se ukazuje na povrede prava djeteta, jer dijete već neko vrijeme ne pohađa nastavu.¹⁰

U svom odgovoru, a postupajući po preporuci ombudsmana za djecu, Centar za socijalni rad navodi: „Imajući u vidu gore navedeno, kao i telefonski razgovor između ombudsmana za djecu i psihologa centra, stručni tim Centra za socijalni rad odlučio je da uvaži Preporuku Ombudsmana za djecu i da u skladu sa zakonom preuzme i dodatne mjere.¹¹

Prijave po kojima je Institucija postupala i u izveštajnom periodu odnose se na gotovo sva područja dječjeg odrastanja.

Ipak, u najvećem broju, prijavama se ukazuje na ugroženost djece u postupcima prekida bračne ili vanbračne zajednice, na neadekvatnu zaštitu od različitih oblika nasilja, te na različita pitanja ostvarivanja prava djece u obrazovnom sistemu.

¹⁰ Predmet broj:1384-107-PŽ/15

¹¹ Odgovor Centra za socijalni rad broj: 036-60201-1/15 od 03.12.2015.godine

I dalje je, zaštita prava i interesa djece dovedena u pitanje, po različitom osnovu u postupcima koji se vode zbog prekida bračne ili vanbračne zajednice, najčešće u pitanju pravo djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi i ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje. Iako praksa pokazuje da nema efikasne zaštite djeteta i njegovih interesa u ovim postupcima, iako statistika upozorava da je svakom godinom sve veći broj djece čija su prava ozbiljno ugrožena u ovim postupcima, izostao je aktivniji odnos u prepoznavanju ozbiljnosti problema i traženju sistemskih rješenja koja mogu doprinijeti njegovom unapređenju.

Nasilje i zlostavljanje djece i, posebno, zanemarivanje djece koje je sve prisutnije, je ozbiljan problem, a da još uvijek nije prepoznato u svim njegovima oblicima. Postojeći normativni okvir, iako uspostavlja standarde i definiše procedure postupanja, definitivno nije dovoljan, jer izostaje odgovarajuća reakcija nadležnih službi prije svega u dijelu podrške i pomoći djetetu, ali i u dijelu pokretanja postupka radi utvrđivanja odgovornosti počinilaca. Zbog toga se aktivnosti moraju usmjeriti na jačanje odgovornosti zaposlenih u nadležnim službama i institucijama, prije svega u vaspitno-obrazovnim ustanovama zbog nepostupanja prema definisanim procedurama, ali i odgovornosti roditelja koji se ne odazivaju na pozive škole i odbijaju potrebnu saradnju.

Suštinski dio primjene Konvencije predstavlja i **kontinuirano praćenje uticaja** postojećih zakonskih rješenja, mjera i politika na djecu i ocjena stvarnih efekata njihove primjene. Praksa pokazuje da takve analize izostaju. Postupajući po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na izdržavanje, praksa pokazuje da postojeći normativni okvir nije osigurao potrebne mehanizme da djeca svoje pravo na izdržavanje i ostvare. Pri tome, nema podataka o tome koji broj postupaka se vodi radi plaćanja alimentacije, koji su dosuđeni iznosi izdržavanja, zašto se odustaje od postupaka i u slučajevima kada roditelj radi i ima stalna primanja, zašto centar za socijalni rad može pokrenuti postupak, a ne mora.

Pored kontinuiranog praćenja primjene zakonskih rješenja, suštinski dio primjene Konvencije predstavlja i **prikupljanje podataka i vođenje evidencija** koje se odnose na sve faze dječijeg odrastanja. Praksa pokazuje, a što se i ovim izvještajem u zaštiti prava djece u određenim oblastima posebno naglašava, da prikupljanje podataka i njihova analiza izostaje.¹² Prikupljeni podaci - evidencije i njihova analiza pored statističkih pokazatelja - broj djece čija su prava po različitim osnovama povrijedjena, njihov uzrast, pol, ko su nadležni organi i da li i u kojoj mjeri koriste zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti prava i interesa djeteta, ukazuju i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionsao, odnosno da bi u datim uslovima, na najbolji mogući način odgovorio na potrebe djeteta. Izvještaji o ostvarivanju prava djeteta u različitim resorima, na kojima Institucija insistira, nisu sami sebi svrha, već su prije svega u funkciji praćenja pojave i problema, sa ciljem otklanjanja onih situacija koje sistem čine nedovoljno efikasnim i istovremeno su osnov za intervenciju u postojećim normativnim rješenjima.

Implementacija Konvencije je proces koji zahtijeva **usklađenost zakona** sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije. U skladu sa Zakonom o Ombudsmanu za djecu i utvrđenim nadležnostima, Institucija, posebno, i ovim Izvještajem ukazuje na neophodnost usklađivanja zakona sa zahtjevima Konvencije o pravima djeteta, posebno Porodičnog zakona, Krivičnog zakona i zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju.

Pored zakona i njihove usklađenosti sa zahtjevima Konvencije, u ostvarivanju zakonom utvrđenih prava djeteta izuzetno važnu ulogu imaju i podzakonski akti, koji se, na žalost,

¹² Izuzetak je Ministarstvo unutrašnjih poslova koje vodi evidencije i o djeci po različitim osnovama, u okviru njihovih zakonskih ovlaštenja

ne donose u zakonom određenom roku, a što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po tom osnovu. Jedan od primjera je Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje. Iako je Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđeno da ministar donosi Pravilnik, Pravilnik nikada nije donesen, tako da pitanje ishrane djece za vrijeme njihovog boravka u školi nije uređeno na način kako je to zakonom propisano.

Da bi se obezbijedio jednak pristup u primjeni zakona u ostvarivanju prava djece i njihovo zaštiti, neophodan je i stalni stručni nadzor u postupanju nadležnih službi, koji treba biti prije svega u funkciji prevencije, ne samo kod kontrolisanog organa već i kod drugih nadležnih službi po istom osnovu.

Međutim, pored činjenice da izostaje preventivna uloga, postupanjem prosvjetnog inspektora i u pojedinačnim slučajevima, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, na način da ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u vršenju inspekcijskog nadzora, čine se propusti u radu na štetu prava djeteta. Propusti u radu najčešće se odnose na slučajeve da se ne utvrđuje činjenično stanje u potpunosti, ne upušta se u analizu propisa koji uređuje rad kontrolisanog organa, ne konstatuju se činjenice i okolnosti koje se po zakonu moraju zapisnikom konstatovati. Dostavljajući zapisnik kontrolisanom organu o izvršenom nadzoru, u kojem nema jasnog stava inspektora da li je postupanje u konkretnom slučaju bilo u skladu sa zakonom ili nije, prosvjetni inspektor, ocjenu o tome praktično prepušta organu nad kojim je vršio nadzor. Da pristup u vršenju inspekcijskog nadzora zahtjeva ozbiljnu analizu, potvrđuje i presuda suda kojom se poništava odluka škole, a da te propuste škole inspekcija nije konstatovala, iako je izvršila nadzor.

Nedovoljna **koordinacija** u radu različitih resora ali i unutar istih resora u planiranju i definisanju politika, određivanju prioriteta u ostvarivanju prava i interesa djece i njihovo zaštiti, u vršenju nadzora, u postupanju u pojedinačnim predmetima, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece u određenim oblastima, a što u praksi dovodi do prebacivanja odgovornosti sa jednog na drugog subjekta zaštite.

U izvještajnom periodu Vlada je dala pozitivno mišljenje za pokretanje postupka zaključivanja 3. Opcionog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta,¹³ kojim, između ostalog, zadužuje Ministarstvo porodice, omladine i sporta da, u saradnji sa resorno nadležnim ministarstvima i institucijama, prati postupak za zaključivanje Fakultativnog protokola i o tome izvještava Vladu Republike Srbije.¹⁴

Pored toga, što se izvještajem ukazuje na potrebu sistemskih mjera i aktivnosti u različitim resorima, Ombudsman za djecu posebno ukazuje na potrebu:

- **Donošenja dugoročnog strateškog dokumenta za djecu**, kojim bi se definisale dugoročne politike, mjere i aktivnosti radi unapređenja položaja djece u svim segmentima društva, koji bi mobilisao sve nadležne institucije i organizacije, a koji bi na osnovu identifikovanih problema u različitim resorima odredio i prioritete u njihovom rješavanju. Zaključkom od 05.12.2013.godine Vlada Republike Srbije je zadužila nadležna ministarstva za izradu strateškog planskog dokumenta za unapređenje položaja djece u Republici Srbiji.¹⁵

¹³ Informacija o stavu Vlade od 17.4.2015.godine

¹⁴ Treći Opcioni protokol o proceduri obraćanja, koji je stupio na snagu 2014. godine omogućava pojedincima ili grupama, ili trećim licima da podnesu predstavku Komitetu za prava djeteta u slučajevima kada nacionalni sistemi nisu obezbjedili odgovarajuću zaštitu prava djeteta.

¹⁵ Strategija Savjeta Evrope za djecu 2012-2015 definiše četiri strateška cilja:

- promovisanje usluga u različitim resorima po mjeri djeteta,
- eliminisanje svih oblika nasilja nad djecom,
- garantovanje prava djeci u posebnim situacijama, djeci bez roditeljskog staranja, djeci sa smetnjama u razvoju,

- **Izmjene i dopune Porodičnog zakona** kojima bi se omogućilo ostvarivanje prava djeteta u skladu sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije, ali i kako bi se roditelji učinili odgovornijim za postupanja u interesu djece, ali i jačala odgovornost nadležnih službi za vođenje postupaka i donošenje odluka u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Problemi u praksi u primjeni Porodičnog zakona, a koji se najčešće odnose na ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na izdržavanje, usvojenje djeteta, zaštita djeteta od nasilja i zanemarivanja u porodici i njegovo zbrinjavanje izvan porodice, jednim dijelom, posljedica su nedorečenih zakonskih rješenja.

- Donošenje zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju

Od donošenja Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju u 2008. godini, tri puta su vršene njihove izmjene i dopune, kojima nisu prepoznati zahtjevi Konvencije o pravima djeteta kao potrebe djeteta u obrazovnom sistemu, a koji bi omogućili da se zakonom definisani ciljevi obrazovanja mogu realizovati. Novim zakonom neophodno je, između ostalog, jasno definisati koja prava djeca imaju u obrazovnom sistemu, ali isto tako i njihove obaveze u tom sistemu te pitanje njihove odgovornosti, kao i jasno definisanu proceduru u zaštiti prava utvrđenih zakonom, ali i podršku djeci sa smetnjama u razvoju - pitanje asistenata u nastavi.

- **Izmjene i dopune Krivičnog zakona**, kao odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu moraju poslati jasnu poruku djeci (i da nijedno dijete nije žrtva seksualnog zlostavljanja) da će ih sistem zaštiti. To, između ostalog, znači strožije kazne za počinioce krivičnog djela na štetu djece, zabranu rada sa djecom, zabranu približavanja objektima koje koriste djeca, povećanje dobne granice za dobrovoljni pristanak na polni odnos (sada je 14 godina), čime bi se učinili odgovornim oni koji manipulišu djecom, zloupotrebljavaju ih i iskorištavaju na najgori mogući način za zadovoljenje svojih potreba.

- **Uspostavljanje registra** počinilaca krivičnog djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, kao jednu od mjera koja može doprinijeti boljoj zaštiti djece od lica koja su već počinila ova djela, sa ciljem da se ova lica drže pod nadzorom, te da se eliminiše mogućnost da počiniovi ovih djela, po bilo kojem osnovu budu angažovani u radu sa djecom.

- **Da programi prevencije zaštite zdravlja** djece i različitih oblika rizičnog ponašanja budu sastavni dio školskog programa, kako bi djeca od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu, njihovim potrebama i mogućnostima u školi dobila potrebne informacije i znanja o štetnosti alkohola, duvana, droga, o zdravoj ishrani, o važnosti fizičke aktivnosti, problemima u adolescenciji, reproduktivnom zdravlju mladih.

- **Osnivanje fonda za podršku djeci sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima.** Djeca sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima vode tešku borbu sa bolešću, dugotrajnim liječenjem i teškim terapijama. Osnivanje fonda pored finansijske podrške treba da doprinese i boljoj informisanosti roditelja, bržim procedurama i jednakog pristupa za svu djecu bez obzira na troškove liječenja.

- **Izvještaj o nasilju nad djecom** za 2015.godinu treba obavezno da uključi i prikupljene podatke za 2014.godinu, s obzirom da poslije Prvog izvještaja o nasilju nad djecom u 2013.godini, koji je Vlada razmatrala 05.06.2014.godine, drugi izvještaj nije urađen.

- promovisanje prava djece na izražavanje mišljenja i učešća u svim postupcima koji se njih tiču.

- **Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj 2009-2014.**¹⁶godine¹⁶ definisala je strateške i operativne ciljeve, programe i mjere te plan realizacije programa mjera, kao osnovu, koja će u narednom periodu omogućiti kontinuirano praćenje razvoja porodice, te joj pružati adekvatnu pomoć i podršku. Iako se aktivnosti za razvoj porodice, definisane Strategijom odnose na period 2009 - 2014. godine, aktivnosti na donošenju novog strateškog dokumenta još uvijek nisu dale rezultat.

U poređenju sa zemljama okruženja, broj prijava građana Instituciji, ali i same djece, vidimo prije svega, kao posljedicu sve veće vidljivosti djece i njihovog prava na zaštitu i veće osjetljivosti i vladinog i nevladinog sektora, ali i medija za brojna pitanja dječijeg odrastanja, kao i sve veće vidljivosti institucije Ombudsmana za djecu i povjerenja građana u istu.

Ali, zabrinjava činjenica da se i u izvještajnom periodu jedan broj građana obraćao Ombudsmanu za djecu i prije nego nadležnim službama i institucijama, očekujući da će nadležni tek tada reagovati.

Razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini, UN Komitet za prava djeteta pozdravlja osnivanje nezavisnog Ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj¹⁷ i smatra da osnivanje takvih tijela spada u obaveze preuzete od strana ugovornica nakon ratifikacije kojima se obezbjeđuje sprovođenje Konvencije i unapređuje univerzalna realizacija prava djeteta.¹⁸

Jednim brojem prijava Instituciji ukazuje se na povrede prava djece, uglavnom djece sa smetnjama u razvoju i teškim oboljenjima, a koja su već napunila 18 godina života. Zbog postojeće zakonske odredbe¹⁹ angažovanje Institucije je dovedeno u pitanje, a što ukazuje na potrebu dopuna Zakona o Ombudsmanu za djecu na način, da je dijete i svako lice koje se nalazi na redovnom školovanju (srednja škola) i djeca, koja su u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti korisnici prava iz socijalne zaštite.

Odrastanje djeteta je proces koji određuje njegovu budućnost. Ako u tom procesu odrastanja, odrasli koji imaju i obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje djeteta, ne prepoznaju djetetove potrebe i njegovo pravo na zaštitu, posljedice po dijete i njegov razvoj mogu biti vrlo teške i dugotrajne.

U vezi sa preuzetim obavezama i odgovornostima države u primjeni Konvencije, Komitet posebno naglašava da se ostvarivanje ljudskih prava djeteta ne smije shvatiti kao dobrotvorni rad ili iskazivanje milosti, već kao dužnost države u ispunjenju jasnih zakonskih obaveza prema svakom djetetu.²⁰

¹⁶ Usvojena 2009. godine

¹⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 19.

¹⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 2. Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava, tačka 1.

¹⁹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 2:Djetetom se, u smislu ovog Zakona, smatra svako lice koje nije navršilo 18 godina života, bez obzira na to da li je domaći ili strani državljanin, da li je rođeno u braku ili van braka, da li je usvojeno, te da li je pod roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja.

²⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5. Opšte mjere za sprovođenje Konvencije o pravima djeteta, tačka 11.

II POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA

U 2015. godini, Institucija je po prijavama - žalbama postupala u ukupno 642 predmeta od kojih su: 495 predmeti - primljene prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, 91 su predmeti preneseni iz 2014. godine i 56 su pojedinačni predmeti pokrenuti po službenoj dužnosti, što znači da je u radu bilo ukupno 642 predmeta po podnesenim prijavama.

Broj predmeta po podnesenim prijavama, po kojima se postupalo u izvještajnom periodu, u odnosu na prethodni izvještajni period ukazuje da je značajno smanjen broj predmeta prenesenih iz prethodne godine. Istovremeno, povećan je broj predmeta po službenoj dužnosti, ali i broj preporuka.

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, da kontinuirano sarađuje sa djecom, upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese,²¹ u izvještajnom periodu Institucija je postupala u 62 predmeta.

U istom periodu Instituciju je dolaskom u kancelariju, telefonom ili na drugi način kontaktiralo preko 1900 građana tražeći pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta. Najčešća pitanja odnose se na nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretnе situacije, traže „tumačenje“ pojedinih zakonskih odredbi, pitaju za rokove u kojima se predmeti trebaju završiti kod nekog od nadležnih organa, pitaju za mogućnost učešća Institucije u postupcima koji se već vode pred nadležnim organima, za mogućnost besplatne pravne pomoći, za obavezu dostavljanja dokumentacije, da li trebaju uložiti žalbu na doneseno rješenje i sl.

Jedan broj obraćanja Instituciji odnosi se i na situacije koje ne govore o povredi prava djeteta, ali su građani, bez obzira što znaju šta su nadležnosti Institucije tražili objašnjenja kome i kako da se obrate.

I u izvještajnom periodu, Ombudsmana za djecu je kontaktirao i jedan broj institucija koje su tražile pomoći i mišljenje za rješavanje pojedinačnih slučajeva. Institucija nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima, u kojima se ukazuje na povodu prava djeteta.

Instituciju je i u izvještajnom periodu kontaktirao i jedan broj građana iz Federacije BiH, ali i institucije, koje su tražile stav Institucije za prevazilaženje konkretnih situacija vezano za zaštitu prava djeteta. Jedan broj građana se obratio Instituciji bez obzira što su znali da Ombudsman za djecu nema nadležnosti za postupanje.

Institucija je i u izvještajnom periodu bila u jednom broju centara za socijalni rad, radi traženja rješenja ne samo za konkretan predmet, već za dodatna sistemska rješenja, koja bi u interesu djeteta skratila trajanje postupka i učinila odgovornijim one koji svojim djelovanjem ugrožavaju prava djeteta. Sa istim ciljem Institucija je kontaktirala i jedan broj osnovnih i srednjih škola.

Instituciju su kontaktirali i roditelji, članovi savjeta roditelja u školama, koji su podstaknuti određenim aktivnostima Institucije, prepoznali potrebu i mogućnost većeg angažovanja savjeta roditelja u školama po raznim pitanjima, najčešće vezano za zaštitu djece od različitih oblika nasilja na internetu i pitanja težine školske torbe, te uslova za odvijanje nastave.

²¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

Žalbama primljenim u Instituciji ukazuje se na povredu prava djeteta u konkretnom situacijama. Za Instituciju, svaka primljena žalba znači provjeru da li su određena pitanja zakonom i podzakonskim aktima adekvatno uređena te da li se ista i kako u praksi realizuju.

Postupanje Institucije	
Žalbe - primljene	495
Žalbe po službenoj dužnosti	56
Žalbe prenesene iz 2014. godine	91
Preporuke	43
Mišljenja	5
Posebni izvještaji	4
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	62
Ukupno:	756

Godina	Žalbe		Predmeti - ukupan broj	Broj djece koja su se žalila
	Izvještajni period	Iz prethodne godine		
2010.	201	24	258	9
2011.	376	30	451	43
2012.	464	39	601	50
2013.	615	37	729	58
2014.	592	150	831	48
2015.	551	91	756	54

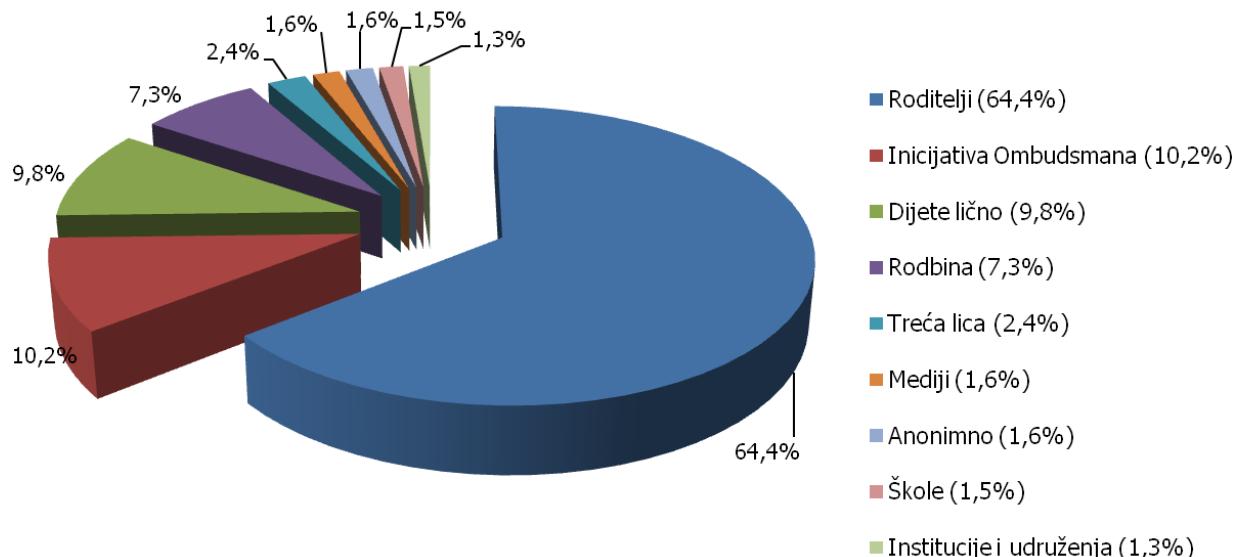
1. Podnositac prijave

Kao i u prethodnom periodu, podnositac prijave najčešće je jedan od roditelja, a prijave kojima roditelj ukazuje na povredu prava djeteta najčešće se na odnose na ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i na pravo djeteta na izdržavanje u postupcima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice. U izvještajnom periodu, prijavu Instituciji podnijelo je 355 roditelja.

U izvještajnom periodu broj djece koja su podnijela prijavu Instituciji zbog povrede njihovih prava je 54. Djeca i dalje prijavama najčešće ukazuju na različite oblike nasilja i povrede njihovog prava u obrazovnom sistemu po različitim osnovama.

U izvještajnom periodu rodbina djeteta (najčešće baka, djed, tetka, ujak) podnijela je 40 prijava kojima se ukazuje na različite oblike zanemarivanja djeteta, nasilja nad djecom ili nemogućnost kontakta sa djetetom.

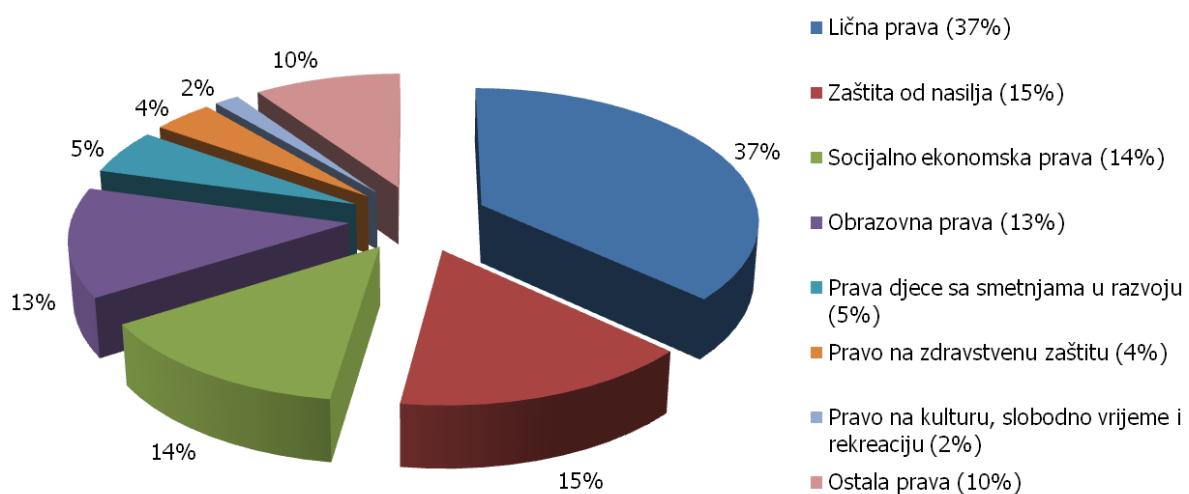
Prijave medija najčešće se odnose na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Podnositac prijave		
Roditelji	355	64,4%
Inicijativa Ombudsmana	56	10,2%
Dijete lično	54	9,8%
Rodbina	40	7,3%
Treća lica	13	2,4%
Mediji	9	1,6%
Anonimno	9	1,6%
Škole	8	1,5%
Institucije i udruženja	7	1,3%
Ukupno:	551	

Institucija je i u izvještajnom periodu postupala i u jednom broju anonimnih prijava, kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitom osnovu, jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda. Tamo gdje prijava nije sadržavala dovoljno elemenata ili se isti nisu odnosili na djecu i povredu njihovih prava, Institucija nije postupala. Broj anonimnih prijava u izvještajnom periodu je 9 ili 1,6% (u 2013. i 2014. godini 1,8 %,) i značajno je smanjen u odnosu na 2011. godinu kada je, od ukupnog broja prijava, evidentirano 5% anonimnih prijava.

2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

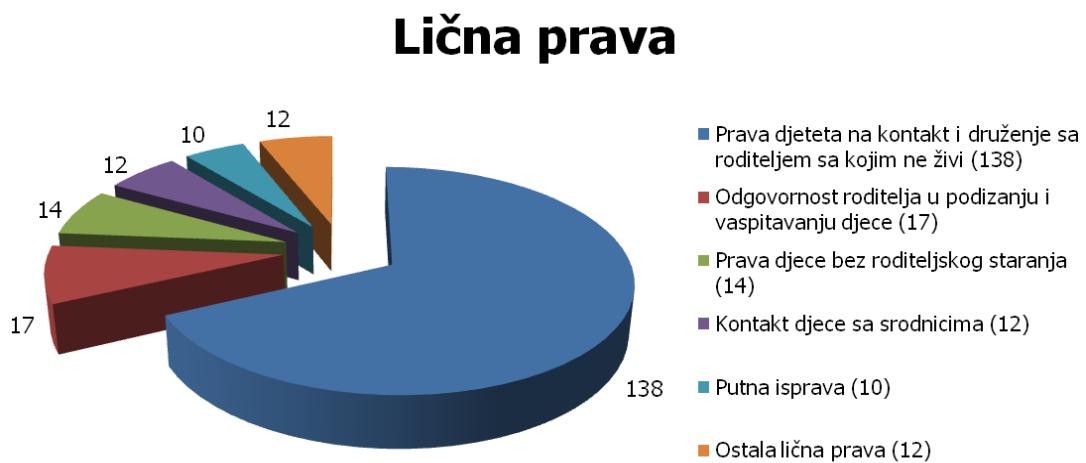

Povrijeđena prava		
Lična prava	203	37%
Zaštita od nasilja	85	15%
Socijalno ekonomска prava	76	14%
Obrazovna prava	73	13%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	30	5%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	22	4%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreatiju	9	2%
Ostala prava	53	10%
Ukupno:	551	

Od ukupnog broja primljenih prijava po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava, 203 prijave. U izvještajnom periodu povećan je broj prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja na 85 (u 2014. godini - 70), i one se u najvećem broju odnose na obrazovni sistem, i povrede prava djece sa smetnjama u razvoju po različitim osnovama na 30 (u 2014. godini - 24).

Broj prijava na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje.

Institucija je zaprimila 203 prijave koje se odnose na povredu ličnih prava djeteta:

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja izvještajem je posebno iskazano.

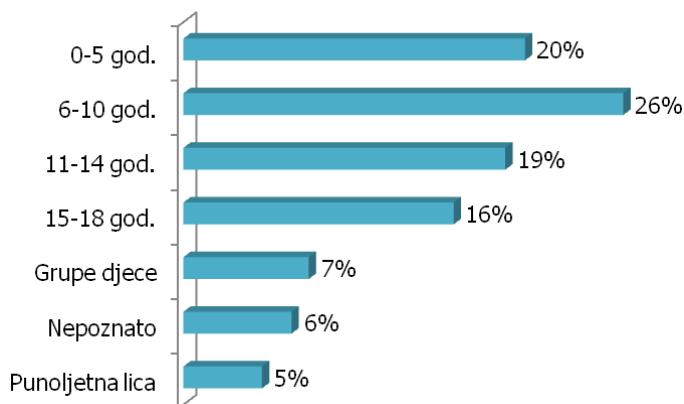
Na žalost, od ukupnog broja prijava kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, najveći broj prijava, 138 ili 68% odnosi se na lične odnose i neposredne kontakte djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi (uređenje viđanja - donošenje rješenja, izmjena postojećeg sporazuma, izvršenje rješenja i sporazuma).

3. Broj djece

Broj djece čija su prava, i prema primljenim prijavama, povrijeđena teško je iskazati. Statistički pokazatelji odnose se samo na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi broj djece, pol i uzrast.

U slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeđen po tom osnovu. U slučajevima u kojima je Institucija radila istraživanje, takođe se ne govori o broju djece čija prava su povrijeđena, već o broju djece koja su učestvovala u tom istraživanju i njihovom viđenju problema. Isto tako, žalba zaprimljena ispred jednog razreda ili grupe djece npr, evidentira se kao jedna žalba, pa se statistikom iskazuje i kao povreda prava jednog djeteta.

4. Kojeg uzrasta su djece?

Uzrast djece		
0-5 god.	139	20%
6-10 god.	179	26%
11-14 god.	131	19%
15-18 god.	110	16%
Grupe djece	51	7%
Nepoznato	44	6%
Punoljetna lica	32	5%
	686	

Kao i u ranijim izvještajima, iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava.

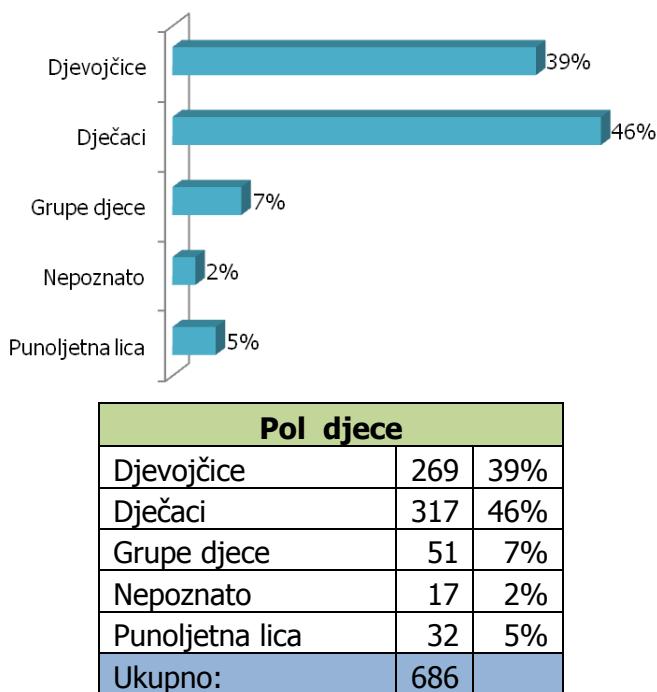
Ako se uzrast djeteta doveđe u vezu sa podacima o razvodima braka i vremenu kada se oni dešavaju, te kakve sve posljedice po dijete ostavlja i do kakvih postupaka dovodi, onda je jasno da je u postupcima razvoda braka ostvarivanje prava djece u ovom uzrastu, po različitim osnovama dovedeno u pitanje.

I u izvještajnom periodu, iz zaprimljenih prijava, za jedan broj djece nije bilo moguće odrediti kojeg su uzrasta, ali i taj pokazatelj je značajno smanjen u 2015.godini na 6% u odnosu na prethodne godine, 2014. godine - 12,8%, 2013.godine - 17,9%, 2012.godine - 23,3%.

5. Kojeg su pola djeца?

Kada je u pitanju pol djece na čije povrede prava se ukazuje prijavama Ombudsmanu za djecu, iz prijava prozilazi da su i u 2015. godini dječaci više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava 317 ili 46% u odnosu na djevojčice 269 ili 39 %, na što se se ukazivalo i u prethodnom periodu, s tim da je ta razlika u izvještajnom periodu veća u odnosu na prethodne izvještaje (u 2013. godini – 46,6% dječaci, a 43,3% djevojčice, u 2012. godini - 43,3% dječaci, a 43,0% djevojčice), posebno ako se ima u vidu da samo u 2% prijava, a što je znatno manje u odnosu na prethodne izvještaje, pol

djeteta prijavom Ombudsmanu nije naveden. To su situacije u kojima roditelj, primjera radi, navodi da dijete sa smetnjama u razvoju, ne može ostvariti pravo na dnevno zbrinjavanje, ili samohrana majka navodi da njenih četvero djece u uzrastu...

6. Prijave prema institucijama

Imajući u vidu da se prijave - žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je najčešće u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 240, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom prava djeteta na koju se prijavom ukazuje.

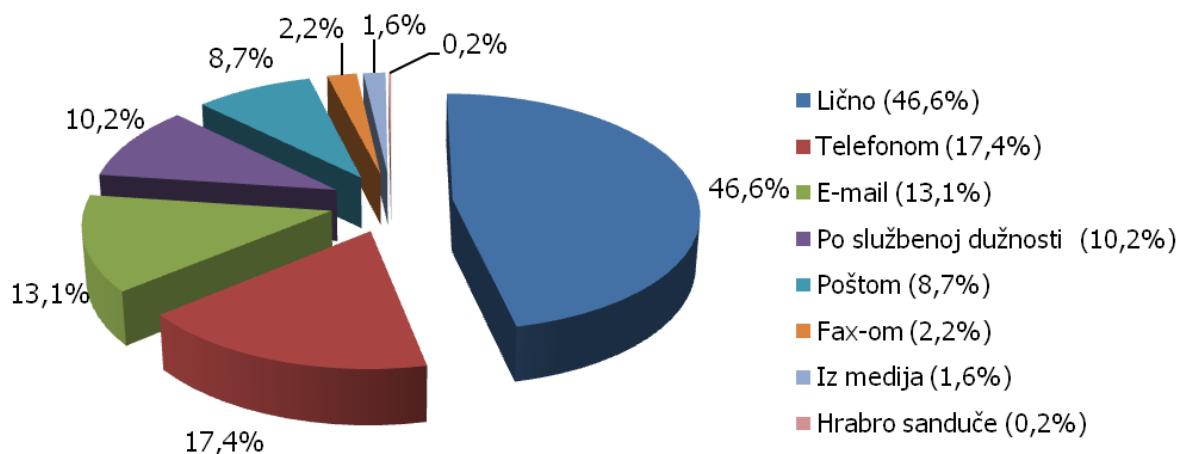
Iako se i ovim izvještajem, ali i izvještajima iz prethodnih godina ukazuje da se prijave najčešće odnose na postupanje centara za socijalni rad, u izvještajnom periodu smanjen je broj žalbi koje se odnose na centar za socijalni rad na 240 u odnosu na 2014. godinu kada je broj bio 269.

Smanjen je i broj prijava koje se odnose na pravosudne organe sa 67 u 2014.godini na 49 u 2015.godini.

Istovremeno, povećan je broj prijava koje se odnose na vaspitno obrazovne ustanove na 106, u odnosu na 94 u 2014.godini.

U provjeri navoda iznesenih prigovorima vezanim za povredu obrazovnih prava, pored izjašnjenja škole, Institucija je u značajnom broju predmeta tražila postupanje i Republičkog pedagoškog zavoda i Prosvjetne inspekcije.

7. Način prijema žalbe

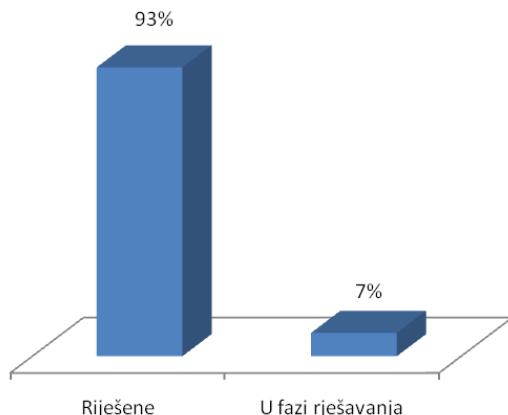

Način prijema žalbe			
Lično	257	46,6%	
Telefonom	96	17,4%	
E-mail	72	13,1%	
Po službenoj dužnosti	56	10,2%	
Poštom	48	8,7%	
Fax-om	12	2,2%	
Iz medija	9	1,6%	
Hrabro sanduče	1	0,2%	
Ukupno:	551		

Najveći broj prijava – žalbi u izvještajnom periodu, kao i prethodnih godina, građani su predali lično, dolaskom u Instituciju, 257 ili 46,6 %. Smanjen je broj prijava podnesenih telefonom, ali je povećano obraćanje e-mail sa 51 u 2014.godini na 72 u 2015.godini.

8. Postupanje po prijavama-žalbama

Žalbe u radu 2015.		
Riješene	594	93%
U fazi rješavanja	48	7%
Ukupno:	642	100%

Od ukupnog broja primljenih prijava - žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitim osnovama, po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, riješene su 594 ili 93 %, a u fazi rješavanja je 48 prijava ili 7%.

Od 594 riješene žalbe		
Nenadležnost	81	14%
Neosnovano	46	8%

Od ukupnog broja riješenih žalbi 594, u 46 ili 8% slučajeva, žalbe su bile neosnovane - a u 81 ili 14% slučajeva se radilo o prijavama za koje Institucija nije imala nadležnost za postupanje. Najčešće se radilo o prijavama za ostvarenje prava punoljetne djece, o ostvarivanju prava na penziju, traženje savjeta za koje Institucija nije nadležna, finansijska pomoć, pitanja iz radnog odnosa i sl.

III LIČNA PRAVA DJETETA

1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti se za zdravo odrastanje svoje djece.²²

Država ima obavezu preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, obrazovne, socijalne i druge mjere kako bi osigurala ostvarivanje prava za svako dijete,²³ uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete.

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.²⁴ Roditelji se ne mogu odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.

Na žalost, kao i u ranijim izvještajima, brojni problemi sa kojima se susreće porodica danas direktno se odražavaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava. Roditelji zaboravljaju da su djetetu potrebna oba roditelja, zaboravljaju da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, zaboravljaju da djeca, i u njihovom najranijem uzrastu, dobro razumiju emocionalnu atmosferu u porodici i da stresne situacije koje prolazi cijela porodica u postupku razvoda braka roditelja kod djece izazivaju različite reakcije-osjećaj usamljenosti, strah od napuštanja, ljutnju, razdražljivost, odražava se na uspjeh u školi, druženje sa vršnjacima.

Na žalost, statistika upozorava²⁵ da je u odnosu na 2010. godinu neznatno porastao broj zaključenih brakova - od 5767 na 5823, a da je istovremeno znatno porastao broj razvoda brakova, od 517 na 1106. Istovremeno je značajno povećan broj djece iz razvedenih brakova, od 344 u 2010. do 745 u 2014.godini. Ako se pri tome ima u vidu da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava i u postupcima razvoda braka-neplaćanje alimentacije, nemogućnost kontakta sa drugim roditeljem i sl, a da je to period najintenzivnijih roditeljskih obaveza usmjerenih na rast i razvoj djeteta, statistički pokazatelji dodatno zabrinjavaju.

	2012.	2013.	2014.
Sklopljeno brakova	5326	5467	5823
Razvedeno brakova	878	1052	1106

Da je sve veći broj djece koja trpe posljedice razvoda braka, potvrđuju pokazatelji statistike, prema kojima je u periodu od 2012-2014. godine evidentirano ukupno 2219 djece iz razvedenih brakova.

²² UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

²³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

²⁴ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/02 i 41/08, 63/14 član 81.

²⁵ Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak za 2010, 2011, 2012, 2013, 2014. i 2015. godinu - u 2011. godini sklopljeno je 5802 braka, a razvedeno 886 brakova, a u 2010. godini sklopljeno je 5767 brakova, a razvedeno 517 brakova.

Razvedeni brakovi trajali su:	2012.	2013.	2014.	Broj djece u razvedenim brakovima:	2012.	2013.	2014.
Manje od 1 godinu	17	30	31	1 dijete	247	247	233
1 godina	42	38	42	2 djece	179	182	190
2 godine	44	70	54	3 i više djece	33	53	44
3-4 godine	114	98	113	Nije bilo djece	419	408	419
Više od 5 godina	661	816	866	Nepoznato		162	220
Ukupno:	878	1052	1106	Broj djece	704	770	745
				Ukupno:			2219

2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima

Porodičnim zakonom²⁶ uređeno je da, ako dijete ne živi u zajednici sa oba roditelja, roditelji će se sporazumjeti o načinu održavanja ličnih odnosa s djetetom (posjete i sl.). Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi nadležni organ starateljstva. Održavanje ličnih odnosa roditelja s djecom može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite ličnosti i drugih interesa djece. Centar za socijalni rad, dakle, u svim slučajevima kada je izostao sporazum roditelja, svojim rješenjem određuje mjesto, vrijeme i način viđanja i kontakte djeteta i roditelja (precizno određeno i vrijeme i mjesto viđanja, kontakti u vrijeme praznika, školskog raspusta, rođendana djeteta, ko dovodi dijete na susrete i sl.).

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo je djeteta i nezavisno je od odnosa među roditeljima i statusa bračne zajednice. Odvajanje djeteta od roditelja moguće je samo izuzetno i samo onda kada se u odgovarajućem postupku utvrdi da je neophodno u najboljem interesu djeteta.²⁷

Na žalost, praksa pokazuje, što potvrđuju i žalbe po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu, da se u slučaju razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi, ali i sa bliskim srodnicima, po različitim osnovama.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite²⁸ broj podnesenih zahtjeva pred centrima za socijalni rad za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom u 2014. godini je 521, (u 2013. godini je 482) od kojih je 309 riješeno sporazumom, a za 157 je odlučeno rješenjem. Iako podaci ukazuju na povećan broj podnesenih zahtjeva u 2014. godini, oni u konačnom nisu potvrda i da su isti realizovani, odnosno, da je djetetu omogućeno viđanje sa roditeljem sa kojim ne živi.

Prijave po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, a kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ukazuju još uvijek na:

- 1) Centri za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom određenom roku.** Postupak pred jednim brojem centara za socijalni rad za donošenje rješenja kojim se uređuje viđanje djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi još uvijek preduzgo traje. Institucija je svakim godišnjim izvještajem ukazivala na prisutan problem koji dovodi do povrede prava i interesa djeteta i postupanje centara za socijalni rad protivno zakonom utvrđenoj obavezi da su po zahtjevu stranke dužni donijeti odgovarajući upravni akt u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva.²⁹

²⁶ Porodični zakon, član 93.

²⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

²⁸ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite 2014.

²⁹ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj:13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: „U ostalim slučajevima kad se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po

Iako je u izvještajnom periodu smanjen broj obraćanja Instituciji po navedenom osnovu, još uvijek su prisutne situacije:

1. Institucija Ombudsmana za djecu³⁰ zaprimila je žalbu roditelja vezano za postupanje Centra za socijalni rad, kojom se navodi da o zahtjevu majke za održavanje ličnih odnosa sa maloljetnim djetetom, centar nije odlučio. Centar za socijalni rad dostavio je izvještaj Instituciji dana 31.08.2015. godine iz kojeg proizilazi da o zahtjevu imenovane od 30.01.2015. godine još uvijek nije odlučeno.

U odgovoru se navodi da nakon prekida vanbračne zajednice roditelji su se dogovorili na koji način će majka održavati lične odnose s djetetom i da će se to održavati u kući oca, međutim, pošto se kontakt nije odvijao, uređeno je da se odvija u vrtiću ali i tu su nastali problemi, te je postignut sporazum da se kontaktiranje upriliči u Centru. Dalje se navodi da otac, ni po potvrdi rješenja od strane drugostepenog organa, nije dijete dovodio u Centar a da majka djeteta nije tražila izvršenje istog, a da joj je u decembru 2014. godine od strane Centra sugerisano da podnese zahtjev za kontaktiranje sa maloljetnim sinom, te da je ista 30.01.2015. godine podnijela zahtjev da se donese nova odluka o uređenju viđanja sa maloljetnim djetetom.

Postupajući po preporuci Ombudsmana za djecu³¹ od 4.09.2015. godine, Centar za socijalni rad donio je rješenje dana 5.10.2015. godine.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je dana 19.05.2015. godine žalbu roditelja³² kojom se navodi da o zahtjevu podnesenom dana 15.12.2014. godine za regulisanje ličnog kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, Centar za socijalni rad o istom još uvijek nije odlučio.

Na zahtjev Institucije izvršen je inspekcijski nadzor kojim je utvrđeno: da je nedonošenjem rješenja, odnosno odgovarajućeg upravnog akta po zahtjevu imenovanog u roku od dva mjeseca, a niti do dana vršenja inspekcijskog nadzora, Centar za socijalni rad izvršio povredu odredaba člana 206. stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku, te je upravni inspektor donio rješenje kojim je Centru za socijalni rad naloženo da u roku od 30 dana od dana prijema rješenja, odluči o podnesenom zahtjevu i donese odgovarajući upravni akt.³³

Protok vremena, u ostvarivanju prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, od podnošenja zahtjeva centru do donošenja odgovarajućeg upravnog akta, može imati nepopravljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive s njima i najveća je prijetnja ostvarivanju ovog prava djeteta. Zbog toga mјere i aktivnosti centra za socijalni rad po svojoj efikasnosti i blagovremenosti moraju biti prilagođene ovoj činjenici, tako da ni primjena represivnih mјera prema roditelju koji sprečava kontakt djeteta sa drugim roditeljem, ne može biti isključena.³⁴

Centar za socijalni rad, kao organ starateljstva, koji po zakonu štiti prava i interese djece, ima i obavezu i odgovornost na preduzimanje svih potrebnih mјera u okviru svojih nadležnosti, imajući pri tome u vidu i zakonom utvrđen rok za postupanje. Zakonom utvrđeni rok za postupanje centra za socijalni rad zahtjeva maksimalno angažovanje u

službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok."

³⁰ Predmet broj: 1009-79-PŽ/15

³¹ Preporuka centru za socijalni rad broj:1009-79-PŽ/15

³² Predmet broj: 638-44-PŽ/15

³³ Ministarstvo uprave i lokalne samouprave, Upravna inspekcija, obavještenje broj: 10.2.1.1.-050-630/15 od 17.08.2015.godine

³⁴ Presuda Evropskog suda za ljudska prava 39177/05 od 13.03.2007. godine

obavljanju poslova u okviru zakonom utvrđenih ovlašćenja, radi ostvarivanja cilja zbog kojeg su organu data javna ovlašćenja.

2) Centri za socijalni rad u jednom broju predmeta ne postupaju po nalogu drugostepenog organa. Zakonom o opštem upravnom postupku utvrđeno je da je prvostepeni organ dužan da u svemu postupi po drugostepenom rješenju i da bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta, doneše novo rješenje.³⁵

Na žalost, žalbama zaprimljenim u Instituciju i u izvještajnom periodu ukazuje se da centri za socijalni rad ne postupaju po nalogu drugostepenog organa i u zakonom određenom roku ne donose novo rješenje.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijave-žalbe³⁶ roditelja vezano za postupak koji se vodi radi regulisanja ličnog odnosa i neposrednog kontakta djeteta i njegovog oca, a koji je regulisan pred Centrom za socijalni rad Sporazumom broj: 02-60253-63/11 od 28.11.2011. godine. Zbog teškoća u ostvarivanju kontakta, roditelj se nekoliko puta obraćao Centru sa zahtjevom za izmjenu važećeg Sporazuma.

Dana 01.07.2014. godine Centar za socijalni rad donio je Rješenje broj:02-UP/I-60253-49/14 VS kojim je uredio lični kontakt oca i maloljetnog djeteta.

Rješavajući po žalbi izjavljenoj na doneseno Rješenje Centra, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske Rješenjem broj: 11/05-544-407/14 od 19.09.2014. godine poništava Rješenje Centra za socijalni rad broj:02-UP/I-60253-49/14 od 01.07.2014. godine i predmet vraća prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje.

Pored činjenice da zakon obavezuje prvostepeni organ³⁷ da, u ponovnom postupku, postupi u svemu po nalogu drugostepenog organa najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta,³⁸ iz žalbe i priloga proizilazi da prvostepeni organ nije postupio u skladu sa Rješenjem Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite od 19.09.2014.godine te da je novo rješenje donio dana 17.7.2015.

Najbolji interes djeteta i kao pravo djeteta i pravni standard, uslov je za ostvarivanje svakog prava djeteta, a isto je dovedeno u pitanje u postupcima pred nadležnim centrima za socijalni rad i iz razloga što centri za socijalni rad ne postupaju po nalogu drugostepenog organa.

Dijete ima pravo na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava ili sprečava, ali i nadležni organ koji nije preuzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. Naravno, da u postupku u kojem se utvrdi da kontakti mogu biti štetni za dijete, odnosno da nisu u najboljem interesu djeteta, nadležni organ, vodeći se prije svega najboljim interesom djeteta, koji su u postupku utvrdili i obrazložili, svojom odlukom uskraćuje takav kontakt.

Navedeni primjer, na žalost, nije usamljen. Postupajući po rješenju drugostepenog organa, centri za socijalni rad u jednom broju slučajeva ne otklanjaju utvrđene propuste na način kako im je naloženo, što opet odugovlači postupak, izaziva nezadovoljstvo roditelja, doprinosi da protok vremena postaje dodatna prijetnja u ostvarivanju ovog prava djeteta, i dovodi u pitanje najbolji interes djeteta u ostvarivanju njegovog prava.

³⁵ Zakon o opštem upravnom postupku, član 227.

³⁶ Predmet broj:722-52-PŽ/15

³⁷ Zakon o opštem upravnom postupku, član 227: „prvostepeni organ je dužan u svemu da postupi po drugostepenom rješenju i da bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta doneše novo rješenje.“

³⁸ Preporuka Centru za socijalni rad broj:722-52-PŽ-17/15

U cilju jačanja sistema porodično-pravne zaštite, osiguranja jednakog pristupa nadležnih u zaštiti djece i njihovih interesa, ujednačavanja prakse postupanja i eliminisanja situacija da se po istom zahtjevu i iz istih razloga ulaže žalba drugostepenom organu radi ostvarivanja prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite preduzimanje mjera radi sprečavanja postupanja koja dovode u pitanje ostvarivanje najboljeg interesa djeteta, prije svega u dijelu preventivnog djelovanja, na način da, imajući u vidu obaveze centara za socijalni rad da u „svemu postupe po drugostepenom rješenju,” ukaže centrima za socijalni rad na stavove drugostepenog organa u postupcima regulisanja ličnog kontakta maloljetne djece sa roditeljem sa kojim ne žive.³⁹

3) Neprecizna rješenja. Svakim rješenjem centra za socijalni rad kojim nisu jasno utvrđeni mjesto, vrijeme i način kontakta djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, dovodi se u pitanje ostvarivanje prava djeteta, jer roditelji, pored toga što koriste uvijek nove razloge, po različitim izgovorima da do kontakta ne dođe ili da se isti prolongira, pozivaju se i na rješenje kojim to nije dovoljno precizno utvrđeno. Zbog toga se aktivnosti moraju usmjeriti na eliminiranje svih onih situacija, koje se zbog nedovoljno preciznih rješenja mogu koristiti za izbjegavanje obaveza roditelja koje iz rješenja proizilaze.

Iako je u izvještajnom periodu primjetno da su rješenja o uređenju viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi preciznija i da ne ostavljaju prostor „sukobljenim roditeljima” da iste koriste da bi onemogućili ili prolongirali kontakte, još uvijek je u postupanju jednog broja centara za socijalni rad prisutno da se rješenjem centra utvrđuje da će se kontakti djeteta i roditelja odvijati „na mjestima prilagođenim uzrasnoj dobi i interesima maloljetnog djeteta” ili da će se kontakti odvijati „ponedjeljkom u vremenu od 11.00-13.00 časova u prisustvu majke djeteta”⁴⁰ iako su oba roditelja zaposlena i u to vrijeme se nalaze na radnom mjestu.

4) Ovlaštanje centra za socijalni rad nenađežnim. Dana 26.01.2015. godine Centar za socijalni rad odbacio je zahtjev roditelja zbog nenađežnosti za rješavanje u prvom stepenu po zahtjevu za povjeravanje na zaštitu i vaspitanje maloljetnog djeteta.⁴¹

Navedeni zaključak o nenađežnosti donesen je poslije šest mjeseci po podnesenom zahtjevu i nakon brojnih radnji provedenih u postupku, iako je činjenica da majka sa djetetom ne živi na području opštine bila poznata i prije pokretanja postupka. Navedeno je izazvalo nezadovoljstvo roditelja jer je gotovo svakodnevno bio pozivan u centar, donosio dokumentaciju, da bi poslije svega predmet bio proslijeden drugom centru za socijalni rad na nadležno postupanje.

5) Odlučivanje centra za socijalni rad o zahtjevu za izuzeće. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴² kojom se navodi da je roditelj dana 27.11.2014. godine Centru za socijalni rad podnio zahtjev za izuzeće, a da je o istom odlučeno tek u junu 2015. godine – odbijen je zahtjev za izuzeće Centra za socijalni rad i nastavljen postupak za uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi.

Iz navedenog proizilazi da je u postupanju Centra za socijalni rad i u jednom i drugom slučaju napravljen propust u radu u dijelu da su o pitanju njihove nadležnosti, odnosno izuzeća, odluke donijeli protivno zakonom utvrđenoj obavezi da o zahtjevu stranke odluče u zakonom određenom roku, posebno jer se radi o pitanju koje kao prethodno mora biti riješeno, da bi se u odgovarajućem postupku moglo odlučivati o ostvarivanju

³⁹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 722-52-PŽ-19/15 od 25.08.2015.godine

⁴⁰ Predmet broj:722-52-PŽ/15

⁴¹ Predmet broj:65-4-PŽ/15

⁴² Predmet broj:910-68-PŽ/15

prava djeteta. Ni u jednom, ni u drugom slučaju, centri ne navode kad je podnesen zahtjev po kome su odlučivali, već isti proizilaze iz njihovih preduzetih radnji.

Zbog nezadovoljstva u postupanju nadležnih u dijelu nadležnosti i izuzeća, roditelji izražavaju nezadovoljstvo i svakim daljim postupanjem Centra i ukazuju da je propušteno vrijeme u postupanju nadležnih institucija dovelo u pitanje ostvarivanje prava djeteta, jer za svo vrijeme, koliko su centri odlučivali o nadležnosti, pitanje prava djeteta nije ni bilo na dnevnom redu.

Postupanje navedenih centara na način da se o pitanjima nadležnosti ustanove odgovlači postupak i dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta, na žalost, nije izolovan slučaj.

S obzirom da posljedice propusta u postupanju nadležnih uvijek snose djeca, koja ničim nisu doprinijela vođenju postupka niti njegovom ishodu, a u cilju jačanja odgovornosti nadležnih u dijelu da njihova reakcija po zahtjevu za ostvarivanje prava djece mora biti efikasna i blagovremena i u najboljem interesu djeteta, rješenja se moraju osigurati u adekvatnom nadzoru, a rezultati nadzora, da bi bili u funkciji prevencije, moraju se učiniti dostupnim svim drugim centrima, a ne samo onima nad kojima je vršen nadzor.

6) Obrazloženje odluke o povjeravanju djeteta i najbolji interes djeteta. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴³ kojom se, između ostalog, ukazuje da je Centar za socijalni rad dana 04.03.2015. godine donio rješenje kojim je odlučio o povjeravanju maloljetne djece poslije prekida vanbračne zajednice roditelja, a da se u obrazloženju rješenja, u konačnom konstatuje: „Poštujući želje i volju maloljetne djece doneseno je rješenje kao u dispozitivu.“

Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, član 81 b, stav 3. glasi: „Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima u skladu sa djetetovim godinama i zrelošću.“

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učestvovanje u svakom postupku koji se njega tiče, jedno je od osnovnih prava djeteta i istovremeno jedan od četiri osnovna principa Konvencije. Pravo koje Konvencija uspostavlja, a zakon prvi put utvrđuje,⁴⁴ nije odluka djeteta, odluku donosi nadležni organ, koji u tim situacijama treba da zna i kakav je stav djeteta, i da istome posveti dužnu pažnju. To ne znači da se nadležni organ prilagođava mišljenju djeteta, i time praktično djetetu prepušta odluku i odgovornost za donesenu odluku, već znači da će uvažavajući mišljenje djeteta, donijeti odluku koja je u najboljem interesu djeteta.

Pri tome se posebno mora imati u vidu da je pravo djeteta da slobodno izrazi svoje mišljenje. Slobodno znači da dijete bez pritisaka i manipulacija od bilo koga iznosi svoj stav, tako da je slobodno iznošenje mišljenja djeteta osnov u ostvarivanju ovog prava.

Porodični zakon članom 81. v utvrđuje i da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta mora biti prioritet. Ne dovodeći u pitanje kapacitete ni jednog ni drugog roditelja, niti izjave koje su djeca u postupku dala, postavlja se pitanje šta je stav stručnog tima u konkretnoj situaciji - šta je najbolji interes djeteta.

U postupku koji vodi radi donošenja odluke koja se tiče djeteta, centar za socijalni rad mora utvrditi najbolji interes djeteta u vezi sa konkretnim okolnostima vezanim za dijete, mora obrazložiti zašto je donesena odluka u

⁴³ Predmet broj:177-22-PŽ/15

⁴⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 63/14

najboljem interesu djeteta, na osnovu kojih elemenata je napravljena procjena i pri tome mora slijediti proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava. S obzirom da se ne radi o jednostavnim upravnim stvarima, Zakon obavezuje (član 197. stav 2,3. i 4. Zakona o opštem upravnom postupku) da obrazloženje rješenja centra za socijalni rad mora da sadrži utvrđeno činjenično stanje u vezi sa svim okolnostima koje se odnose na dijete.

7) Odlučivanje po zahtjevu za povjeravanje djeteta i uređenje viđanja.

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja⁴⁵ kojom se navodi da je Centru za socijalni rad podnesen zahtjev za povjeravanje maloljetne djece nakon prekida vanbračne zajednice i zahtjev za regulisanje ličnog kontakta roditelja i djece.

U svom odgovoru, Centar za socijalni rad navodi da su podnesena dva zahtjeva, i da je stručni tim centra prvo rješavao zahtjev za regulisanje kontakta, da bi se uspostavili redovni kontakti između roditelja i djece, i da se, nakon postignutog sporazuma o uređenju viđanja, krenulo u realizaciju drugog zahtjeva, zahtjeva za povjeru maloljetne djece nakon prekida vanbračne zajednice roditelja.

U međuvremenu roditelj se ponovo obraća Instituciji sa zahtjevom da se pitanje povjeravanja djeteta hitno riješi.

U situaciji kada Centar ima zahtjev za povjeravanje djeteta i istovremeno uređivanje viđanja djece i roditelja poslije prekida vanbračne zajednice, uređenje viđanja djeteta sa roditeljem u situaciji kada djeca nisu povjerena jednom od roditelja u praksi je stvorio brojne probleme, što je dodatno iskomplikovalo već poremećene partnerske odnose.

8) Centri za socijalni rad ne koriste ovlašćenja utvrđena zakonom u zaštiti prava i interesa djeteta. Ako opravdani interesi djece zahtijevaju, ako su roditelji, ili onaj roditelj kod kojeg dijete živi, zanemarili brigu o djetetu, centar za socijalni rad može odrediti stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, kao i drugim mjerama porodično pravne zaštite pružiti pomoći roditeljima u ostvarivanju prava djeteta i zaštiti njegovih interesa.⁴⁶

Roditelj je, prema Zakonu,⁴⁷ grubo zanemario roditeljske dužnosti i prava, između ostalog, i ako se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donio nadležni organ. Iako je nesporno da u jednom broju slučajeva dijete ne može ostvariti svoje pravo na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, samo zato što se roditelj sa kojim dijete živi ne pridržava mjera koje je nadležni centar svojim rješenjem utvrdio, izostaje bilo kakva reakcija centra prema roditelju koji onemogućava ostvarivanje prava djeteta.

Mehanizmi zaštite djeteta uspostavljeni zakonom⁴⁸ u postupcima uređenja ličnih odnosa djeteta i roditelja sa kojim ne živi uglavnom se pokazuju nedovoljno efikasnim. Centri osnovni problem vide u neodgovornim roditeljima koji u ovim postupcima manipulišu djecom i koji su samo deklarativno spremni na saradnju sa nadležnim organima u cilju donošenja rješenja u najboljem interesu djeteta, neodazivanje na pozive centra, pravdanje izostanka po različitim osnovama. Roditelji odgovornost prebacuju na centar zato što odgovlače postupak, što podržavaju drugog roditelja, što nisu uzeli izjavu djeteta i sl. Prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu stranu dodatno usložnjava

⁴⁵ Predmet broj:177-22-PŽ/15

⁴⁶ Porodični zakon, član 96, 97.

⁴⁷ Porodični zakon, član 106.

⁴⁸ Centar za socijalni rad odlučuje o zahtjevu za uređenje viđanja, a odluke centara provode nadležna odjeljenja opštinske uprave.

cijelu situaciju, a posljedice snose samo djeca, jer se najčešće kontakt djeteta i roditelja sa kojim ne živi i ne odvija dok traju postupci za njegovo regulisanje.

Instituciji su se pored roditelja obraćali i srodnici djeteta, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima, poslije razvoda braka roditelja.

U obraćanju Ombudsmanu za djecu djed piše: „*Moja bivša snaha mi ne dozvoljava da viđam mog unuka. Centar za socijalni rad je riješio problem, ali to nije dugo trajalo. Samo jednom sam ga vidi, jer je moja snaha promjenila mjesto boravka pa je sada nadležan drugi centar. Pred drugim centrom smo potpisali sporazum, ali sam opet unuka video samo jednom, jer uvijek nađe neki razlog da ne dovede dijete da ga vidim.*“⁴⁹

Izmjene i dopune Porodičnog zakona⁵⁰ kojim je prvi put u Republici Srbkoj, na inicijativu Ombudsmana za djecu, utvrđeno pravo djeteta na susrete i druženja sa bliskim srodnicima i trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost, ako je to u najboljem interesu djeteta,⁵¹ obavezuju centar za socijalni rad da o podnesenom zahtjevu, u odgovarajućem postupku, odluče u zakonom određenom roku, vodeći računa o najboljem interesu djeteta, i da o tome donešu odgovarajući upravni akt.

3. Izvršenje odluka nadležnih organa

I pored činjenice da je pred centrom za socijalni rad zaključen sporazum o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi ili da je o tome donešeno rješenje koje je postalo pravosnažno, prijavama se ukazuje na povrede prava djeteta jer se kontakti i dalje ne održavaju.

Jedini način za ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja u nastaloj situaciji je prinudno izvršenje na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Roditelji ogorčeni zbog nemogućnosti kontakta sa djetetom postavljaju pitanje zašto su uopšte vodili postupak pred Centrom, ako donešeno rješenje nije moguće realizovati. Centri problem vide u drugom roditelju koji to sprečava, ali i nadležnim opštinskim službama u čijoj nadležnosti je izvršenje njihovih rješenja. Prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu stranu, kao i u mnogim drugim situacijama, ne doprinosi ostvarivanju prava djeteta već, naprotiv, samo se odgovlači postupak koji nikako nije u interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se ovakvim postupcima kupuje samo dodatno komplikuje i onako težak postupak izvršenja. Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, vrlo često i ne znaju i ne razumiju o kakvim se postupcima radi, pod snažnim su pritiskom jednog od roditelja, dodatno su zbumjeni, iznevjereni, i po ko zna koji put dovedeni u situaciju da biraju između oca i majke, a sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje.

Pravosnažne odluke nadležnih organa obavezuju oba roditelja, ali i nadležne službe koje njihovo izvršenje ne mogu dovoditi u pitanje.

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu-žalbu⁵² vezano za nemogućnost ostvarivanja ličnih kontakata sa maloljetnim djetetom, iz koje proizilazi da je pred Centrom za socijalni rad dana 17.10.2011. godine zaključen Sporazum kojim je regulisan način održavanja ličnih kontakata majke sa maloljetnim djetetom, ali da se isti ne

⁴⁹ Predmet broj: 1471-115-PŽ/15

⁵⁰ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 63/14

⁵¹ Predmet pred Evropskim sudom broj: 27966/06, Evropski sud za ljudska prava u svojim presudama je konstatovao da se krug lica sa kojima dijete ima pravo na porodične veze stalno širi, polazi se od činjenice da je ovo pravo djeteta izuzetno važno za njegov pravilan i zdrav razvoj i odrastanje i da je država odgovorna jer nije preduzela sve potrebne mjere da se to pravo omogući.

⁵² Predmet broj: 1074-82-PŽ/15

izvršava, zbog čega je imenovana dana 05.05.2014. godine podnijela Zahtjev za izvršenje navedenog Sporazuma, o kojem do danas nije odlučeno.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu, Centar za socijalni rad dana 10.09.2015. godine dostavio je odgovor Instituciji u kojem se navodi:

- da su roditelji dana 17.10.2011. godine pred Centrom postigli Sporazum o načinu regulisanja ličnog kontakta između majke i maloljetnog djeteta,
- da se od dana postizanja navedenog Sporazuma kontakti ne odvijaju u potpunosti na način koji je uređen Sporazumom,
- da je zbog neostvarivanja ličnih kontakata majke sa maloljetnim djetetom u trajanju od tri mjeseca majka djeteta dana 05.05.2014. godine podnijela Centru za socijalni rad Zahtjev za izvršenje Sporazuma o održavanju ličnih kontakata sa djetetom,
- da je stručni tim Centra na sjednici održanoj dana 14.05.2014. godine donio zaključak da se ne ulazi u postupak izvršenja navedenog sporazuma, nego da se pokrene postupak izmjene odluke o povjeravanju maloljetnog djeteta, budući da je samo dijete izrazilo želju da ubuduće živi sa majkom,
- da je o obustavi postupka izvršenja Sporazuma majka djeteta usmeno obaviještena,
- da je majci sugerisano da nakon rođenja djeteta (drugog djeteta) pokrene postupak izmjene odluke o povjeravanju djeteta, te
- da je centar aktivno učestvovao u višegodišnjem stručnom i savjetodavnom radu sa imenovanimi i da je preuzimao sve radnje i aktivnosti iz svoje nadležnosti u cilju zaštite i ostvarivanja prava i interesa maloljetnog djeteta.

Iz prethodno navedenog proizilazi da je komunikacija između roditelja bitno narušena i da je to jedan od osnovnih razloga neizvršavanja navedenog Sporazuma. Međutim, nedostatak komunikacije ne bi trebao biti razlog neodržavanja ličnih kontakata između majke i djeteta, budući da su navedeni kontakti regulisani pravnim aktom (u konkretnom slučaju sporazumom), koji tačno određuje način, mjesto i vrijeme održavanja ličnih kontakata između majke i djeteta i ima snagu izvršne isprave, tako da svaka od stranaka ukoliko je nezadovoljna istim ima na raspolaganju odgovarajuća pravna sredstva u cilju zaštite svojih, ali i prava i interesa svog maloljetnog djeteta.

Budući da je i samo dijete izrazilo želju da živi sa majkom, a prema konstataciji Centra starosne je dobi da može izraziti svoju volju i želju s kojim roditeljem želi da živi, Centar je predložio majci da pokrene postupak izmjene odluke o povjeravanju djeteta.

Smatrajući opravdanim izmjenu odluke o povjeravanju djeteta, Centar je istu doveo u vezu sa izvršavanjem postojeće odluke kojom je uređeno viđanje (tj. Sporazumom), čime je propustio preuzeti potrebne mjere iz svoje nadležnosti u cilju realizacije potписанog Sporazuma, a što za posljedicu ima da su kontakti djeteta sa majkom praktično izostali.

Izmjena odluke o povjeravanju djeteta je sudski postupak koji zahtijeva određeno vrijeme, a u tom periodu djetetu se mora omogućiti ostvarivanje njegovog prava da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države ugovornice da poštuju pravo djeteta odvojenog od jednog ili oba roditelja da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta.

Svako nepoštivanje sporazuma, bilo od strane jednog ili oba roditelja, predstavlja povredu prava djeteta, jer mu se time uskraćuje pravo održavanja ličnih kontakata sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, i obaveza Centra je, da u svakom konkretnom slučaju,

preduzme odgovarajuće aktivnosti i mjere kako bi se zaštitio najbolji interes djeteta, što i jeste primarna obaveza Centra.

Centar za socijalni rad ima obavezu i odgovornost na preduzimanje mjera u okviru svojih nadležnosti i u zakonom propisanom roku. Adekvatnost preduzetih mjera cjeni se prema vremenu njihovog sprovođenja, s obzirom da protok vremena može imati nesagledive posljedice na odnose između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. Protok vremena najveća je prijetnja u ostvarivanju ovog prava djeteta, zbog toga mjere organa starateljstva po svojoj efikasnosti i blagovremenosti moraju biti prilagođene toj činjenici.

Centar za socijalni rad dužan je da, u svim slučajevima odlučivanja po zahtjevu građana za ostvarivanja prava koja su u nadležnosti centra za socijalni rad, postupa u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, što znači da, postupajući po zahtjevu stranke, odluci na način da doneše odgovarajući upravni akt i time omogući podnosiocu zahtjeva mogućnost ulaganja žalbe i vođenje odgovarajućeg postupka.

Pravosnažne odluke nadležnih organa obavezuju oba roditelja, ali i nadležne službe koje njihovo izvršenje ne mogu dovoditi u pitanje.

4. Pravo djeteta na izdržavanje

Obaveza izdržavanja djeteta je obaveza oba roditelja djeteta, a sistemske mjere moraju obezbijediti da oni tu svoju obavezu i izvršavaju. Za unapređenje sistema i zaštitu djeteta i njegovog prava na izdržavanje neophodne su izmjene i dopune Porodičnog zakona.

Pravo djeteta na izdržavanje jedno je od njegovih osnovnih prava. Država je obavezna preduzeti sve potrebne mjere kako bi obezbjedila da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete.⁵³

Pravo djeteta na izdržavanje je pravo djeteta i ne zavisi od odnosa među roditeljima niti od statusa bračne zajednice, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije, da li roditelj ostvaruje kontakt sa djetetom.

Žalbe po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu, a kojima se ukazuje na povrede prava djeteta zbog izbjegavanja izdržavanja od strane roditelja, bez obzira što ukazuju na vrlo različite situacije kojima su djeca izložena, imaju isti rezultat - djeca su ponižena i povrijeđena i bez sredstava za život. Nedavanje izdržavanja za dijete jedan je od oblika ekonomskog nasilja nad djetetom. Na žalost, neplaćanje alimentacije još uvijek nije prepoznato kao nasilje nad djetetom.

Prijavom Instituciji, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na izdržavanje pored roditelja obraćali su se i staratelji djeteta. Prijavom se ukazuje da je dijete, rješenjem Centra za socijalni rad, privremeno povjereno trećem licu, a da je roditelj dužan na ime izdržavanja djeteta mjesечно uplaćivati iznos od 200 KM na ruke staratelja. S obzirom da roditelj ne uplaćuje mjesечne iznose kako je to rješenjem uređeno, staratelju je u Centru za socijalni rad sugerisano da podnese tužbu sudu.

Nema zvaničnih podataka o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju zakonsku obavezu izdržavanja bilo da alimentaciju uopšte ne plaćaju ili uplate vrše povremeno ili u iznosu manjem od dosuđenog. Broj roditelja koji ne plaćaju alimentaciju mnogo je veći od broja postupaka koji se vode, jer mnogi i ne pokreću postupak za izdržavanje djeteta, a centar za socijalni rad ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja da može pokrenuti postupak radi izdržavanja djeteta.

⁵³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

Pravo djeteta na izdržavanje podređeno je mogućnostima davaoca izdržavanja. Postojeće zakonsko rješenje, određujući izdržavanje u procentu od stalnih novčanih primanja daje mogućnost sudu da u svakom pojedinačnom slučaju cijeni različite okolnosti da bi dosuđeni iznos izdržavanja odgovorio na potrebe djeteta. Međutim, ovakvo rješenje istovremeno dovodi do odgovlačenja postupka i omogućava zloupotrebe od strane roditelja⁵⁴ i dovodi u pitanje ostvarivanje osnovnog prava djeteta, prava na izdržavanje.⁵⁵

Zakonom je utvrđeno da kada se izdržavanje traži za dijete, sud će uzeti u obzir i uzrast djeteta i potrebe za njegovo školovanje.

Međutim, Zakonom nije utvrđen minimum koji roditelj mora obezbijediti za izdržavanje djeteta, odnosno, ne definiše donju granicu ispod koje se ne može utvrditi iznos alimentacije, tako da plaćanje procenta od plate, vrlo često nije ni odraz stvarnih mogućnosti roditelja niti stvarnih potreba djeteta.

- Izvršenje na plati ili drugom stalnom novčanom primanju roditelja radi izdržavanja djeteta nije zakonom postavljeno prioritetno u odnosu na druga potraživanja bez obzira kad su nastala, iz čega proizilazi da dijete ne da nema prioritet dobiti sredstva za izdržavanje, već je u redu čekanja kad se za to steknu uslovi (ako roditelj već ima kreditna zaduženja kojima je opteretio platu, dijete treba čekati da se kredit otplati).

Pravosnažne presude suda o obavezi izdržavanja djeteta se ne izvršavaju. Odlukom suda o razvodu braka, dijete se povjerava na brigu i staranje jednom roditelju uz obavezu drugog roditelja da na ime izdržavanja djeteta uplaćuje određeni novčani iznos. Na žalost i u situacijama, kada su odluke suda postale pravosnažne, izostaje plaćanje alimentacije, što za posljedicu ima pokretanje i vođenje izvršnog postupka. U situaciji kada se izvršenje na novčanim potraživanjima ne može realizovati, iz plate se ne može naplatiti alimentacija jer roditelj već ima stvorene obaveze po kreditima, roditelju predstoji novi postupak izvršenja, sada na imovini davaoca izvršenja. Za mnoge problem tek sada nastaje, jer zbog nemogućnosti uvida u stvarno stanje njegove imovine ili činjenice da imovina nije njegovo vlasništvo, zbog postupka koji treba ponovo pokretati i izlagati se dodatnim troškovima, mnogi odustaju od pokretanja novog postupka. Ako ipak postupak i pokrenu i u tom postupku i naplate alimentaciju - poslije procjene i prodaje dijela njegove pokretne imovine, to je naplata samo jednog dijela njegove obaveze koju on ima prema djeci. I onda, mora ići sa novim prijedlogom za nova dospjela potraživanja, a za svo vrijeme trajanja postupka djeca nemaju izdržavanje.

Izbjegavanje davanja izdržavanja je krivično djelo. Osnovni cilj krivičnog gonjenja jeste uticati na roditelja da isplati dospjele obaveze izdržavanja djeteta i da tu obavezu uredno ispunjava, a izrečena mjera je sankcija za nepoštovanje zakonom utvrđene obaveze. Na žalost u praksi su prisutne situacije da i nakon izrečene kazne roditelj i dalje ne uplaćuje sredstva za izdržavanje djeteta. Pokretanje postupka za ponovno utvrđivanje krivične odgovornosti neodgovornog roditelja, zahtijeva pokretanje novog sudskog postupka, u kojem će se obezbijediti nova izvršna odluka kojom je utvrđena obaveza izdržavanja, bez ikakve garancije da će se novim postupkom osigurati potrebno izdržavanje.

⁵⁴ Porodični zakon, član 253: Prilikom utvrđivanja mogućnosti lica koje je dužno da daje izdržavanje, sud će uzeti u obzir sva njegova primanja i stvarne mogućnosti da stiče povećanu zaradu, kao i njegove vlastite potrebe i zakonske obaveze po osnovu izdržavanja.

⁵⁵ Porodični zakon: Lice koje je dužno da daje izdržavanje, a nalazi se u radnom odnosu ili je korisnik penzije, ili ostvaruje stalnu novčanu rentu u mjesecnom iznosu, sud će obavezati na plaćanje budućih mjesecnih iznosova izdržavanja u procentu od ličnog dohotka, penzije, ili stalne novčane rente (član 259.), koji ne može biti manji od 15% za svako izdržavano lice, a procenat za sva lica koja traže izdržavanje ne može biti veći od 50% (član 261.)

Izostaju mjere porodično pravne zaštite. Iako je Zakonom utvrđeno da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo, ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ,⁵⁶ centri za socijalni rad ne koriste zakonom utvrđena ovlašćenja i ne preduzimaju mjere porodično pravne zaštite radi zaštite prava i interesa djeteta u ovoj oblasti.

Pored činjenice da izostaju mjere porodično pravne zaštite prema roditelju koji grubo zanemaruje roditeljsko pravo, u praksi izostaje i angažovanje centra za socijalni rad u pokretanju postupka izdržavanja djeteta, pokretanju postupka izvršenja za dosuđeno izdržavanje, ali i upućivanje roditelja na besplatnu pravnu pomoć koja je zakonom obezbijeđena u svim slučajevima izdržavanja djeteta.⁵⁷

Pored navedenog, iako je Zakon prepoznao situacije da kada roditelji, na žalost, ne mogu obezbijediti izdržavanje za svoju djecu i sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijestiće o tome organ starateljstva, radi obezbjeđenja sredstava za izdržavanje djeteta,⁵⁸ u praksi se ova mogućnost ne koristi, a posljedice snose opet djeca.

Prisutan problem, neplaćanje izdržavanja za dijete, ne samo da ugrožava dijete i njegove svakodnevne potrebe danas, već ostavlja dugoročno posljedice na razvoj i odrastanje djeteta. U brojnim situacijama djeca su dovedena u stanje socijalne potrebe, iako se roditelj koji ima obavezu izdržavanja ne nalazi u takvoj situaciji, pa je roditelj prinuđen pomoći tražiti i od nadležnih socijalnih službi.

5. Pravo na savjetovanje

Jednim brojem prijava zaprimljenih u instituciji Ombudsmana za djecu ukazuje se na povrede prava djeteta u postupcima pred centrom za socijalni rad, koji se vode radi regulisanja kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, a u vezi sa ostvarivanjem prava na savjetovanje.

Zakonom o socijalnoj zaštiti, koji je stupio na snagu u maju 2012. godine, savjetovanje se definiše kao posebno pravo, koje korisnici prava iz socijalne zaštite ostvaruju pod uslovima utvrđenim Zakonom.

Zakonom je utvrđeno da se savjetovanje sprovodi na osnovu procjene ukupnih potreba korisnika, individualnog plana i sporazuma između pružaoca usluge i korisnika, a da ministar u roku od šest mjeseci od dana stupanja zakona na snagu donosi uputstvo za sprovođenje savjetovanja, kojim se propisuje način ostvarivanja savjetovanja.⁵⁹

Pravo na savjetovanje kako je Zakonom uređeno, izuzetno je važno ne samo za ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi, već i za ostvarivanje drugih prava djeteta, ali se isto, kao i druga prava iz zakona, mora realizovati pod uslovima i na način kako je Zakonom uređeno.

Uputstvo za sprovođenje savjetovanja još uvijek nije donesen.⁶⁰

⁵⁶ Porodični zakon, član 106, stav (3)

⁵⁷ Porodični zakon, član 268a: Dijete ima pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na socijalni status u svim slučajevima u postupcima za ostvarivanje prava na izdržavanje.

⁵⁸ Porodični zakon, član 255.

⁵⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 37/12, član 55.

⁶⁰ Odgovor Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite od 25.11.2015.godine

6. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad

Najveći broj prijava po kojima je Institucija postupala, a kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ne samo u izvještajnom periodu, odnose se na postupanje centara za socijalni rad. Pri tome, posebno zabrinjava da se prijavama ukazuje na povrede prava djeteta pred istim centrima za socijalni rad i po istom osnovu. Jednim brojem prijava zahtijevalo se izuzeće pojedinaca zaposlenih u centrima, ali i izuzeće cijele ustanove.

UN Komitet za prava djeteta⁶¹ razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj Bosne i Hercegovine, ponavlja ranije date preporuke, da se centrima za socijalni rad obezbijede odgovarajući ljudski i finansijski resursi i sistematicna obuka zaposlenih, kao i da se preduzmu sve druge mjere kojima bi se garantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost ovih institucija.

Centri za socijalni rad redovno ponavljaju da su pod stalnim pritiskom, da su očekivanja građana od službi socijalne zaštite sve veća, prvo iz razloga što je pred centrima sve veći broj zahtjeva za ostvarivanje prava građana, ali i sve veća zakonom utvrđena ovlaštenja centra za socijalni rad, a da to ne prati potreban broj zaposlenih.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁶² u 2011. godini ukupan broj zaposlenih u centrima i službama socijalne zaštite bio je 539 radnika, a od tog broja 317 su stručni radnici. Prema istim podacima⁶³ u 2014. godini broj zaposlenih u centrima za socijalni rad je 614, od toga je 366 stručnih radnika. Međutim, bez obzira što je i u izvještajnom periodu došlo do povećanja broja zaposlenih radnika, primjetno je da od 75 zaposlenih 49 su stručni radnici, a da još uvijek u jednom broju centara za socijalni rad, od ukupnog broja zaposlenih, stručni radnici ne čine ni jednu polovinu zaposlenih, kao i da opštinske službe socijalne zaštite imaju jednog ili nijednog zaposlenog stručnog radnika.

Zbog izuzetno važne uloge koju centar za socijalni rad ima u zaštiti prava i interesa djeteta, vrlo je važno obezbijediti centrima potreban broj stručnih radnika, osigurati kontinuiranu edukaciju zaposlenih, te u cilju preventivnog djelovanja učiniti im dostupnim stavove i mišljenja resornog ministarstva i nadležne inspekcije o brojnim pitanjima ostvarivanja prava djece.

7. Prava djece i višečlane porodice

Roditelji ili drugi odgovorni za dijete imaju prvenstvenu odgovornost da osiguraju, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, uslove života potrebne za razvoj djeteta.⁶⁴

Ono što je zajedničko za svaku porodicu, briga za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbijeđeni uslovi za nesmetan razvoj, za višečlane porodice je dodatna briga zbog nemogućnosti velikog broja ovih porodica da odgovore na potrebe djece i obezbijede im neophodne uslove za nesmetan razvoj i odrastanje.

Djeca imaju pravo na životni standard adekvatan njihovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju,⁶⁵ međutim, imajući u vidu da ostvarivanje ovih prava zavisi od angažovanosti države i njenih mogućnosti, vrlo je važno da se u postojećim uslovima, briga o djeci, uključujući i djecu u višečlanim porodicama prepozna

⁶¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 46-47.

⁶² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite za 2011. godine

⁶³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite za 2014. godine

⁶⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

⁶⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

kao prioritet, i da se odgovarajućim sistemskim mjerama, pod istim uslovima, obezbijedi potrebna podrška porodici, kako bi mogla odgovoriti na potrebe djece ne samo u zadovoljavanju njihovih osnovnih, već i razvojnih potreba.

Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj⁶⁶ za period 2009-2014.g. definisan je cijeli niz mjera u različitim resorima za unapređenje brige za djecu. Strateškim ciljem 1 definisano je: izmjena i dopuna zakona u oblastima koje su povezane sa porodicom i porodičnim životom, a koje će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice, između ostalog i Porodični zakon i Zakon o dječijoj zaštiti. Na žalost, ni jedan od navedenih zakona nije ni ušao u skupštinsku proceduru i nije usvojen za vrijeme važenja Strategije.

U izvještajnom periodu, Institucija je provela istraživanje sa ciljem da se utvrди da li postojeći normativni okvir i utvrđeni sistem podrške djeci i roditeljima u porodicama sa četvoro i više djece kroz propisana prava, mjere i obim podrške, kao i postupke njihovog ostvarivanja pred nadležnim institucijama, pruža potreban nivo podrške porodici, kako bi mogla odgovoriti na potrebe djece.

U Republici Srpskoj još uvijek nema službene evidencije-baze podataka o broju porodica i broju djece iz višečlanih porodica.

Prema podacima Javnog fonda dječije zaštite u Republici Srpskoj je evidentirano 1826 porodica sa četvoro i više djece i 7869 djece u ovim porodicama. S obzirom da se navedeni podaci odnose samo na porodice kojima je priznato pravo na dječiji dodatak, nesporno je da je broj višečlanih porodica znatno veći.

Pregled broja djece u porodicama sa četvoro i više djece koji su korisnici prava na dodatak na djecu:⁶⁷

Broj djece koja žive u porodici	Broj porodica	Broj djece
4	1461	5844
5	248	1240
6	74	444
7	23	161
8	9	72
9	5	45
10	4	40
11	1	11
12	1	12
UKUPNO DJECE	1826	7869

Udruženja roditelja sa četvoro i više djece, a takva udruženja su registrovana u brojnim lokalnim zajednicama, navode da je u Republici Srpskoj oko 5000 porodica sa četvoro i više djece, i jedini način vide u sistemskim rješenjima kojima će se definisati podrška i pomoći ovim porodicama na trajnoj osnovi u različitim oblastima-zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalni sektor, a sve sa osnovnim ciljem - stvaranja uslova za poboljšanje položaja ovih porodica i njihove integracije, ostvarivanja prava majki u pogledu materijalnog i socijalnog statusa, uspostavljanja mehanizama podrške porodici kroz materijalna i druga davanja, ali i usluga dostupnih djeci i sl.

⁶⁶ Strategija razvoja porodice usvojena 2009. godine

⁶⁷ Javni Fond za dječiju zaštitu Republike Srpske, baza podataka za septembar 2015. godine.

Osnovni problem, prema podacima udruženja, je nezaposlenost roditelja uslijed čega je znatan broj ovih porodica zavisan od socijalne pomoći i različitih donacija.

Dodatni problem je da veliki broj ovih porodica nema riješeno stambeno pitanje i da su prinuđeni plaćati zakupninu ili živjeti u krajnje neuslovnim prostorijama koje su im ustupljene na korištenje. Dio sredstava koja i obezbijede usmjeravaju za komunalne naknade. Zbog problema kojima su ove porodice svakodnevno izložene i udruženja zahtjeve za pomoć dobijaju svakodnevno. S obzirom da su finansijska sredstva udruženja vrlo ograničena, to su i njihove mogućnosti podrške ovim porodicama sve manje.

Ombudsman za djecu je, nakon sprovedenog istraživanja, nadležnim ministarstvima predložio preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u cilju podrške djeci iz višečlanih porodica:

Ministarstvu porodice, omladine i sporta:⁶⁸

- Da definiše koje porodice su višečlane, s obzirom da postojeća normativna rješenja ne definišu višečlanu porodicu, a da se mjere podrške u određenim situacijama odnose na troje djece u porodici, a u određenim na četvrto dijete u porodici;
- Preduzme potrebne mjere i aktivnosti na izradi **baze podataka** o svim višečlanim porodicama, te da se na osnovu utvrđenih potreba i realnih mogućnosti definišu prioriteti podrške;
- Preduzme potrebne mjere radi kontinuirane informativne **kampanje** o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o tim porodicama i podizanja svijesti građana da višečlane porodice nisu problem nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;
- Procjenom svih dosadašnjih mjera i aktivnosti i efekata njihove primjene, novom **Strategijom razvoja porodice**, između ostalog, identifikuju problemi porodica i djece iz višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te da se na realno zasnovanim potrebama i realnim mogućnostima definišu dugoročne politike i prioriteti radi unapređenja položaja djece višečlanih porodica, definišu nosioci aktivnosti i rokovi za realizaciju postavljenih ciljeva;
- Da se kao poseban kriterijum za dodjelu stipendija između ostalih, definiše kao poseban kriterijum pri bodovanju višečlanost porodice prilikom dodjele stipendija za djecu iz porodica sa četvoro i više djece koja pohađaju srednju školu ili studiraju, kao i posebne stipendije za majke iz ovih porodica koje se vanredno školuju;
- Pomoć u stambenom zbrinjavanju porodica sa četvoro i više djece kroz stimulativne kamate ili subvencionisanjem kamata na stambene kredite od strane organa republičkog ili lokalnog nivoa.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite:⁶⁹

- Da preduzme potrebne mjere i aktivnosti za donošenje novog Zakona o dječjoj zaštiti, kojim bi između ostalog:
 - omogućili da se pravo na materinski dodatak ostvaruje za svako rođeno dijete, a ne samo za prvo troje djece,
 - da se sagledaju realne mogućnosti i poveća cenzus i obuhvat djece korisnika prava na dodatak na djecu, kao i nominalni iznos dodatka za djecu,

⁶⁸ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj:190-92-1-PŽS-38/15

⁶⁹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:190-92-1-PŽS-39/15

- omogućili ostvarivanje prava roditelja-zdravstvenog osiguranja i mjesecne naknade, za roditelja koji brine o djetetu sa teškim invaliditetom.
- razmotri mogućnost većeg angažovanja Javnog fonda dječije zaštite u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, utvrđivanjem novih ovlaštenja ove ustanove.

Ministarstvu prosvjete i kulture:⁷⁰

Da u cilju podrške porodici i djeci iz višečlanih porodica, preduzme potrebne mjere i aktivnosti i:

- Pokrene inicijativu za izmjenu i dopunu Odluke o donaciji besplatnih udžbenika, tako da pravo na besplatne udžbenike imaju svi učenici-djeca osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, a naročito ako se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.

8. Prava djece i samohrani roditelj

Ono što je zajedničko za svaku porodicu, briga za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbjeđeni uslovi za nesmetan rast i razvoj, za samohrane roditelje je dodatna briga, zbog nemogućnosti da odgovore na svakodnevne potrebe djece, ali i zbog stalnog tereta odgovornosti i straha od neizvjesnosti, da li će i kako odgovoriti na potrebe djece na putu njihovog odrastanja.

Onda kada nema brige drugog roditelja, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, roditelj koji sam brine o djetetu, sam nosi teret odgovornosti za sve svakodnevne situacije sa kojima se susreće. Obaveze koje djeца imaju u školi, njihovo slobodno vrijeme, odnosi sa vršnjacima, njihovo zdravlje, ekskurzija, obezbjeđenje uslova za život... i mnoga druga pitanja su problemi u funkcionisanju samohranog roditelja, a oni su i socijalni, i ekonomski, i emocionalni, i nikako se ne mogu vezati samo za problem alimentacije, ali njeno neplaćanje dodatno usložnjava problem i dodatno ugrožava i dijete i roditelja.

Sa strahom od neizvjesnosti odrastaju i djeca u ovim porodicama, jer znaju da im roditelj sam najčešće ne može pružiti ni elementarno.

Nema zvanične i sveobuhvatne evidencije o broju samohranih roditelja, niti broju djece koja odrastaju uz brigu samo jednog roditelja, a koja bi, između ostalog, bila pokazatelj stvarnih potreba ovih porodica i prioritetenih zadataka, koji su u datim uslovima realno mogući, a koji bi unaprijedili brigu o djeci koja odrastaju uz samo jednog roditelja: koji je broj samohranih roditelja bez ikakvih primanja, koji broj samohranih roditelja ima posao ali ne može dijete upisati u vrtić, koji broj ih je bez riješenog stambenog pitanja, broj porodica koje su zavisne od socijalnih davanja, da li je i kojem broju porodica potrebna pravna pomoć, psihološka podrška, dostupnost različitih usluga za njihovu djecu.

Ako se pri tome ima u vidu da jedan broj samohranih roditelja brine o četvoro ili više djece, ili da imaju djecu sa smetnjama u razvoju, ili djecu sa teškim oboljenjima ili da i sami imaju ozbiljne zdravstvene probleme, samo sistemska rješenja koja su realna i moguća u datim uslovima i koja su, na trajnoj osnovi, ovim porodicama mogu biti podrška u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti (nabavka udžbenika, upis u vrtić, podrška za dijete sa smetnjama u razvoju).

⁷⁰ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:190-92-1-PŽS-40/15

U mnogim lokalnim zajednicama registrovana su udruženja samohranih roditelja koja imaju za cilj ukazati na brojne probleme samohranih roditelja i potrebu sistemskih rješenja za njihovo prevazilaženje. U udruženjima ističu da svakodnevno primaju zahtjeve za pomoć ovih porodica, da jedan broj roditelja povremeno dobije jednokratnu novčanu pomoć, a mnogi su i u ostvarivanju tog prava onemogućeni zbog alimentacije koja se ne uplaćuje ili se uplaćuje samo povremeno i u iznosu manjem od dosuđenog.

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona⁷¹ utvrđeno je da je samohrani roditelj onaj roditelj koji samostalno vrši roditeljsko pravo nad djetetom čiji je drugi roditelj umro ili nije poznat. Na žalost, primjeri iz prakse pokazuju da, dok se ne uspostavi sistem naplate alimentacije koji će obezbijediti djetu sredstva neophodna za život, u ovoj kategoriji se stvarno nalaze i ovi roditelji, jer neplaćanjem alimentacije ne samo da se djetu uskraćuju sredstava za život, već djecu onemogućavaju ili im otežavaju i ostvarivanje drugih prava iz razloga što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena bez obzira na dokaze da do isplate nikada nije došlo.

⁷¹ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 63/14

IV DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014.⁷² je strateški dokument usmjeren na unapređenje položaja djece, koji zbog vrlo različitih životnih događaja odrastaju van svojih bioloških porodica. Strategija postavlja ciljeve unapređenja sistemskih modela socijalne i porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja i odnosi se na oblast hraniteljstva, usvojenja, starateljstva i institucionalnog zbrinjavanja djece.

Na žalost, postavljeni ciljevi, koji su prioritetno definisali potrebu izmjena i dopuna Porodičnog zakona, izradu jedinstvene baze podataka, izradu jedinstvenih evidencionih obrazaca za oblast starateljstva nisu realizovani kako je to Strategijom definisano.⁷³

Ono što je, između ostalog, konstatovano Strategijom unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja je činjenica da najveći broj djece bez roditeljskog staranja odrasta u srodničkim porodicama, ali da te porodice nemaju status hraniteljske porodice i, što je posebno važno, te porodice kojima je povjerena briga za dijete nisu pod stalnim nadzorom nadležnih centara za socijalni rad.

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtijevna obaveza države i pored jasno postavljenih i definisanih normativnih okvira, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci, i onda kada je djeci rješenjem centra obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoći države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.

Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.⁷⁴

Zahtjev Konvencije je obaveza države, da u skladu sa zakonom, u svim slučajevima kada razvoj i odrastanje djeteta nije moguće u biološkoj porodici, djetetu obezbijedi uslove za nesmetan razvoj, navodeći i moguće oblike koji taj razvoj mogu obezbijediti, poštujući pri tome jedan od osnovnih principa - najbolji interes djeteta.

1. Hraniteljstvo

Hraniteljstvo kao alternativna briga za dijete koje nema biološku porodicu, ili roditelji nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, odgovor je na potrebe i pravo djeteta na život i odrastanje u porodici.

Procjene potreba djeteta i njegov najbolji interes, ali i sposobnost hraniteljske porodice da odgovori tim potrebama u nadležnosti je centra za socijalni rad. Centar ima ključnu ulogu - i obavezu i odgovornost, da zbrinjavanje djeteta u hraniteljskoj porodici bude

⁷² Strategiju za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. je usvojila Vlada Republike Srpske 3.09.2009. godine

⁷³ Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014.

⁷⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

adekvatno potrebama djeteta. Onog momenta kada je dijete rješenjem nadležnog centra za socijalni rad zbrinuto u hraniteljskoj porodici, centar je preuzeo odgovornost za dijete, zato nadzor nad radom hraniteljskih porodica mora biti stalni i kontinuirani i nikako se ne može pravdati nedovoljnim brojem zaposlenih u centru za socijalni rad, što je na žalost u praksi prisutno. **Neadekvatan nadzor nad radom hraniteljskih porodica, koji nije stalna aktivnost, koji se provodi samo u slučajevima kada problem eskalira ili da se zadovolji forma, dovodi u pitanje kvalitetno hraniteljstvo a time i pravo djeteta bez roditeljskog staranja na adekvatnu brigu.**

Dijete koje je privremeno ili stalno lišeno porodične sredine ili kojem, u **njegovom najboljem interesu**, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoći države.

Država će u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativnu brigu za takvo dijete.⁷⁵

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti u normativnom smislu je korak naprijed u određivanju ovog vida zbrinjavanja djece i njegovim stupanjem na snagu započele su i aktivnosti, prije svega, na promociji hraniteljstva i njegovim prednostima u zbrinjavanju djece, kao i na edukaciji zaposlenih u centrima za socijalni rad.

Međutim, Pravilnik o hraniteljstvu nije prepoznao standarde koji se odnose na prava djece u hraniteljstvu kako u postupku njegovog zasnivanja, tako i za vrijeme trajanja hraniteljstva.

Ako centar za socijalni rad primjenjuje hraniteljstvo kao mjeru zaštite za dijete samo onda kada je to u njegovom najboljem interesu, onda Pravilnik mora jasno odrediti kada je hraniteljstvo u najboljem interesu djeteta i koji su to standardi koji se obavezno primjenjuju u ostvarivanju najboljeg interesa djeteta u hraniteljskoj porodici.

Konvencija uspostavlja prava djeteta koja važe za svako dijete i u svim uslovima u kojima se dijete nađe na svom putu odrastanja. Najbolji interes djeteta, i kao pravo djeteta i univerzalni princip Konvencije, uslov je za ostvarivanje i prava djeteta na alternativnu brigu. Najbolji interes djeteta, između ostalog, zahtijeva i : pravo djeteta na kontakte sa biološkom porodicom, bliskim srodnicima i trećima licima ako je to u interesu djeteta, pravo na iznošenje mišljenja i učešća u svakom postupku koji se tiče djeteta, pravo na informaciju, na zaštitu privatnosti, zaštitu od svakog oblika nasilja i zanemarivanja, uslove smještaja prilagođene porijeklu i potrebama djeteta...

S obzirom da standardi predstavljaju polaznu osnovu za mjerjenje kvaliteta usluga,⁷⁶ a da je najvažniji pokazatelj za procjenu tog kvaliteta način na koji se ta usluga odražava na život onih koji je primaju - u ovom slučaju u pitanju su djeca u alternativnoj brizi, vrlo je važno da standardi budu jasno normativno definisani, kako za djecu i njihove porodice tako i za nadležne službe koje vode postupke i donose odluke u ovim situacijama.

S obzirom da Pravilnik o hraniteljstvu nije postavio standarde koji se obavezno primjenjuju u svim slučajevima kada se hraniteljstvo primjenjuje kao mjera zaštite za dijete, prvenstveno u dijelu koji se odnosi na standarde koji određuju najbolji interes djeteta u hraniteljstvu, Ombudsman za djecu predložio je⁷⁷ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da se izmjenama i dopunama Pravilnika o hraniteljstvu jasno odrede standardi na osnovu kojih se procjenjuje i određuje šta je, u svakom pojedinačnom

⁷⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁷⁶ Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014 obvezala je između ostalog i na standardizovanje usluga hraniteljstva-izrada standarda i evaluacijskih obrazaca praćenja. S obzirom da te aktivnosti nisu realizovane, nova strategija ponovo definiše istu obavezu-uvođenje standarda u oblast hraniteljstva.

⁷⁷ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 784-5-UP/14

slučaju, najbolji interes djeteta u hraniteljskoj porodici, s obzirom da je najbolji interes djeteta uslov za primjenu hraniteljstva kao mjere zaštite za dijete.

Pored toga, ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja i njihova zaštita dovedeno je u pitanje i iz razloga što u postupku za zbrinjavanje djeteta u hraniteljskoj porodici, koji se vodi pred centrom za socijalni rad, ne učestvuju roditelji djeteta, njihove izjave nisu dio rješenja, rješenja se roditelju i ne dostavljaju, nema učešća djeteta u postupku, niti njegove izjave. U predmetima u kojima je Institucija postupala, a prema dostavljenoj dokumentaciji, centar sam vodi postupak i rješenje dostavlja svojim službama.

Republika Srpska ima porodice koje su zainteresovane za ovaj oblik zbrinjavanja djece.⁷⁸ Prema podacima u 2008. godini evidentirano je 150 hraniteljskih porodica, a u 2014. godini 229. Pri tome, treba imati u vidu da jedna hraniteljska porodica, prema zakonu može zbrinuti najviše troje djece.

Međutim, brojna pitanja se moraju sistemski jasno postaviti i definisati, kako bi hraniteljstvo u svakom pojedinačnom slučaju odgovorilo na potrebe djece. Prije svega, ključno je izbor hranitelja, njihova edukacija i posebno stalni nadzor nad njihovim radom. Pri tome se, uporedo sa razvojem standardnog hraniteljstva, mora raditi i na osposobljavanju specijalizovanih oblika hraniteljstva, kao što je hraniteljstvo za hitne slučajeve, za djecu sa poremećajima u ponašanju, za djecu sa smetnjama u razvoju.

2. Usvojenje

Da bi se „djetetu koje je lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane“⁷⁹ obezbijedila posebna zaštita, koja može da uključi i usvojenje, neophodno je unaprijediti sistemska rješenja i afirmisati usvojenja u praksi kao najefikasniji model zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.⁸⁰

Usvojenje kao najkompletniji oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, koje istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, u Republici Srpskoj nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, a što potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina.⁸¹

Godina	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj podnesenih zahtjeva za usvojenje	301	542	225	393
Broj realizovanih usvojenja:	29	23	17	3
- potpuno usvojenje	19	14	9	1
- nepotpuno usvojenje	8	3	7	2
- usvojenje sa međunarodnim elementom	2	6	1	0

Prema podacima, u periodu od 2011-2014. godine u Republici Srpskoj podнесен је укупно 1461 захтјев за usvojenje, а реализовано је укупно 72 или 5%, од тога је реализовано 43 потпуна usvojenja, 20 nepotpunih i 9 usvojenja са међunarodним elementom.

⁷⁸ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite 2014.godine

⁷⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 21.

⁸⁰ Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije за период 2009-2014. i nova Strategija za period od 2015-2020.

⁸¹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite 2011, 2012, 2013, 2014.godine

S obzirom da Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. nije odgovorila postavljenim zahtjevima, to se sistemskim rješenjima mora odgovoriti između ostalog i na:⁸²

- nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri, s obzirom na zakonsku odredbu da bračni supružnici mogu zajednički usvojiti dijete, te da dijete može usvojiti samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga (član 153. Porodičnog zakona);
- niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje,⁸³ Zakonom je utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje od 5 godina, što onemogućava usvajanje djece starije od 5 godina;
- nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, Zakonom nije utvrđena donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, tako da je centrima za socijalni rad prepuštena ocjena o mogućnosti usvojenja djece dok su još bebe, s tim da, prema Uputstvu o postupku usvojenja djece, na usvojenje ne mogu dati dijete iz porodilišta;
- nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja, Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojilaca, ali ni pripremama djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja. Program pripreme za usvojenje mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojioce i nadležne centre za socijalni rad.
- Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probnog smještaja, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti, ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državljanina.
- Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁸⁴ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.
- nema jedinstvene evidencije - baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali ni djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena.

Prisutan problem za usvojenje djece ukazuje, s jedne strane, na nedorečenost postojećih zakonskih rješenja i njihovu neusklađenost sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije o pravima djeteta, a s druge strane, na neujednačen pristup u primjeni zakona u praksi i postupak koji se s tim u vezi vodi zavisno od toga da li je usvojilac državljanin Republike Srpske ili strani državljanin.

Porodični zakon nijednim dijelom ne pravi razliku u pogledu ispunjenosti uslova za usvojenje koji se odnose na dijete, bez obzira da li su usvojenci državljanini Republike Srpske ili strani državljanini. Međutim, praksa ukazuje na različit pristup u vođenju postupka usvojenja - posebno u dijelu oduzimanja roditeljskog prava roditeljima djeteta za koje je podnesen zahtjev za usvojenje.

Navedeno je **dodata potvrda potrebe za izmjenama i dopunama Porodičnog zakona u dijelu koji se odnosi na usvojenje djeteta⁸⁵** i njegovo usklađivanje sa

⁸² Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja 2015-2020.

⁸³ Porodični zakon, član 157: Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do 5 godina.

⁸⁴ Porodični zakon, član 147.

⁸⁵ Preporuka Ministarstvu pravde, broj: 591-53-PŽ/14

osnovnim principima i zahtjevima Konvencije o pravima djeteta i praksom Evropskog suda za ljudska prava.⁸⁶

Komitet za prava djeteta⁸⁷ razmatrajući Izvještaj Bosne i Hercegovine 2012. godine, između ostalog, ponavlja svoju raniju preporuku iz 2005. godine i apel državi da ubrza neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi se osiguralo da su procedure usvajanja u potpunosti u skladu sa članom 21. Konvencije, te preporučuje da se:

- a) olakša proces usvajanja tako što će pojednostaviti i racionalizovati postupke za usvajanje i uspostaviti jedinstvenu integriranu bazu podataka za ustanove socijalne zaštite sa informacijama o potencijalnim usvojenicima kao i usvojiocima,
- b) razmotri povećanje gornje starosne granice za usvajanje u Republici Srpskoj,
- c) odgovori na prethodnu preporuku Komiteta (CRC/C/15/Add/tačka 260, stav 39) za 2005. godinu - ekspeditivnog prikupljanja podataka o djeci koja su usključena u domaća i međunarodna usvajanja.

3. Izdvajanje djeteta iz porodice - procedura

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Prema Konvenciji o pravima djeteta,⁸⁸ u svakom postupku kada nadležne vlasti, u skladu sa važećim zakonom i postupkom, odrede da je izdvajanje djeteta iz porodice neophodno u najboljem interesu djeteta, sve zainteresovane strane imajuće mogućnost da učestvuju u postupku i da iznesu svoje mišljenje.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu kojom se navodi da je dječak XX, poslije smrti roditelja, i stavljanja pod starateljstvo od strane radnika Centra za socijalni rad, privremeno bio zbrinut u ustanovi izvan Republike Srpske.

Prema priloženoj dokumentaciji, dijete je već bilo pod starateljstvom, za staraoca djeteta imenovan je radnik centra za socijalni rad. Imenovani staratelj je istovremeno i voditelj postupka i član stručnog tima, što je apsolutno neprihvatljivo. Rješenjem se ne navodi period na koji se dijete zbrinjava, a zbrinjavanje djeteta u ustanovi obrazlaže se razlozima neprilagođavanja, čime se odgovornost za donesenu odluku prebacuje na dijete koje se nije adaptiralo, a ignoriše činjenica da Centar nije pravilno procijenio sve potrebe i mogućnosti djeteta i s tim u vezi donio odgovarajuću odluku za njegovo adekvatno alternativno zbrinjavanje.

2. Institucija je primila žalbu roditelja⁸⁹ kojom se navodi da su djeca zbrinuta u domu ali da oni nikada nisu dobili nikakvo rješenje o tome.

- Postupak za ostvarivanje prava djeteta za zbrinjavanje u ustanovi ne sprovodi se, u jednom broju centara za socijalni rad u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, kojim je

⁸⁶ Evropski sud za ljudska prava, 8.januara 2013.godine donio je presudu protiv Hrvatske zbog povrede prava na porodični život radi usvojenja djeteta zbog načina na koji je proveden postupak oduzimanja roditeljskog prava i činjenice da centar za socijalni rad, koji je vodio postupak usvojenja djeteta, o tome nije obavijestio roditelja djeteta, čime ga je onemogućio da traži vraćanje roditeljskog prava, na šta po zakonu ima pravo (zahtjev broj 37956/11)

⁸⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 51.

⁸⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

⁸⁹ Predmet broj: 987-78-PŽ/15

jasno utvrđeno da se smještaj djeteta u ustanovu vrši na osnovu rješenja nadležnog centra za socijalni rad.⁹⁰ Centar, prema Zakonu, rješenje donosi na osnovu **sprovedenog postupka**, ukupne procjene uslova života i stanja korisnika i njegovog okruženja, sagledavanja mogućnosti drugih oblika zbrinjavanja i mišljenja da je zbrinjavanje u ustanovu najcjelishodniji oblik zaštite, u kojem će se utvrditi šta je najbolji interes djeteta u konkretnoj situaciji.

- U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, dijete nije zastupano po roditelju, kao zakonskom zastupniku niti je djetetu postavljen staralac, nema druge strane u postupku, Centar vodi postupak i donosi rješenje koje dostavlja svojim službama, roditeljima rješenje nije dostavljeno, na rješenjima nema dokaza da su dostavljena onima na koje se odnose.
- U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, kada je djetetu postavljen staralac-lice zaposleno u centru za socijalni rad, isto lice koje je staralac djeteta vodi postupak pred Centrom za socijalni rad i dio je stručnog tima Centra u postupku ostvarivanja prava djeteta kome je on staralac.
- U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, dijete o tome nije pitano, nema mišljenja ni stava djeteta o tako važnom pitanju koje se njega tiče.
- U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, rješenjem se ne obrazlaže šta je najbolji interes djeteta niti zašto je zbrinjavanje u ustanovi najbolje za dijete niti mišljenje da je zbrinjavanje u ustanovi najcjelishodniji oblik zaštite.
- Rješenje o smještaju djeteta u Dom ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je Centar blagovremeno preuzeo sve druge mjere porodično pravne zaštite (nadzor, pojačani nadzor i sl.) i da ove mjere, primjenom u određenom vremenskom periodu nisu doprinijele zaštiti djeteta u porodici (rješenje o smještaju djeteta koje ima roditelje koji nisu ni lišeni ni ograničeni u vršenju roditeljskog prava).
- Iz rješenja se ne vidi da je Centar blagovremeno ispitao sve druge mogućnosti da se obezbijedi vaninstitucionalni oblik smještaja djeteta (srodnička porodica, hraniteljstvo, usvojenje) i da se ova mjera koristi kao krajnje rješenje.
- Rješenje o smeštaju djeteta u ustanovu ne sadrži ni obrazloženje iz kojeg je vidljivo šta su to problemi u porodici, koliko dugo su trajali, da li su i kakve posljedice ostavile na dijete. Problemi u porodici, kako se rješenjem navodi, mogu biti vrlo različiti, bolest, alkohol, nasilje i sl. i svaki od njih narušava nesmetan razvoj djeteta u porodici, ali za odgovarajući individualni tretman u instituciji, razlozi koji su do toga doveli moraju biti jasno i utvrđeni i obrazloženi.
- Pri smještaju djeteta u ustanovu nije obezbijeđen nalaz ljekara o zdravstvenom stanju djeteta koji bi morao biti dio ukupne dokumentacije svaki put kada se dijete zbrinjava u novu porodicu ili ustanovu.

Postupajući na naprijed navedeni način (na žalost u pojedinačnim slučajevima propusti su napravljeni po više osnova) centar za socijalni rad nije preuzeo sve potrebne mjere u cilju zaštite prava i interesa djeteta bez roditeljskog staranja, a preuzetim mjerama načinio je i propuste u radu na štetu prava djeteta.

Centar za socijalni rad je javna ustanova i prema zakonu ima i obavezu i odgovornost na preduzimanje svih potrebnih mjer u okviru datih mu ovlaštenja radi zaštite prava i interesa djeteta i ostvarivanja cilja zbog koga su mu data javna ovlaštenja. Sve potrebne mjeru radi zaštite prava i interesa djeteta, centar preduzima na osnovu provjere,

⁹⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 37/12, član 38.

procjene i prijedloga koji je sačinio stručni tim, na osnovu kojeg donosi odgovarajući upravni akt.

Centar za socijalni rad ima i obavezu i odgovornost da upravne i druge postupke od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta vodi uz poštovanje osnovnih načela Zakona o opštem upravnom postupku, načela zakonitosti, efikasnosti, istine, načela saslušanja stranaka.⁹¹

Prema Zakonu o opštem upravnom postupku, član 38, stranka u postupku je lice po čijem je zahtjevu pokrenut postupak ili protiv koga se vodi postupak, ili koje radi zaštite svojih prava ili pravnih interesa ima pravo da učestvuje u postupku, a za procesno nesposobno lice radnje u postupku obavlja njegov zakonski zastupnik, koji se određuje na osnovu zakona ili aktom nadležnog državnog organa donešenim na osnovu zakona (član 41). U toku cijelog postupka organ će po službenoj dužnosti paziti da li lice koje se pojavljuje kao stranka može biti stranka u postupku i da li stranku zastupa njen zakonski zastupnik, odnosno ovlašteni predstavnik (član 42.), rješenje se mora dostaviti stranci (član 194).

Centar za socijalni rad ima i obavezu i odgovornost da u preduzimanju mjera iz svoje nadležnosti, a radi zaštite prava i interesa djeteta obezbijedi da najbolji interes djeteta u svakom pojedinačnom slučaju bude prioritet, te da omogući djetetu da u svakom postupku izrazi svoje mišljenje.

4. Djeca zbrinuta u domu

Dom „Rada Vranješević“ je jedina ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Ustanova sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji se nude, zadovoljava potrebe za ovaj vid zbrinjavanja djece.

Najveći broj djece u institucionalnom smještaju su djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama. Pri tome se mora imati u vidu da su u domu smještene i djeca sa poremećajima u ponašanju sa kojima se mora dodatno raditi po posebnom, individualnom programu ili angažovati rad stručnih lica izvan doma, te djeca sa smetnjama u razvoju čije potrebe zahtijevaju takođe poseban individualan program, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba.

Broj djece smještene u ustanovu, prema pokazateljima u zadnjih nekoliko godina ne prelazi 15% u odnosu na ukupan broj djece bez roditeljskog staranja. U decembru 2014. godine u Domu je bilo zbrinuto 85 djece, a prosječan broj djece smještene u Dom tokom 2015. godine takođe je bio 85 (ovaj broj promjenljiv je na mjesečnom nivou).

Zabrinjava podatak da su u domu i dalje zbrinuta djeca do tri godine života, iako je ta mogućnost, Zakonom o socijalnoj zaštiti ostavljena samo izuzetno, privremeno i uz saglasnost resornog ministarstva.⁹²

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, djeca u domu mogu biti zbrinuta do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života. Na žalost, za mnoge od njih problem nastaje izlaskom iz doma. Bez porodice, bez adrese na koju idu, prepusteni su vrlo često sami sebi. Sve zemlje u okruženju suočene su sa ovim problemom, kako sistemskim rješenjima obezbijediti društvenu brigu za ovu kategoriju djece kad napuste ustanovu. U Republici Srpskoj, godišnje, dom napusti u prosjeku petero ili šestero djece po osnovu završenog srednjoškolskog obrazovanja. Imajući u vidu da su djeca u dom smještена iz

⁹¹ Postupak za ostvarivanje prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti vodi se po odredbama zakona koji propisuje upravni postupak (Zakon o socijalnoj zaštiti, član 65)

⁹² Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

različitih lokalnih zajednica, u koje bi se po izlasku iz doma trebali i vratiti, te broj djece, samo sistemskim rješenjem, bez obzira na ekonomsku situaciju, dugoročno bi se riješilo pitanje ove kategorije.

Ono na čemu se u Domu stalno radi, bez obzira na broj djece zbrinute u njemu, je kvalitet usluga i sadržaja koji su djeci na raspolaganju, kako bi njihov boravak u domu, po svom kvalitetu bio adekvatan obavezi društva u zbrinjavanju djece smještene u instituciji.

Da bi smještaj djeteta u ustanovu odgovorio na potrebe djeteta, neophodno je da su sve aktivnosti centra koje su prethodile smještaju djeteta u dom provedene u skladu sa važećim propisima i u najboljem interesu djeteta.

Smještajem u ustanovu, dijete ne smije izgubiti kontakt sa porodicom i srodnicima. Naprotiv, i onda kad su smještena u ustanovu, njihova veza sa porodicom mora se održavati i jačati. Za vrijeme boravka djeteta u ustanovi, nadležni centar bi morao raditi sa porodicom u cilju stvaranja uslova za povratak djeteta u porodicu, a onda kad to nije moguće, alternativa je opet porodica - hraniteljska ili usvojenje. U isto vrijeme u ustanovi moraju raditi sa djecom u cilju njihovog osposobljavanja, da što prije mogu nastaviti svoje odrastanje u svojoj porodici.

Da bi smještaj djeteta u ustanovu odgovorio na potrebe djece, neophodno je i da lokalne zajednice preuzmu obavezu i odgovornost za redovnu uplatu finansijskih sredstava, jer je postoeća praksa, da jedan broj lokalnih zajednica potrebna sredstva ne uplaćuje mjesecima, apsolutno neprihvatljiva.

5. Pravo na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja

Pravo djeteta na život u porodici, kao osnovno pravo svakog djeteta, garantuje se brojnim međunarodnim dokumentima.

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju djeteta, institucionalna briga za dijete primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Onda kada dijete mora živjeti izvan porodice, država je dužna posvetiti mu posebnu pažnju i zaštitu, što uključuje i obavezu i odgovornost države da preduzme sve potrebne mjere i da osigura ostvarivanje svih prava iz Konvencije, između ostalog i pravo na obrazovanje u skladu sa uzrastom djeteta, njegovim potrebama i njegovim mogućnostima.

Priznajući djetetu pravo na obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti, država obezbjeđuje i zaštitu djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije⁹³ u skladu sa zahtjevima Konvencije.

Pravo na obrazovanje, između ostalog, znači pravo i dužnost na upis u osnovnu školu koja je po Ustavu obavezna i besplatna,⁹⁴ dužnost je roditelja brinuti o redovnom pohađanju osnovnog obrazovanja.

Kada su u pitanju djeca bez roditeljskog staranja⁹⁵ i situacije kada je njihovo pravo na obrazovanje u najranijem uzrastu dovedeno u pitanje, sistem mora pronaći način, da

⁹³ Konvencija o pravima djeteta, član 3. U svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih sprovode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

⁹⁴ Ustav Republike Srpske, član 38.

njihovo obrazovanje, onda kada su zbrinuti u instituciji, bude u skladu sa njihovim uzrastom, njihovim potrebama i mogućnostima, čime bi se spriječile situacije prisutne u praksi kao što su:

- dijete se sa 9 ili 10 godina rješenjem nadležnog organa zbrinjava u ustanovu, a da do tada nije ni bilo upisano u školu. Zbrinjavanjem u ustanovu dijete se upisuje u školu i redovnim pohađanjem nastave dolazi u situaciju da punoljetstvo stiče još u osnovnoj školi, čime gubi pravo da i 9 razred završi kao redovan učenik.
- dijete je bilo upisano u osnovnu školu, ali zbog porodičnih prilika u kojima je odrastalo, ponavljalo je razrede u osnovnoj školi, rješenjem nadležnog organa zbrinjava se u domu i dolaskom u dom, iako nastavlja osnovno obrazovanje dolazi u situaciju, da zbog punoljetstva ne može pohađati ni 9 razred kao redovan učenik.

Osnovni problem je što ova djeca pohađaju osnovnu školu sa svojim „vršnjacima“ iako su od istih starija dvije ili tri godine, što samo po sebi dovodi u pitanje njihovo pravo na obrazovanje u skladu sa njihovim uzrastom, njihovim potrebama i mogućnostima. Razlika u godinama u tom uzrastu dovodi ih u situacije da su izloženi pitanjima na koje oni nemaju odgovore, ničim nisu doprinijeli situaciji u kojoj su se našli, a za iste snose posljedice. Pitanja gdje su bili do sada, šta su razlozi, zašto su stariji i sl. dodatno otežavaju njihovu ionako tešku situaciju.

Dodatni problem, pored problema kojima su zbog razlike u godinama izloženi u osnovnoj školi, je i činjenica da zbog njihovog uzrasta (imaju više od 17 godina) nisu u mogućnosti upisati srednju školu.⁹⁵ Zbog njihovih godina, ostavljena im je mogućnost, kao i svim drugim licima koja iz bilo kojeg razloga nisu upisala srednju školu, da srednje obrazovanje steknu po programu i u školi za odrasle. Na ovaj način, djeca bez roditeljskog staranja koja su pod brigom države, ponovo su dovedena u situaciju, da nisu u mogućnosti zajedno sa svojim vršnjacima sticati srednje obrazovanje u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima, a što je posljedica propuštenog u njihovom obrazovanju u najranijem uzrastu. Dodatni problem je što školovanje po programu i u školi za odrasle ima svoju cijenu od koje nije izuzeta ni ova kategorija djece. U toj situaciji ustanova u kojoj su djeca zbrinuta prinuđena je tražiti donatorska sredstva da bi im se omogućilo školovanje po ovom programu. Sa svim navedenim jedan broj djece bez roditeljskog staranja, iako su zbrinuti u ustanovi, pravo na obrazovanje ne ostvaruju na način i pod uslovima kao i njihovi vršnjaci u domu.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđena je mogućnost da učenik koji se ističe znanjem i sposobnostima može završiti školu u roku kraćem od devet, ali ne kraćem od 7 godina.⁹⁶ Takva mogućnost nije utvrđena za djecu koja nisu upisala osnovnu školu ili istu nisu redovno pohađala, što je posljedica posebnih okolnosti i činjenice da je njihov razvoj i odrastanje ometen porodičnim prilikama, a što je utvrđeno rješenjem nadležnog organa. Najbolji interes djeteta je i pravo djeteta i pravni standard i uslov za ostvarivanje svih prava iz Konvencije, koji obavezuje državu članicu da su djetetovi najbolji interesi na odgovarajući način uključeni i jednakom primjenjeni na svaku radnju koju preduzima javna institucija, posebno mjere implementacije, upravne i sudske

⁹⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 18: Korisnik socijalne zaštite je lice koje se nalazi u stanju socijalne potrebe i to dijete, između ostalih; dijete bez roditeljskog staranja, dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama ili dijete kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita

⁹⁶ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 74/08, 106/09, 104/11, 33/14, član 43 - u prvi razred škole upisuje se lice koje je završilo osnovnu školu i ne može biti starije od 17 godina

⁹⁷ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 74/08, 71/09, 104/11, 33/14, član 80: Učenik može završiti dva razreda u toku jedne školske godine, ukoliko je u najmanje dvije poslednje godine imao odlične ocjene iz svih nastavnih predmeta. Učenik koji se ističe znanjem i sposobnostima može završiti školu u roku kraćem od devet godina, ali ne kraćem od 7 godina.

postupke, a čija potpuna primjena zahtijeva razvoj pristupa zasnovanog na pravima koji uključuje sve aktere radi osiguranja i fizičkog i psihičkog i moralnog integriteta djeteta i njegovog ljudskog dostojanstva.

Situacije u kojima se nalazi jedan broj djece, ukazuju da im pravo na obrazovanje nije omogućeno u skladu sa njihovim uzrastom, potrebama i mogućnostima, posebno ako se ima u vidu da se radi o posebno osjetljivoj kategoriji djeci – djeci bez roditeljskog staranja za koje je država preuzela i obavezu i odgovornost za njihov pravilan razvoj i odrastanje

Imajući u vidu da je obrazovanje osnovno pravo djeteta i da mora da bude u direktnoj vezi sa djetetovim društvenim, kulturnim, ekonomskim i kontekstom okruženja kao i sa njegovim sadašnjim i budućim potrebama kao i da potpuno uzme u obzir djetetove sposobnosti koje se razvijaju⁹⁸ Ombudsman za djecu, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio je Ministarstvu prosvjete i kulture **preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece-prava na obrazovanje djece koja su zbrinuta u ustanovu socijalnog staranja i nastavu ne pohađaju u skladu sa svojim uzrastom, potrebama i mogućnostima.**

⁹⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 1, Ciljevi obrazovanja, tačka 9.

V PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Prihvatajući UN Konvenciju o pravima djeteta, država je preuzeila i obavezu i odgovornost da će preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploracije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.⁹⁹

Prihvatajući Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja,¹⁰⁰ država je preuzeila i obavezu i odgovornost na preduzimanje svih neophodnih zakonodavnih i drugih mjera kako bi obezbijedila da se zaštite djeca žrtve i svjedoci, da se kazne odgovorni i da se obezbijedi pravna zaštita.¹⁰¹

Obaveza koju je država preuzeila „preduzeti sve odgovarajuće mjere,” ne ostavlja prostor za procjenu da li će i koje mjere preduzeti, već obavezuje na sve mjere, koje će u potpunosti omogućiti ostvarivanje prava djece na zaštitu. Sve odgovarajuće mjere odnose se na cijeli niz mjera i aktivnosti u različitim sektorima, koje pri tom moraju biti povezane i koordinisane.

Razmatrajući Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije o pravima djeteta, Komitet za prava djeteta¹⁰² izrazio je svoju zabrinutost i u vezi sa nasiljem nad djecom. Na žalost, novim Izvještajem, UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima ponavlja istu preporuku iz 2005. godine i ponovo poziva državu da:

- razvije sveobuhvatnu strategiju za prevenciju i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom,
- usvoji nacionalni okvir za koordinaciju za rješavanje svih oblika nasilja nad djecom,
- obezbijedi srazmjerne sankcije za počinioce seksualne eksploracije djeteta i djela zlostavljanja,
- uspostavi bazu podataka o svim slučajevima nasilja u porodici nad djecom, u cilju preduzimanja sveobuhvatne procjene stepena, uzroka i prirode istog,
- *preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje u svim sredinama.*¹⁰³

1. Nasilje nad djecom

a) Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom

Nasilje nad djecom je ozbiljan društveni problem i danas je jedan od najčešćih oblika kršenja osnovnih prava i interesa djece. Nasilje nad djecom prisutno je u različitim oblicima - zanemarivanje djeteta, fizičko i psihičko nasilje, seksualno zlostavljanje, nasilje putem interneta i mobilnog telefona.

⁹⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

¹⁰⁰ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe, član 6

¹⁰¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13 - Pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja

¹⁰² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 43.

¹⁰³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 40.42.44.45

Osnovni problem je što se različiti oblici nasilja, zlostavlja i zanemarivanja djece ne prepoznaju na vrijeme, uslijed čega izostaje odgovarajuća pomoć i podrška djetetu, ali i adekvatna reakcija prema počiniocima nasilja nad djecom. Ali i kad se takvo ponašanje prepozna, vrlo često se očekuje da to neko drugi riješi, da se problem sam riješi ili da vremenom takvo ponašanje prema djetetu prestane.

To su, između ostalog, bili razlozi zbog kojih je Ombudsman za djecu insistirao na potpisivanju Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. Protokol je potписан 20. novembra 2012. godine i isti je uspostavio obavezujuće standarde postupanja nadležnih službi odmah po prijavi ili saznanju da je dijete izloženo bilo kojem obliku nasilja, Protokol definiše procedure postupanja, obavezuje na stalnu saradnju nadležnih resora, te obavezuje na vođenje odgovarajuće evidencije i izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

Prvi Izvještaj o nasilju nad djecom,¹⁰⁴ koji je rezultat primjene Protokola, pored statističkih pokazatelja - broj djece žrtava nasilja, njihov uzrast, pol, ko su počinoci, gdje se nasilje dešava i u kojem obliku, ukazuje i na odnos nadležnih prema ovom problemu, ukazuje i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, ukazuje da društvo još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ni upoznato ni osjetljivo na ovaj problem, što obavezuje da se u tom dijelu moraju preduzeti dodatne mjere.

Razmatrajući prvi Izvještaj o nasilju nad djecom u 2013. godini, Vlada Republike Srpske je na Sjednici održanoj 05.06.2014. godine donijela Zaključak kojim se:

- Zadužuje Ministarstvo prosvjete i kulture da u 2014. godini vodi evidencije o djeci žrtvama nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja prema polu, te da preduzete mjeru, u slučajevima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, budu sastavni dio izvještaja,
- Zadužuje se Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite - Resor za socijalnu, dječiju i porodičnu zaštitu, da podaci o preduzetim mjerama u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece budu sastavni dio njihovih izvještaja.

Drugi izvještaj, pored obavezujućih elemenata, trebao je, između ostalog, pokazati i da li su i u kojoj mjeri ispoštovani Zaključci Vlade, sve sa ciljem da se nadležne službe učine odgovornijim u preduzimanju potrebnih mjera, u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa.

Drugi Izvještaj još uvijek nije urađen na način kako je to Protokolom definisano.

Protokolom definisan mehanizam za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom obavezuje i da se prikupljeni podaci analiziraju, jer kontinuirano praćenje ostvarivanja prava djece i njihova zaštita, između ostalog, je u funkciji procjene dosadašnjih mjer i aktivnosti i istovremeno osnov za predlaganje odgovarajućih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema na koje ukazuju i analize prikupljenih podataka, ali i u određivanju prioriteta u postupanju nadležnih.

S obzirom da je Ministarstvo porodice, omladine i sporta obavezno da, na osnovu prikupljenih podataka objedinjeni Izvještaj o nasilju nad djecom dostavi Vladi Republike Srpske,

¹⁰⁴ Prvi izvještaj o nasilju nad djecom: U 2013. godini evidentirano je 650 djece žrtava različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pri čemu je jedan broj djece istovremeno bio žrtva različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Prema uzrastu, navjeći broj djece žrtava je u dobi od 15 do 18 godina-246, od 10 do 14 godina-207, od 5 do 9 godina-131 i do 4 godine starosti 66 djece.

Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio Ministarstvu porodice, omladine i sporta¹⁰⁵ preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, na način da:

- objedinjeni Izvještaj o nasilju nad djecom za 2014. godinu dostavi Vladi Republike Srpske,
- Izvještajem ukaže, pored ostalog, i na odnos nadležnih prema Zaključcima Vlade od 05.06.2014. godine,
- na osnovu analize prikupljenih podataka, predloži mjere i aktivnosti koje dodatno treba preuzeti da bi sistem zaštite odgovorio na potrebe djece-žrtava različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja,
- Izvještaj sa Zaključcima Vlade objavi na stranici Ministarstva.

Svako nasilje nad djetetom vrijeđa i ponižava, svako boli i svako ugrožava razvoj i odrastanje djeteta. Psihičko nasilje ne ostavlja posljedice koje se vide kao kod fizičkog nasilja, teže se prepoznaje i prijavljuje, ali posljedice na razvoj djeteta, mogu biti vrlo teške i dugotrajne, za fizički i emocionalni razvoj djeteta.

U zaštiti djece od različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj u zadnje dvije godine učinjeni su značajni napreti: potpisani je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, urađen je Prvi godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj, Programi prevencije nasilja su sastavni dio školskog programa, međutim, ako izostane obaveza izrade godišnjih izvještaja sve urađeno može biti dovedeno u pitanje.

Primjena Protokola u praksi već je pokazala njegovu opravdanost, analiza primjene programa prevencije trelala bi biti urađana u školskoj 2015/2016. godini, međutim da bi sistem zaštite djece u ovoj oblasti odgovorio na potrebe djece neophodno je dodatno raditi na:

- otklanjanju prisutne prakse različitog postupanja u školama po prijavi i saznanju o nasilju nad djecom,
- otklanjanju prisutne prakse različitog postupanja u centrima za socijalni rad,
- stalnoj edukaciji zaposlenih u obrazovnom sistemu i centrima za socijalni rad.

Iako svako dijete ima pravo na odrastanje u sredini koja mu pruža poštovanje i podršku i u kojoj nema nasilja, jer samo takva sredina podstiče razvoj ličnosti djeteta i stvara odgovorne građane i prema sebi i prema drugima,

Iako ne postoji nijedan razlog zbog kojeg bi dijete trpjelo nasilno ponašanje bilo koga, niti i jedan razlog kojim se može pravdati izostanak reakcije nadležnih službi u zaštiti djeteta, na žalost, prijave o nasilju nad djecom po kojima je Institucija postupala pokazuju da nadležne službe, ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja radi zaštite djeteta izloženog različitim oblicima nasilja.

Prema podacima MUP-a,¹⁰⁶ u 2015. godini evidentirano je ukupno 1178 slučajeva nasilja u porodici, od čega su 330 krivična djela nasilja u porodici. U 2014. godini evidentirano je 427 krivičnih djela nasilja u porodici. Prema istim podacima, djeца do 14 godina bila su žrtve nasilja u 63 prijavljena slučaja, dok je ukupan broj djece žrtava nasilja u 2014. godini bio 32, a od toga je 15 djece do 14 godina starosti.

¹⁰⁵ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj:1516-30-PŽS-32/15 od 24.11.2015.godine

¹⁰⁶ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2015. godinu od 05.02.2016.godine

Na žalost, statistički podaci još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga. Jedan od razloga je i da se još uvijek kao žrtve nasilja evidentiraju samo ona djeca koja su direktnе žrtve nasilja i to najčešće fizičkog nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve, što znači da za tu djecu nije obezbijeđena ni odgovarajuća stručna pomoć i podrška.

Prijave Instituciji o nasilju nad djecom u porodici podnose najčešće bliski srodnici, a o nasilju nad djecom u obrazovnom sistemu roditelji.

b) Pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja u porodici

Na zahtjev institucije Ombudsmana za djecu,¹⁰⁷ vezano za pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja u porodici, Centar za socijalni rad u svom odgovoru navodi da je mlljt. u januaru 2013. godine napustio porodicu i živio sa bratom, da je neko vrijeme bio kod tetke, da je od septembra 2014. godine do januara 2015. godine živio u domaćinstvu trećeg lica, kada odlazi da živi na novoj adresi, gdje se i danas nalazi.

Dalje se navodi da je majka maloljetnika bila sa njim u kontaktu dok je bio van porodice, znala je gdje boravi, obilazila ga je, a ovakav način zbrinjavanja smatrala je jedinim rješenjem, jer je razlog napuštanja porodice bila svađa maloljetnika sa sadašnjim vanbračnim partnerom majke.

Dopisom se ukazuje da je Centar za socijalni rad pružao podršku maloljetniku kroz usluge i mjere socijalne i porodične zaštite (jednokratne novčane pomoći, subvencije, usluge savjetodavnog rada i dr.). U toku 2014. godine sa maloljetnikom je ostvarivan kontakt po potrebi, radi saznanja gdje se nalazi, šta radi, povremeno je obavljao različite poslove da bi pribavio potrebna novčana sredstva.

Centar za socijalni rad u konkretnom slučaju, konstatuje situacije u kojima se dijete našlo unazad nekoliko godina, iz kojih proizilazi:

- da dijete nije imalo adekvatnu roditeljsku brigu i staranje,
- da je živio na nekoliko adresa,
- da nije redovno pohađao nastavu,
- da je povremeno obavljao poslove da bi pribavio potrebna novčana sredstva,
- da je majka djeteta, da bi ostala u zajednici sa vanbračnim partnerom, ovakav način zbrinjavanja djeteta smatrala jedinim rješenjem.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Država ima obavezu u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativno staranje za takvo dijete. Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ u odgovarajućem postupku utvrdio da je to u najboljem interesu djeteta.

Na žalost, u konkretnom slučaju, prema dostavljenom odgovoru, nisu ni vođeni postupci niti je utvrđivano šta je najbolji interes djeteta.

Prema Porodičnom zakonu, samo ako opravdani interesi djece, odnosno roditelja, zahtijevaju djeca mogu živjeti odvojeno od svojih roditelja. Šta su opravdani interesi djeteta i šta je njegov najbolji interes, u konkretnom slučaju, nije utvrđivano. Na žalost,

¹⁰⁷ Predmet broj: 340-1-PŽS/15, otvoren po službenoj dužnosti

stav majke, da je ovaj način zbrinjavanja djeteta jedino rješenje da bi majka ostala u zajednici sa partnerom, prečutno je prihvatio Centar za socijalni rad, jer nije preuzeo potrebne mjere radi zaštite djeteta i njegovih interesa. Prema dostavljenom odgovoru, Centar nije preuzimao mjere porodično pravne zaštite – nadzor, pojačani nadzor, niti mjere alternativnog staranja za dijete, niti je protiv roditelja koji su očito grubo zanemarili brigu o djetetu, podnosio prijavu nadležnim institucijama.

U svom odgovoru Centar, u konačnom, navodi da je dječak odrastao u nepotpunoj disfunkcionalnoj porodici, koji je zbog nezadovoljavajućih interpersonalnih odnosa majke i njenog partnera, kao i majke i djece, iskazivao svoj bunt odlaskom od kuće i kršenjem pravila socijalno prihvatljivog ponašanja. „U protekle dvije godine, od kako maloljetnik ne živi sa majkom, uspjelo se, uz našu podršku, pomoći mu da se osamostali, te da uspostavi kvalitetniji odnos sa majkom.“

Iz navedenog jasno proizilazi da je Centru bila poznata porodična situacija i uslovi u kojima je dijete odrastalo, ali da je Centar umjesto preuzimanja zakonom utvrđenih mjera radi zaštite djeteta, radio na osamostaljivanju djeteta. Nije jasno šta znači osamostaljivanje djeteta od 15 godina, koje je pri tome i dijete sa smetnjama u razvoju, zakon takvu mogućnost ne predviđa, i kako je moguće da se uz pomoć i podršku Centra, kako se navodi, dijete uopšte našlo u takvoj situaciji.

Situacija u kojoj se dijete danas nalazi posljedica je propuštene brige i staranja prvo, od strane roditelja, ali istovremeno i propuštene reakcije Centra za socijalni rad, kako bi se djetetu, u datim okolnostima obezbijedila potrebna briga i staranje.

Centar za socijalni rad preuzima sve potrebne mjere da zaštiti dijete na osnovu provjere, procjene i prijedloga koji je sačinio stručni tim, na osnovu čega donosi odgovarajući upravni akt. Centar za socijalni rad je javna ustanova i prema zakonu ima i obavezu i odgovornost na preuzimanje svih potrebnih mjera u okviru datih mu ovlaštenja radi zaštite prava i interesa djeteta i ostvarivanja cilja zbog koga su mu data javna ovlaštenja.

U konkretnom slučaju, Centar za socijalni rad nije preuzeo potrebne mjere u cilju zaštite djeteta od zanemarivanja u porodici, a preuzetim mjerama načinio je propust u radu na štetu prava djeteta.

S obzirom na navedeno, Ombudsman za djecu je Centru za socijalni rad naložio preuzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta,¹⁰⁸ na način da:

- na osnovu svih činjenica i okolnosti u konkretnom slučaju utvrdi šta je najbolji interes djeteta,
- na osnovu procjene i ocjene šta je najbolji interes djeteta donese i odgovarajuću odluku o zbrinjavanju maloljetnog djeteta,
- izvrši analizu postupanja i u svim drugim predmetima sa ciljem otklanjanja propusta na koje se preporukom ukazuje, te da
- preuzme potrebne mjere da se u svim budućim slučajevima obezbijedi dosljedna primjena zakona, pokretanje i vođenje odgovarajućeg postupka u skladu sa zakonom, te preuzimanje potrebnih mjera utvrđenih zakonom (mjere porodično pravne zaštite protiv roditelja, prijava roditelja zbog zanemarivanja djeteta).

¹⁰⁸ Preporuka Centru za socijalni rad broj: 340-1-PŽS/15 od 21.04.2015.godine

Postupajući po Preporuci Ombudsmana za djecu, Centar za socijalni rad je, rješenjem od 05.06.2015. godine postavio staraoca maloljetnom djetetu, dijete je nastavilo školovanje.¹⁰⁹

c) Pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja i seksualnog zlostavljanja

S obzirom na ulogu i ovlaštenja Centra za socijalni rad u zaštiti prava i interesa djeteta, Institucija je dana 31.03.2015.godine,¹¹⁰ u vezi sa zaštitom djeteta od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, zatražila izjašnjenje Centra za socijalni rad - da li su i koje aktivnosti preduzeli u vezi sa zaštitom djeteta, žrtvom seksualnog zlostavljanja.

Centar za socijalni rad u svom odgovoru od 08.04.2015.godine između ostalog konstatuje:

- da je djevojčica rođena 2000. godine,
- da je 2007. godine razvrstana u grupu lica sa višestrukim smetnjama,
- da je 2014. godine umro otac djevojčice,
- da je djevojčica dva mjeseca, za vrijeme liječenja majke, bila zbrinuta u hraniteljskoj porodici,
- da je 2015. godine umrla majka djevojčice,
- da je 25.03.2015. godine uz asistenciju policije djevojčica izuzeta iz porodice XX.

Iz dostavljenog odgovora Centra proizilazi da djevojčica nije imala adekvatnu brigu i staranje i da je sa majkom, koja je imala zdravstvene probleme, živjela u nezadovoljavajućim stambeno-higijenskim uslovima, da se često žalila na bolove. Iz odgovora proizilazi da je Centar, po saznanju da je u februaru 2015. godine umrla majka djevojčice, pokrenuo postupak za njeni zbrinjavanje, pokušao izuzeti djevojčicu iz domaćinstva trećeg lice kod koga je dijete živjelo poslije smrti majke.

Iz odgovora Centra proizilazi da je Centar za socijalni rad načinio propust u radu na štetu prava djeteta:

1. Centar za socijalni rad nije izvršio adekvatno zbrinjavanje djeteta bez roditeljskog staranja odmah po saznanju da je djetetu umrla i majka.
2. Centar za socijalni rad nije odmah po saznanju o nasilju nad djetetom preuzeo sve potrebne mjere i aktivnosti sa ciljem pomoći djetetu žrtvi nasilja u okviru nadležnosti centra za socijalni rad, posebno:
 - nije omogućio djetetu da bez straha iznese sve činjenice i okolnosti o počinjenom nasilju, a posebno o okolnostima vezanim za trajanje, kontinuitet i način izvršenja nasilja, te eventualnom ranijem nasilju,
 - nije, radi potpunijeg utvrđivanja svih činjenica i okolnosti, na drugi primjer način utvrdio sve relevantne činjenice, nije obavljen razgovor sa nadležnim u školi, sa službom porodične medicine niti sa drugim subjektima zaštite,
 - nije uradio nalaz psihologa, niti plan psihosocijalnog tretmana za dijete,

¹⁰⁹ Odgovor Centra za socijalni rad, broj: 04-552-16/2/13 od 21.10.2015. godine

¹¹⁰ Predmet broj: 386-2-PZS/15 pokrenut po službenoj dužnosti

- nije omogućio djetetu da o aktivnostima koje se vode i kojima se odlučuje o njegovim pravima izrazi svoje mišljenje.¹¹¹

Postupajući po Preporuci Ombudsmana za djecu, Centar za socijalni rad navodi da je dijete privremeno bilo zbrinuto u hraniteljskoj porodici, da je sada zbrinuto u ustanovi i da je upisano u školu.

d) Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja

S obzirom na ulogu i ovlaštenje centra za socijalni rad u zaštiti prava i interesa djeteta, Institucija je,¹¹² odmah po saznanju za nasilje nad djetetom, od Centra za socijalni rad zatražila izjašnjenje da li su i koje mjere preduzeli u zaštiti prava i interesa djeteta, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom i definisanim procedurama postupanja Centra za socijalni rad.

Centar za socijalni rad u svom odgovoru Instituciji navodi da je sa maloljetnim djetetom obavljeno više savjetodavnih razgovora u cilju pružanja psihosocijalne podrške, izvršene su i terenske posjete kojima je ustanovljeno da maloljetna majka i njezino dijete nisu ugroženi u porodici u kojoj su boravili.

S obzirom da dostavljeni odgovor nije odgovor na obavezu i odgovornost Centra u zaštiti djeteta i njegovih interesa, Ombudsman za djecu je zatražio dodatno izjašnjenje Centra za socijalni rad iz kojeg proizilazi da je:

Centar za socijalni rad načinio propust u radu na štetu prava djeteta:

1. Centar za socijalni rad nije odmah po saznanju o nasilju nad djetetom preuzeo sve potrebne mjere i aktivnosti s ciljem pomoći djetetu žrtvi nasilja u okviru nadležnosti centra za socijalni rad, posebno:
 - Nije omogućeno djetetu da nesmetano i bez straha iznese sve činjenice i okolnosti o počinjenom nasilju, umjesto toga obavio je razgovor i objasnio zakonske procedure za sklapanje maloljetničkog braka;
 - Nije, radi potpunijeg utvrđivanja svih činjenica i okolnosti kojima se prijavom ukazuje, na drugi primjeren način utvrdio relevantne činjenice; nije obavio konsultacije sa porodičnim ljekarom niti i sa bilo kojom drugom institucijom;
 - Nije sačinio socioanamnestičke podatke o uslovima u kojima dijete odrasta, uradio nalaz psihologa, te utvrdio plan psihosocijalnog tretmana za dijete; umjesto toga Centar je obavio terensku posjetu i prihvatio izjavu djeteta s obzirom da je trudnoća bila evidentna, da je otac njenog djeteta „neki stranac“;
 - Nije proveo, ni pokrenuo postupak protiv „nekog stranca“ koji je seksualno zlostavljao dijete;
 - Nije pokrenuo postupak primjene odgovarajućih mjera porodično pravne zaštite prema Porodičnom zakonu, niti drugih mjera protiv roditelja djeteta, s obzirom da je dijete sa 15 godina već bilo u vanbračnoj zajednici;
 - Nije omogućio djetetu da o aktivnostima koje se vode i kojima se odlučuje o njegovim pravima izrazi svoje mišljenje.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece postavio je obavezujuće standarde rada nadležnih službi u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Protokol definiše različite oblike nasilja, zlostavljanja i

¹¹¹ Preporuka Centru za socijalni rad broj: 386-2-PŽS/15 od 27.04.2015.godine

¹¹² Predmet broj 231-102-2-PŽS/15, predmet otvoren po službenoj dužnosti

zanemarivanja, uključujući i seksualno zlostavljanje i propisuje procedure postupanja nadležnih u cilju zaštite djeteta.

Centar za socijalni rad, kao organ starateljstva ima ključnu ulogu, s obzirom da su ovom organu, sve nadležne institucije, ustanove i organizacije dužne prijaviti i svaku sumnju da je dijete izloženo nekom obliku nasilja, a centar je dužan da preduzme sve potrebne mjere radi zaštite prava i interesa djeteta.¹¹³

Centar za socijalni rad ima i obavezu i odgovornost da izvrši provjeru svake takve prijave, stanje djeteta, procjenu potreba i eventualne rizike, te da na osnovu provjere i procjene planira i sprovodi mjere zaštite.

Svaka sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta zahtijeva od centra neodložne mjere usmjerene na zaštitu djeteta i njegov najbolji interes. Mjere zaštite koje je centar obavezан preduzeti u zaštiti djeteta žrtve seksualnog zlostavljanja moraju odgovarati posebnim zahtjevima koji se, prije svega, odnose na naročito osjetljiv položaj djeteta, moraju u najvećoj mogućoj mjeri osigurati pomoći i podršku djetetu ali i onima koji se brinu o djetetu, ali i spriječiti djetetovu sekundarnu traumatizaciju i viktimizaciju.

Zakon o socijalnoj zaštiti obavezuje centar za socijalni rad na pojačanu pažnju ovog organa u svim slučajevima zaštite djece i njihovih interesa, obavezuje centar da poštuje dostojanstvo, ličnost korisnika i da brine o njegovom interesu,¹¹⁴ te da obezbijedi postupak u kome će najbolji interes djeteta biti prioritet i u kome će se djetetu omogućiti da izrazi svoje mišljenje.¹¹⁵

Centar preduzima sve potrebne mjere da zaštiti dijete na osnovu provjere i procjene koju je sačinio stručni tim, ne čekajući ishode postupaka koji se vode pred drugim institucijama i službama. Umjesto preduzimanja definisanih mjera koje su obaveza centra za socijalni rad, Centar je svoje postupanje podredio mjerama i aktivnostima drugih službi i institucija - policija, tužilaštvo, a dijete je zbrinuo u ustanovu, i time svoje obaveze u zaštiti djeteta prebacio na druge službe i institucije.

e) Pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja – ostvarivanje prava djeteta na obrazovanje

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu-žalbu¹¹⁶ kojom se ukazuje da dijete već neko vrijeme ne pohađa nastavu. Prijavom se navodi i da je Centar za socijalni rad donio Rješenje (od 11.02.2015. godine) kojim je određen pojačan nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, ali da isti nije dao rezultate jer dijete i dalje ne ide u školu.

Iz odgovora Centra za socijalni rad od 28.10.2015. godine proizilazi da su tokom prošle školske godine pedagog i socijalni radnik škole kao i socijalni radnik i psiholog Centra kontaktirali sa roditeljima i ukazivali im na obavezu obrazovanja djece i posljedice uskraćivanja navedenog prava, te da su roditeljski kapaciteti niski, da su porodični problemi kompleksni i ne odnose se samo na sferu obrazovanja već i na način vaspitanja i neadekvatnog ophođenja prema djeci.

Centar je donio Rješenje od 11.02.2015. godine kojim je roditeljima odredio mjeru nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, ali iz odgovora proizilazi da izrečena mjera nije dala željene rezultate.

¹¹³ Porodični zakon, član 94.

¹¹⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 3.

¹¹⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 66.

¹¹⁶ Predmet broj: 1384-107-PŽ/15

Odluka o napuštanju škole, ne zasniva se samo na jednom izolovanom razlogu, vrlo često, je rezultat više faktora koji su u međusobnoj povezanosti doveli do ovakve odluke. Napuštanjem škole ne samo da je povrijeđeno pravo djeteta na obrazovanje, već i pravo na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na zaštitu od svakog oblika zanemarivanja, pravo na nesmetan rast i razvoj.

Neprepoznavanje potreba djeteta i nepreduzimanje svih potrebnih mjera u cilju zaštite djeteta, je zanemarivanje djeteta koje na vrijeme mora biti prepoznato, jer izostanak pravovremene reakcije dovodi do različitih posljedica, prije svega na štetu djeteta, a organ starateljstva dužan je, prema Zakonu, da preduzme potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta.

Imajući u vidu da izrečena mjeru nije dala očekivane rezultate, Centar za socijalni rad bio je dužan preduzeti dodatne mjeru u skladu sa članom 102. Zakona i najboljim interesom djeteta. Pri izboru odgovarajuće mjeru, član 103. Zakona, organ starateljstva će uzeti u obzir uzrast djeteta, njegovu psihofizičku razvijenost, psihička svojstva, sklonosti i navike, dotadašnje vaspitanje i odgajanje, porodične i socijalne uslove u kojima dijete odrasta i druge relevantne okolnosti. Najbolji interes djeteta mora biti prioritet u svim aktivnostima koje se tiču djeteta, a što je najbolji interes djeteta, u svakom pojedinačnom slučaju mora da utvrdi i obrazloži nadležni organ koji donosi odluku koja se odnosi na djetete.

Radi toga, Ombudsman za djecu predložio je Centru za socijalni rad:

- preduzimanje dodatnih mjeru i aktivnosti u skladu sa zakonom radi sprečavanja situacija koje su dovele do povrede prava i interesa djeteta na obavezno osnovno obrazovanje.¹¹⁷

Odgovarajući na Preporuku Ombudsmana za djecu, Centar za socijalni rad je, u skladu sa članom 102. Porodičnog zakona, odredio mjeru pojačanog nadzora organa starateljstva nad maloljetnom djecom.¹¹⁸

2. Vršnjačko nasilje

Zaštita djece od različitih oblika vršnjačkog nasilja, pravo je djeteta ali istovremeno i uslov za ostvarivanje svih drugih prava, to je pitanje razvoja djeteta i njegovog odrastanja.

Istraživanje koje je institucija Ombudsmana za djecu izvršila 2010. godine o primjeni Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, a 2012. godine, zajedno sa Mrežom mladih savjetnika o prisutnosti vršnjačkog nasilja među djecom, onako kako to djeca vide, ukazali su između ostalog i na sljedeće:

- Od 1241 ispitanog učenika, 837 učenika (425 osnovca i 412 srednjoškolca) zna da je u njihovoј školi bilo organizovanih radionica i predavanja o sprečavanju nasilja među vršnjacima. Međutim u aktivnostima koje su se provodile u osnovnim i srednjim školama s ciljem prevencije vršnjačkog nasilja učestvovalo je ukupno samo 478 učenika ili 38,5% anketiranih.

Ovaj podatak ukazao je da problem vršnjačkog nasilja ne može biti samo pitanje radionica koje se povremeno organizuju i koje ne obavezuju. Već naprotiv, programi prevencije nasilja uopšte, pa i vršnjačkog nasilja, moraju biti dio nastave, dio školskog programa, od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno uzrastu djece i njihovim

¹¹⁷ Preporuka Centru za socijalni rad broj:1384-107-PŽ-33/15 od 26.11.2015. godine

¹¹⁸ Predmet broj:1384-107-PŽ/15

potrebama, kako bi djeca u školi dobila potrebne informacije i znanja o različitim oblicima nasilja, njihovom prepoznavanju, posljedicama na njihov razvoj i sl.

Programi prevencije nasilja nad djecom i među djecom uvedeni su Nastavni plan i program u školskoj 2014/2015. godini.

Istraživanje je ukazalo i na potrebu da resorno ministarstvo, na osnovu godišnjih pokazatelja svih škola u Republici Srpskoj, svake godine uradi izvještaj o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu, kojim bi se ukazalo ne samo na prisutnost pojave i postupanje nadležnih, već i dobre prakse koje škole imaju, pozitivna iskustva i škole koje nisu evidentirale slučajeve vršnjačkog nasilja, kako bi se na osnovu dobijenih pokazatelja moglo planirati nove mјere i aktivnosti radi jačanja onih dijelova u sistemu na koje se ukazuje kao nedovoljno efikasne. **Na žalost, još uvijek nemamo izvještaj o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu.** Izvještaj nije sam sebi svrha, izvještaj mora biti u funkciji stalnog praćenja prisutnosti problema i jačanja sistema da odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Sistem bi morao znati da li je vršnjačko nasilje u porastu ili nije, da li se smanjuje dobna granica djece počinilaca vršnjačkog nasilja, da li se povećava broj djevojčica koje su počinjoci ili žrtve, da li je jedan broj djece više puta evidentiran kao počinilac vršnjačkog nasilja, da li je jedan broj djece više puta bilo žrtva vršnjačkog nasilja, kojim oblicima nasilja su djeca najčešće izložena, da li jedan broj škola još uvijek ne vidi problem u neprihvatljivom ponašanju djece, ističući da su djeca uvijek to radila i da je to sastavni dio njihovog odrastanja. Sistem bi morao prepoznati one škole koje krajnje odgovorno pristupaju rješavanju svakog pojedinačnog slučaja, imaju dobru saradnju sa roditeljima, doslovno primjenju Protokol. Iako se mnogo toga promjenilo u pristupu škola, tako npr. škole ne pitaju o kojem Protokolu je riječ, ili ne odgovaraju da su obavijestili ministra o tome, ili da su informaciju proslijedili policiji i sl, što je značajna promjena u odnosu na reakcije jednog broja škola u 2010. godini, sistem mora kontinuirano pratiti sve podatke relevantne za vršnjačko nasilje i imati multidisciplinarni pristup u njegovom rješavanju.

Škola mora biti i vaspitna i obrazovna ustanova, ustanova u kojoj svako dijete ima pravo na bezbjednu sredinu, u kojoj se znaju pravila i u kojoj su roditelji i nastavnici na zajedničkom zadatku. U situaciji kada između roditelja i škole nije uspostavljena potrebna saradnja na početku školske godine, prijavom bilo kojeg oblika nasilja nad djetetom, problem se dodatno komplikuje jer škola osnovni problem vidi u roditeljima i njihovoj nespremnosti na saradnju, roditelji osnovni problem vide u školi. I dok traje prebacivanje odgovornosti sa jednih na druge, posljedice snose samo djeca.

Istraživanje je pokazalo i da zaštita djece od različitih oblika nasilja zahtijeva, između ostalog, i jasno definisana pravila ponašanja u školi koja pod istim uslovima važe za sve, pitanje izostanaka sa nastave i pravdanje časova, ulogu savjeta roditelja i posebno savjeta učenika.

Nasilje među djecom javlja se u vrlo različitim oblicima agresivnog ponašanja, od rješavanja međusobnih konflikata nasilnim putem, vrijeđanja, ponižavanja i omalovažavanja do ozbiljnih sukoba.

Problem je da se u takvom ponašanju ne vidi problem. Ignorisanje problema od strane odraslih je, ustvari, najveći problem i podsticaj je za dalje takvo ponašanje djece.

Djeca žrtve rijetko prijavljuju nasilje koje im se dešava, boje se da će dodatno „iskomplikovati“ problem, da im se neće vjerovati, da neće dobiti potrebnu podršku i zaštitu, boje se posljedica za sebe i svoju porodicu, jer im prijete i ucjenjuju ih. Dodatni problem je, prema izjavi djece, da je sve prisutnije psihičko nasilje koje ne ostavlja tragove kao fizičko, ali čije posljedice mogu biti i teže i dugotrajnije. Jedni se povlače i očekuju da će to vremenom prestati, a drugi odgovaraju na isti način. Ali i kada ne

prijavljuju nasilje koje trpe, djeca svojim ponašanjem šalju poruku da imaju problem-palaše se ići u školu, osjećaju strah od odlaska u školu i razvijaju negativan odnos prema njoj, osjećaju nesigurnost, odbačenost, gube povjerenje, imaju nisko samopoštovanje, samopouzdanje. Ni jedan od tih pokazatelja ne mora biti dokaz da je dijete žrtva vršnjačkog nasilja, ali je pokazatelj da dijete ima problem.

Prema podacima MUP-a¹¹⁹ u 2015. godini maloljetnici su izvršili 18 krivičnih djela koja imaju obilježje vršnjačkog nasilja, najčešće laka tjelesna povreda - 8 i teška tjelesna povreda 5 slučajeva, a nad 80 maloljetnika je izvršeno nasilje.

Prema istim podacima, u 2014. godini¹²⁰ evidentirana su 22 krivična djela sa obilježjem vršnjačkog nasilja (u 2013. godini - 20), a broj maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje je 90 (u 2013. godini - 120) i to 51 djevojčica i 39 dječaka. Na žalost, i u ovoj evidenciji, od ukupnog broja maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje su i djeca do 14 godina starosti – 29, djeca od 14-16 godina 21 i 30 djece od 16-18 godina.

3. Nasilje na internetu

U cilju zaštite djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja Institucija je tokom proteklog perioda:

- promovisala internet stranicu www.djecanainternetu.org,
- štampala prigodan vodič s namjerom da ukaže na sve veću prisutnost i sve veći uticaj ovih tehnologija u odrastanju djeteta, te obavezu odraslih u zaštiti djece u tom svijetu,
- održavala radionice za djecu tokom 2013. i 2014. i 2015.godine godine na temu „Da li znamo šta je nasilje”, a što uključuje i nasilje na internetu,
- pokrenula inicijativu za obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta, koji se već 6. godinu obilježava u Republici Srpskoj, sa ciljem, između ostalog, da se ova tema među djecom drži stalno aktuelnom, jer ovo nije lekcija koja se uči danas za ocjenu,
- sprovedla istraživanje koje je imalo za cilj prikupiti podatke i saznanja o stavovima i iskustvima djece, ali i roditelja i profesionalaca koji rade sa djecom o zaštiti djece u ovoj oblasti, kao i nevladinog sektora i kompanija iz ove oblasti, sve sa ciljem unapređenja sistema zaštite djece od različitih oblika nasilja,
- kontinuirano prati primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, koji između ostalog definiše i nasilje na internetu i obavezuje na postupanje nadležnih u skladu sa utvrđenom procedurom.

Istraživanje koje je Ombudsman za djecu proveo u 2012-2013. godine¹²¹ ukazalo je, između ostalog, na potrebu da programi prevencije za zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, uključujući i nasilje putem informaciono komunikacionih tehnologija, budu sastavni dio školskog programa, kako bi djeca, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim potrebama i uzrastu, u školi dobili potrebne informacije i znanja o različitim oblicima nasilja kojima mogu biti izložena u ovoj komunikaciji, o posljedicama nasilja na njihov razvoj, zašto je važno da svaki slučaj prijave, da o tome ne čute, da se problem neće sam riješiti.

¹¹⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2015.godinu od 5.02.2016.godine

¹²⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2014.godinu broj: D/P-052-62/15 od 5.02.2015.

¹²¹ Prevencija eksploracije djece u Jugoistočnoj Evropi, Eksploracija djece na internetu,

<http://www.djeca.rs.ba/uploaded/izvinternet.pdf>

Zaštita djece od različitih oblika nasilja zahtijeva multidisciplinaran pristup i saradnju svih nadležnih službi i institucija, bez obzira gdje se nasilje dešava i ko su počiniovi. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djeteta, paralelno sa učenjem djece kako da rukuju mobilnim telefonima, računarima, internetom, treba da rade i na razvijanju svijesti kod djece da na internetu mogu biti izloženi neprijatnim situacijama, ali da ih s punim povjerenjem mogu prenijeti roditeljima kako bi ih zaštitili, da za situacije kojima mogu biti izložena djeca nisu kriva.

Škola i kao vaspitna i obrazovna ustanova ima i obavezu i odgovornost u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, posebno u dijelu realizacije programa prevencije, jer je to najbolja zaštita za dijete. Samo djeca koja znaju i djeца која имају довољно информација о томе могу препознати ситуације које их повређују и угрожавају, znaju кome ће то пријавити, znaju зашто неке тајне не треба чувати, znaju како ће их одрасли заштитити.

Prema podacima iz prvog izvještaja o nasilju nad djecom¹²² evidentirano je 13 slučajeva elektronskog nasilja. Prikupljeni podaci za drugi godišnji izvještaj pokazuju da je u 2014. godini evidentirano dvoje djece žrtava elektronskog nasilja i to jedan dječak i jedna djevojčica.

Bez obzira na broj evidentirane djece ključno je da se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedi potrebna pomoć i podrška djetetu, prema procjeni stručnog tima o tome, kako bi se ublažile posljedice učinjenog, ne čekajući rezultate istrage koja se vodi o počiniocima samog djela.

Pored navedenog i u ovoj oblasti postavlja se pitanje adekvatne kazne za počinioce krivičnih djela na štetu djece, ali ukazuju i na potrebu prepoznavanja novih krivičnih djela kojima su djeca u ovoj komunikaciji izložena.

4. Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima,¹²³ poziva državu da *preduzme sve odgovarajuće mјere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da država članica ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječjih prava, uz učešće djece, ujedno podizući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.*

Savjet Evrope,¹²⁴ poziva da zabrana fizičkog kažnjavanja djece uključi:

- pravnu reformu, uspostavljanje jasnog pravnog okvira koji zabranjuje fizičko kažnjavanje djece,
- reformu politika, što uključuje programe prevencije i promociju pozitivnog roditeljstva,
- podizanje nivoa svijesti, što zahtijeva razmatranje svih pitanja vezano za fizičko kažnjavanje djece uz aktivno učešće struke i šire javnosti.

U cilju zaštite djece od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja vrlo je važna edukacija javnosti i pomoć i podrška roditeljima u izboru alternativnih oblika disciplinovanja djece, ne zbog zakona, već zbog djeteta i njegovih potreba, jer djeca kao

¹²² Prvi izvještaj o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj, u 2013.godini

¹²³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 40

¹²⁴ Savjet Evrope zabrana fizičkog kažnjavanja djece,

http://www.coe.org.rs/REPOSITORY/1826_brosura_pitanja_i_odgovori-final_za_manji_fajl.pdf

i odrasli imaju jednako pravo na poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva i tjelesnog integriteta. Disciplinovanje djece znači naučiti ih prihvatljivom ponašanju, usmjeravati ih i podržavati od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim potrebama i mogućnostima i ne zasniva se na strahu i sili, već na izgradnji povjerenja, razumijevanja, bliskosti i međusobnog uvažavanja.

Ombudsman za djecu podnio je inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i zabranu fizičkog kažnjavanje djece. Na žalost, osim programa prevencije nasilja koji je uveden u školski program, nema aktivnosti drugih resora niti u dijelu promocije pozitivnog roditeljstva niti izmjena zakona.

5. Pravo na privatnost

Svako izvještavanje o djeci, djecu izlaže na različite načine pažnji javnosti, zato je veoma važno interes javnosti usmjeriti na pojavu i problem, a ne na dijete i njegovu privatnost (ako je dijete žrtva nasilja, da li je interes javnosti da zna njegovo ime, inicijale, školu u koju ide), odnosno, mora se u svakoj situaciji imati procjena da li će objavljena informacija i kako uticati na dijete i njegov razvoj.

Iako je u zadnjih nekoliko godina primjetna veća osjetljivost za izvještavanje o djeci, na žalost, još uvijek je prisutan pristup u izvještavanju o različitim događajima na način koji dovodi u pitanje najbolji interes djeteta. Najčešće su to djeца koja žive u teškim životnim uslovima, kada se iznose podaci o porodici, razgovara se sa djetetom bez saglasnosti roditelja, odnosno staratelja, iznose se dijagnoze o zdravstvenom stanju djeteta, dijete se pita o teškim i tragičnim događajima u porodici i sl, ali i djeca žrtve različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja.

Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnem ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zaštitu **zakona** od takvog miješanja ili napada.¹²⁵

Na žalost, dijete još uvijek nema adekvatnu zakonsku zaštitu od takvog miješanja ili napada. Čak ni Zakon o zaštiti ličnih podataka¹²⁶ koji svim licima na teritoriji Bosne i Hercegovine osigurava poštovanje prava na privatnost u pogledu obrade ličnih podataka koji se na njih odnose, u praksi nije našao svoju punu primjenu u prepoznavanju djece kao posebno osjetljive kategorije, a onda i u prikupljanju i obradi ličnih i posebno osjetljivih podataka.

Ni Zakon o javnom informisanju,¹²⁷ na žalost, ne prepoznaje djecu kao posebno osjetljivu kategoriju, pa je njihova zaštita moguća pod uslovima utvrđenim zakonom, koji se odnose na sva fizička lica (ako se narušava ugled, vrijeda čast ili integritet, iznose ili prenose neistiniti navodi ili na drugi način vrijeda njegovo dostojanstvo). U primjeni Zakona o javnom informisanju nije obezbijeden potreban nadzor.

S druge strane, Zakon o slobodi pristupa informacijama primjenjuje se način koji dovodi u pitanje najbolji interes djece. Prijavama Instituciji ukazuje se i na nemogućnost pristupa informacijama u ustanovama koje odlučuju o pravima djeteta, jer ustanove takav odnos prema podnesenim zahtjevima pravdaju pravom djeteta na zaštitu privatnosti. Iako Zakon o slobodi pristupa informacijama¹²⁸ obavezuje sve javne ustanove da pristup informacijama obezbijede u skladu zakonom, ta pitanja još uvijek nisu na odgovarajući način uređena kako to zahtijeva Zakon o slobodi pristupa

¹²⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 16.

¹²⁶ Zakon o zaštiti ličnih podataka, „Službenik glasnik BiH“ broj: 49/06, 76/11, 89/11

¹²⁷ Zakon o javnom informisanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 10/97, prečišćen tekst

¹²⁸ Zakon o slobodi pristupa informacijama, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 20/01

informacijama, pa izostaje i postupanje u skladu sa istim. Istovremeno izostaje i potreban nadzor u dijelu postupanja nadležnih ustanova i službi u primjeni zakona.

Konvencija, kao i kod ostvarivanja svih drugih prava, obavezuje državu da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava na privatnost, polazeći pri tome od osnovnih principa Konvencije - pravo na život i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo djeteta na izražavanje mišljenja, koji su uslov za ostvarivanje svakog prava iz Konvencije, pa i prava djeteta na zaštitu privatnosti.

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući 2005. godine¹²⁹ Prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjem izrazio je svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje, te je preporučio preduzimanje potrebnih mjeru kako bi se obezbijedili uslovi za poštivanje prava djeteta na privatnost.

Na žalost i nakon razmatranja drugog, trećeg i četvrtog kombinovanog izvještaja BiH, UN Komitet za prava djeteta,¹³⁰ novim preporukama, ponovo izražava svoju zabrinutost zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog izvještavanja, te preporučuje donošenje zakona kojim se zabranjuje objavljivanje ličnih podataka djece i obezbjeđuje srazmerna kazna za takvo ponašanje.

Na povrede prava djeteta na zaštitu privatnosti, Instituciji su i u izvještajnom periodu ukazivali roditelji, ali i nastavnici i zaposleni u centrima za socijalni rad. Roditelji najčešće ukazuju na problem izloženosti djece različitim medijskim sadržajima koji nisu primjereni uzrastu i potrebama djece, a zaposleni u institucijama koji rade sa djecom ukazuju na povredu prava djeteta na privatnost i nepoštovanje dostojanstva djeteta.

Kada se govori o privatnosti djeteta, misli se prije svega na njegov privatni život, njegov identitet i duševni integritet. Identitet djeteta se otkriva objavom fotografije, imena i prezimena djeteta, inicijala, podataka o porodičnim prilikama, razvoju djeteta i sl, bilo da se to čini direktno ili indirektno. U svim ovim situacijama postavlja se pitanje pristanka djeteta i njegovih roditelja, stvarne potrebe djeteta i opravdanosti interesa javnosti.

U izvještajnom periodu prijavama Instituciji ukazivalo se i na sve izraženiju pojavu da roditelji, korisnici društvenih mreža, slike svoje djece u najranijem uzrastu postavljaju na mreže. Roditelji to uglavnom pravdaju potrebom da važne momente u odrastanju djeteta podijele sa prijateljima, zaboravljajući pri tom, da od momenta kada su slike objavili, one više nisu dio njihove privatnosti i mogu biti zloupotrijebljene na različite načine, posebno ako ih prate podaci o imenu djeteta, datumu rođenja, školi koju pohađa, mjestu stanovanja i sl.

¹²⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005.godine, tačka 34,35

¹³⁰ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012. godine, tačka 37

VI PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

1. Zdravstvena zaštita

Konvencija o pravima djeteta, ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu postavlja vrlo široko:

- Strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije),
- Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Države će nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite (član 24. Konvencije).

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske,¹³¹ a njegovo ostvarivanje uređeno je brojnim zakonima i ne samo u zdravstvenom sektoru.

Jedan od osnovnih zahtjeva Konvencije je obaveza države da obezbijedi da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Prema važećim zakonima¹³² djeca do 15 godina života i djeca koja se nalaze na redovnom školovanju do 26. godine, su obavezno osigurana lica bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, da li rade i da li su uplaćeni doprinosi, pod uslovom da su djeca prijavljena u sistemu. Prema informacijama iz Fonda zdravstvenog osiguranja, nijednom djetetu nije uskraćen pristup zdravstvenoj zaštiti, zbog postojećeg zakonskog okvira (15 godina) ali da će prve izmjene Zakona, pored ostalog, osigurati zdravstvenu zaštitu za svu djecu do 18 godina života, pod istim uslovima.

Međutim, prijavama se ukazuje na nemogućnost ovjere zdravstvene knjižice i za djecu u najranijem uzrastu, ako nisu prijavljena u sistemu zdravstvene zaštite. Takve situacije su prisutne u slučajevima kada roditelj koji radi ili je ostvario pravo na penziju izvan Republike Srpske, u zemlji sa kojom nema potpisanih sporazuma, ne prijavi dijete na obvezno zdravstveno osiguranje. Fond ne ovjerava knjižicu, jer dijete nije u sistemu, dijete ima pristup zdravstvenoj zaštiti, ali roditelji to moraju finansirati. Problem je dakle u činjenici da djeca nisu osigurana samo zato što su djeca, što je njihovo osiguranje vezano za roditelje ili staratelje.

Prijavama Instituciji ukazuje se najčešće na teška oboljenja djece zbog čega su neophodna duga liječenja i operacije i izvan Republike Srpske, ukazuje se na rijetke bolesti djece koje ne prati odgovarajuća podrška, ukazuje se i na problem statusa ovih roditelja, koji su godinama na bolovanju zbog teškog zdravstvenog stanja njihove djece, ukazuje se na problem odrastanja druge djece u porodici, koja rastu pored njih, ili su i sami preuzeli brigu i odgovornost za svoju braću ili sestre, ukazuje se na finansijske probleme i administrativne procedure.

Iz prijave proizilazi da je Fond zdravstvenog osiguranja postupajući po presudi Okružnog suda donio rješenje kojim se odobrava nabavka aparata čije troškove u cijelosti snosi Fond zdravstvenog osiguranja.¹³³ Fond zdravstvenog osiguranja u odgovoru Instituciji

¹³¹ Ustav Republike Srpske, član 37.

¹³² Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, član 16.

¹³³ Predmet broj: 960-73-PZ/15

navodi da je procedura nabavke medicinskih sredstava a među kojima se nalazi i aparat koji je predmet spora u toku.

UN Komitet za prava djeteta¹³⁴ konstatuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaočima prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj” na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nikako nije ograničeno na odredbe člana 6. i 24.

1. Nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa Institucija i u ovom izvještaju ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa i potrebu njihovih definisanja, a koji se, između ostalog, odnose na: zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igre na sreću, na zaštitu zdravlja djece i posebno reproduktivnog zdravlja, na podršku djeci sa problemima u ponašanju, težinu školske torbe, pravilnu ishrane djece, važnost fizičke aktivnosti i sl.

Pored izostanka definisanih programa prevencije, na žalost, izostaje i stalni i kontinuiran nadzor nadležnih inspekcijskih službi u primjeni zakonskih propisa. Nadzor koji se u određenim situacijama i obavlja nije u službi prevencije, jer nalazi inspektora o prisutnoj pojavi i problemu ostaju na relaciji inspekcija - kontrolisani organ, i nisu dostupni i drugim institucijama.

Izostankom odgovarajućih preventivnih programa, prilagođenih potrebama djece od njihovog najranijeg uzrasta, izostankom potrebnog nadzora koji nije u službi prevencije, sistem se bavi posljedicama i liječenjem djece u pojedinačnim slučajevima. Koncept zdravlja i razvoja djece zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igraлиštima i sl, zato je važno da u definisanju navedenih programa, ali u njihovoј realizaciji svoju obavezu i odgovornost preuzmu resori i prosvjete i kulture i zdravlja i socijalne zaštite i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

2. Podrška roditelja djetetu na bolničkom liječenju Pravilnikom o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu,¹³⁵ članom 46. utvrđeno je da pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje majka djeteta pod uslovom da je jedina prehrana djeteta majčino mlijeko i jedan od roditelja ili staratelja djeteta sa teškoćama u razvoju koje o tome ima odgovarajuće rješenje nadležnog organa. Izuzetno pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje jedan od roditelja ili staratelja djeteta mlađeg od šest godina života ukoliko za isto postoje medicinske indikacije.¹³⁶ Prava po navedenom osnovu ostvaruju se na osnovu uputnice za pratioca, koja se izdaje na osnovu uputnice za bolničko liječenje djeteta, na kojoj doktor označava potrebu smještaja porodice.

U svim zdravstvenim ustanovama koje je Institucija kontaktirala¹³⁷ navode da u pratnji djeteta na bolničkom liječenju mogu biti roditelji i drugi srodnici oba pola, ali u principu zbog nedostatka adekvatnog prostora u pratnji su uglavnom majke, odnosno osobe ženskog pola.¹³⁸

¹³⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata

¹³⁵ Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 102/11,117/11,128/11,101/12

¹³⁶ Pravilnik, član 53: Zdravstvena zaštita koja se obezbjeđuje iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja u cijelosti i za koju su osigurana lica oslobođena participacije obuhvata e) pratioce osiguranog lica u slučaju iz člana 46 ovog pravilnika, šifra osnova oslobođanja-20.

¹³⁷ Institucija je u periodu novembar-decembar 2015.godine, ostvarila kontakt sa Opštom bolnicom Prijedor, Opštom bolnicom u Gradišći, Klinikom za dječje bolesti UKC Banja Luka, JZU Bolnica Istočno Sarajevo, Univerzitetska bolnica Foča, JZU Bolnica „Sveti vračevi“ Bijeljina

¹³⁸ Bolnica „Sveti vračevi“ Bijeljina: „Uglavnom su u pratnji djece majke, odnosno lica ženskog pola, ali mogu i očevi budući da su sobe dvokrevetne, a imaju i apartmane.“

Boravak roditelja u bolnici podrazumijeva i njihovo prisustvo dijagnostičkim procedurama kod djece u Prijedoru, u Gradišci uglavnom ne podrazumijeva i njihovo prisustvo dijagnostičkim procedurama, dok u Banjaluci navode da nema jedinstvenog pravila.

Vezano za boravak roditelja u pravnji djeteta na bolničkom liječenju u svim ustanovama navode da participaciju ne plaćaju roditelji djece do godinu dana starosti, majke dojilje kao i roditelji djece sa teškoćama u razvoju.

Međutim, i pored jasnog i izričitog propisa, različit pristup je prisutan u situacijama kada su roditelji u pravnji djece do šest godina starosti, gdje se u jednom broju ustanova ta usluga naplaćuje, a cijene se kreću od 15-45 KM.

3. Podrška roditeljima djece sa teškim oboljenjima Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj, kao Strateški cilj 1. definiše neophodnost da se zakonski regulišu neki važni odnosi u porodici kao i prateći elementi, zdravstvo, socijalna zaštita, djeca, mлади, stare osobe, koji će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice u Republici Srpskoj te doprinijeti njenom zdravom razvoju. Za realizaciju ovog strateškog cilja, Strategija, između ostalog, definiše i potrebu da se odgovarajućim zakonima reguliše mogućnost ostvarivanja radnog staža, zdravstvenog osiguranja i mjesecne naknade za roditelje koji brinu o djetetu sa teškim invaliditetom.

I u izvještajnom periodu Institucija je primila žalbe kojima se ukazuje da djeca sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima vode teške borbe sa bolešću, dugotrajnim liječenjima i teškim terapijama. Posebno se ukazuje na onu kategoriju djece, za koju su roditelji, zbog prirode bolesti djeteta i njihove vezanosti za aparate obavezni 24 časa biti uz dijete. Roditelji, kao jedan od mogućih načina u rješavanju problema sa kojima se nose, a u cilju podrške njihovo teško bolesnoj djeci, vide upravo u rješenju kako je to Strategijom i bilo predviđeno.

S obzirom da je Strategija donesena za period 2009-2014, a da ovaj cilj nije realizovan, Ombudsman za djecu je¹³⁹ predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite donošenje novog Zakona o dječijoj zaštiti koji bi, između ostalog, definisao i mogućnost odgovarajuće mjesecne naknade, radnog staža i zdravstvenog osiguranja za roditelje djece sa teškim oboljenjima.

4. Osnivanje fonda za podršku djeci Teško oboljela djeca, djeca koja boluju od rijetkih bolesti podvrgnuta su dugotrajnim liječenjima, stalnim kontrolama i teškim terapijama i vrlo često su u situaciji da pozivima za pomoć pokušavaju obezbijediti sredstva potrebna za liječenje i u inostranstvu. Osnivanjem fonda za teško bolesnu djecu, u okviru postojećih institucija, po uzoru na zemlje u okruženju, omogućila bi se pod istim uslovima podrška i pomoć za svako dijete i u situacijama kada je za kratko vrijeme neophodno obezbijediti značajna sredstva.

Humanitarna akcija „S ljubavlju hrabrim srcima”, koja se godinama realizuje pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Srpske značajna je podrška i pomoć za djecu sa smetnjama u razvoju i sa teškim oboljenjima, a prva roditeljska kuća podrška je djeci koja se liječe od malignih bolesti.

5. Vakcinisanje djece Pitanje vakcinisanja djece zaokuplja sve više pažnje. Iako se većina djece vakciniše prema utvrđenom kalendaru, jedan broj roditelja odbija da vakciniše svoju djecu.

Prema važećim propisima u Republici Srpskoj kao i u zemljama okruženja obavezno vakcinisanje djece regulisano je zakonom. Pored toga što zakon obavezuje roditelje na

¹³⁹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:190-92-1-PŽS-39/15

vakcinisanje djece istovremeno obavezuje i zdravstveni sistem da vakcinaciju omogući i provede, a sve u cilju zaštite djece i njihovog zdravlja od brojnih zaraznih bolesti.

Odbijanje vakciniranja djece roditelji obrazlažu najčešće strahom od negativnih popratnih pojava, ali i pravom roditelja na izbor, postavljaju pitanja šta ako vakcinišem dijete a šta ako ne, kakav je kvalitet vakcine, ko i kako vrši nadzor u ovoj oblasti, zašto je došlo do promjene u sistemu vakciniranja, što potvrđuje da roditelji nemaju dovoljno informacija niti blagovremenih odgovora na pitanja koja postavljaju.

Ako je prema ocjeni stručnjaka vakcinacija najbolji i najefikasniji način zaštite od brojnih zaraznih bolesti, onda je ona neophodna ne samo zato što je zakonom propisana kao obavezna, već u očuvanju zdravlja svakog djeteta pojedinačno ali i zdravlja druge djece.

Da bi vakcinacija bila prihvaćena kao potreba djeteta neophodno je unapređivati sistem obrazovanja i informisanja, uvažavati struku, jačati povjerenje u njene stavove i obrazloženja, a čemu svoj aktivan doprinos mora dati i sama struka.

6. Zaštita djece od upotrebe droga Prema članu 33. UN Konvencije o pravima djeteta obaveza država članica je da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uljučujući zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere, za zaštitu djece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i za sprečavanje korišćenja djece u nelegalnoj proizvodnji i trgovini tim supstancama.

Normativni okvir i praksa postupanja u zaštiti djece od zloupotreba droga - praćenje pojave, ažuriranje liste zabranjenih droga i psihotropnih supstanci, sistemska rješenja u različitim sektorima, međuinstitucionalna i međusektorska saradnja, vođenje evidencije, je samo jedan segment zaštite koji bi morao biti prepoznat u zaštiti djece od upotrebe droga.

Na žalost, praksa pokazuje da su na tržištu stalno prisutni novi proizvodi, kao nove droge, i ta pojava zahtijeva aktivniju ulogu nadležnih, prije svega, u prepoznavanju takvih proizvoda na tržištu i adekvatnom reagovanju. Nove droge koje se pojavljuju kao različite biljne prerađevine prskane nepoznatim hemijskim sadržajima, prodaju se kao osvježivači prostora, soli za kupanje i sl, jeftine su i djeci lako dostupne. Problem je da policija nema mogućnosti djelovanja ni u situaciji kad pronađe takve proizvode, ne može ih oduzeti, niti može pokrenuti pitanje odgovornosti onih kod kojih je iste pronašla, iz razloga što se pronađeni sadržaji ne nalaze na listi zabranjenih droga i psihotropnih supstanci.

Prema Zakonu,¹⁴⁰ psihotropna supstanca je svaka supstanca prirodnog ili vještačkog porijekla koja je uvrštena u listu psihotropnih supstanci u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini. Listu opojnih droga, psihotropnih supstanci, biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga i prekursora donosi Savjet ministara (član 16). Ako se pri tome ima u vidu da se aktivnosti u vezi sa ažuriranjem liste zabranjenih droga i psihotropnih supstanci odvijaju vrlo sporo, onda je jasno da su različiti proizvodi, kao nove droge, uvijek nekoliko godina ispred aktivnosti nadležnih u tom dijelu.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je u skladu ovlaštenjima utvrđenim Zakonom predložio

¹⁴⁰ Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, „Službeni glasnik BiH“ broj: 8/2006, član 2.

- Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite¹⁴¹ preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u okviru zakonom datih ovlašćenja da se ažurira lista opojnih droga, psihotropnih supstanci i biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga i prekursora.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite preporuku je proslijedilo nadležnoj Komisiji za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske koja u svom odgovoru navodi da je putem Ministarstva unutrašnjih poslova već uputila inicijativu prema Komisiji za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga BiH: „Inicijativa predstavlja preventivno djelovanje, kao i usklađivanje domaće legislative sa propisima Evropske Unije, omogućava u slučaju pronalaska i zapljene ovih (novih) vrsta opojnih droga, adekvatan odgovor, odnosno daje osnov za preduzimanje mjera prema licima za koja se utvrđi da su se bavila proizvodnjom i stavljanjem u promet pomenutih supstanci.”¹⁴²

7. Zaštita djece od upotrebe duvana Problem u zaštiti djece od upotrebe duvanskih proizvoda, između ostalog, je i u njegovoj lakoj dostupnosti, u neadekvatnom nadzoru u primjeni propisa u ovoj oblasti i izostanak reakcije prema onima koji djecu izlažu rizicima duvanskih proizvoda.

Institucija je i u izvještajnom periodu primila žalbe i od djece i od roditelja kojima se ukazuje na nepoštovanje odredbi Zakona o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima.¹⁴³ Na žalost, u primjeni Zakona izostao je adekvatan nadzor nadležnih inspekcijskih službi.

Zaštita djece od upotrebe duvana pored mjera i aktivnosti usmjerenih na edukaciju djece o štetnim posljedicama duvanskog dima i adekvatnih sankcija prema onima koji djeci to dozvoljavaju, odnosno u tome ih ne sprečavaju, mora biti usmjerena i na dosljednu primjenu Zakona o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima.

Dosljedna primjena Zakona, na žalost, nije obezbijeđena ni u javnim ustanovama u kojima borave djeca, a pri tome nadležni kontrolni organi, nadzoru u ovoj oblasti nisu posvetili dužnu pažnju. Kontrola u ovim ustanovama mora biti stalna i kontinuirana, kako bi bila, prije svega u funkciji prevencije.

Istovremeno, Zakonom o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina,¹⁴⁴ utvrđene su, između ostalog, obaveze obrazovnih ustanova, koje su prema ovom Zakonu, obavezne u svoje programe za osnovno i srednje obrazovanje uključiti temu - rizici upotrebe duvana za zdravlje, o kojoj treba da se predaje i razgovara najmanje jednom mjesечно u toku redovne nastave. Međutim, Zakonom nije utvrđeno ko donosi program niti obavezu da su programi prilagođeni uzrastu djeteta, sve je prepusteno školama, tako da je izostala i ocjena uticaja takvog zakonskog rješenja u zaštiti djece u ovoj oblasti - da li se programi u školi provode, da li su prilagođeni uzrastu djeteta, da li su dali očekivane rezultate.

¹⁴¹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 714-2-UP/15 od 04.06.2015. godine

¹⁴² Odgovor Komisije za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske, broj:S/M-4.2-22/15 od 24.08.2015.godine

¹⁴³ Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04, 74/04 i 92/09, u članu 2. pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:

a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove, te
b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

¹⁴⁴ Zakon o zabrani prodaje duvanskih prizvoda licima mlađim od 18 godina, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04, 74/04, 96/05, 92/09

8. Zaštita djece od upotrebe alkohola Za zaštitu djece od upotrebe alkohola prevencija je najvažnija, a to znači da učenje djece o zaštiti njihovog zdravlja i svim štetnim posljedicama koje uzimanje alkohola ima na njihovo odrastanje, mora započeti u njihovom najranijem uzrastu, prilagođeno njihovim potrebama i mora biti dio obrazovnog sistema.

UN Komitet za prava djeteta zabrinut je da je konzumacija alkohola, duvana i drugih ilegalnih droga i dalje rasprostranjena među adolescentima u državi potpisnici, te preporučuje državi da sistematski prikupi informacije o potrošnji alkohola, duvana i drugih ilegalnih droga među adolescentima i da preduzme mjere neophodne za efektivno sprovodenje zabrane prodaje takvih proizvoda djeci.¹⁴⁵

Bez obzira na postojeća zakonska rješenja koja jasno zabranjuju prodaju alkohola licima mlađim od 18 godina, Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini,¹⁴⁶ praksa pokazuje da, na žalost, nema efikasne primjene zakona u praksi. Posebno zabrinjava stav nadležne inspekcije da nema načina za adekvatno postupanje.

Problemi u zaštiti djece od upotrebe alkohola prisutni su po više osnova:

- posebno zabrinjava laka dostupnost alkohola djeci,
- neadekvatan nadzor nadležnih inspekcija u primjeni zakona,
- nedostatak programa prevencije o zaštiti zdravlja djece i štetnosti alkohola,
- izostanak reakcije prema odraslima koji djeci omogućavaju i dozvoljavaju ili ih ne sprečavaju u upotrebi alkohola.

Najčešća reakcija za situacije u kojima se djeca nađu, kao i kod ostvarivanja prava djeteta po drugim osnovama, je prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju, na stanje u društvu, na uticaj sredine, uticaj medija i sl. Posljedice takve reakcije snose samo djeca.

Posebno zabrinjava činjenica da se smanjuje dobna granica kada djeca stiču prva iskustva sa alkoholom, te činjenica da djevojčice samo u malom procentu u tome zaostaju za svojim kolegama. Uzroci koji dovode do alkoholizma mlađih su brojni, ali se najčešće dovode u vezu sa njihovim periodom odrastanja - period adolescencije, uticajem porodice i posebno uticajem vršnjačke grupe.

Stručnjaci upozoravaju da promjene navika u ponašanju djeteta, povećana agresivnost, problemi u koncentraciji, zanemarivanje obaveza u školi i sl. mogu ukazivati da dijete ima problem sa alkoholom.

Prisutnost alkohola kod djece i mlađih samo potvrđuje da ovaj problem još uvijek nije ozbiljno shvaćen, čemu u prilog ide i činjenica da nema definisanih programa prevencije, niti sankcija za one koji djecu izlažu štetnom djelovanju alkohola. Posebno zabrinjava činjenica da se maloljetnici u alkoholisanom stanju vide onda kada su po različitim osnovama došli u sukob sa zakonom-tuče, prekršaji u saobraćaju i sl, ali da se ni tada ne postavlja pitanje kako je i od koga maloljetnik nabavio alkohol.

¹⁴⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 58-59.

¹⁴⁶ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 52/11, član 15. a propisuje zabranu trgovcima da prodaju alkoholna pića osobama mlađim od 18 godina i obavezu isticanja zabrane prodaje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ugostiteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 57/12, u članu 27. i 32, izriče zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića licima mlađim od 18 godina i obavezuje ugostitelja da vidno istakne zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića djeci.

9. Djeca i igre na sreću Zakonom o igramama na sreću,¹⁴⁷ članom 11. utvrđeno je:

- da je licu mlađem od 18 godina zabranjeno učestvovanje u igramama na sreću,
- licu mlađem od 18 godina zabranjen je ulaz u kazina, igračnice, prostore u kojima se priređuje klasična tombola, kladionice i automat klubove,
- priredivač igara na sreću dužan je na vidnom mjestu istaknuti odredbe iz stava 1 i 2 ovog člana u svim poslovnim jedinicama.

Uprkos postojanju jasnih zakonskih odredbi¹⁴⁸ koje djeci onemogućavaju učešće u igramama na sreću, i u ovoj oblasti prisutno je nepoštovanje zakona, odnosno dopuštanje djeci pristupa prostorima i učešće u igramama na sreću.

Na žalost, i u ovoj oblasti, prisutan problem ukazuje da nije obezbijeđen adekvatan nadzor nadležnih inspekcijskih službi u primjeni propisa, da izostaje reakcija prema onima koji djeci dozvoljavaju i omogućavaju igre na sreću, ali i da nedostaju preventivni programi o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje čije posljedice mogu biti i teške i dugotrajne, prije svega, jer u najranijem uzrastu stvaraju loše navike - provode vrijeme u prostorima koji nisu njima namijenjeni, troše novac i od užine za igre, pozajmljuju za te svrhe, i posebno što stvaraju zavisnost.

Zaštita djece i u ovoj oblasti pored programa prevencije mora osigurati i stalni inspekcijski nadzor koji će redovnom kontrolom, prije svega, biti u funkciji prevencije.

10. Težina školske torbe Zdravstveni i socijalni sektor danas su suočeni sa brojnim pitanjima zaštite zdravlja djece, koji su dobrom dijelom posljedica izostanka adekvatnih preventivnih programa i mjera, a jedan od njih je i težina školske torbe.

Na problem teške školske torbe godinama ukazuju ljekari koji upozoravaju da rezultati sistematskih pregleda učenika u osnovnim školama najčešće upozoravaju na probleme u vezi sa deformitetom kičme i stopala kod djece koji su, dobrom dijelom, uz nedovoljnu fizičku aktivnost djece i nepravilno držanje, te nekontrolisano sjedenje ispred računara, prouzrokovani i težinom školske torbe.

Postupajući po Preporuci Ombudsmana za djecu¹⁴⁹ Republički pedagoški zavod utvrdio je Prijedlog mjera i aktivnosti za smanjenje težine đačke torbe u cilju preventivnog djelovanja u očuvanju zdravlja učenika, a koje se odnose na roditelje, učenike, nastavnike i rukovodstvo škola i izdavače udžbenika i nastavnih sredstava. U odgovoru Instituciji navodi se i da su inspektorji-prosvjetni savjetnici u okviru stručno-pedagoškog nadzora pratili provođenje predloženih mjera i aktivnosti u školama gdje su vršeni nadzori. Pri tome je ustanovljeno da su škole upoznale nastavnike, učenike i roditelje sa Prijedlogom mjera i da rade na njihovom provođenju. U razgovoru sa direktorima, učenicima, nastavnicima i stručnim službama škole o provođenju ovih aktivnosti ustanovili smo da su predložene mјere doprinijele smanjenju težine školske torbe.¹⁵⁰ Nadzor u realizaciji predloženih mjera dodatno će se intenzivirati i u 2016. godini.

11. Ishrana djece U prethodnim izvještajima Institutacija je ukazala na višestruku važnost ishrane djece dok su u školi. Pored barem jednog obroka ili užine koja bi im bila obezbijeđena, veoma je važno da djeca u školi od najranijeg uzrasta stiču navike i uče o zdravoj ishrani, o broju obroka, o posljedicama koje po njihovo zdravlje ima nepravilna ishrana...

¹⁴⁷ Zakon o igramama na sreću, „Službeni glasnik Republike Sрpske“ broj 111/12

¹⁴⁸ Mišljenje Ombudsmana za djecu na Prijedlog zakona o igramama na sreću, broj: 1554-UP/12

¹⁴⁹ Preporuka Republičkom pedagoškom zavodu, broj: 1779-16-UP/12

¹⁵⁰ Odgovor Republičkog pedagoškog zavoda, broj: 07/2.01/01-614-49/14 od 20.05.2014.godine

Da bi se djeci omogućila pravilna i zdrava ishrana tokom dana, minimalno jedan obrok, morali bi imati u školi, s obzirom da upravo u školi provode vrijeme u kojem bi trebalo imati doručak ili užinu. Na žalost, jedan broj djece nema mogućnost da užinu kupi u školi, jer u blizini škole nema takve ponude, jedan broj djece i gdje postoji mogućnost kupovine užine nema sredstva za to, a oni koji imaju sredstva vrlo često se odlučuju za brzu hranu „preko puta škole”.

Iako je Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹⁵¹ utvrđeno da:

- (3) škola može da organizuje rad školske kuhinje,
- (4) ministar donosi Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje, Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje još uvijek nije donezen.¹⁵²

Iako škole smatraju neophodnim donošenje Pravilnika koji bi odredio moguće načine i uslove ishrane djece u školi i s tim u vezi predlažu:

- potrebu uvažavanja različitosti uslova u kojima škole rade,
- preciziranje vrste hrane koja se može pripremati ili prodavati u školskoj kuhinji,
- precizno određivanje nadležnih za vršenje nadzora nad radom školskih kuhinja,
- razvijanje svijesti kod djece o zdravoj ishrani,
- uključivanje savjeta roditelja i savjeta učenika u rješavanje ovog pitanja,
- neophodnost finansijske podrške školama u rješavanju ovog pitanja,

pitanje ishrane djece za vrijeme njihovog boravka u školi nije ni normativno uređeno.

Prednacrt Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, na žalost, nema ni riječi o ishrani djece za vrijeme njihovog boravka u školi, postojeća zakonska odredba je izbrisana. Očekujemo da u konačnom, Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju bude utvrđena obaveza škole da u saradnji sa savjetom roditelja organizuje ishranu učenika dok borave u školi u skladu sa propisanim normativima koje donosi ministarstvo nadležno za zdravstvo.

12. Zaštita djece sa problemima u ponašanju Poremećaji u ponašanju djece odnose se na brojna i vrlo različita ponašanja koja odstupaju od društveno prihvatljivog, uobičajenog i očekivanog s obzirom na uzrast djeteta, i mogu se odnositi na neopravdano izostajanje sa nastave, bježanje od kuće, korištenje alkohola, krađe i druga ponašanja koja ukazuju na mogući nepovoljan razvoj djeteta. Ako se takvo ponašanje kod djeteta ne prepozna na vrijeme i ako izostane adekvatna reakcija pomoći i podrške djetetu, problemi mogu biti vrlo ozbiljni i sa teškim i dugoročnim posljedicama na dijete.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁵³ u 2014. godini u centrima za socijalni rad evidentirano je 749 maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem. Iako se radi o broju maloljetnika koji je manji u odnosu na 2013. godinu kada je evidentirano 829 maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem, što je znatno manje u odnosu na 2011. godinu, kada je prema istim podacima u centrima za socijalni rad evidentirano 1333 maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem, broj evidentiranih upozorava da se mora pronaći način da se odgovarajućim programima pomoći i podrške ovoj kategoriji djece, isti spriječe u novim i težim oblicima neprihvatljivog ponašanja. Pri tome se mora imati u vidu da evidentirani broj nije konačan i da jedan broj djece, bez obzira na probleme u ponašanju sa kojim odrastaju i nisu dio evidencije.

¹⁵¹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 47.

¹⁵² Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 457-1-UP/13 od 26.03.2013.godine

¹⁵³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite 2014.

Ono što karakteriše razvoj ovakvog ponašanja kod djece je, prema ocjeni stručnjaka, da se ono u većini slučajeva razvija postupno, od onih manje teških, do krajnje ozbiljnih.

Ako se problem neprihvatljivog ponašanja kod djece ne prepozna na vrijeme, ako izostane adekvatna podrška i stručna pomoć djetetu u dijelu da se otklone uzroci koji dovode do ovakvog ponašanja, to vodi do novih i težih problema u ponašanju. Zbog neprimjerenog ponašanja, ova djeca su odbačena u svojoj sredini, osuđuju ih i etiketiraju, a stroge kazne mnogi vide kao jedini način njihovog disciplinovanja.

Da se djeca sa problemima u ponašanju vrlo često i ne prepoznaju na način da im je potrebna pomoć i podrška, ukazuje i izostanak odgovarajućih sistemskih, planiranih mjeri i aktivnosti koje bi, uz učešće stručnjaka različitih profila u radu sa djecom, doprinijeli otklanjanju uzroka za neprihvatljiva ponašanja djece, omogućila njihov povratak u školu i lokalnu zajednicu.

Jedan od primjera u kojima se ne prepoznaju djeca sa problemima u ponašanju su postupci izricanja vaspitno - disciplinske mjere učeniku, gdje izostaje postupak utvrđivanja odgovornosti učenika, gdje se uzroci takvog ponašanja djeteta i ne traže i, posebno, nema mjera podrške u sprečavanju djeteta da ponovo učini isto.

13. Zaštita reproduktivnog zdravlja djece UN Komitet za prava djeteta izražava zabrinutost što rano sklapanje braka i rađanje predstavljaju značajne faktore u zdravstvenim problemima vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, što djeca koja stupaju u brak često napuštaju školovanje i društveno su marginalizovana.¹⁵⁴

Istraživanje koje je Ombudsman za djecu proveo¹⁵⁵ ukazalo je na potrebu da različiti resori, u okviru svojih nadležnosti preduzmu potrebne mjere i aktivnosti u zaštiti djece po ovom osnovu.

Neobaviještenost djece i mladih, neznanje, nedostatak stručne pomoći i podrške, osnovni je problem na koji ukazuju i zdravstveni radnici i roditelji i sve češće i sama djeca koja, obraćajući se Instituciji, ukazuju na potrebu da o pitanjima zaštite njihovog zdravlja, znanja stiču u školi, te da zaštita reproduktivnog zdravlja mladih mora biti prepoznata kao potreba društva i na odgovarajući način sistemski riješena.¹⁵⁶

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja, dovodi do toga da djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama, informacije najčešće dobijaju od njihovih vršnjaka, putem raznih časopisa ili interneta. Neinformisanost ili pogrešna informisanost, nedostatak podrške u porodici i školi, djecu dovodi u situacije koje ostavljaju dugotrajne posljedice po njihovo zdravlje.

Rađajući djecu dok su i sami još djeca, postaju roditelji dok i sami trebaju roditeljsku brigu, dovedeni su u situacije koje nisu njihov izbor, već posljedica našeg odnosa prema djeci i njihovom zdravlju i neprepoznavanju uzroka koji su ih doveli u te situacije i, posebno, neprepoznavanju posljedica koje su i teške i dugotrajne, ne samo za to dijete i njegovu porodicu već i za društvo u cjelini.

Rađajući djecu dok su i sami još djeca, oni se u startu suočavaju sa onim životnim situacijama za koje nisu pripremljeni, a vrlo često djeca iz tih brakova odrastaju u uslovima koji ne osiguravaju pravilan rast i razvoj.

Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o

¹⁵⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 21.

¹⁵⁵ www.djeca.rs.ba, Publikacije, Problemi i rizici maloljetničkih brakova

¹⁵⁶ U istraživanju Institucije u kojem je učestvovalo 523 srednjoškolaca, na pitanje - Da li bi želio da u školi učiš o reproduktivnom zdravlju, 82% učenika je potvrđno odgovorilo

seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

Strategijom razvoja porodice, kao strateški cilj 1. definisana je neophodnost da se zakonom regulišu neki važni odnosi u porodici koji će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice u Republici Srbiji. Iako je kao jedna od mjer za realizaciju postavljenog cilja definisano: Promocija reproduktivnog zdravlja mlađih, institucionalizovati edukaciju iz oblasti reproduktivnog zdravlja, učiniti je obaveznom za škole i lokalne zajednice, definisani ciljevi nisu realizovani.

Ostvarivanje ciljeva obrazovanja kako su definisani zakonom, zahtijeva između ostalog da Nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece.¹⁵⁷ Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o štetnosti alkohola, droga, duvana, o zdravoj ishrani, o važnosti fizičke aktivnosti.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 52: Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima.

¹⁵⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 18: Komitet poziva strane ugovornice da pokrenu i podrže mјere, stavove i aktivnosti usmjerene ka zdravom ponašanju tako što bi uključile odgovarajuće predmete u nastavni plan i program.

VII ZAŠTITA PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Zahtjev Konvencije o pravima djeteta u zaštiti djece sa smetnjama u razvoju poziv je prije svega za njihovo ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživaju pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbeđuje njihovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici. Najvažnije je prepoznati njihove potrebe od najranijeg uzrasta i na te potrebe adekvatno odgovoriti.

Ova djeca nemaju posebne potrebe, njihove potrebe jednake su potrebama njihovih vršnjaka, i oni žele da se igraju, da idu u školu, da se druže sa vršnjacima, ali da bi ih ostvarili društvo mora otkloniti prepreke koje ih u tome sprečavaju. Uklanjanje prepreka tiče se brojnih subjekata zaštite, obrazovni sistem u tome ima izuzetno važnu ulogu.

Inkluzivno obrazovanje, prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, obezbeđuje da djeca sa smetnjama u razvoju, na osnovu procjene stručnog tima i u njihovom najboljem interesu, budu uključena u redovna odjeljenja, prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama i mogućnostima, kako bi uz odgovarajuću podršku dostigli svoj puni potencijal.

Djeca sa težim i teškim smetnjama stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u specijalnim školama ili specijalnim odjeljenjima.

Roditelji najčešće ukazuju da nastavni plan i program nije u dovoljnoj mjeri prilagođen individualnim potrebama i mogućnostima djeteta sa smetnjama u razvoju, te na problem asistenata u nastavi, koji treba da olakšaju integraciju učenika i učine da njegovo obrazovanje u redovnim odjeljenjima bude što manje stresno, te da budu stručna podrška i pomoći i djetetu sa smetnjama u razvoju, ali i nastavniku i čitavom odjeljenju.

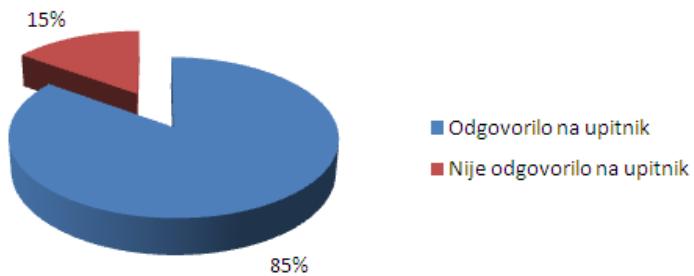
Nastavnici takođe ukazuju na prisutan problem, ističući da nemaju potrebna znanja da prepoznaju individualne potrebe djece sa vrlo različitim smetnjama u razvoju, i da bez obzira na napore koje ulažu, pitanje je da li je to u najboljem interesu svakog djeteta pojedinačno. Vrlo mali broj škola ima zaposlene defektologe koji imaju izuzetno važnu ulogu u sprovođenju inkluzivnog obrazovanja, ali i u stručnoj pomoći nastavnicima koji rade sa djecom sa smetnjama u razvoju, ali i drugim učenicima.

Iako zakoni u sistemu obrazovanja ne poznaju asistenta u nastavi, jedan broj asistenata je uveden u sistem, bez jasnog zakonskog okvira koji određuje koja djeca imaju pravo na podršku asistenta, ko i pod kojim uslovima može biti angažovan za asistenta, da li je asistent pedagoški, personalni ili pomoćnik u nastavi, ko vrši nadzor nad njegovim radom, ko plaća angažovanje asistenta i sl.

Prvostepene stručne komisije pri Centru za socijalni rad svojim nalazom i mišljenjem, između ostalog konstatuju i potrebu djeteta za asistentom u nastavi.

Asistenti u nastavi U namjeri da dođe do podataka o postupanju nadležnih službi, Ombudsman za djecu se obratio svim centrima-službama socijalne zaštite u Republici vezano za ostvarivanje prava na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju koji se odnosi na angažovanje asistenata u nastavi. Odgovore na postavljena pitanja dostavila su 43 centra (96% od ukupnog broja) i 10 službi (51% od ukupnog broja). Prikupljeni podaci odnose se na 2014. godinu, zaključno sa 31. decembrom.

Ukupan broj ustanova koje su odgovorile na upitnik

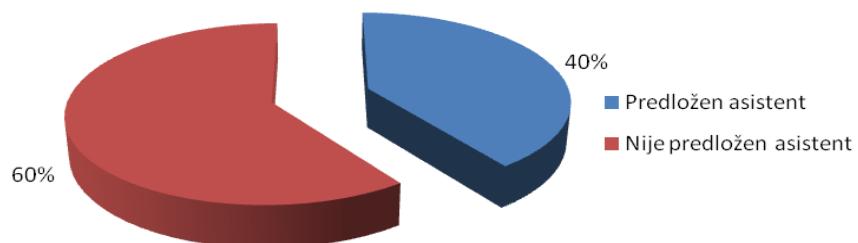

Iz dostavljenih odgovora centara/službi socijalne zaštite proizilazi da je u Republici Srpskoj evidentirano **3.365** djece sa smetnjama u razvoju.

Na pitanje za koji broj djece je, prema nalazu prvostepene stručne komisije, predloženo angažovanje asistenta u nastavi? - Navedite broj, uzrast i pol djece po vrstama oštećenja za koje je komisija predložila asistenta u nastavi te njihovu uključenost u obrazovni sistem - vrtička grupa, osnovno obrazovanje - redovna nastava po prilagođenom programu, specijalno odjeljenje ili specijalna ustanova, iz odgovora proizilazi:

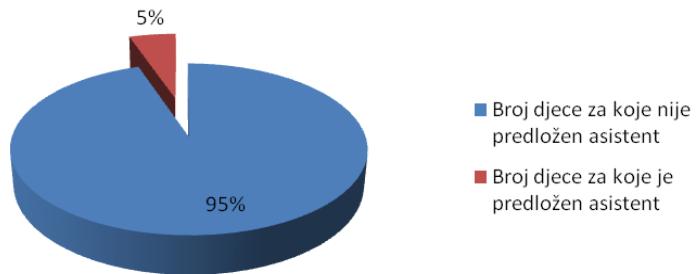
Prvostepene stručne komisije iz 21 lokalne zajednice prelagale su asistenta u nastavi, dok komisije iz 32 lokalne zajednice nisu prelagale angažovanje asistenata.

Stručne komisije opština/gradova koje su/nisu prelagale asistenta

Prvostepene stručne komisije prema dostavljenim odgovorima predložile su angažovanje asistenta u nastavi za ukupno **183** djece, od čega 104 (57%) dječaka i 56 (31%) djevojčica, dok za 23 (12%) djece nije navedeno kojeg su pola.

Broj djece za koje je/nije predložen asistent

Iz dostavljenih podataka o uzrastu djece kojima je predložen asistent proizilazi da se procjena potreba djece vrši uglavnom u onom uzrastu kada djeca kreću u školu (6-7 godina, pa čak i 8 zbog mogućnosti da se odloži upis za godinu dana - 19 djece), zatim nakon prve trijade u osnovnom obrazovanju (9-10 godina – 24 djece), pri prelasku iz razredne u predmetnu nastavu (11-12 godina 32 djece) i nakon završetka osnovne škole (15-16 godina 23 djece).

Uzrast djece kojima je predložen asistent	
Uzrast djece	Broj djece
4 godine	1
5 godina	1
6 godina	2
7 godina	6
8 godina	11
9 godina	16
10 godina	8
11 godina	22
12 godina	10
13 godina	3
14 godina	8
15 godina	17
16 godina	6
17 godina	4
UKUPNO	115
Nije poznat uzrast ¹⁵⁹	68
UKUPNO	183

¹⁵⁹ Jednim brojem odgovora, ustanove su dostavile broj djece za koji je predložen asistent, a nisu dostavili podatke o polu ili uzrastu djece, ili su dostavili podatke samo o polu djeteta i obratno.

Prema dostavljenim podacima, angažovanje asistenta u nastavi predloženo je kod djece:

Vrste smetnji u razvoju kod djece kojima je predložen asistent¹⁶⁰	
Vrste smetnji	Broj djece u %
Višestruke smetnje	43%
Intelektualne lake i umjerene smetnje	20%
Psihički poremećaji	14%
<u>Pervazivne razvojne smetnje</u>	<u>7%</u>
<i>Autistični spektar</i>	<i>4%</i>
Tjelesne smetnje/oštećenja	6%
Hronična oboljenja	5%
Oštećenje sluha i govora	3%
Druge smetnje	2%

Prikupljeni podaci o uključenosti djece sa smetnjama u razvoju u obrazovni sistem pokazuju da 51% djece sa smetnjama u razvoju pohađaju redovnu nastavu po prilagođenom programu, 37% djece pohađa redovnu nastavu po posebnom programu, 8% djece pohađaju specijalne ustanove, 3% djece su u specijalnim odjeljenjima u redovnim školama, dok 1% djece pohađaju vrtičke grupe.¹⁶¹

Podatke o broju djece koja nisu uključena u obrazovni sistem je dostavilo 54% ustanova, dok 42% nisu naveli tražene podatke ili nemaju evidentiranu djecu koja nisu uključena u obrazovni sistem.¹⁶²

Iz dostavljenih odgovora proizilazi da ukupno 297 ili 8,83% djece sa smetnjama u razvoju nije uključeno u obrazovni sistem.¹⁶³

U Republici Srpskoj u 53 centra/službe za socijalni rad, koje su dostavile tražene podatke, registrovano je ukupno 3365 djece sa smetnjama u razvoju. U nastavni proces uključeno je 3066 djece, a asistent za podršku predložen je za 183 djece. U obrazovni sistem nije uključeno 297 djece sa smetnjama u razvoju.

Prikupljeni podaci pokazuju da djeca koja nisu uključena u obrazovni sistem su djeca u uzrastu kad još nisu upisani u školu ili su sa višestrukim smetnjama u razvoju, teškim tjelesnim oštećenjima, težim mentalnim smetnjama, hroničnim bolestima, teškim oboljenjima.

Od 53 centra/službe za socijalni rad koji su dostavili odgovore, u 21 lokalnoj zajednici prvostepene stručne komisije su predlagale asistenta, dok u 32 lokalne zajednice prvostepene stručne komisije nisu predlagale asistenta u nastavi uz obrazloženje da to nije uređeno zakonom, što nesporno pokazuje vrlo različit pristup prvostepenih stručnih komisija u primjeni istih normativnih rješenja.

Iz odgovora centara za socijalni rad proizilazi da trenutno normativno uređenje obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju, a posebno dijelovi koji se odnose na pitanja podrške djetetu u nastavi, stvaraju ogromne nejasnoće i potpuno različita tumačenja, što

¹⁶⁰ Od ovog broja 2% djece nije prošlo postupak procjene potreba.

¹⁶¹ Pojedini centri/službe za socijalni rad su dostavili podatke o uključenosti djece u obrazovni sistem samo za djecu za koju je prema nalazu prvostepene stručne komisije predloženo angažovanje asistenta, a pojedini centri/službe za socijalni rad su slali podatke za svu djecu.

¹⁶² Primjeri: Centar za socijalni rad - *Ukupan broj djece 54, stručna komisija predložila angažovanje asistenta u nastavi za 3 djece. Sva djeca, predškolskog uzrasta i starija, sa poteškoćama u razvoju uključena su u vaspitno-obrazovni sistem.* Centar za socijalni rad- *Nemamo evidentiranu djecu sa smetnjama u razvoju.*

¹⁶³ Ukupan broj djece sa smetnjama u razvoju je 3365.

dovodi i do nejednakog pristupa u primjeni važećih propisa, a isto dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po navedenom osnovu.

S obzirom da pitanje angažovanja asistenata u nastavi za djecu sa smetnjama u razvoju nije normativno uređeno, iako je ono za određenu kategoriju djece po pojedinačno podnesenim zahtjevima obezbijeđeno, **neophodno je da se pitanje angažovanja asistenata u nastavi normativno uredi**, tako da se definiše koja djeca i pod kojim uslovima mogu ostvariti pomoć i podršku asistenta u obrazovnom sistemu, te koja lica i pod kojim uslovima i sa kakvim ovlaštenjima mogu pružati tu pomoć i podršku, ko vrši nadzor nad njihovim radom, te moguće načine finansiranja,¹⁶⁴ te da se **obezbijedi jednak pristup centara za socijalni rad** - prvostepenih stručnih komisija za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju u primjeni Pravilnika o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, kako bi se izbjegli problemi u praksi, da jedan broj prvostepenih stručnih komisija, svojim nalazom i mišljenjem, kao pomoć i podršku djetetu između ostalog predlaže i angažovanje asistenta, dok u brojnim lokalnim zajednicama, nalazi to ne uključuju uz obrazloženje da pitanje asistenta u nastavi zakonom nije uređeno.

U lokalnim zajednicama u kojima se nalazom predlaže angažovanje asistenta u nastavi roditelji na tome insistiraju i pitaju da li djeca treba uopšte da idu na ocjenu stručne komisije, ako za rezultat neće imati podršku kako je to svojim nalazom utvrdio stručni tim. Nejednak pristup u primjeni propisa dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece pod istim uslovima.¹⁶⁵

Roditelji djece sa smetnjama u razvoju prijavama Instituciji, između ostalog, ukazuju na nemogućnost odgovarajućeg **dnevног zbrinjavanja djece**.

Novo pravo djece u socijalnoj zaštiti¹⁶⁶ – pravo na dnevno zbrinjavanje obezbjeđuje aktivnosti usmjereni na razvoj praktičnih vještina za svakodnevni život, koje u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju samostalnost, razvoj i održavanje socijalnih, kognitivnih i fizičkih funkcija. Zbrinjavanje u dnevnom centru, kroz odgovarajuće usluge zdravstvene njegе, fizikalne terapije, individualnog tretmana zavisno od smetnji u razvoju, te savjetodavnog rada sa roditeljima u funkciji je i prevencije institucionalnog zbrinjavanja djece.

Dnevni centri, kao vid podrške ovim porodicama, na žalost, još uvjek nisu uspostavljeni u jednom broju lokalnih zajednica, čime je dovedeno u pitanje ostvarivanje prava djeteta na dnevno zbrinjavanje kako je to definisano zakonom, i ako je u 2015. primjetna pojačana aktivnost lokalnih zajednica na uspostavljanju dnevnih centara.

Jedan broj žalbi primljenih u Instituciji ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju u ostvarivanju njihovog prava **na obrazovanje u specijalnim školama**.

Obrazovanje djece u specijalnim školama, kako im i sam naziv kaže - specijalne, zahtijeva i dodatni normativni okvir kojim će se jasno definisati način funkcionisanja i organizovanja ovih ustanova. Uslovi i način organizovanja ovih ustanova, odgovor je na pitanje koje kategorije djece i sa kojim smetnjama ima mogućnost ostvariti pravo na obrazovanje u ovoj ustanovi, odnosno, za koju kategoriju djece ustanova ima odgovarajuće uslove za njihovo obrazovanje jer to zahtijeva i odgovarajući program obrazovanja i adekvatan profesionalni kadar za njegovu realizaciju. U skladu sa članom 88. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, neophodno je donijeti pravilnik o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola.

¹⁶⁴ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture, broj: 889-2-I-41/15 od 19.01.2016. godine

¹⁶⁵ Preporuka Ministarstvu zdravljia i socijalne zaštitu, broj: 889-2-I-42/15 od 19.01.2016. godine

¹⁶⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 51.

VIII PRAVO NA OBRAZOVANJE

I u izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djece u obrazovnom sistemu po različitim osnovama.

Prijavama se ukazuje na preopširne nastavne planove i programe i gradivo koje nije prilagođeno uzrastu i potrebama djece, na probleme školske discipline i posebno vođenje disciplinskih postupaka, ocjenjivanje učenika, školske ekskurzije, uslove rada u školama, odnos nastavnika prema učenicima, vannastavne aktivnosti u školi.

Iz gotovo svih prijava proizilazi da saradnja roditelja i škole nije na potrebnom nivou.

Pravo na obrazovanje je ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, „a ključni cilj obrazovanja je razvijanje djetetove individualne ličnosti, talenata i sposobnosti, u svjetlu činjenice da svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebu u učenju.“¹⁶⁷

Navodeći kao pozitivno to što škole u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu pružaju obrazovanje o ljudskim pravima, UN Komitet za prava djeteta apeluje na državu potpisnicu da razvije Nacionalni plan aktivnosti za obrazovanje o ljudskim pravima.¹⁶⁸

1. Usklađivanje opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova

Ustavni sud Republike Srpske u jednom broju predmeta ocjenjivao je ustavnost i zakonitost opštih akata donesenih u vaspitno-obrazovnim ustanova.

Tako je odlukom Ustavnog suda broj U-26/11 utvrđeno da Statut i Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika Srednje škole „Jovan Dučić“, Kneževo, nisu u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju budući da od Savjeta učenika nije zatražen stav prilikom donošenja osporenih opštih akata. Sud je ocijenio da ovi akti nisu doneseni u skladu sa odredbom člana 7. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju a shodno tome ni sa odredbom člana 108. stav 2. Ustava Republike Srpske, prema kojoj propisi i drugi opšti akti moraju biti u saglasnosti sa zakonom, što ove akte čini nesaglasnim sa Ustavom i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju.

Odlukom Ustavnog suda broj U-39/13 utvrđeno je da član 48. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Tehnološke škole Banja Luka, nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske. Imajući u vidu da ovaj Pravilnik nije stupio na snagu u skladu sa članom 109. stav 1. Ustava, kojom je utvrđeno da zakoni, drugi propisi i opšti akti stupaju na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja, osim ako iz naročito opravdanih razloga nije predviđeno da ranije stupe na snagu, Sud je ocijenio da nije važeći opšti pravni akt u pravnom poretku Republike Srpske. S obzirom na to da se radi o neustavnom pravnom aktu sa formalnog aspekta, Sud se nije upuštao u ocjenu njegove ustavnosti i zakonitosti sa materijalnopravnog aspekta.

Iako se radi o odlukama Ustavnog suda donesenim 2012. i 2014. godine, Ombudsman za djecu je, postupajući po prijavama-žalbama kojima se ukazuje na povrede prava djece u obrazovnom sistemu, u 2015. godini konstatovao da vaspitno-obrazovne ustanove još uvijek nisu uskladile svoja opšta akta, te da i dalje izriču vaspitno-

¹⁶⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 8 i 9.

¹⁶⁸ UN Komitet za prava djeteta Zaključna razmatranja i preporuke 2012., tačka 64.

disciplinske mjere učenicima na osnovu opštih akata koji nisu u skladu sa gore navedenim odredbama Ustava i Zakona i odlukama Ustavnog suda.

Jedan od primjera je i Pravilnik o nagrađivanju, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika Tehničke škole Banja Luka, broj: 01-613/11 od 20.05.2011. godine, koji nije donesen uz učešće predstavnika učenika u skladu sa članom 7. i 106. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju.

Istovremeno, Pravilnik je, poslije stupanja na snagu, izmijenjen dva puta (Odluka o izmjeni Pravilnika o nagrađivanju, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika broj: 01-1395/13 od 03.10.2013. godine i Odluka broj 01-1626/14 od 01.12.2014. godine), s tim da su navedene odluke stupile na snagu danom donošenja, što nije u skladu ne samo sa Ustavom, nego i sa samim Pravilnikom (članom 22. i 23. Pravilnika definisan je postupak izmjena i dopuna Pravilnika te njegovo stupanje na snagu).

Odluke Ustavnog suda kojima se utvrđuje da opšti akti nisu u skladu sa zakonom i Ustavom imaju izuzetan značaj u zaštiti ljudskih prava, jer takve akte uklanjuju iz pravnog poretka i time onemogućavaju dalju povredu ljudskih prava po istom osnovu. Zakonom o Ustavnom суду Republike Srpske, članom 5. utvrđeno je da kada Sud utvrdi da drugi opšti akt nije u saglasnosti sa Ustavom i zakonom, taj akt, odnosno njegove odredbe koje nisu u saglasnosti sa Ustavom i zakonom, prestaju da važe danom objavljivanja odluke Ustavnog suda.

Odluke Ustavnog suda istovremeno šalju poruku donosiocima opštih akata, da kod donošenja opštih akata imaju u vidu praksu Ustavnog suda.

Imajući u vidu da su odluke Ustavnog suda opšteobavezne i izvršne, te da je:

- Ministarstvo prosvjete i kulture prema zakonu ovlašteno vršiti nadzor nad zakonitošću rada obrazovnih ustanova,
- Ministarstvo prosvjete i kulture daje saglasnost na statute vaspitno-obrazovnih ustanova, kojima se, između ostalog, uređuje i pitanje donošenja opštih akata i njihovo stupanje na snagu,
- da bi se izbjegle situacije podnošenja inicijative za ocjenu opštih akata o pitanjima o kojima je Ustavni sud već odlučio,
- da bi se obezbijedilo da se o pravima, obavezama i odgovornostima učenika odluke donose na osnovu opštih akata koji su uskladeni sa Ustavom i zakonom,

Ombudsman za djecu je, u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta, predložio resornom ministarstvu preduzimanje mjera i aktivnosti radi sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece, na način da:

- **imajući u vidu odluke Ustavnog suda, obaveže vaspitno-obrazovne ustanove da u ostavljenom roku, svoja opšta akta usklade sa Ustavom i zakonom.¹⁶⁹**

¹⁶⁹ Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Ombudsmanu za djecu broj: 07.042/052-6090-1/15 od 04.09.2015.godine navodi da su „...naložili srednjim školama da usklade svoja opšta akta sa Ustavom Republike Srpske i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske broj 74/08, 106/09, 104/11 i 33/14) u roku od 60 dana.”

2. Video nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu¹⁷⁰ kojom se ukazuje na povrede prava djeteta na privatnost i bezbjednost u predškolskim ustanovama, a koja se dovodi u vezu sa uvedenim video nadzorom i u spavaonicama u objektima predškolskih ustanova.

Na prikupljanje, obradu i dalje korištenje video-snimka koji po svom sadržaju predstavlja lične podatke fizičkih lica primjenjuju se odredbe Zakona o zaštiti ličnih podataka („Službeni glasnik BiH“ broj 49/06, 76/11, 89/11) koji, između ostalog, obavezuje sve ustanove koje koriste video-nadzor da preduzmu sve potrebne mjere protiv neovlaštenog pristupa, neovlaštenog prenosa, nezakonite obrade kao i mjere protiv zloupotrebe ličnih podataka. Neovlašteni pristup i prenos mogu dovesti do različitih zloupotreba i ugroziti ne samo pravo djeteta na zaštitu privatnosti, već i njegovu bezbjednost.

Sa činjenicom da je video-nadzor postavljen, i koji prostor pokriva, blagovremeno moraju biti upoznati i roditelji i djeca i zaposleni u ustanovi.

Za korištenje video-nadzora u obrazovnim ustanovama, a da bi se osigurala bezbjednost djece prije svega, neophodno je da se odgovarajućim aktom, u skladu sa Zakonom, uz saglasnost roditelja reguliše upotreba istog:

- prije svega svrha video-nadzora - zašto se postavlja i koji prostor pokriva,
- način upotrebe i čuvanje snimljenih podataka,
- davanje zapisa video-nadzora trećim licima,
- zaštita prava po tom osnovu,
- istaknuta obavijest da je objekat pod video-nadzorom i sl.

S obzirom na sve izraženiju potrebu za postavljanjem video-nadzora u vaspitno-obrazovnim ustanovama, kao jednom od mera koja može doprinijeti boljoj zaštiti djece i njihove bezbjednosti u vaspitno-obrazovnim ustanovama,

Ombudsman za djecu, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio je Ministarstvu prosvjete i kulture, da preduzme potrebne mjere i aktivnosti u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, radi otklanjanja situacija koje mogu dovesti do povrede prava i interesa djece, na način da:

- **obaveže sve vaspitno-obrazovne ustanove da u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka, odgovarajućim opštim aktom definišu pitanja na koje zakon obavezuje u vezi sa uvođenjem video-nadzora u vaspitno-obrazovnim ustanovama.¹⁷¹**

3. Disciplinska odgovornost učenika

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi nije na odgovarajući način uređeno normativnim aktom škole, te da škole imaju vrlo različit pristup utvrđivanja odgovornosti učenika i izricanja odgovarajućih vaspitno-disciplinskih mera, što dovodi do povrede prava učenika utvrđenih zakonom, Ombudsman za djecu je resornom Ministarstvu dostavio preporuku da, u skladu sa

¹⁷⁰ Predmet broj:1187-56-OJ/14

¹⁷¹ Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Ombudsmanu za djecu broj: 07.04/052-5373-1/15 od 11.09.2015.godine, navodi: „...da je Ministarstvo uputilo dopis vaspitno-obrazovnim ustanovama u Republici Srbiji kojim ih je podsjetilo na postupanje u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti ličnih podataka.“

svojim ovlaštenjima, preduzme potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, na način da se, u skladu sa Zakonom, pitanja koja se tiču povrede obaveza učenika i njihove odgovornosti u obrazovnom sistemu, urede pravilnikom na jedinstven način.¹⁷²

Imajući u vidu da Prosvjetna inspekcija, prema Zakonu, ima posebnu odgovornost da postupanje u vaspitno-obrazovnom procesu bude usklađeno sa važećim propisima, jer joj je zakonom povjereno da vrši nadzor u primjeni propisa u vaspitno-obrazovnim ustanovama, te da nadzor treba, prije svega, preventivno da djeluje i spriječava ponavljanje istih nepravilnosti, Ombudsman za djecu je preporuku dostavio i Inspektoratu Republike Srpske.¹⁷³

S obzirom da pitanje disciplinske odgovornosti učenika još uvijek nije na odgovarajući način uređeno, Institucija je i u tekućoj godini postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava učenika vezano za utvrđivanje njihove odgovornosti i izricanje vaspitno-disciplinskih mjera.

Dana 22.oktobra 2015. godine Ombudsman za djecu je organizovao okrugli sto na temu „Ciljevi obrazovanja i disciplinska odgovornost učenika” kome su prisustvovali predstavnici osnovnih i srednjih škola, Republičkog pedagoškog zavoda, Prosvjetne inspekcije, Ministarstva porodice, omladine i sporta, pomoćnica ministra za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, zajednički stav svih učesnika je da se pitanje disciplinske odgovornosti učenika mora urediti na jedinstven način.

Činjenica je da Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju nisu propisana pravila vaspitno-disciplinskog postupka. Međutim, Zakonom o opštem upravnom postupku propisano je da su po ovom zakonu dužni da postupaju državni organi, kad u upravnim stvarima, neposredno primjenjujući propise rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca.¹⁷⁴

Ciljevi obrazovanja definisani Konvencijom o pravima djeteta u direktnoj su vezi sa ostvarivanjem prava djeteta uopšte, a ne samo prava na obrazovanje, i kao takvi usmjereni su na zaštitu osnovnih vrijednosti garantovanih Konvencijom, a to je prije svega ljudsko dostojanstvo djeteta.

Pri tome, Konvencija posebno naglašava da se uvijek mora imati u vidu uzrast djeteta, njegove potrebe i njegove razvojne mogućnosti, odnosno, najbolji interes djeteta mora biti prioritet u ostvarivanju svakog prava djeteta.

Obrazovanje je, prema Konvenciji, mnogo više od formalnog školovanja i obuhvata čitav niz životnih iskustava i procesa učenja koji djeci omogućavaju da i individualno i kolektivno, razvijaju svoje ličnosti i svoje talente i sposobnosti.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i prepostavka je za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini. Pri tome je posebno važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, koja se odnosi na odgovornost za povredu njihovih obaveza u vezi sa školovanjem.

¹⁷² Preporuka broj: 1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine

¹⁷³ Preporuka broj: 1337-10-UP od 23.10.2013. godine

¹⁷⁴ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj:13/02, 87/07, 50/10:
Po ovom zakonu dužni su da postupaju državni organi kad u upravnim stvarima, rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca, član 1.

Po odredbama ovog zakona postupa se u svim onim pitanjima koja nisu uređena posebnim zakonom, čl.3. Pod organom koji vodi postupak podrazumijeva se organ uprave, drugi državni organ, upravna organizacija, kao i preduzeće, ustanova ili druga organizacija kojima je zakonom povjereno vršenje javnih ovlaštenja, član 4.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹⁷⁵ kao i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju¹⁷⁶ utvrđene su teže povrede obaveza učenika i vaspitno-disciplinske mjere koje se izriču učenicima za učinjenu povredu obaveza. Zakonom je utvrđeno i da se mjere izriču učenicima za školsku godinu u kojoj je učenik učinio povredu, te da učenik može odgovarati samo za povredu obaveza koja je dokazana i koja je u vrijeme izvršenja bila utvrđena zakonom ili opštim aktom škole. Zakonom je utvrđeno i da učenik ili njegov roditelj može uložiti prigovor školskom odboru na izrečenu vaspitno-disciplinsku mjeru u roku od osam dana od dana prijema odluke.

Zakonom je utvrđena obaveza školama da svojim normativnim aktom definišu lakše povrede obaveza učenika, ali i sva druga pitanja koja se odnose na utvrđivanje disciplinske odgovornosti učenika, vođenje disciplinskog postupka i izricanje vaspitno-disciplinske mjere zbog učinjene povrede.

Postupajući u jednom broju predmeta, kojima se ukazuje na povredu prava učenika u vezi sa utvrđivanjem njihove odgovornosti zbog povrede obaveza u obrazovnom sistemu, te analizom jednog broja pravilnika o disciplinskoj odgovornosti učenika,

Ombudsman za djecu konstataje da:

- škola u vrijeme izricanja vaspitno-disciplinske mjere nije ni imala pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, već se kod izricanja mjeru pozvala na Pravilnik o ocjenjivanju učenika,
- pravilnici škola se ne usklađuju sa izmjenama i dopunama zakona,
- pravilnici škola nisu doneseni uz učešće učenika i roditelja, prema Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju,
- pravilnici škole nisu javno objavljeni, ili su objavljeni suprotno Ustavnoj odredbi, pravilnici stupaju na snagu danom donošenja ili danom objavljivanja, ili pravilnik je uredno stupio na snagu a njegove izmjene i dopune suprotno pravilima utvrđenim u samom pravilniku.
- neke škole su svojim pravilnicima utvrdile i nove teže povrede obaveza učenika, iako zakon ne ostavlja takvu mogućnost, kao npr. dovođenje drugih učenika u školu, nedozvoljeno pomaganje drugim učenicima u toku ocjenjivanja, ponašanje suprotno odlukama i uputstvima i sl.
- neke škole su svojim pravilnicima definisale i nove mjeru koje se izriču učenicima, a koje zakon ne poznaje, niti zakon ostavlja takvu mogućnost, kao npr. ne može predstavljati školu na javnim mjestima, kulturnim manifestacijama ili takmičenjima,
- škole su izricale mjeru u novoj školskoj godini za povrede učinjene u prethodnoj, protivno izričitoj zakonskoj odredbi,
- pravilnici škola ne definišu način i proceduru vođenja disciplinskog postupka niti postupak utvrđivanja odgovornosti učenika,
- pravilnici škola ne utvrđuju obavezu da se učeniku omogući da se izjasni o svim okolnostima koje su od uticaja na utvrđivanje njegove odgovornosti,
- pravilnici škola ne utvrđuju da učenik može odgovarati samo za povredu obaveze koja je dokazana, a kad se pravilnikom to i utvrđuje, u odluci o izricanju mjeru navodi se da je učenik „ranije“, „u prvom polugodištu“, „više puta“ i sl. učinio povredu obaveza,
- škole ne donose odluke u pisanoj formi o izrečenim mjerama,

¹⁷⁵ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 82.

¹⁷⁶ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 65.

- odluka o izrečenoj mjeri se ne dostavlja roditeljima ili starateljima učenika,
- izricanjem odgovarajuće vaspitno-disciplinske mjere za težu povredu obaveza učenika istom odlukom se smanjuje vladanje učenika, ne čekajući da donesena odluka o disciplinskoj odgovornosti postane konačna, a time i osnov za smanjenje vladanja učenika.

U svim navedenim slučajevima, stav je Institucije, škola je učinila propust na štetu prava učenika. Propustom škole povrijedeno je pravo učenika da se o njegovim pravima, obavezama i odgovornosti, u skladu sa zakonom, odlučuje u odgovarajućem postupku, uz učešće djeteta i njegovih roditelja, a u skladu sa najboljim interesom djeteta.

U svim navedenim slučajevima izrečena vaspitno-disciplinska mjera smatra se dovoljnim korektivom neprimjerrenom ponašanju učenika. Praksa, na žalost, pokazuje da izrečena vaspitno-disciplinska mjera nije dovoljan korektiv, te da, iako se mjere izriču postupno, one u konačnom, u jednom broju slučajeva ne daju očekivane rezultate.¹⁷⁷

Pri tome ni zakon, a ni jedan broj pravilnika škola, u vezi sa disciplinskom odgovornošću učenika ne utvrđuju obavezu škole da u saradnji sa roditeljima i starateljima djeteta provodi odgovarajuće mjere pojačanog vaspitnog rada i nadzora nad djecom koja svojim ponašanjem narušavaju pravila školske discipline, kako bi se poslije prve izrečene mjere učeniku, odgovarajućim mjerama pomoglo učeniku u otklanjanu uzroka koji dovode do takvog ponašanja i time smanjila mogućnost ponavljanja neprimjerenog ponašanja.

Kada je pravilnikom škole i utvrđena takva obaveza, nema dokaza da je ista i kako realizovana. Tako npr. na pitanje školi - šta su i koje mjere preduzeli kada je učenik imao 5 ili 10 neopravdanih izostanaka (sada ima 25) ili nema odgovora, ili se nepreduzimanje mjera obrazlože odsustvom bilo kakve saradnje roditelja djeteta sa školom, ili se navodi da je obavljen savjetodavni razgovor.

Uloga roditelja i njihova saradnja sa školom je izuzetno važna za ostvarivanje prava djece u obrazovnom sistemu. Roditelji moraju biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi i kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje i obveznu saradnju sa školom ali i posljedice propuštanja te obaveze, te o pedagoškim mjerama škole i ovlaštenjima psihologa u školi i drugim službama koje su podrška roditeljima za različita pitanja sa kojima se susreću u odrastanju djeteta.

U svim slučajevima povrede obaveza učenika škola mora da ima u vidu, prije svega, osnovnu svrhu izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Izrečena mjera mora, prije svega, biti vaspitna, a onda i disciplinska i dovoljno efikasna da na učenika djeluje preventivno i da ga spriječi u novim povredama njegovih obaveza i da kod učenika razvija svijest o potrebi da se pravila školske discipline poštuju. Izrečena mjera istovremeno treba preventivno da djeluje i prema svim drugim učenicima.

Imajući u vidu da:

- pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi, nije na odgovarajući način uređeno normativnim aktima škole i da škole imaju vrlo različit pristup u izricanju vaspitno-disciplinskih mjer zbog povrede obaveza učenika, prije svega u dijelu utvrđivanja disciplinske odgovornosti učenika i učešća djeteta i njegovih roditelja u postupku utvrđivanja odgovornosti,
- da je ključno ujednačiti kriterije za izricanje vaspitno-disciplinske mjere kako bi se izbjegle situacije da za iste povrede obaveza učenika važe potpuno različita pravila,

¹⁷⁷ Prema podacima Republičkog pedagoškog zavoda-Analitički izvještaj o uspjehu učenika srednjih škola, na kraju prvog polugodišta školske 2014/15. godine, po vaspitno-disciplinskoj mjeri iz obrazovnog sistema isključeno je 40 učenika srednjih škola.

- da svrha pravilnika nije kažnjavanje samo po sebi, već uticati na promjenu ponašanja učenika, podsticati ga na odgovorno ponašanje i usvajanje pozitivnog odnosa prema školskim obavezama,

Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu, ponovo predložio Ministarstvu prosvjete i kulture¹⁷⁸

Da, u skladu sa svojim ovlaštenjima, vezano za utvrđivanje odgovornosti učenika i izricanje vaspitno-disciplinskih mera, preduzme potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu,

na način, da se, u skladu sa Zakonom, pitanja koja se tiču povrede obaveza učenika i njihove odgovornosti u obrazovnom sistemu, urede pravilnikom na jedinstven način.

a) Postupanje Prosvjetne inspekcije

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja učenika zbog izrečene vaspitno-disciplinske mjeri isključenja iz škole, zbog učinjene teže povrede obaveze učenika 1. razreda srednje škole, a zbog neopravdanih izostanaka sa nastave.

Iz dostavljene dokumentacije škole prizilazi da:

- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika nije usklađen sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju;
- da se rješenjem o izricanju vaspitno-disciplinske mjeri broj 466/14 od 05.05.2014. godine ne navodi da je odgovornost učenika zbog učinjene teže povrede obaveza utvrđena u odgovarajućem postupku niti je uzeta izjava učenika o učinjenoj povredi.

Imajući u vidu navedeno, Ombudsman za djecu je naložio školi:¹⁷⁹

- da poništi rješenje o izricanju vaspitno-disciplinske mjeri broj 466/14 od 05.05.2014. godine;
- da odmah pokrene inicijativu za izmjene i dopune Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika radi njegovog usklađivanja sa Zakonom,
- da u svim budućim slučajevima utvrđivanja odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza-pokretanje i vođenje disciplinskog postupka, tok postupka i izricanje vaspitno-disciplinske mjeri, obezbijedi postupanje u skladu sa Zakonom i Pravilnikom.

Republička uprava za inspekcijske poslove - **Prosvjetna inspekcija**, nakon izvršene inspekcijske kontrole na zahtjev Ombudsmana za djecu konstatuje: „Zbog utvrđenih propusta u postupku vođenja evidencije i utvrđivanja prijedloga za izricanje vaspitno-disciplinskih mjeri, direktoru škole je naloženo da otkloni nedostatke u postupku vođenja evidencije u odjeljenjskoj knjizi i da ponovi postupak utvrđivanja broja neopravdanih izostanaka i izricanja vaspitno-disciplinskih mjer.”

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja¹⁸⁰ učenika zbog izrečene vaspitno disciplinske mjeri isključenje iz škole učenika II/6 razreda, a zbog učinjene teže povrede obaveza učenika - neopravdano izostajanje sa nastave. Iz dostavljene dokumentacije škole proizilazi da:

¹⁷⁸ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 1394-22-PŽS-28/15 od 27.10.2015. godine

¹⁷⁹ Preporuka broj 707-64-PŽ/14 od 23.06.2014. godine, Srednjoškolskom centru „Nikola Tesla“ Kotor Varoš

¹⁸⁰ Predmet broj: 557-39-PŽ/15

1. Pravilnik o nagrađivanju, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika nije usklađen sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju
2. Nijednom donesenom Odlukom o izricanju vaspitno-disciplinske mjere ne navodi se da je odgovornost učenika zbog učinjene teže povrede obaveze utvrđena u odgovarajućem postupku, nema izjave učenika o učinjenoj povredi niti njegovog učešća u postupku utvrđivanja odgovornosti.
3. Iz dostavljene dokumentacije ne proizilazi da je razredni starješina u saradnji sa roditeljima i stručnim timom škole, preuzeo mjere kako je to utvrđeno članom 10. Pravilnika – sve mjere nadzora i vaspitnog djelovanja.

Republička uprava za inspekcijske poslove - sektor Prosvjetne inspekcije, u svom odgovoru Instituciji navodi: „S obzirom da je odredbom člana 132. stav 1. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, propisano da upravni nadzor nad zakonitošću rada škole vrši Ministarstvo, ovaj izvještaj o činjeničnom stanju koje je utvrđeno neposrednim inspekcijskim pregledom dostavljen je Ministarstvu prosvjete i kulture, radi znanja i eventualnog preuzimanja mera iz nadležnosti tog Ministarstva.¹⁸¹

Ombudsman za djecu je u više navrata, postupajući po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, zatražio od Republičke prosvjetne inspekcije da u konkretnim situacijama izvrši inspekcijski nadzor, odnosno, da neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte i način rada subjekta nadzora, utvrdi da li je postupanje nadležnog organa škole, i odluke koje su s tim u vezi donesene, u skladu sa važećim propisima i u najboljem interesu djeteta.

Zakonom utvrđene nadležnosti i ovlaštenja prosvjetnog inspektora, obavezuju inspektora da u svakom pojedinačnom slučaju, u granicama utvrđenih ovlaštenja, potpuno profesionalno i nezavisno utvrdi sve činjenice i okolnosti – prvo, analizom propisa koji uređuju rad kontrolisanog organa, zatim utvrđenog činjeničnog stanja i postupanje kontrolisanog organa i, u konačnom, jasnom ocjenom inspektora o odnosu utvrđenog činjeničnog stanja i propisa koji uređuju pitanje koje je predmet nadzora.

U slučaju kada rezultati nadzora ukazuju na propuste u postupanju kontrolisanog organa, prosvjetni inspektor je obvezan naložiti mjeru za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, a te mjeru moraju biti određene na način kako je to zakonom definisano. Na taj način prosvjetni inspektor će svojim inspekcijskim nadzorom, ne samo doprinijeti zaštiti prava pojedinaca u konkretnim situacijama, već će djelovati preventivno, ne samo prema kontrolisanom organu, već i prema drugim kontrolisanim organima po tom osnovu.

Postupanjem prosvjetnog inspektora, najčešće na način da ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u vršenju inspekcijskog nadzora, učinjen je propust u radu na štetu prava učenika, jer se izvršenim nadzorom ne konstatiše da Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika nije usklađen sa Zakonom. Svaka aktivnost škole u utvrđivanju odgovornosti učenika, na osnovu navedenog Pravilnika, neće doprinijeti otklanjanju utvrđenih nepravilnosti, odnosno, provođenja zakonitog postupka u najboljem interesu djeteta, niti u konkretnom slučaju niti u budućim sličnim situacijama kod kontrolisanog organa.

Izvršenim nadzorom se ne konstatiše da su pojedinačni akti rezultat primjene opštег akta, koji nije usklađen sa zakonom i koji nije definisao procedure postupanja u slučaju izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku: da li se vodi disciplinski postupak, učešće učenika i roditelja u tom postupku, donošenje odluke o izrečenoj mjeri i njeno

¹⁸¹ Republička uprava za inspekcijske poslove - Prosvjetna inspekcija, odgovor broj:24.120/616-230-58-3/15 od 16.07.2015. godine

dostavljanje, praćenje primjene izrečene mjere, preuzimanje potrebnih mjera radi otklanjanja uzroka koji dovode do neprimjerenog ponašanja učenika i dr. Izvršenim nadzorom se ne konstatiše da učenik nije saslušan, da postupak utvrđivanja odgovornosti nije proveden, najčešće se samo navode preduzete radnje i aktivnosti, bez jasnog stava inspektora o istima.

Zakonom utvrđena ovlaštenja prosvjetnog inspektora definisana su tako da, vršeći nadzor u primjeni propisa u obrazovnom sistemu, inspektor, prije svega, preventivno djeluje i time sprečava ponavljanje istih nepravilnosti, ne samo u kontrolisanom organu već i kod drugih organa po istom osnovu, što na žalost u praksi još uvijek nije obezbijeđeno.

b) Sud poništio odluku škole

Okružni sud u Banjoj Luci svojom odlukom¹⁸² konstatiše da je osporen akt¹⁸³ škole donesen na osnovu pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, pri čemu su učinjene i povrede pravila postupka, što je sve dovelo i do pogrešne primjene materijalnog prava, a što sve predstavlja razlog za uvažavanje tužbe i poništenje osporenog akta.

U obrazloženju Odluke Suda navodi se da nije utvrđivana činjenica zbog čega je došlo do izostanka učenika sa časova, niti se u spisu nalaze podaci, a niti dokazi koji bi ukazivali na činjenicu da je u postupku koji je prethodio donošenju osporenog akta, proveden postupak, da su saslušani roditelji učenika, a niti učenik, koja obaveza je propisana članom 18. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika, a niti je Komisija, koja vodi postupak za utvrđivanje disciplinske odgovornosti učenika za težu povredu obaveza i dužnosti, saslušala učenika u prisustvu njegovih roditelja, budući da je učenik maloljetan i o tome sačinila zapisnik, kako je to propisano članom 21. stav 1. navedenog Pravilnika, a niti je pribavljena izjava pedagoga škole o ličnosti učenika shodno stavu 2. istog člana Pravilnika.

Osporen akt škole donesen je uz bitne povrede pravila postupka propisane članom 8. i 123. Zakona o opštem upravnom postupku, isti nije sačinjen u skladu sa odredbama člana 195-197. Zakona o opštem upravnom postupku, i protivan je odredbi 197. stav 2. Zakona o opštem upravnom postupku kojom je propisano da obrazloženje rješenja mora sadržavati, između ostalog, utvrđeno činjenično stanje i razloge koji, s obzirom na utvrđeno činjenično stanje upućuju na odluku koja je data u dispozitivu rješenja. To podrazumijeva da se u postupku koji prethodi donošenju rješenja moraju potpuno i pravilno utvrditi sve činjenice i okolnosti koje su od važnosti za donošenje zakonitog i pravilnog rješenja.

Sud je, poništavajući odluku škole o isključenju učenika iz škole potvrdio preporuku Ombudsmana za djecu,¹⁸⁴ koju škola nije ispoštovala, Prosvjetna inspekcijska nije vidjela problem u postupanju škole niti u dijelu da Pravilnik škole nije usklađen sa Zakonom niti u dijelu da škola nije vodila postupak niti utvrđivala odgovornost, a izrekla je najtežu vaspitno-disciplinsku mjeru, a resorno ministarstvo nije postupilo po zahtjevu Institucije da kao nadležni organ izvrši nadzor u postupanju škole.¹⁸⁵

¹⁸² Okružni sud u Banjoj Luci , Odluka broj:11 O U O14275 14 U od 15.10.2015.godine

¹⁸³ Odluka Srednjoškolskog centra Kotor Varoš kojom je učenik isključen iz škole zbog izostanaka iz škole

¹⁸⁴ Preporuka broj:707-64-PŽ/14 od 23.06.2014. godine

¹⁸⁵ Preporuka broj:707-64-PŽ/14 od 14.07.2014. godine

4. Izbor učenika generacije

Jednim brojem prijava zaprimljenim u instituciji Ombudsmana za djecu ukazuje se na povrede prava djece u osnovnim i srednjim školama u postupku izbora učenika generacije.

Prijavama se ukazuje da postojeći normativni okvir u praksi stvara brojne probleme: u tumačenju Zakona i pojedinih odredbi Pravilnika i njihovo primjeni, u različitom pristupu škola u provođenju ovih aktivnosti, o neadekvatnom učešću učenika u ovim aktivnostima škole, što za posljedicu ima nezadovoljstvo i izabranih učenika generacije i njihovih vršnjaka.

Nezadovoljstvo izborom učenika generacije posebno je došlo do izražaja u srednjim školama u školskoj 2013/2014. godini, kada je zbog izmjene Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, pristup izboru učenika generacije definisan potpuno drugačije u odnosu na osnovne škole i praksu koja je uspostavljena u srednjim školama.

Školski uspjeh je rezultat savladavanja nastavnog gradiva ali i cijeli niz sposobnosti učenika da se prilagodi pravilima života u školi i bude prihvaćen u svojoj sredini. Zato je veoma važno da se kod izbora učenika generacije, pored uspjeha u učenju i vladanju vrednuju i različite nastavne i vannastavne aktivnosti, da su pravila i kriteriji izbora jasno postavljeni, da su učenici sa njima upoznati i da u samom postupku izbora učenici imaju aktivnu ulogu.

Da bi se u aktivnostima izbora učenika generacije u osnovnim i srednjim školama otklonile situacije koje dovode do povrede prava učenika, Ombudsman za djecu, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu, Ministarstvu prosvjete i kulture, predložio je preduzimanje sljedećih mjera:

- Izmjenama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 64, utvrditi da se za učenika generacije bira učenik koji je pored uspjeha u učenju i vladanju ostvario i zapažene rezultate u drugim aktivnostima, nastavnim i vannastavnim;
- Izmjenama Pravilnika o izboru učenika generacije u osnovnoj školi otkloniti nedostatke na koje se ukazuje ovom Preporukom (u vrednovanju različitih aktivnosti prednost dati aktivnostima u školi);
- Izmjenama Pravilnika o izboru učenika generacije u srednjoj školi otkloniti nedostatke na koje se Preporukom ukazuje (i u dijelu procedure izbora, i kriterija koje treba vrednovati - učešće u savjetu učenika i rukovođenje odjeljenskom zajednicom, eliminisati saglasnost koja se daje u samom postupku za neka takmičenja, u vrednovanju različitih aktivnosti prednost dati aktivnostima škole, da li se i pod kojim uslovima po različitim programima u školi bira učenik generacije);
- Kod izmjena i dopuna Pravilnika organizovati stručnu i javnu raspravu kako bi se došlo do najboljih normativnih rješenja i kako bi i zaposleni u obrazovnom sistemu, ali i učenici i roditelji tome dali svoj doprinos.

Ministarstvo prosvjete i kulture donijelo je Pravilnik o izboru učenika generacije u srednjoj školi 21. aprila 2015. godine.¹⁸⁶ Ombudsman za djecu u 2015. godini nije zaprimio prijave kojima se ukazuje na povrede prava učenika po navedenom osnovu.

¹⁸⁶ Pravilnik o izboru učenika generacije u srednjoj školi, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 34/15 od 04.05.2015. godine

5. Osiguranje učenika od posljedica nesrećnog slučaja

Osiguranje učenika kod odgovarajućeg osiguravajućeg društva za osiguranje samo je jedna u nizu aktivnosti usmjerena na zaštitu djece i njihovih interesa. Prijavom zaprimljenom u Instituciju,¹⁸⁷ roditelj pita da li je osiguranje po zakonu obavezno, ko odlučuje o izboru osiguravajuće kuće, šta je dokaz da dijete nije uplatilo 3 KM za osiguranje, a dijete tvrdi da jeste itd, što ukazuje da pitanje osiguranja djece od posljedica nesrećnog slučaja nije u dovoljnoj mjeri približeno onima na koje se osiguranje odnosi, prije svega djeci i roditeljima, a što dovodi u pitanje najbolji interes djeteta u ovim aktivnostima.

Zakonom je, između ostalog, utvrđeno da direktor škole obezbeđuje zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihove sigurnosti u školi, te preduzima mjere zaštite prava učenika.¹⁸⁸

Bez obzira što osiguranje od posljedica nesrećnog slučaja po zakonu nije obavezno, činjenica je da se ono realizuje u velikom procentu i u osnovnim i srednjim školama, pitanje je da li je uspostavljena praksa zaista u najboljem interesu djeteta.

Osnovni problem je da roditelji i ne znaju da je dijete osigurano, a kada znaju, bez obzira na rizike pokriveni osiguranjem, roditelji vjeruju da su djeca osigurana 24 sata, svaki dan i cijele godine i onda kada nisu u školi, da je zaštita potpuna, bez obzira kada i gdje se dogodila nezgoda. Problem nastaje onda kada se nezgodni slučaj desi u školi i kada ne mogu ostvariti prava po tom osnovu, tada se postavljaju pitanja - od kojih rizika su djeca osigurana, ko odlučuje o izboru osiguravajućeg društva i po kojim kriterijima, ko odlučuje o rizicima pokrivenim osiguranjem, da li dijete koje nije uplatilo iznos osiguranja ostaje izvan osiguranja, zašto roditelji i ne znaju da njihovo dijete nije osigurano do momenta kada se desi nesretni slučaj i sl.

Da bi se došlo do odgovora na brojna pitanja, Institucija je **resornom Ministarstvu uputila Preporuku da preduzme potrebne mjere i aktivnosti radi osiguranja jednakog pristupa škola ovim aktivnostima i stvaranja uslova da sva djeca i pod istim uslovima imaju pravo na osiguranje od posljedica nesrećnog slučaja.**¹⁸⁹

Time bi se izbjegle situacije da, u jednom broju škola, za djecu koja ne uplate osiguranje to uradi škola tako da su sva djeca pod istim uslovima osigurana. U školama u kojima to nije praksa, dijete nije osigurano jer nije uplatilo potrebna sredstva, škola ne zna da li do uplate nije došlo zato što dijete nema ta sredstva, ili zato što je već osigurano ili ne želi osiguranje, s tim u vezi je i pitanje da li dijete treba ostati izvan osiguranja ako roditelji o tome nisu dali svoj stav, ko je ovlašteni ugovarač osiguranja i šta znači procedura koja se provodi po Zakonu o javnim nabavkama.

Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Instituciji broj: 07.04/052-1385 od 03.03.2015. godine navodi da će prilikom izrade novog Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju imati u vidu „vašu inicijativu”, a novim Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, članom 41 utvrđeno je da je predškolska ustanova dužna kolektivno osigurati svu djecu od povreda i nesrećnog slučaja.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Predmet broj: 972-90-PŽ/14

¹⁸⁸ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 129.

¹⁸⁹ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 1789-24-PŽS/14

¹⁹⁰ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 79/15

6. Nastavni plan i program

Škola je uvijek bila, i po definiciji je, i vaspitna i obrazovna ustanova. Danas, pod pritiskom Nastavnog plana i programa za vaspitni rad sa djecom nije ostavila dovoljno prostora.

Preopterećeno nastavno gradivo stalni je pritisak i na djecu i na nastavnike i roditelje, djeca uče previše, a izostaje očekivani rezultat, pri tome nemaju dovoljno prostora za slobodno vrijeme, nastavnicima se ne ostavlja prostor za provjeru usvojenih znanja niti za vaspitni rad sa djecom.

Promjene Nastavnog plana i programa moraju biti usmjerenе na smanjenje nastavnog gradiva, na razvijanje kreativnog učenja, na kvalitetniji rad sa talentovanom djecom, na bolju međusobnu saradnju učenika, roditelja i škole i na uključivanje u obrazovni proces onih tema koje su izuzetno važne za razvoj i odrastanje djeteta (zaštita zdravlja i zdravi stilovi života, bolesti zavisnosti, zaštita od nasilja). Ključno je da je Nastavni plan i program prilagođen uzrastu djeteta i njegovim mogućnostima, da dijete razumije gradivo koje usvaja, jer djeca treba da uče za život, a ne za ocjenu.

Da je Nastavni plan i program preopterećen saglasni su i roditelji, koji između ostalog navode da zbog toga moraju uzeti instrukcije iz pojedinih predmeta, ali i da djeca, zbog obaveza, nemaju slobodnog vremena.

Iako je početkom školske 2014/2015. godine donesen modernizovani Nastavni plan i program, on još uvijek nije donio promjene kojima bi se na adekvatan način omogućilo ostvarivanje ciljeva obrazovanja utvrđenih zakonom.

7. Saradnja škole i roditelja

Za ostvarivanje ciljeva obrazovanja definisanih zakonom i najboljeg interesa djeteta u ostvarivanju njegovih prava u obrazovnom sistemu, posebno je važan partnerski odnos roditelja i škole koji se zasniva na stalnoj saradnji i komunikaciji, međusobnom uvažavanju i zajedničkom doprinisu uspjehu svakog djeteta.

Partnerstvo škole i roditelja ne može se zasnivati na izolovanim primjerima dobre prakse, već se moraju iskoristiti sve mogućnosti da partnerstvo bude dio školske prakse - radom sa roditeljima ali i edukacijom nastavnika o potrebi i važnosti te saradnje, kao dio stalnog profesionalnog usavršavanja, jer samo tako će odgovoriti na potrebe djece i osigurati da njihov najbolji interes bude zajednički prioritet.

U jednom broju škola ističu da imaju jako dobru saradnju sa roditeljima smatrajući da je upravo ta saradnja doprinijela i uspjehu škole ali i učenika pojedinačno.

Na žalost, prijave po kojima je Institucija postupala i u 2015. godini pokazuju da je, u brojnim situacijama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, izostala ne samo saradnja već bilo koji oblik komunikacije roditelja i škole, ili ako je saradnja i uspostavljena, ne nailaze na razumijevanje za problem koji imaju. U svom obraćanju Instituciji, roditelji uglavnom navode da očekuju da će škola reagovati tek na zahtjev Institucije. Majka učenika u svom pismu Instituciji navodi: „*Hvala Vam na odgovoru ali se to sve malo drugačije odigralo pošto ste se Vi uključili. Ja sam se Vama obratila jer sa direktoricom više nisam mogla naći zajednički jezik. Vama mnogo hvala jer ste nam Vi u svemu ovome mnogo pomogli.*“¹⁹¹

¹⁹¹ Predmet broj:1528-119-PŽ/15

Komunikaciju sa roditeljima škola treba da uspostavi na samom početku školske godine, i da je kroz različite oblike održava tokom cijele školske godine, a ne onda kada se pojavi problem. Pojedinačni predmeti po kojima je Institucija postupala ukazuju da kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne saradnje roditelja i škole, tada nastaje prebacivanje odgovornosti s jednih na druge, a dijete ostaje po strani sa onim što je njegov stvarni problem. Prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu ne doprinosi rješavanju problema, već ga na žalost dodatno usložnjava.

Prema Zakonu, roditelji imaju i pravo i obavezu redovno se informisati o uspjehu svoje djece. Na žalost, postojeće zakonske mogućnosti roditelji ne koriste u potrebnoj mjeri, a škola na tome i ne insistira. Posljedice uvijek snose djeca, a takve situacije su posebno prisutne kod izricanja vaspitno-disciplinskih mjera učeniku zbog izostanka sa nastave, jer roditelj nije opravdao izostanke.

U praksi se saradnja roditelja i škole uglavnom svodi na roditeljske sastanke i informacije, na kojima roditelji dobijaju informacije o ocjenama svoga djeteta u učenju i vladanju, dok o ostalim aktivnostima škole vrlo malo znaju i u iste nisu uključeni.

Roditeljski sastanci su jedan od najčešćih oblika saradnje. Međutim, ni roditeljskom sastanku se ne odazivaju svi roditelji, najčešće isti roditelji dolaze na roditeljski sastanak, i redovno su u diskusiji aktivni uvijek isti roditelji. Pri tome roditelji učenika koji nemaju dobar uspjeh u učenju ili vladanju, uglavnom se i ne pojavljuju na roditeljskim sastancima.

Prema zakonu, značajnu ulogu u životu škole ima Savjet roditelja, kao savjetodavno tijelo. Međutim, kao ni roditelji, ni Savjet roditelja ne koristi u potrebnoj mjeri postojeće zakonske mogućnosti, a škola na tome ne insistira. Ombudsman za djecu je po pozivu Savjeta roditelja, nekoliko puta posjetio Osnovnu školu „Sveti Sava“ u Zvorniku, u kojoj su na prijedlog Savjeta roditelja realizovane radionice o zaštiti djece od različitih oblika nasilja i posebno o prednostima i rizicima interneta, te pravu djeteta na izražavanje mišljenja i njegovo učešće u životu škole, a roditelji su upoznati sa svim propisima iz osnovnog obrazovanja. Savjet roditelja inicijator je otvaranja zubarske ambulante u školi i dnevног boravka za djecu s poteškoćama u razvoju.

Da bi se uspostavio i jačao partnerski odnos škole i roditelja, roditelji bi na početku školske godine morali biti upoznati ne samo sa njihovim pravima i obavezama u obrazovnom sistemu, već i o tome zašto je njihovo učešće u aktivnostima škole važno, koje su informacije važne za roditelje i kako ih učiniti dostupnim, omogućiti im po potrebi stručnu pomoć radnika škole ili drugih nadležnih službi, šta su prioritetni zadaci škole i kako ih ostvariti, vannastavne aktivnosti u školi, saradnja škole sa lokalnom zajednicom, ostvarivanje prava djeteta u školi i kako ih zaštititi.

Kvalitetna saradnja škole i roditelja, prema ocjeni stručnjaka ima pozitivan uticaj na uspjeh djeteta u školi i njegovo cijelokupno ponašanje, jer omogućava kontinuirano praćenje učenika i prepoznavanje uzroka eventualnih problema sa kojima se učenik susreće.

8. Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁹² kojom se ukazuje na povredu prava djeteta u obrazovnom sistemu jer osnovna škola kao javna ustanova u postupku odlučivanja o podnesenom zahtjevu nije postupila u skladu sa odredbama Zakona o opštem upravnom postupku.

Zakon o opštem upravnom postupku jasno je propisao postupak odlučivanja o zahtjevu stranke, kao i obavezu organa koji odlučuje da, na osnovu utvrđenih činjenica donose rješenje u propisanom obliku, koje između ostalog treba da sadrži i uputstvo o pravnom sredstvu kojim se stranka obavještava da li protiv rješenja može izjaviti žalbu ili pokrenuti upravni spor ili drugi postupak pred sudom.

Odlučujući o zahtjevu roditelja, škola nije primijenila odredbe navedenog Zakona, o zahtjevu nije odlučila rješenjem u propisanom obliku, nego su podnosioci zahtjeva samo informisani „obavještenjem” da nije moguće udovoljiti njihovom zahtjevu, bez uputstva o pravnom sredstvu. Ovakav način odlučivanja o zahtjevu nije u skladu sa odredbama iz člana 190. do člana 200. navedenog Zakona. Odlučujući o podnesenom zahtjevu „obavještenjem” koje se ne poziva na propis na osnovu kojeg je doneseno, niti se obrazlažu razlozi koji upućuju na stav škole o navedenom zahtjevu, škola nije postupila u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i sa Konvencijom o pravima djeteta, te je takvim postupkom škola učinila propust u radu na štetu učenika, da se o njegovom pravu u obrazovnom sistemu odlučuje u skladu sa zakonom i njegovim najboljim interesom.¹⁹³

Po Zakonu o opštem upravnom postupku dužni su da postupaju državni organi kada u upravnim stvarima rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca.

9. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja i djelatnost je od posebnog društvenog interesa.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, kao dio jedinstvenog sistema obrazovanja, posebno je važno jer se realizuje u najranijem uzrastu djeteta i postavlja temelje ne samo vaspitanja i obrazovanja već cijelokupnog razvoja djeteta.

Zato je posebno važno da Zakon prepozna potrebe djece u ovom uzrastu i da im, u datim uslovima, osigura maksimalno moguće, polazeći od stepena razvoja djeteta i specifičnih razvojnih mogućnosti.

U 2014. godini u organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje bilo je uključeno oko 8500 djece, što predstavlja oko 14,5% ukupnog broja djece predškolskog uzrasta u Republici Srbiji, što je u odnosu na okruženje i Evropu veoma skromna obuhvaćenost djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.¹⁹⁴

¹⁹² Predmet broj: 180-91-2-PŽ/15

¹⁹³ Preporuka broj: 180-91-2-PŽ/15

¹⁹⁴ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012. godine, tačka 62. i 63: Komitet izražava zabrinutost da je uključenost djece u predškolsko obrazovanje i dalje na niskom nivou, te državi preporučuje da unaprijedi i kvalitet i pokrivenost predškolske brige i obrazovanja uključujući i postavljanje prioriteta pružanja takve zaštite za svu djecu do 3 godine, sa ciljem da se obezbijedi na holističan način koji uključuje cijelokupan razvoj djeteta i jačanje kapaciteta roditelja.

U 2014. godini funkcionisala je 41 ustanova u javnom i 48 ustanova u privatnom sektoru, ali u 22 jedinice lokalne samouprave nisu ni organizovane predškolske ustanove, što je zabrinjavajuće, jer dovodi u pitanje pristup predškolskom vaspitanju i obrazovanju za svu djecu pod istim uslovima.

Osnovni problem je:

- da u svim lokalnim zajednicama nije organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece, a time ni mogućnost, da djeca u ovim lokalnim zajednicama ostvare pravo na predškolsko vaspitanje i obrazovanje;
- u brojnim lokalnim zajednicama u kojima je organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje kapaciteti nisu dovoljni da odgovore na potrebe djece, što opet dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece na predškolsko vaspitanje i obrazovanje;
- poseban problem je pristup predškolskim ustanovama djeci sa smetnjama u razvoju.

Pored osnovnog problema, pristupa djece predškolskom vaspitanju i obrazovanju, problemi su prisutni i u dijelu:

a) Pedagoški standardi i normativi za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja Radi uspješnog ostvarivanja ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja,¹⁹⁵ posebno je važno i da su podzakonski akti doneseni u skladu sa Zakonom, odnosno, da su pedagoški standardi i normativi jasno odredili uslove koje predškolska ustanova mora ispunjavati ne samo da bi bila registrovana, već da bi odgovorila svojoj funkciji za svo vrijeme rada ustanove.

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju utvrđeno je članom 11, između ostalog, da se:

Javna ili privatna predškolska ustanova osniva i počinje da radi:

- g) ako je obezbijeđen potreban broj vaspitača, stručnih saradnika i ostalih zaposlenih
- 6) Ministar će donijeti Pravilnik o uslovima za početak rada predškolske ustanove.

Prema članu 17. sve predškolske ustanove i ustanove koje ostvaruju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja primjenjuju pedagoške standarde i normative za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Ministar će donijeti Pravilnik kojim se utvrđuju standardi i normativi iz stava 1. ovog člana.¹⁹⁶

Pravilnikom o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja,¹⁹⁷ utvrđeno je da su jedinstveni standardi i normativi usklađeni sa najboljim interesom djeteta o kojem se brinu u predškolskoj ustanovi (član 3.) te da se:

¹⁹⁵ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 119/08, 1/12, član 6. Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici je podsticanje fizičkog, intelektualnog, socioemocionalnog razvoja, komunikacije, kreativnosti i stvaralaštva djece, učenje zasnovano na iskustvu i interesovanjima, sticanje novih iskustava i proširivanje znanja o sebi, drugim ljudima i svijetu potrebnih za dalje obrazovanje i vaspitanje i uključivanje djece u društvenu zajednicu, poštujući i uvažavajući prava i mogućnosti djece. Isto i u Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju 79/15, član 4.

¹⁹⁶ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju koji je stupio na snagu 18. 09. 2015. godine u članu 13. utvrđuje, između ostalih, uslove za osnivanje i početak rada: da je obezbijeđen potreban broj vaspitača, stručnih saradnika i ostalih zaposlenih-tačka 4, a da je u skladu sa normativima i standardima osiguran odgovarajući prostor-tačka 5 i odgovarajuća oprema-tačka 6.

¹⁹⁷ Pravilnik o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 64/13

- Jedinstveni standardi i normativi primjenjuju u svim registrovanim predškolskim ustanovama koje su, na osnovu člana 13. stav 1. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, dobile rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove (član 2. stav 1.)
- Predškolske ustanove i centri prilikom osnivanja moraju ispunjavati uslove u pogledu prostora i **zaposlenih lica u skladu sa ovim pravilnikom.** (član 2.)

Pravilnikom o uslovima za početak rada predškolske ustanove¹⁹⁸ utvrđeno je da je osnivač predškolske ustanove dužan, između ostalog, obezbijediti **potreban broj vaspitača**, stručnih saradnika, medicinskih i drugih radnika u skladu sa Zakonom i i propisima koji regulišu standarde i normative prostora i opreme predškolskih ustanova.

Ustanova počinje da radi ukoliko ima:

5) **potreban broj vaspitača** i drugih radnika (član 4.)

Pravilnikom o pedagoškim standardima i normativima su utvrđeni standardi koji se odnose na objekte predškolskih ustanova i centara, građevinske uslove, unutrašnji prostor, bezbjednost boravka djece i odraslih u objektima predškolske ustanove, opremu, igračke i materijale za rano učenje, prostor za pripremu hrane i ručavanje, prostor za održavanje lične higijene, vanjski prostor, ali ni jednom riječju pravilnik ne utvrđuje i standarde koji se odnose na lica zaposlena u ustanovi.

Pedagoški standardi za predškolsko vaspitanje i obrazovanje doprinose sistemskom uređenju predškolskog vaspitanja i obrazovanja i stvaranju približno jednakih uslova i mogućnosti za svu djecu, te unapređenju rada u skladu sa razvojnim potrebama djece.

U procesu ostvarivanja ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja vaspitač ima ključnu ulogu i značaj, njegovi ljudski i stručni potencijali su uslov uspješnog vaspitno-obrazovnog rada.

Iako Zakon kao uslov za početak rada obavezuje na potreban broj vaspitača, stručnih saradnika i ostalih zaposlenih, donesenim pravilnicima to pitanje nije uređeno, pa i pravilnici pozivaju i obavezuju na potreban broj zaposlenog osoblja.

Propuštajući da Pravilnikom utvrdi broj vaspitača, stručnih radnika i saradnika u predškolskim ustanovama koji mora biti angažovan zavisno od uzrasta djece, broja vaspitnih grupa, broja djece u vaspitnim grupama, programima koji se realizuju, izostao je najvažniji uslov, uslov bez koga ni prostor ni oprema niti sve drugo što pravilnik definije, neće ispuniti osnovne ciljeve definisane zakonom. Naravno da su normativi koji se tiču prostora, objekata, bezbjednosti i ishrane djece izuzetno važni, ali nisu dovoljni. Da bi predškolska ustanova odgovorila na potrebe djece i ispunila ciljeve zbog kojih je i osnovana, posebno je važno da pitanje lica zaposlenih u ustanovi na odgovarajući način bude uređeno, prije svega minimalnog broja vaspitača i stručnih saradnika koji moraju biti angažovani zavisno od broja djece, njihovog uzrasta i programa koji se realizuje.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu, je predložio Ministarstvu prosvjete i kulture preduzimanje potrebnih aktivnosti radi otklanjanja situacija koje mogu dovesti do povrede prava i interesa djece u ustanovama predškolskog vaspitanja i obrazovanja, na način da:

- **izvrši izmjene i dopune Pravilnika o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja tako što će definisati standarde koji se odnose na zaposlena lica u predškolskim**

¹⁹⁸ Pravilnik o uslovima za početak rada predškolske ustanove, „Službeni glasik Republike Srbije“ broj 46/14, član 3.

ustanovama – odnosno broj potrebnih radnika (vaspitača, stručnih saradnika i saradnika) zavisno od broja vaspitnih grupa, trajanju i vrste programa te stvarnih uslova rada (član 33. Zakona).

b) Nadzor nad radom predškolske ustanove

- ispunjenost uslova za rad nakon dobijanja odobrenja

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu kojom se ukazuje na vršnjačko nasilje u predškolskoj ustanovi.¹⁹⁹

Na zahtjev Institucije, predškolska ustanova je dostavila izjavu osnivača ustanove i izjave lica angažovanih u ustanovi. Iz dostavljenе Izjave osnivača proizlazi da su u predškolskoj ustanovi angažovana dva pripravnika - volontera, vaspitača, i jedan saradnik volonter, student, koji su sami zaduženi za realizaciju svih aktivnosti u ustanovi i odgovorni su i za grupu od jedanaestoro djece u produženom boravku i za grupu od desetoro djece predškolskog uzrasta. Iz dostavljenе izjave ne proizilaze mjere i aktivnosti koje je predškolska ustanova preduzela u slučaju prijave ili saznanja za nasilje nad djetetom.

Prema Zakonu, direktor ustanove je odgovoran za funkcionisanje ustanove, za obezbjeđenje potrebnih uslova za rad ustanove, za nadzor nad radom zaposlenih, za brigu o djeci. Angažovani pripravnici - volonteri, prema zakonu mogu učestvovati u realizaciji vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama. Također zakonskom odredbom jasno je napravljena razlika između onih koji realizuju vaspitno-obrazovni rad i onih koji u njemu mogu učestvovati. Mladi ljudi, angažovani kao volonteri i pripravnici, ne bi smjeli biti dovedeni u situaciju da se na njih prebacuje odgovornost za funkcionisanje ustanove, jer zato još uvijek nisu stekli potrebno radno iskustvo. Zato i one angažovani u svojstvu pripravnika - volontera.

S obzirom da je izostala adekvatna reakcija predškolske ustanove, Institucija je od:

- Republičke prosjetne inspekcije zatražila da izvrši nadzor u navedenoj predškolskoj ustanovi u primjeni Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju,
- Republičkog pedagoškog zavoda zatražila da, u okviru svojih ovlašćenja, izvrši nadzor u navedenoj ustanovi, a posebno u dijelu da li volonteri mogu ostvarivati programe koji su zakonom utvrđeni za predškolske ustanove.

Republička prosjetna inspekcija, u svom odgovoru od 03.06.2015. godine, a na osnovu vanredne inspekcijske kontrole u predškolskoj ustanovi od 26.05.2015. godine, između ostalog konstatuje:

- da predškolska ustanova, ispunjava uslove za početak rada predškolske ustanove, klub za djecu, a za potrebe vaspitanja i obrazovanja, njegi i zaštite, podsticanja interesovanja i razvijanja sposobnosti djece predškolskog uzrasta, a što je utvrđeno uvidom u Rješenje ministra prosjetne i kulture broj 07.040/60/20/3/14 od 26.05.2014. godine i Rješenja o odobrenju za rad predškolske ustanove broj 07.040/60/20/4/14 od 26.05.2014. godine.

S obzirom da ustanova ima odobrenje za rad, izdato od nadležnog ministarstva (a na koje inspektor ne može uticati), zapisnik o nalazu inspektora dostavljen je nadležnom

¹⁹⁹ Predmet broj: 575-42-PŽ/15

ministarstvu od kojih se očekuje odgovor da li ustanova ispunjava uslove za rad prema odobrenom rješenju.²⁰⁰

Republički pedagoški zavod u svom odgovoru od 16.06.2015. godine između ostalog navodi:

- iz pisanih izjava zaposlenih i razgovora sa roditeljem i osnivačem, inspektor-prosvjetni savjetnik za predškolsko vaspitanje i obrazovanje nije mogao potvrditi navode iz predstavke roditelja. Odgovor sa pisanim izjavama zaposlenih dostavio je podnosiocu prijave.
- u realizaciji vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama mogu učestvovati volonteri i njihovo učešće je regulisano članom 53. Zakona.

S obzirom da je Pedagoški zavod u vršenju nadzora pažnju usmjerio na događaj koji je pokrenuo ovaj postupak (vršnjačko nasilje) ispitujući roditelje i ostale ko je koga udario, a što nije ovlašćenje Zavoda, već odgovorne osobe u ustanovi, to je Ombudsman za djecu dana 25.06.2015. godine Republičkom pedagoškom zavodu ponovo uputio zahtjev, da se u okviru zakonom utvrđenih ovlašćenja odredi o osnovnom pitanju – da li je briga za djecu i realizaciju vaspitno-obrazovnog rada osigurana za svu djecu u ustanovi u skladu sa važećim zakonskim propisima.

Imajući u vidu naprijed navedeno, iz čega proizilazi da brigu o djeci-vaspitanje i obrazovanje, njegu i zaštitu, podsticanje interesovanja i razvijanje sposobnosti djece, vode dva pripravnika-volontera koji stiču radno iskustvo za rad na poslovima vaspitača, Institucija je resornom ministarstvu uputila Preporuku²⁰¹ da u skladu sa nadležnostima ministarstva utvrđenim članom 81. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju izvrši nadzor²⁰² u dijelu:

- da li predškolska ustanova ispunjava uslove za rad, odnosno, da li se obavljanje djelatnosti predškolske ustanove, poslije dobijenog odobrenja za rad, realizuje u skladu sa uslovima na osnovu kojih je dato odobrenje za rad u dijelu angažovanja vaspitača i ostalih zaposlenih, te
- da na osnovu rezultata nalaza preduzme odgovarajuće mjere.

Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Instituciji broj 07.04/052/5013/1/15 od 24.08.2015.godine navodi da je uputilo ponovni dopis Republičkom pedagoškom zavodu kojim je zatraženo vršenje stručno-pedagoškog nadzora.

c) Nadzor nad radom predškolske ustanove - ispunjenost uslova za rad

U vezi sa prijavom zaprimljenom u Instituciji koja se odnosi na uslove rada predškolske ustanove, Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Instituciji od 14.08.2015. godine navodi da će u roku od 30 dana Komisija za utvrđivanje ispunjenosti uslova za nastavak rada, imenovana od strane ministra, izvršiti uvid u ispunjenost uslova za rad iste, o čemu će Institucija blagovremeno biti obavještena.

S obzirom na protok vremena, dana 16.10.2015. godine Institucija je od resornog ministarstva zatražila odgovor o postupanju, prema obavještenju od 14.08.2015.god.

²⁰⁰ S obzirom da nalaz inspekcije samo konstatiše činjenično stanje, a u konačnom nema stav o zatečenom stanju, dana 02.07.2015.godine u inspektoratu je održan sastanak, na kojem je između ostalog, iznesen stav inspekcije o navedenom predmetu.

²⁰¹ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 575-42-PŽ/15 od 6.07.2015. godine

²⁰² Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 119/08, 1/12, Član 81: Ministarstvo vrši unutrašnji nadzor nad radom predškolskih ustanova

Odgovorom od 10.11.2015. godine Ministarstvo navodi da je dana 02.11.2015.godine imenovana komisija za utvrđivanje ispunjenosti uslova za nastavak rada predškolske ustanove, čiji je zadatak da do 31.12.2015. godine ispita ispunjenost uslova za rad predškolske ustanove.

Zakonom utvrđeni uslovi za osnivanje i početak rada predškolske ustanove nikako ne znače da je iste neophodno ispuniti samo radi dobijanja odobrenja za rad, isti uslovi su uslov za rad predškolske ustanove i poslije dobijenog odobrenja, odnosno djelatnost predškolske ustanove može se obavljati samo u skladu sa uslovima na osnovu kojih je odobrenje za rad izdato.

Navedeni primjeri, na žalost, ukazuju da nadzor nad radom vaspitno obrazovnih ustanova nije adekvatan, nije stalni i kontinuirani i nije u funkciji prevencije. Izostanak nadzora ili neadekvatan nadzor, nadzor koji nije stalna i kontinuirana aktivnost i koji se provodi samo u slučajevima kada problem eskalira ili da se zadovolji forma, dovodi u pitanje kvalitet vaspitno obrazovnog rada, a time i pravo djeteta na adekvatnu zaštitu u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

1. Pravo na odmor i slobodno vrijeme

Konvencija o pravima djeteta, član 31. utvrđujući pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima, istovremeno obavezuje državu da osigura svakom djetetu njegovo ostvarivanje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao i svako pravo iz Konvencije.

Igra i rekreacija su neophodne za zdravlje djece i unapređuju razvoj kreativnosti, imaginacije, samopouzdanja, lične efikasnosti, kao i fizičke, društvene, kognitivne i emotivne snage i vještina. One doprinose svim aspektima učenja,²⁰³ one su oblik učešća u svakodnevnom životu i imaju unutrašnju vrijednost za dijete, čisto u smislu uživanja i zadovoljstva koje pružaju. Dokazi iz istraživanja ističu da je igranje ključno i za dječji spontani nagon za razvojem i da igra važnu ulogu u razvoju mozga, naročito u ranom djetinjstvu. Igra i rekreacija pomažu razvoju dječjih kapaciteta za pregovaranje, vraćanje emotivnog balansa, rješavanje konfliktova i donošenje odluka. Kroz uključenost u igru i rekreaciju, djeca uče radeći; oni istražuju i doživljavaju svijet koji ih okružuje; eksperimentišu sa novim idejama, ulogama i iskustvima i tako uče da razumiju i izgrade svoj društveni položaj u svijetu.²⁰⁴

Ostvarivanje prava djeteta na odmor i slobodno vrijeme, uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta bi radili. Uskraćivanje djetetu ostvarivanja ovog prava, kao i drugih iz Konvencije, jedan je od oblika zanemarivanja djeteta i njegovih interesa.

Da djeca imaju pravo na slobodno vrijeme i igru, danas su saglasni i roditelji i prosvjetni i zdravstveni radnici, međutim problem se postavlja kod načina i mogućnosti njegovog ostvarivanja. Taj problem je dodatno izražen kod djece sa smetnjama u razvoju koja su vrlo često uskraćena u ostvarivanju ovog prava. Ova djeca nemaju mogućnost pristupa sadržajima koji su dostupni njihovim vršnjacima, niti imaju mogućnost izbora.

U današnjim uslovima pravo djece na odmor i slobodno vrijeme vrlo često se i ne prepoznaje kao pravo djeteta, zanemaruje se, a i kad se realizuje, ne realizuje se u skladu sa potrebama djeteta. Prema izjavi djece, slobodno vrijeme ili im nije organizovano i iskorišteno za odmor i razonodu pa ga koriste kao „prazan prostor“ ili je organizovano na način da nemaju slobodnog vremena. Jedan broj osnovaca u razgovoru na temu njihovog slobodnog vremena potvrdio je da uopšte nemaju slobodnog vremena, s obzirom da su poslije škole i školskih obaveza uključeni u različite aktivnosti učenja stranih jezika, sportskih aktivnosti i sl, koje doživljavaju kao obavezu a ne kao aktivnost u svoje slobodno vrijeme.

Zabrinjava podatak da su u svim radionicama kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena, djeca navodila internet i Facebook. Korišćenje slobodnog vremena samo na ovaj način (satima sjedeći ispred računara) sigurno nije najbolji interes djeteta, i zbog njihovog zdravlja, ali i brojnih rizika kojima mogu biti izložena.

²⁰³ UNESCO, Obrazovanje za dvadeset i prvi vijek: problemi i perspektivi (Pariz, 1998).

²⁰⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17(2013) o pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umjetnost (član 31), tačka 9

Zavisnost djece od aktivnosti vezanih za „ekran” smanjuje nivo fizičke aktivnosti među djecom, stvara loše navike spavanja, ishrane, ugrožava njihovu kičmu i njihov vid, ugrožava kvalitet socijalnih kontakata djece.

Na pitanja o slobodnom vremenu i aktivnostima koje bi u njemu trebali realizovati, djeca su najčešće navodila sport. O važnosti sporta u razvoju djece danas postoji opšta saglasnost, i struke i roditelja, nastavnika i djece, međutim, sve je izraženiji nesklad između potreba djece za bavljenje sportom i mogućnostima da to u praksi realizuju, jer je ta njihova aktivnost uglavnom zavisna od finansijskih mogućnosti roditelja. Zbog važnosti sporta i fizičke aktivnosti u odrastanju djece, to nikako ne bi trebala biti briga samo roditelja, zato je neophodno planirati sistemske mjere i aktivnosti, kojima će se ove aktivnosti učiniti dostupne za svako dijete, nezavisno od mogućnosti roditelja da te aktivnosti finansiraju. Ministarstvo porodice, omladine i sporta već godinama realizuje Male olimpijske igre za učenike osnovnih i srednjih škola čime dodatno podržava i promoviše važnost masovnog učešća djece u raznim sportskim disciplinama.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena i u kojem će njihov najbolji interes biti prioritet. U prethodnim izvještajima Institucija je ukazala na probleme u funkcionisanju **dječijih igraonica**, koje su mnoge roditelje doveli u zabluđu a djecu izložili rizicima, a da pri tom nisu bili pod odgovarajućim nadzorom. Iako je pitanje njihovog organizovanja i rada normativno uređeno, na žalost, izostaje potreban nadzor nad njihovim radom koji treba biti stalan i kontinuiran i prije svega u funkciji prevencije, a ne nadzor samo u situacijama kada problem eskalira.

Poseban problem su **igrališta za djecu**. Za razliku od igraonica, pitanje dječijih igrališta nije adekvatno uređeno, jer brojna pitanja koja se odnose na uslove, zahtjeve i standarde po različitim osnovama, a koja igrališta za djecu moraju ispunjavati nisu jasno definisana. Na žalost, kada problem eskalira postavlja se pitanje čije je igralište, ko vrši nadzor nad istim, ko je odgovoran za njegovo održavanje i sl, a to su pitanja koja moraju imati svoje odgovore prije nego je dječje igralište stavljeno u funkciju.

S obzirom da nema posebnog propisa kojim su definisani zahtjevi za dječija igrališta, to se na bezbjednost dječijih igrališta i opreme primjenjuje Zakon o opštoj bezbjednosti proizvoda.²⁰⁵ Zakonom je utvrđeno da se isti primjenjuje na sve proizvode, osim na proizvode čiji su zahtjevi za bezbjednost uređeni važećim posebnim propisima Bosne i Hercegovine (član 1.stav 2.). Prema Zakonu, proizvod se smatra bezbjednim ako ispunjava sve bezbjednosne i zdravstvene zahtjeve utvrđene posebnim propisima koji se primjenjuju na teritoriji Bosne i Hercegovine, član 5.

Vlasnik dječijeg igrališta odgovoran je za njegovo održavanje. Obaveza je vlasnika igrališta, bez obzira da li je igralište na javnoj površini ili dio školskog prostora, vrtića i sl, održavati igralište tako da ne predstavlja opasnost za život i zdravlje djece. To prije svega znači da oprema na dječijim igralištima mora biti ispravna, redovno održavana i da mora udovoljiti bezbjednosnim standardima.

Da bi se izbjegle situacije da djeca na igralištima budu izložena rizicima i opasnostima, neophodna je njihova redovna kontrola, koja na žalost izostaje ili se ista obavlja samo povremeno i na određenim lokacijama. Zakonom je utvrđeno da nadzor u primjeni zakona vrše nadležni inspekcijski organi, u skladu sa posebnim zakonima i drugim propisima, s ciljem ispunjenja zahtjeva za opštu bezbjednost i određuju i preduzimaju odgovarajuće upravne mjere i radnje kako bi se osigurala usklađenost proizvoda sa propisanim kriterijumima iz ovog zakona. (član 7.tačka b).

²⁰⁵ Zakon o opštoj bezbjednosti proizvoda, „Službeni glasnik BiH“ broj:102/09

Da izostaje redovna kontrola dječijih igrališta pokazuju i rezultati projekta nadzora dječijih igrališta u 2014.godini, koje je objavila Agencija za nadzor nad tržištem,²⁰⁶ a koji pokazuju da su od 115 pregledanih igrališta u BiH (u projekat nadzora bili su uključeni i Grad Bijeljina, 10 pregledanih dječijih igrališta i opština Istočno Novo Sarajevo, 3 pregledana dječja igrališta), preko 90% neispravnih/neusklađenih dječijih igrališta.

²⁰⁶ Agencija za nadzor nad tržištem, www.annt.gov.ba

X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

1. *Socijalna zaštita*

Konvencija o pravima djeteta utvrđuje da „strane ugovornice će obezbijediti u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta,”²⁰⁷ te će „u skladu sa nacionalnim uslovima i u okviru svojih mogućnosti, preuzeti potrebne mjere da pomognu roditeljima i drugim odgovornim za dijete da ostvare ovo pravo i, ako je potrebno, obezbijediće materijalnu pomoć i programe, naročito u pogledu ishrane, odjevanja i stanovanja.”²⁰⁸

Za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, država je preuzeila obavezu da preduzme sve potrebne mjere, u skladu sa maksimumom raspoloživih sredstava, sopstvenim naporima, ali i uz međunarodnu pomoć i saradnju u cilju postepenog obezbjeđenja punog ostvarivanja ovih prava, uz uslov da je njihovo ostvarivanje dostupno svim građanima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima.²⁰⁹

Zakonom o socijalnoj zaštiti²¹⁰ znatno je proširen krug lica - djece, korisnika prava iz socijalne zaštite (djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem i dijete kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita). Zakonom su jasno utvrđena i prava za korisnike socijalne zaštite, međutim, u ostvarivanju pojedinih prava, u praksi su prisutni problemi po različitim osnovama, a na šta se ukazuje prijavama po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu.

1. Obraćamo se sa ovom molbom da nam pomognete u rješavanju problema u kojoj se nalazi moja petočlana porodica.²¹¹ Ja i suprug imamo troje djece s tim da su dvoje djece sa posebnim potrebama. Živimo u teškim uslovima, bez stana, bez posla, ni jedno od nas ne radi, socijalno mi pomogne kad mogu, ali nedovoljno, živimo od dječjeg dodatka i dodatka za njegu, a to ne može biti ni za lijekove i pelene.

2. Nezaposlena sam samohrana majka. Otac moga sina ne plaća alimentaciju već 20 mjeseci. Imam pravosnažnu presudu. Jedno vrijeme je izmirivao svoje obaveze ali već 20 mjeseci to ne radi.²¹²

3. Postoji li mogućnost da dođemo kod vas sa kompletном dokumentacijom da vam izložimo problem, možemo li očekivati vašu pomoć u tumačenju zakonskih odredbi i sastavljanja žalbe jer nemamo finansijskih sredstava za angažovanje advokata?²¹³

4. Dostavljam Vam na uvid dokumentaciju o pokrenutom postupku za naplatu alimentacije. Ovo je druga po redu tužba za naplatu potraživanja koja tuženi ne uplaćuje na osnovu presude o razvodu.²¹⁴

²⁰⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

²⁰⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

²⁰⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

²¹⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17.

²¹¹ Predmet broj: 1317-102-PŽ/15

²¹² Predmet broj: 124-15-PŽ/15

²¹³ Predmet broj: 1448-114-PŽ/15

²¹⁴ Predmet broj: 764-54-PŽ/15

Za adekvatnu zaštitu djece ključno je blagovremeno prepoznavanje nepovoljnih okolnosti u kojima dijete odrasta, a koje mogu biti vrlo različite i koje se odnose ili na zadovoljavanje osnovnih potreba djeteta, zadovoljavanje razvojnih potreba djeteta ili potreba djeteta za socijalnom integracijom. Svaka od navedenih situacija, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta na nesmetani razvoj i odrastanje.

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je članom 22, da pravo na novčanu pomoć može ostvariti pojedinac koji je nesposoban za rad pod uslovima utvrđenim Zakonom. Nesposobnost za rad utvrđuje se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije za utvrđivanje sposobnosti lica u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite i utvrđivanju funkcionalnog stanja korisnika. S tim u vezi, postavlja se pitanje sposobnosti za rad roditelja koji ima dijete sa smetnjama u razvoju, koje bi po ocjeni nadležnih trebalo biti smješteno u ustanovu, što zahtijeva i određena finansijska sredstva, što nadležni ne dovode u pitanje. Međutim, u situaciji kada roditelji ne prihvataju smještaj djeteta u ustanovu i kada dijete sa vrlo teškom dijagnozom odrasta u porodici, postavlja se pitanje, da li se isti u skladu sa postojećim zakonskim rješenjima može smatrati sposobnim za rad i preuzeti obavezu da obezbijedi potrebno izdržavanje i za dijete sa teškim oboljenjem ali i za drugu djecu u porodici.

Porodičnim zakonom, član 255, utvrđeno je da kad sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijestiće o tome organ starateljstva radi obezbjeđenja sredstava za izdržavanje djeteta. Na žalost, iako su i ovakve porodične situacije prisutne, izostaje upućivanje roditelja na odluku suda o tome, pa se situacije prevazilaze jednokratnim novčanim naknadama koje ne rješavaju problem ni porodice ni nadležne institucije.

Porodičnim zakonom utvrđeno je²¹⁵ da organ starateljstva **može**, u ime maloljetnog djeteta, **pokrenuti spor** o izdržavanju, a ovlašten je i da podnese суду prijedlog za izvršenje. Kod takvog zakonskog ovlaštenja organa starateljstva **da može**, pokretanje i vođenje postupka za naplatu alimentacije prepušteno je roditeljima. Dodatno zabrinjavaju i situacije da, iako je Porodičnim zakonom utvrđeno da dijete ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, bez obzira na socijalni status, u svim slučajevima u postupcima ostvarivanja prava na izdržavanje, centri za socijalni rad ne upućuju roditelje na Agenciju za besplatnu pravnu pomoć.

Prijavama Instituciji ukazuje se, između ostalog, i na nemogućnost nabavke udžbenika i školskog pribora za djecu, na nemogućnost ostvarivanja prava djeteta na dnevno zbrinjavanje, na nemogućnost da redovno izmiruju obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da to direktno utiče na uslove života njihove djece.

U kategoriji djece najugroženiji su oni najmlađi, oni koji su potpuno zavisni od odraslih i čiji razvoj i odrastanje zavisi od toga koliko smo im pružili, da li smo prepoznali njihove osnovne potrebe i da li smo na njih uopšte reagovali, počevši od ishrane beba, zdravstvene zaštite, problema djece sa smetnjama u razvoju...

Borba protiv siromaštva djece zahtijeva sveobuhvatan pristup zaštiti djece - sistemska rješenja zasnovana na strateškim dokumentima, sa definisanim politikama u različitim oblastima, sa planovima i rokovima djelovanja i nosiocima tih aktivnosti.

Prijavama se ukazuje i na neodgovaranje po zahtjevu građana u zakonom utvrđenom roku, kao i na odgovaranje na zahtjev dopisom ili obavještenjem, a ne odgovarajućim upravnim aktom. Prijavama građani ukazuju i da ih u centrima ne upućuju na adrese nadležnih organa, niti njihove zahtjeve proslijeduju nadležnim na dalje postupanje.

²¹⁵ Porodični zakon, član 256.

Pri tome, socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti - usluga socijalne zaštite koje imaju preventivnu ulogu i koje umanjuju ili otklanjaju zavisnost i pojedinca i porodice od socijalnih službi, a to znači da se u svakom pojedinačnom slučaju moraju utvrditi uzroci koji su dijete doveli u tu situaciju, kako bi se na njih djelovalo. Činjenica je da su sredstva centara za socijalni rad ograničena i nedovoljna, ali je činjenica i da se situacija razlikuje od opštine do opštine.

Ekonomski situacija u kojoj se nalazi porodica danas, utiče na kvalitet ostvarivanja prava djece. Veliki broj nezaposlenih, neredovne isplate plata, neuredna uplata doprinos... direktno utiču na ekonomsku stabilnost porodice, a time i djece, što djecu dok su još u razvoju dovodi u socijalni sektor.

Odrastanje u takvim uslovima, djeci u startu umanjuje šansu da razviju svoje potencijale. Istovremeno, zbog spriječenosti pristupa različitim uslugama dovodi i do njihovog ograničenog učešća u zajednici. Sve to dugoročno ostavlja posljedice na razvoj i odrastanje djeteta.

a) Ostvarivanje prava djece, korisnika socijalne zaštite izvan Republike Srpske

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu²¹⁶ kojom se navodi da je dječak, poslije stavljanja pod starateljstvo od strane radnika Centra za socijalni rad, privremeno bio zbrinut izvan Republike Srpske, te da mu, pored ostalog, nije bilo obezbijeđeno pravo na obrazovanje.

S obzirom na probleme koji su u praksi prisutni i na sve posljedice koje ti problemi dugoročno mogu imati na život i odrastanje djece, Ombudsman za djecu je od resornog Ministarstva zatražio stav u vezi sa uslovima pod kojima djeca, korisnici socijalne zaštite, prava iz socijalne zaštite definisana zakonom mogu ostvariti izvan Republike Srpske, a što uključuje i pitanje plaćanja i vršenja nadzora.

Svojim odgovorom od 19.08.2015. godine Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite navodi, između ostalog, da se svaka odluka o zbrinjavanju djeteta u ustanovu mora temeljiti na adekvatnoj stručnoj opservaciji djeteta, uz uvažavanje obilježja razvojnog perioda ali i svih drugih relevantnih okolnosti.²¹⁷

U svom odgovoru ministarstvo konstatuje zakonom utvrđene mogućnosti i proceduru zbrinjavanja djece, prepuštajući nadležnim centrima da i dalje donose odluke o zbrinjavanju djece izvan Republike Srpske prema njihovoj stručnoj ocjeni, za koje vrijeme ni centar ni nadležno ministarstvo nema adekvatnog uvida za brigu o djecu, niti mogućnosti nadzora nad ustanovama u kojima su djeca zbrinta.

Imajući u vidu da Republika nema ustanove određenog tipa u sistemu socijalne zaštite za adekvatnu brigu o djeci, naravno da pravo djeteta i njegov najbolji interes ne mogu biti dovedeni u pitanje zbog nepostojanja odgovarajućih ustanova.

Međutim, prema zakonu, smještaj u ustanovu socijalne zaštite ostvaruje se izborom i upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, **vaspitanje i obrazovanje**, osposobljavanje za privređivanje. Prije prijema korisnika, ustanove čiji je osnivač Vlada dužne su da pribave stručno mišljenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, čime je ministarstvo upoznato sa svakim pojedinačnim slučajem zbrinjavanja djeteta u ustanovama u Republici Srpskoj. Za zbrinjavanje djeteta izvan Republike Srpske ne zahtijeva se ničija

²¹⁶ Predmet broj: 1659-147-PŽ/14

²¹⁷ Odgovor Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite broj: 11/05-533-133/15 od 19.08.2015. godine

saglasnost i svi pojedinačni slučajevi i svi problemi s tim u vezi su prepušteni centru za socijalni rad.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite,²¹⁸ jedan broj djece, korisnika prava iz socijalne zaštite smješteni su u ustanovama Federacije BiH, Srbije i Crne Gore. Analizom navedenih slučajeva i slučajeva iz prethodnog perioda neophodno je doći do odgovora o kojoj kategoriji korisnika se radi, razlozima za nemogućnost smještaja u Republici Srpskoj i neophodnosti smještaja izvan Republike Srpske, te definisati proceduru za ostvarivanje prava djeteta u ovim slučajevima. Na taj način izbjegle bi se situacije da pojedini centri ne koriste ovu mogućnost, jer to nije regulisano zakonom, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta, ili da pojedini centri koriste ovu mogućnost bez stručne ocjene o neophodnosti smještaja djece izvan Republike Srpske, što opet dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta i njegov najbolji interes.

Imajući u vidu naprijed navedeno, te zakonske mogućnosti i uspostavljenu praksu u ostvarivanju prava djece, korisnika prava iz socijalne zaštite, a radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece i stvaranja uslova za ujednačen pristup - da svako dijete, pod istim uslovima ostvaruje prava utvrđena zakonom, Ombudsman za djecu je

- Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Preporuku²¹⁹ da definiše proceduru u ostvarivanju prava djece, korisnika socijalne zaštite, smještaj u ustanovu izvan Republike Srpske.

2. Ekonomsko iskorištavanje djece i obavljanje štetnih poslova

U vezi sa dječijim radom, Konvencija²²⁰ utvrđuje obavezu država da priznaju pravo djeteta na zaštitu od ekonomске eksploracije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno, njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.

Pravo djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorištavanja i obavljanja štetnih poslova, u funkciji je zaštite zdravlja djeteta, njegovog prava na obrazovanje, zaštite od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zaštite prava djeteta na odmor i slobodne aktivnosti.

Kao i u ostvarivanju svih drugih prava djeteta, Konvencija obavezuje države na preduzimanje svih potrebnih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djeteta od ekonomskog iskorištavanja, ali i rada na poslu koji može biti opasan ili štetiti razvoju i odrastanju djeteta.

a) Radno angažovanje djece

Iako Institucija nije primila prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po ovom osnovu, istraživanje problema prosaćenja djece pokazalo je i „radno angažovanje“ djece pred tržnim centrima i drugim objektima. U razgovoru sa djecom, ispostavilo se da jedan broj njih to radi bez znanja roditelja, jedan broj uz saglasnost roditelja, a među njima ima i onih koji se primoravaju na takav rad.

Radno angažovanje djece, bez obzira da li je iz potrebe ili pod prisilom, može imati vrlo različite posljedice, prije svega na zdravlje djeteta, njegovo obrazovanje i bezbjednost,

²¹⁸ Bilten socijalne, porodične i dječje zaštite za 2014. godine

²¹⁹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 917-5-UP/15 od 15.07.2015. godine

²²⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 32.

zato je neophodno u svakom pojedinačnom slučaju aktivnosti usmjeriti na otklanjanje uzroka koji do toga dovode.

S obzirom da se po ovom osnovu uglavnom ne podnose prijave nadležnim institucijama, rješenje je u pojačanom nadzoru i redovnoj inspekcijskoj kontroli u otkrivanju svakog nezakonitog rada i zapošljavanja djece i sankcionisanju svih onih koji ih angažuju protivno postojećim zakonskim propisima i njihovim interesima.

Zakon o radu, Porodični zakon i Krivični zakon Republike Srpske prepoznali su međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorištavanja i eksploracije, u dijelu određivanja dobne granice kada dijete može biti radno angažovano, uslove pod kojima može biti angažovano i posebnu zaštitu od obavljanja poslova na kojima postoji povećana opasnost.

Pored toga, Porodični zakon sankcioniše roditelja koji zloupotrebljava roditeljsko pravo prisiljavajući dijete da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu, na način da će mu sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a Krivični zakon utvrđuje i krivičnu odgovornost za lice koje prisiljava dijete na pretjeran rad i na poslovima koji ne odgovaraju uzrastu djeteta.

b) Trgovina djecom

Prema objavljenim podacima u Bosni i Hercegovini je u 2014. godine identifikovano 49 lica, žrtava trgovine ljudima, a od toga su 37 maloljetnici. Ako se pri tome ima u vidu da je 2012. godine identifikovano ukupno 39 žrtava trgovine ljudima, od kojih su 19 djeца, a sve odrasle osobe su žene, te da statistički pokazatelji ne odražavaju stvarno stanje, jer i ovdje, kao i kod drugih oblika kriminaliteta postoji problem neotkrivenih i neregistrovanih slučajeva, sistemske mjere se moraju usmjeriti na programe prevencije i prepoznavanje djece u riziku da budu žrtve trgovine, ali i na osiguranje mehanizama za zbrinjavanje djece, imenovanje staratelja, odgovarajuću pomoć u reintegraciji i, posebno, krivično gonjenje i adekvatno sankcionisanje počinilaca.

UN Komitet za prava djeteta²²¹ razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije, izrazio je svoju zabrinutost zbog:

- postojanja značajnih razlika između broja slučajeva prijavljenih od policije i broja procesuiranih slučajeva,
- činjenice da izrečene sankcije nisu srazmjerne počinjenom djelu,
- slučajeva gdje se svjedočenje djeteta žrtve smatralo neadekvatnim u određivanju krivice počinjocu,
- prisutnih izvještaja o djevojčicama koje su bile žrtve trgovine radi prinudnog braka.

Trgovina ljudima prema važećem Krivičnom zakonu obuhvata i krivična djela trgovine radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece za pornografske sadržaje, proizvodnju i prikazivanje dječje pornografije, navođenje na prostituciju.

Bez obzira koje krivično djelo je počinjeno, trgovina djecom je najgori oblik zloupotrebe i eksploracije djece, nasilje je nad djecom, jer svaki oblik eksploracije djece ima za posljedicu ugrožavanje fizičkog i mentalnog zdravlja djeteta, ugrožavanje prava na obrazovanje, kao i moralnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta.

Trgovci ljudima ne biraju sredstva, koristeći različite metode, od otmice, posredovanjem drugih osoba do ponuda za posao i dobru zaradu i sl, biraju djecu, biraju ih zbog njihove

²²¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 72.

ranjivosti, naivnosti, zanemarenosti, a sve u cilju njihove eksploracije - seksualne i radne eksploracije, ali i prosjačenja djece i prisilnih brakova djece.

Prosjačenje djece, koje za razliku od drugih oblika iskorištavanja djece najlakše primjećujemo, najprisutniji je oblik iskorištavanja djece. Prosjačenje djece uvijek je eksploracija djece, zlostavljanje i zanemarivanje djece. Djeca u prosjačenju svakodnevno su izložena situacijama koje ugrožavaju i njihov život, isključeni iz redovnog školovanja, bez adekvatne zdravstvene zaštite u riziku su da postanu žrtve trgovine djecom.

Svaki oblik eksploracije djeteta je nasilje nad djetetom, zbog toga se i svaka sumnja da je dijete žrtva trgovine i eksploracije mora prijaviti nadležnim organima koji, u skladu sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, imaju i obavezu i odgovornost preduzeti sve potrebne mjere u cilju podrške i pomoći djetetu i pokretanja postupka utvrđivanja odgovornosti počinilaca.

U zaštiti djece od trgovine ljudima, kao i u ostvarivanju drugih prava iz Konvencije, različiti resori, u okviru zakonom utvrđenih ovlaštenja imaju i obavezu i odgovornost u zaštiti djece. Pri tome je posebno važno da između različitih subjekata zaštite mora biti osigurana stalna, sistemska i planska saradnja kako u dijelu prevencije i ranog otkrivanja djece i onih koji su u riziku, tako i u dijelu intervencije i adekvatne reakcije u zaštiti djece i njihovih interesa.

c) Djeca na ulici – prosjačenje

I djeca koja prose su samo djeca, ne treba im milostinja, trebaju im uslovi za pravilan rast i razvoj, za odrastanje u sredini u kojoj se poštuje njihovo dostojanstvo i u kojoj se pripremaju za svijet odraslih. Dajući im marku na ulici, ne pomažemo njima, samo ih i dalje održavamo u tom „poslu“ koji ih odvodi na marginu društva zauvijek.

Prosjačenje djece je jedan od najprisutnijih oblika eksploracije djece, koji za razliku od drugih oblika iskorištavanja djece najlakše primjećujemo.

Prosjačenje djece najčešće je posljedica povrede većeg broja prava djece, na prvom mjestu neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takve uslove odrastanja. Ova djeca su vrlo često potpuno zapuštena, promrzla i gladna, u svim vremenskim prilikama sa ispruženom rukom traže milostinju, bez odgovarajućeg obrazovanja i zdravstvene zaštite, vrlo često ostaju na marginama društva zauvijek.

Prosjačenje djece veoma često predstavlja dobro organizovan kriminal. Sama činjenica da se prosjačenje djece nerijetko prikriva na način da djeca na ulici sviraju neki muzički instrument ili prodaju neke sitnice, upozorava da iza takve aktivnosti djece na ulici stoje organizatori.

Pored toga, u jednom broju lokalnih zajednica, Banja Luka i Prijedor npr, djecu dovode na ulice u periodima koji su već poznati, što opet upozorava da su djeca zloupotrijebljena i da se koriste za ostvarivanje ciljeva organizatora, bilo da se radi o pojedincima ili organizovanim grupama.

Istraživanje koje je Ombudsman za djecu uradio o prisutnosti prosjačenja djece u Republici Srpskoj²²² ukazalo je na potrebu adekvatnih sistemskih rješenja radi zaštite ove kategorije djece.

²²² Prosjačenje djece u Republici Srpskoj - www.djeca.rs.ba, Prema podacima dobijenim od svih centara za socijalni rad, policije, nevladinih organizacija u 2010. godini registrirano je 131 dijete u prosjačenju. Od 58 opština koje su dostavile svoje evidencije, 12 centara za socijalni rad je imalo evidentiranu djecu u prosjačenju.

Uvođenje programa prevencije različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece (programi prevencije su ključni u zaštiti djece od prosjačenja po ocjeni i centara za socijalni rad i škole i policije) u školski program, između ostalog, treba da doprinese i zaštiti ove kategorije djece, jer djeca u prosjačenju su uvijek žrtve nekog od oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja a, na žalost, vrlo često su istovremeno žrtve više različitih oblika i nasilja i zanemarivanja.

Potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji, između ostalog, treba da osigura i potrebnu koordinaciju nadležnih službi i institucija u zaštiti prava i interesa djece, treba da doprinese i zaštiti ove kategorije djece od zanemarivanja i nasilja kojem su izloženi.

Na žalost, iako je obezbijeđen potreban normativni okvir i uspostavljena obaveza praćenja pojave različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, izostali su podaci koji govore o prisutnosti prosjačenja djece. Prvim izvještajem o nasilju nad djecom, prosjačenje djece nije izdvojeno, tako da je ostalo nepoznato da li su djeca u prosjačenju dio ukupnog broja djece (650) evidentirane kao žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja po različitim osnovama. Drugi izvještaj, koji je trebao biti završen u prvoj polovini 2015. godine, trebao je pored ostalog otkloniti i problem koji se odnosi na djecu u prosjačenju. Na žalost izvještaj o nasilju nad djecom još uvijek nije urađen.

Siromaštvo porodice, kojim se vrlo često pravdaju roditelji djece zatečene u prosjačenju, nikako ne znači da djeca treba da „zarađuju“ na ulici. Iako siromaštvo spada u rizične faktore, ono nikako ne opravdava odnos roditelja prema problemu prosjačenja njihove djece.

U poređenju sa zemljama u regionu podaci, statistički posmatrano, nisu zabrinjavajući, jer samo Slovenija nije imala registrovanu djecu u prosjačenju, dok podaci govore da je taj broj u Crnoj Gori npr. 3 puta veći, u Makedoniji još izraženiji, a prema nekim pokazateljima u Federaciji BiH broj djece u prosjačenju je višestruko veći.

Prema podacima nadležnih službi u prosjačenju su zatečena djeca svih uzrasta, najčešće od 6 - 9 godina – 37% i 10 - 14 godina - 37%, zatim od 15 - 18 godina - 19% i ispod 3 godine - 4%. Prema podacima o polnoj strukturi djece zatečene u prosjačenju veći je procenat djevojčica 52%, nego dječaka 48%.

XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA

1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Maloljetnička delikvencija, u užem smislu, predstavlja izvršenje djela od strane maloljetnika koja su propisana kao krivična djela ili kao prekršaji, dok u širem smislu ona uključuje i narušavanje moralnih normi, kao i razna asocijalna ponašanja od strane maloljetnika. Za prevenciju maloljetničke delikvencije najvažnije je prepoznati početak neprihvatljivog ponašanja kod djece i zavisno od okolnosti, preuzeti odgovarajuće mјere sa ciljem sprečavanja daljeg neprihvatljivog ponašanja.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje državu da doneše i sproveđe sveobuhvatnu politiku maloljetničkog pravosuđa koja mora da sadrži: prevenciju maloljetničke delikvencije, intervenciju bez pribjegavanja sudskim postupcima, minimalni uzrast za krivičnu odgovornost i gornju starosnu granicu u maloljetničkom pravosuđu, garancije za pošteno suđenje i lišavanje slobode, uključujući pritvor u istražnom postupku i izricanje zatvorske kazne.²²³

Osnovni pristup prema svim međunarodnim standardima, kada su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom, jeste pomoć i podrška djetetu.

Osnovni cilj ovog pristupa maloljetnicima u sukobu sa zakonom je da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo, te da se u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Takav pristup zahtijeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mјera i preporuka, na kojima je naglasak, treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²²⁴ u odnosu na rješenja koja su mu prethodila u normativnom smislu je veliki iskorak, s obzirom da je prepoznao ne samo zahtjeve UN Konvencije o pravima djeteta već i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na maloljetničko pravosuđe, počevši od definicije djeteta, programa alternativnih mјera, efikasnosti postupka, rješenja koja se odnose na lišenje slobode i pritvor maloljetnika i sl, međutim, problem je još uvijek prisutan u dijelu da je primjena zakona u pojedinim njegovim odredbama dovedena u pitanje.

Tako su npr. Zakonom, između ostalih, utvrđene i vaspitne mјere: upućivanje maloljetnika u vaspitni centar - kada je potrebno da se odgovarajućim kratkoročnim mjerama utiče na ličnost i ponašanje maloljetnika, član 36. i upućivanje u vaspitnu ustanovu - kada je maloljetnika potrebno izdvojiti iz sredine u kojoj živi i obezbijediti mu pomoć i stalni nadzor stručnih vaspitača, član 41.

²²³ UN Komitet za prava djeteta: Opšti komentar broj 10, Prava djece u maloljetničkom pravosuđu, tačka 15.

²²⁴ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 13/10, 61/13

Iako je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija²²⁵ utvrđeno da ovu mjeru izvršava nadležna ustanova socijalnog staranja, prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta maloljetnika, ali s obzirom da ni vaspitni centar, a ni vaspitna ustanova nisu uspostavljeni, to je primjena Zakona u dijelu, upućivanje maloljetnika u vaspitni centar ili vaspitnu ustanovu²²⁶ onemogućena, što dovodi u pitanje najbolji interes djece i maloljetnika u sukobu sa zakonom.

Zakonom je utvrđeno i da sud maloljetniku može izreći obavezu da se uključi u rad humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, koja na žalost u praksi nije realizovana.

Da su u ovoj oblasti učinjeni značajni pomaci, ne samo u normativnom dijelu već i u većoj osjetljivosti u postupanju nadležnih institucija, potvrđuju i statistički pokazatelji.

Podaci MUP-a²²⁷ o maloljetnicima u sukobu sa zakonom pokazuju da je broj prijava protiv maloljetnih počinilaca krivičnih djela i u izvještajnom periodu smanjen. U 2015. godini ukupan broj prijavljenih maloljetnika je 309, i znatno je manji u odnosu na 2010. godinu kada je evidentirano 705 maloljetnika, ali je manji i u odnosu na 2014. godinu kada je evidentirano 359 maloljetnika.

Ako se pri tome ima u vidu da su u 2013. podnesene 533 prijave protiv maloljetnika u sukobu sa zakonom, 2012. godine - 556 prijava, a 2011. godine - 488 prijava, podaci ohrabruju, jer pokazuju da je svakom godinom sve manji broj prijava protiv maloljetnika u sukobu sa zakonom. Međutim, broj prijava, uvijek svjedoči o neuspjehu društva da obezbijedi potrebnu brigu i nadzor u odrastanju djece. To se posebno odnosi na djecu koja nemaju 14 godina i koja nisu ni krivično odgovorna, a takvih je u 2015. godini evidentirano 29, što je povećanje u odnosu na 2014. godinu kada su prijavljena 23 djeteta ispod 14 godina. U 2013. godini evidentirano je 36 maloljetnika, 2012. - 37, 2011. - 38. Protiv njih se ne pokreće postupak, već se postupa u okviru nadležnosti centra za socijalni rad, kako bi se mjerama porodično - pravne zaštite jačala odgovornost roditelja. Na žalost, najčešće ne samo da izostaju odgovarajuće mjere porodično - pravne zaštite već i druge mjere usmjerene na otklanjanju uzroka koji djecu dovode u sukob sa zakonom.

Iako je broj prijava protiv maloljetnika značajno smanjen, prema istim podacima, ne mijenja se struktura krivičnih djela,²²⁸ tako da maloljetnici i dalje najčešće čine krivična djela protiv imovine. Prema podacima, prijave protiv 309 maloljetnika u 2015. godini odnose se na 335 krivičnih djela i to protiv imovine 258, krivična djela protiv života i tijela 33 i u vezi sa opojnim drogama 7, što su podaci i iz 2014. godine: 284 prijave su se odnosile na krivična djela protiv imovine, 36 na krivična djela protiv života i tijela, 7 su u vezi sa opojnim drogama.

Prema starosnoj strukturi, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika 213 su starosti od 16 - 18 godina, 67 su uzrasta od 14 - 16 godina i 29 su mlađi od 14 godina.

Od ukupnog broja evidentiranih maloljetnika u 2015. godini, 22 su djevojčice, u 2014. godini taj broj je bio 26, a u 2013. godini 14 djevojčica.

U grupi krivično odgovorne djece najčešće su djeca od 16 i 17 godina. Ovakvom ponašanju često prethodi ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim

²²⁵ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 13/10, 117/11, 98/13, član 204.

²²⁶ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 36. i 42.

²²⁷ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2015. godinu od 05.02.2016.godine

²²⁸ U 2013.godini, 387 prijava se odnosilo na krivična djela protiv imovine, 50 prijava za krivična djela protiv života i tijela, 8 u vezi sa opojnim drogama, 7 protiv opšte sigurnosti.

maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršioci krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

2. Zaštita prava na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu kojom se ukazuje na povredu prava na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom koji se nalaze u Vaspitno - popravnom domu na izdržavanju mjere upućivanja u vaspitno - popravni dom.

Prava djeteta u sukobu sa zakonom definisana su brojnim međunarodnim instrumentima koji pozivaju da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo, tako da se krivično - pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne na kažnjavanje maloljetnika, što treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²²⁹ u skladu sa međunarodnim standardima, utvrđuje posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim licima i djeci koja su žrtve ili svjedoci, po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštena službena lica, organi starateljstva, porodica, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interes djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

Zakonom je utvrđeno i da je jedna od mjera koja se izriče maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere vaspitanja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dosadašnje sredine - upućivanje u vaspitno-popravni dom. Mjera se izriče na period od najmanje 6 mjeseci do najduže četiri godine (član 42.).

Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku utvrđeno je i da maloljetnik prema kome se izvršava zavodska mjera ima pravo, između ostalog, na:

e) pohađanje nastave izvan ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u vaspitanju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da to ne šteti izvršenju vaspitne mjere, član 151.

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija²³⁰ utvrđeno je da maloljetna i mlađa punoljetna lica imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje do nivoa trećeg stepena, a ustanova je dužna organizovati nastavu u skladu sa propisima o osnovnom i srednjem obrazovanju.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju²³¹ utvrđeno je da:

- učeniku koji je navršio 15 godina prestaje obaveza pohađanja škole istekom te školske godine, a da škola može, po odluci direktora, učeniku koji je navršio 15 godina, a nije stekao osnovno obrazovanje, omogućiti školovanje do navršenih 17 godina,

²²⁹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 1.

²³⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 109.

²³¹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 59. i član 60.

- lica starija od 15 godina koja redovno ne pohađaju školu smatraju se odraslim i stiču osnovno obrazovanje u skladu sa zakonom koji uređuje oblast obrazovanja odraslih.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju²³² utvrđeno je:

- u prvi razred škole upisuje se lice koje je završilo osnovnu školu i ne može biti starije od 17 godina,
- djeca sa posebnim obrazovnim potrebama imaju pravo na srednje obrazovanje.

Zakonom o obrazovanju odraslih²³³ utvrđeno je da polaznikom obrazovanja odraslih u smislu ovog zakona može biti lice starije od 15 godina koje nije završilo osnovno obrazovanje, odnosno lice starije od 18 godina koje se obrazuje, a da pri tome nema status učenika ili studenta. Prema istom zakonu odrasli su lica starija od 15 godina koja nisu završila osnovno obrazovanje, odnosno lica starija od 18 godina koja su završila osnovno obrazovanje u redovnom školovanju i druga lica koja se obrazuju, a da pri tom nemaju status učenika ili studenta (član 5).

Prema informaciji Kazneno - popravnog zavoda Banja Luka²³⁴ zakonsko rješenje otežava realizaciju vaspitne mjere, jer ne dozvoljava maloljetnicima koji su u ustanovi da započnu ili nastave prekinuti proces obrazovanja, kako osnovnog tako i srednjeg. U praksi se dešava da maloljetnici u uzrasnoj dobi od 15 - 18 godina koji se nalaze na izvršenju vaspitne mjere jednostavno nisu u mogućnosti da pohađaju srednju školu, jer im zakon to onemogućava. Poseban problem je činjenica da se u jednom broju slučajeva radi o licima sa posebnim potrebama čija su prava na obrazovanje takođe uskraćena, jer ova lica nisu u mogućnosti uključiti se u program obrazovanja, jer nijedna osnovna niti srednja škola ne realizuju vanredno obrazovanje lica sa posebnim potrebama.

Kod ovakvog zakonskog rješenja²³⁵ djeca koja su odlukom nadležnog organa upućena na izdržavanje vaspitne mjere u vaspitno - popravnom domu sa 16 ili 17 godina, gube status učenika izricanjem vaspitne mjere, a nisu u mogućnosti niti vanredno polagati ispite niti upisati školu za odrasle. Iсти su prinuđeni čekati da napune 18 godina da bi se upisali u školu za odrasle. Ako se ima u vidu da se vaspitna mjera upućivanja u vaspitno popravni dom izriče na period od najmanje 6 mjeseci do najduže četiri godine, a da su pri tom isključeni iz obrazovnog sistema, nesporno je da vrijeme provedeno u ustanovi, dovodi u pitanje i njihov najbolji interes i ostvarivanje prava na pohađanje nastave kako je to utvrđeno Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.

U vaspitno - popravnom domu prisutne su situacije:

- dijete sa završenim osnovnim obrazovanjem (15 godina) dolazi u ustanovu vaspitno - popravnog doma i ne može upisati srednju školu , niti može polagati predmete, on „čeka” da napuni 18 godina da bi srednje obrazovanje započeo u školi za odrasle,
- dijete koje je pohađalo prvi razred srednje škole, izricanjem mjere - upućivanja u vaspitno-popravni dom prestaje sa školovanjem i u vaspitno-popravnom domu „čeka” da napuni 18 godina da bi školovanje nastavio po programu za odrasle.

Najbolji interes djeteta je i pravo djeteta i pravni standard i uslov za ostvarivanje svih prava iz Konvencije, koji obavezuje državu članicu da su djetetovi najbolji interesi na odgovarajući način uključeni i jednakost primijenjeni na svaku radnju koju preuzima

²³² Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 43 i član 48

²³³ Zakon o obrazovanju odraslih, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 59/09, 1/12, član 24.

²³⁴ Informacija broj: 08/1.022/052-3804/15 od 08.10.2015. godine

²³⁵ Posebno ako se ima u vidu da je Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju omogućen upis u prvi razred i ako imaju više godina (zakon ne kaže koliko), a da taj pristup, u izuzetnim situacijama nije pratio i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju.

javna institucija, posebno mjere implementacije, upravne i sudske postupke, a čija potpuna primjena zahtjeva razvoj pristupa zasnovanog na pravima koji uključuje sve aktere radi osiguranja i fizičkog i psihičkog i moralnog integriteta djeteta i njegovog ljudskog dostojanstva.

Situacije u kojima se nalaze djeca, bez obzira što se nalaze u ustanovi na izdržavanju vaspitne mjere, ukazuju da ovim licima, a i oni su samo djeca, nije omogućen pristup obrazovanju.

Imajući u vidu da je obrazovanje osnovno pravo djeteta i pri tome posebno važan segment procesa resocijalizacije maloljetnika,

Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio Ministarstvu prosvjete i kulture **preduzimanje potrebnih mjer i aktivnosti radi sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava na obrazovanje djece koja se nalaze u vaspitno-popravnom domu na izdržavanju zavodske mjere.**²³⁶

3. Primjena vaspitne preporuke-zaštita prava i interesa djece

Prava djeteta u sukobu sa zakonom, definisana su brojnim međunarodnim instrumentima koji pozivaju da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo, te da se u slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure. Takav pristup zahtjeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne na kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjer i preporuka na kojima je naglasak, a koje su Zakonom jasno određene, treba da omoguće pomoći i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Vaspitne preporuke su jedna od mjer koje se, prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, mogu izreći maloljetnim učiniocima krivičnih djela.²³⁷

Svrha vaspitnih preporuka je da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku i da se njihovom primjenom utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela. Izbor i primjena vaspitnih preporuka vrši se u saradnji sa roditeljima, usvojiteljima ili starateljima maloljetnika, te nadležnim organima starateljstva, na način da se ne ometa redovno školovanje ili rad, vodeći računa o sveukupnim interesima maloljetnika.

Kao jednu od preporuka koje se mogu primijeniti prema maloljetnicima, Zakonom je definisano i „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.“

Pravilnikom o primjeni vaspitnih mjer posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela²³⁸ utvrđeno je da sud maloljetniku može u skladu sa Zakonom, izreći obavezu: da se uključi u rad humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (član 2.), kada utvrdi da se uključivanjem maloljetnog učinoca krivičnog djela može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima (član 13.), vodeći računa da rad, odnosno posao, ne može biti usmjerjen na postizanje ekonomске koristi, te da ne smije

²³⁶ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 1318-103-PŽ-30/15 od 10.11.2015. godine

²³⁷ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 26.

²³⁸ Pravilnik o primjeni vaspitnih mjer posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:101/10

ometati školovanje maloljetnika, odnosno štetiti njegovom ugledu i dostojanstvu (član 14.).

Istim Pravilnikom utvrđeno je da listu ustanova i organizacija na lokalnom nivou radi izvršenja posebnih obaveza sastavlja ministar pravde na prijedlog organa starateljstva (član 15.).

Pravilnikom o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učinocima krivičnih djela²³⁹ između ostalog je utvrđeno da tužilac ili sudija razmatra mogućnost primjene vaspitne preporuke i utvrđuje, na osnovu izvještaja organa starateljstva, opravdanost primjene iste (član 30.), da organ starateljstva upoznaje tužioca i sudiju sa listom odgovarajućih organa, ustanova ili organizacija u kojima bi se mogla primijeniti gore navedena vaspitna preporuka (član 32.).

Listu odgovarajućih organa, ustanova i organizacija sačinjava ministar pravde na prijedlog ministra nadležnog za poslove rada, organa starateljstva, Zavoda za zapošljavanje RS i humanitarnih organizacija i isti sadrži kratak opis poslova koje mogu obavljati maloljetnici (član 32.).

Ministarstvo pravde u svom aktu broj: 08.030/240-8715 od 07.09.2015. godine navodi da pomenuta lista još uvijek nije sačinjena, uz obrazloženje, da će se nakon saradnje sa predstavnicima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, aktivnosti usmjeriti ka definisanju kriterija po kojima bi se vršio izbor pogodnih pravnih subjekata u kojima bi se izvršavala vaspitna preporuka „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.”

Shvatajući važnost primjene vaspitnih preporuka prema maloljetnicima koji se nalaze u sukobu sa zakonom, stav je Institucije da vaspitna preporuka „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja” pruža društvenoj zajednici priliku da preuzme značajnu ulogu u planiranju odgovora lokalne zajednice na neprihvatljivo ponašanje maloljetnika, te na taj način omogući brzu i efikasnu intervenciju prema maloljetniku, i na taj način odgovori na potrebe djeteta i njegovo pravo na najbolji interes i u situacijama kada je maloljetnik u sukobu sa zakonom.

Imajući u vidu da je:

- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da je u skladu sa zakonom donesen Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učinocima krivičnih djela koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da je donesen Pravilnik o primjeni vaspitnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učinocima krivičnih djela koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da ni zakon ni doneseni pravilnici ne ovlašćuju nijednu instituciju na izradu kriterija kao uslova za sačinjavanje liste ustanova,
- da lista ustanova još uvijek nije uspostavljena,
- da se vaspitna preporuka ne primjenjuje u praksi,

čime je, dovedena u pitanje primjena Zakona u dijelu izricanja vaspitne preporuke - uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.

²³⁹ Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učinocima krivičnih djela, član 30. i član 32.

Istovremeno, u pitanje je doveden i najbolji interes djeteta jer nadležni organi nisu u mogućnosti maloljetniku izreći mjeru koja je, na osnovu pokazatelja, procjene i ocjene u njegovom najboljem interesu, već onu koju je u datom trenutku moguće izvršiti.

Imajući u vidu navedeno, Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, predložio Ministarstvu pravde

preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece u sukobu sa zakonom, na način da

sačini listu ustanova u kojima se može primijeniti vaspitna preporuka „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.”²⁴⁰

4. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Svaki oblik nasilja nad djecom je trauma za cijeli život, posebno ako se radi o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece i, dodatno, kad to nasilje traje godinama u najmlađem uzrastu djece i kad dolazi od najbližih članova porodice.

Kada se govori o zaštiti djece od ovog oblika nasilja, obično se misli na ulogu pravosudnih institucija i krivično procesuiranje počinilaca takvih dijela. Naravno da je izuzetno važno da Krivični zakon prepozna sve oblike ove vrste nasilja nad djecom i da adekvatnim sankcijama djeluje i prema počiniocu, ali i preventivno.

Međutim, zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtjeva mnogo više. To zahtjeva da i resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanje djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu.

Ombudsman za djecu je u više navrata resornim ministarstvima upućivala prijedloge i inicijative za preduzimanje potrebnih sistemskih mjera, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedila adekvatna reakcija nadležnih službi i institucija, imajući pri tome u vidu da se između svih subjekata zaštite mora obezbijediti i stalna i koordinirana saradnja.

Preporuke Ombudsmana za djecu ukazuju na potrebu sistemskih mjera u cilju zaštite djece i njihovih interesa, a imajući u vidu:

- svu težinu i sve posljedice različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece na njihov razvoj i odrastanje,
- obaveze preuzete Konvencijom o pravima djeteta koja zahtjeva preduzimanje odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploracije, uključujući i seksualnu zloupotrebu,
- obaveze preuzete Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, koja zahtjeva cijeli niz mjera i aktivnosti različitih sektora, kako bi se smanjili rizici od različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece dok su na brizi roditelja, zakonitih staratelja, ili bilo

²⁴⁰ Preporuka Ministarstvu pravde broj: 1045-12-PŽS-24/15 od 29.10.2015. godine

koje druge osobe koja se brine o djetetu, između ostalog i „starosni uzrast ispod koga je zabranjeno bavljenje seksualnim aktivnostima sa djetetom,”²⁴¹

- Rezoluciju 1099 (1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece koja, između ostalog, poziva da se u nacionalno zakonodavstvo ugradi princip da maloljetnik mlađi od 15 godina ne može dati svoj pristanak na seksualne odnose sa odraslim licem.

Potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece,²⁴² na inicijativu Ombudsmana za djecu, imalo je za cilj da se nadležne službe i institucije učine odgovornijim za preuzimanje svih potrebnih mjera iz njihove nadležnosti radi zaštite djeteta i njegovih interesa, ali i da se uspostavi stalna i stvarna saradnja među njima, a time i da se obezbijedi multidisciplinarni pristup u zaštiti djeteta, kako u dijelu prevencije, tako i u dijelu intervencije.

Iako je **Protokol o postupanju** u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece postavio obavezujuće standarde rada nadležnih službi u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja - propisuje procedure postupanja nadležnih u cilju zaštite djeteta, na žalost, dosljedna primjena Protokola još uvijek nije obezbijedena. Nepostupanje na način kako je Protokolom definisano, potpuni izostanak reakcije nadležnih službi i institucija ili njihova neadekvatna reakcija, zanemarivanje je djece od institucija. Zanemarivanje djece je nasilje nad djecom, tako da su djeca žrtve, poslije seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, ponovo izložena nasilju od strane institucije koja ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti djece i njihovih interesa.

Uvođenje programa prevencije različitim oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, koji je od školske 2014/2015. godine, na inicijativu Ombudsmana za djecu sastavni dio školskog programa, treba da obezbijedi djeci potrebne informacije i znanja o različitim oblicima nasilja i zlostavljanja, kako ih prepoznati, kome prijaviti, kakve su posljedice na njihov razvoj, obavezu nadležnih da im pruže potrebnu podršku i zaštitu.

Da bi se program prevencije u školama realizovao na način da je prilagođen uzrastu djeteta, da djeca razumiju suštinu problema, da naučeno mogu primijeniti u praksi, vrlo je važno nad sprovođenjem propisanog preventivnog programa uspostaviti adekvatan mehanizam nadzora i kontrole.

I da ni jedno dijete nije doživjelo traumu seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, sistem mora poslati jasnu poruku kako će kazniti počinioca, i kako će zaštiti dijete, zato institucija Ombudsmana za djecu već godinama insistira na izmjenama **Krivičnog zakona** u dijelu:²⁴³

- da se postojeća **dobna granica (14 godina)** za **dobrovoljni pristanak** na polni odnos poveća sa 14 na 16 godina, čime bi se učinili odgovornim oni koji manipulišu djecom, zloupotrebljavaju ih i iskorištavaju za zadovoljenje svojih potreba, i izbjegle situacije u praksi da dijete sa 14 godina kaže da je u odnosu bilo dobrovoljno i time počinioca takvog djela „oslobađa“ odgovornosti. Stručnjaci upozoravaju da se djeca u tom periodu nalaze u specifičnoj fazi svoga razvoja i da nisu u mogućnosti u

²⁴¹ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe 27.09.2012.godine, „Službeni glasnik BiH“, Međunarodni ugovori, broj 11/12

²⁴² Protokol su potpisali Ministarstvo zdravljia i socijalne zaštite, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

²⁴³ Na Preporuku Ombudsmana za djecu izmijene Krivičnog zakona izvršene su u dijelu da zastarjevanje za ova krivična djela počinje teći od punoljetstva oštećenog, da počiniocu ovog krivičnog djela sud može izreći obavezan psihosocijalni tretman, zabranu obavljanja poziva, dužnosti ili djelatnosti ali samo za učinioca koji je zloupotrijebio svoj poziv.

potpunosti shvatiti ozbiljnost i sve rizike i sve posljedice svojih odluka. S druge strane, djeca su pod stalnim pritiskom da promijene svoju odluku i onda kad su skupili hrabrost i progovorili o tome. Problem je šta će reći okolina, ko će hraniti porodicu, ko će se nositi sa tom sramotom i slično, čime se praktično teret odgovornosti zbog počinjenog djela prebacuje na dijete.

- **da se pooštore kazne za počinioce** krivičnih djela seksualnog zlostavljanje djece, jer nijedna kazna nije dovoljna za uništeni dječiji život, i kad se izriče minimalna kazna onda je to novo nasilje nad djetetom. Minimalne kazne morale bi biti znatno veće kako bi bile adekvatne težini počinjenog djela i istovremeno djelovale preventivno.
- da se Zakonom utvrdi, za počinioce ovih djela, **zabrana obavljanja** poziva, dužnosti ili djelatnosti u vezi sa djecom i **zabrana približavanja** objektima i prostorima u kojima borave djeca. Zakonom je utvrđena mjera bezbjednosti zabrane potpunog ili djelimičnog obavljanja poziva, dužnosti ili djelatnosti, ali samo za učinioca koji je zloupotrijebio svoj položaj.

Ovakvo zakonsko definisanje zabrane rada nije pošlo od počinioца, ko god on bio, i zabrane takvom licu da po bilo kojem osnovu radi sa djecom, ako je pravosnažno osuđeno za djela seksualnog nasilja i zlostavljanja djece. Ovom zakonskom odredbom, sužen je krug lica kojima se može izreći zabrana rada samo na one koji su zloupotrijebili položaj. To znači, da počiniocima takvog djela, koji pri tome nisu zloupotrijebili položaj ne može biti izrečena mjera zabrane, i oni mogu raditi sa djecom,²⁴⁴ što je apsolutno neprihvatljivo.

- da Zakonom **onemogući ublažavanje** kazne za počinioce ovih krivičnih djela primjenom odredbi Krivičnog zakona.
- da se **uspostavi registar**, baza podataka počinilaca ovih krivičnih djela. Registar je jedna od mjera koja može doprinijeti boljoj zaštiti djece od lica koja su već počinila ova krivična djela, odnosno, zaštiti djece i njihove sigurnosti kroz smanjenje povratnika među počiniocima ovih djela. Cilj regista je da ova lica budu pod stalnim nadzorom nadležnih institucija te da se izbjegne svaka mogućnost da ova lica, poslije izdržane kazne, protekom određenog vremena, budu u situaciji da rade sa djecom po bilo kojem osnovu.

Preporukama Ombudsmana za djecu ukazuje se i na **nedostatak definisanih mjera psihosocijalne podrške djeci** žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, što ima za posljedicu da je pristup centara za socijalni rad u zaštiti djece po ovom osnovu vrlo različit, od onih koji su maksimalno angažovani i koriste sve kapacitete ne samo centra već i lokalne zajednice, do onih koji odgovornost prebacuju na druge službe, najčešće centre za zaštitu mentalnog zdravlja. Da bi se u svakom pojedinačnom slučaju osigurala adekvatna pomoć i podrška djetetu neophodno je definisati mjere psihosocijalne podrške koje se obavezno primjenjuju, uključujući i vrstu mjera, načine i rokove njihove primjene, vodeći pri tome računa da procjena stručnog tima o potrebi

²⁴⁴ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, član 5: Svaka strana preuzeće neophodne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa svojim unutrašnjim pravom, kako bi obezbijedila da uslovi za bavljenje svim onim profesijama čije obavljanje podrazumijeva redovne kontakte sa djecom budu takvi da se osigura da kandidati za stupanje u redove onih koji se bave tim profesijama nisu nikada bili osuđeni za djela seksualnog iskorišćavanja ili seksualnog zlostavljanja djece.

određene mjere, ili više njih, zavisi isključivo od potreba djeteta, a ne od mogućnosti centra.²⁴⁵

Uspostavljanje centra za podršku i pomoć djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja

Imajući u vidu da problemi sa kojima odrasta dijete, žrtva seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja protekom vremena neće proći, i da je psihosocijalna pomoć i podrška kao vid tretmana koji obavlja stručni tim neophodna i djetetu i njegovoј porodici,

a da bi se sistemskim mjerama odgovorilo prije svega na potrebe djeteta i istovremeno i obavezi preuzetoj prihvatanjem UN Konvencije o pravima djeteta²⁴⁶ i Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, sa ciljem da se djetetu i porodici pruži potrebna pomoć u nekoj od oblasti psihosocijalnih potreba-a to su potrebe za sigurnošću, razumijevanjem, poštovanjem, emocionalna i socijalna podrška kako bi se, koliko je to moguće, ublažile posljedice učinjenog i djetetu omogućio dalji razvoj i odrastanje,

Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite predložio²⁴⁷ da:

- **preduzme potrebne mjere radi uspostavljanja centra za zaštitu djece u Republici Srpskoj**, sa ciljem podrške i pomoći djeci sa različitim traumatskim iskustvom, kako bi se za svako dijete obezbijedila multidisciplinarna obrada i dijagnostika problema, planirao najbolji mogući tretman i omogućio individualni tretman prema potrebama djeteta.

Osnovni cilj psihosocijalne podrške i pomoći i djeci žrtvama nasilja i članovima njihovih porodica je osnaživanje djeteta i fizički i psihički da se, koliko je to moguće, ublaže posljedice učinjenog kako bi dijete moglo nastaviti sa svojim redovnim aktivnostima.

Preporukama Ombudsmana za djecu ukazuje se i na potrebu obezbjeđenja odgovarajućih **programa informisanja i edukacije profesionalaca** koji rade sa djecom, posebno onih koji rade u obrazovnom sistemu o načinu prepoznavanja različitih oblika seksualnog nasilja nad djecom, o posljedicama na razvoj djeteta, o mjerama koje se moraju preduzeti i načinima pomoći i podrške djetetu, kako bi u okviru svojih ovlaštenja mogli odgovoriti svojim obavezama i u dijelu prevencije, ali i u dijelu intervencije u svim slučajevima iskazane sumnje da je dijete žrtva nasilja.

Preporuke Ombudsmana za djecu resornim ministarstvima proizašle su ne samo iz rada na pojedinačnim predmetima na osnovu prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, već i na osnovu istraživanja koje je Institucija provela,²⁴⁸ a kojim je obuhvaćeno prikupljanje relevantnih podataka o prisutnosti pojave, identifikacija i analiza pravnog okvira, fokus grupni intervju sa predstvincima institucija i nevladinih organizacija, pojedinačan intervju sa djecom žrtvama nasilja, identifikacija mjera prevencije i zaštite, te kvantitet i kvalitet procesa resocijalizacije djece, povezanost socijalnih faktora sa rizikom od seksualne eksploatacije djece.

²⁴⁵ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, član 11: „Svaka strana uspostaviće djelotvorne socijalne programe i osnovati multidisciplinarne strukture kako bi se obezbijedila neophodna podrška žrtvama, njihovim bliskim rođacima i svakom licu koje je odgovorno za staranje o njima.“

²⁴⁶ „Države će preduzeti odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i obrazovne mjeru za zaštitu djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje. Takve zaštitne mjeru, treba, prema potrebi, da uključe efikasne postupke za donošenje socijalnih programa za obezbjeđivanje neophodne podrške djetetu i onima koji se o djetetu staraju, kao i drugih oblika zaštite.“ član 19.

²⁴⁷ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:1335-21-PŽS-27/15 od 13.10.2015.godine

²⁴⁸ Istraživanje Ombudsmana za djecu: Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Seksualna eksploatacija djece u Republici Srpskoj, 2012.godine, www.djeca.rs.ba

Svaki segment izvršenog istraživanja potvrda je koliko su važne sistemske mjere i ne samo u jednom resoru, koliko je važno da mjere i aktivnosti budu koordinisane, da se prati njihova primjena i vrši stalna analiza njihovih efekata, kako bi se na osnovu stalnih analiza preduzimale dodatne mjere i aktivnosti u onim dijelovima sistema koji se nisu pokazali dovoljno efikasnim.

Sve veća osviještenost o problemu seksualnog nasilja i zlostavljanja djece ima za posljedicu i sve više prijava ovih djela. Međutim, statistički pokazatelji seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece ne pokazuju realno stanje na terenu. Prvo, zato što djeca o tome ne govore. Djeca čute jer se boje da im se neće vjerovati, da će tata ići u zatvor, da će se porodica raspasti, da će ih drugovi ogovarati, da će ih izbjegavati, da će ih poslati u dom, krive sebe što odmah nisu rekli, predugo su šutjeli, nisu ga zaustavili, zaprijetio im je, rekao da nema nikakvih dokaza da je to učinjeno, svi će im se smijati... Međutim, problem je i što o tome ne govore ni odrasli koji imaju saznanja o tome, jer ova djela nikada nisu izolovan slučaj, naprotiv, planirana su i kada budu (ako budu) otkrivena to je poslije nekoliko godina nasilja nad djetetom.

Djecu, koja su žrtve nasilja, treba ohrabriti da o problemu govore. Koliko je važno da djeca ne trpe nasilje i da o problemu govore, jednako je važno da reakcija nadležnih institucija i službi bude i brza i adekvatna i istovremeno usmjerena prvo na zaštitu djeteta i njegovo adekvatno zbrinjavanje, ali i procesuiranje i adekvatno kažnjavanje počinioca.

Izostanak reakcije nadležnih institucija ili neadekvatna reakcija, bilo u dijelu odgovarajuće podrške djetetu ili u procesuiranju počinioca, kod djeteta mogu izazvati dodatno teške posljedice. Istovremeno kod djece koja o problemu još uvijek nisu progovorila, neadekvatna reakcija nadležnih službi samo ih učvršćuje u njihovom vjerovanju da i dalje o problemu trebaju šutjeti.

Prema podacima MUP-a²⁴⁹, u 2014. godini evidentirano je 27 krivičnih djela i to 15 - polno nasilje nad djetetom, 3 - obljuba nad nemoćnim licem, 1 - silovanje, 1 - proizvodnja i prikazivanje dječje pornografije, 2 - iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju, 1 - trgovina maloljetnim licima, 4 - ostala krivična djela protiv polnog integriteta.

Počinioci seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, prema dobijenim prijavama najčešće su lica iz najbližeg okruženja kojima djeca bez rezerve vjeruju: otac, očuh, komšija, a žrtve su djevojčice od 7-17 godina.

Nema nijednog razloga zbog kojeg bi ijedno dijete trpjelo nasilje i zlostavljanje bilo koga, kao što nema ni jednog razloga koji opravdava nepreduzimanje potrebnih mjera od strane nadležnih službi u cilju podrške djetetu i njegovoj zaštiti.

5. Djeca čiji su roditelji u zatvoru

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice da preduzmu sve neophodne zakonodavne, administrativne, obrazovne i druge mjere, kako bi za svako dijete osigurale ostvarivanje svih prava iz Konvencije. I djeca čiji su roditelji u zatvoru su samo djeca.²⁵⁰

²⁴⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2014.godinu broj: D/P-052-62/15 od 5.02.2015. godine

²⁵⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

Potreba prepoznavanja kategorije djece čiji su roditelji u zatvoru prije svega je u činjenici postojanja brojnih negativnih uticaja na dijete, čije posljedice nisu vezane samo za „odlazak“ roditelja, već i za sve vrijeme njegovog izdržavanja kazne, ali i po izlasku roditelja iz zatvora.

Hapšenje roditelja u prisustvu djeteta je jedna od posebno stresnih situacija, kao i situacija kada roditelj odlazi u zatvor, a dijete nema drugog roditelja. U tim situacijama neophodna je saradnja policije i centra za socijalni rad, koji u tim situacijama moraju procijeniti stanje djeteta i njegove potrebe i u skladu sa tim preduzeti odgovarajuće mjere porodično pravne zaštite.

Reakcije kod djece, prema ocjeni stručnjaka, mogu biti vrlo različite, prije svega one emocionalne prirode, strah, zbumjenost, osjećaj napuštenosti, ljutnja, nisko samopouzdanje, usamljenost, depresija, nesanica, poremećaji u ishrani, problemi u ponašanju i komunikaciji, povlačenje ili pretjerana agresivnost, a zavise, između ostalog, i od uzrasta djeteta u vrijeme odlaska roditelja, odnosa u porodici prije i za vrijeme boravka roditelja u zatvoru, o vremenu provedenom u zatvoru, o vrsti izvršenog krivičnog djela.

I reakcije roditelja su vrlo različite. Jedan broj roditelja koji izdržavaju kaznu zatvora, najčešće otac, u pojedinim situacijama i ne želi kontakt sa djetetom, osjeća se bespomoćno, ne zna odgovor za dijete zašto je tu, postiđen je pred svojim djetetom zbog onoga što je učinio i u takvim situacijama smatra da je bolje kontakte i ne održavati da bi zaštitio dijete od dodatnih trauma i susreta u zatvorskim prostorijama. Jedan broj lica na izdržavanju kazne zatvora zbog svoje roditeljske neodgovornosti prijetnja su djetetu i za susrete u zatvorskem okruženju, dok jedan broj roditelja insistira na kontaktu i druženju sa djetetom, čak i u situacijama kada je u zatvoru zbog nasilja u porodici, kada su djeca uvijek žrtve - direktnе ili indirektnе.

Roditelj sa kojim dijete odrasta, najčešće majka, nema odgovore na pitanja koja dijete postavlja, ili odgovore ne zna ili jednostavno ne želi o tome razgovarati sa djetetom: zašto je tamo, kad će se vratiti, i sl. Ne zna da li djetetu treba da kaže da je otac u zatvoru, koje su to godine djeteta da može da razumije, na koji način da mu to kaže. Posebno pitanje je da li i same trebaju doprinositi kontaktu djeteta sa roditeljem u zatvoru, posebno u slučajevima kada isti kaznu izdržava zbog nasilja u porodici. Za dijete su dodatno traumatske situacije kada informacije o razlozima za odsutnost roditelja dobije iz medija, od vršnjaka ili na ulici.

Ako se svemu ovome doda uticaj sredine u kojoj djeca žive, situacija se dodatno usložnjava. Iako sama djeca nisu učinila ništa loše, ničim nisu doprinijela onome što je roditelj uradio, i oni su kažnjeni. Kažnjeni su jer su „izgubili“ roditelja, kažnjeni su zbog onog što je roditelj uradio, obilježeni su i odbačeni od svojih vršnjaka. Nazivaju ih različitim imenima kojima ih obilježavaju kao djecu lopova, kao djecu koju treba izbjegavati, isključiti iz igre i druženja.

Problemi u nastavi, otežana komunikacija sa vršnjacima, problemi u ishrani, zdravstveni problemi, samo su neke od posljedica koje se kod djece mogu manifestovati kao reakcija na događaje, zbog toga je veoma važno, da se, bez obzira na broj evidentirane djece koja odrastaju bez roditelja koji je u zatvoru, ova kategorija djece prepozna kao posebno osjetljiva kategorija djece koja su u riziku. Pri tome je jednako važno da se uz angažovanje stručnjaka različitih profila o brojnim pitanjima ove kategorije djece progovori, kako bi se, u datim uslovima, pronašla adekvatna rješenja za dijete u ublažavanju posljedica za situacije u kojima se dijete našlo ne svojom krivicom.

Ustanove za izdržavanje kazne zatvora ističu da postoji jedan broj osuđenih lica koja djecu ne viđaju nikada ili veoma rijetko. Razlozi su različiti, od slučaja do slučaja, ali se

najčešće dovode u vezu sa narušenim odnosima između bračnih drugova, udaljenosti prebivališta porodice i lošom materijalnom situacijom porodice osuđenog lica.

U ovoj kategoriji svakako su i djeca rođena u vrijeme dok majka izdržava kaznu zatvora. Međunarodni standardi, u zatvorskoj populaciji, trudnice i majke sa djecom tretiraju kao posebno osjetljivu kategoriju. Prema postojećim normativnim rješenjima u Republici Srpskoj dijete može biti uz majku do navršene godine dana života.²⁵¹

Prema podacima ustanova ukupan broj djece čiji roditelji izdržavaju kaznu zatvora je 425, najveći broj djece je u uzrastu do 10 godina, i u nešto većem broju radi se o dječacima.

1. Broj djece čiji su roditelji u zatvoru ili pritvoru prema uzrastu:

Starosna dob	Broj djece	
0-5 godina	98	
5-10 godina	134	
10-18 godina	135	
Ukupno	365 +	60 za koje nije naveden uzrast = 425

2. Broj djece čiji su roditelji u zatvoru ili pritvoru po polu:

Ukupno djece	Muških	Ženskih	Nepoznat pol
425	188	177	60

6. Djeca u saobraćaju

Djeca u saobraćaju su samo djeca i imaju pravo na brigu i zaštitu bilo da su sami učesnici u saobraćaju ili zajedno sa drugim licima. Zaštita njihovih prava i interesa, kao i ostvarivanje drugih prava iz Konvencije zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite, njihovu stalnu saradnju i koordiniranu aktivnost, prije svega u dijelu pravilne pripreme djece za njihovo učešće u saobraćaju, adekvatnim sankcionisanjem onih koji svojim neodgovornim ponašanjem ugrožavaju djecu u saobraćaju, ali i adekvatnom signalizacijom, prije svega u blizini objekata i ustanova u kojima borave djeca: škole, vrtići, igrališta i sl.

Svake godine, prema podacima MUP-a, jedan broj maloljetnika bude isključen iz saobraćaja, jer su vozili bez vozačke dozvole.

Svake godine, prema podacima MUP-a, jedan broj vozača isključen je iz saobraćaja zbog vožnje pod uticajem alkohola. Posebno su zabrinjavajuće situacije kada su iz saobraćaja, po različitim osnovama isključeni i oni koji vrše organizovani prevoz učenika. Takve situacije dodatno upozoravaju, da se u cilju zaštite djece, ali i drugih učesnika u saobraćaju adekvatne kazne moraju tražiti i izvan postojeće novčane kazne propisane

²⁵¹ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 100: Osuđenici za vrijeme trudnoće, porođaja i materinstva obezbjeđuje se stručna ljekarska pomoć. Ukoliko je dijete rođeno u Ustanovi, ta činjenica ne navodi se u izvodu iz matične knjige rođenih.

Osuđenica nakon porođaja može zadržati dijete do navršene jedne godine života, poslije čega se u sporazmu sa njom, dijete predaje porodici ili organu socijalnog staranja nadležnom po mjestu prebivališta odnosno boravišta osuđenice.

Rukovodilac ustanove, po preporuci ljekara, može osuđenici-majci u slučaju liječenja novorođenčeta odobriti boravak u zdravstvenoj ustanovi.

Zakonom, jer iste nisu adekvatne počinjenom djelu i svim mogućim posledicama, niti su u službi prevencije.

Svake godine, statistika, na žalost, upozorava da na cestama, u saobraćajnim nesrećama stradaju i djeca. Prema podacima MUP-a u 2015. godini u saobraćajnim nezgodama smrtno je stradalo 5 djece, 43 djece je teško povrijeđeno, a lakše povrede u saobraćajnim nezgodama imalo je 180 djece, i sva djeca su uzrasta do 14 godina.²⁵²

Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo saobraćaja i veza, Auto-moto savez i Agencija za bezbjednost saobraćaja, u cilju prevencije i zaštite djece u saobraćaju, svake godine, širom Republike Srpske provode akciju „Zaštitimo djecu u saobraćaju”, posebno na početku školske godine kojom, pored pojačanog prisustva policijskih patrola u blizini škola, apeluju i na vozače i njihovu odgovornost u zaštiti djece i njihove bezbjednosti.

Pored preventivnih programa koji su sve prisutniji, aktivnosti se moraju usmjeriti ka povećanju odgovornosti neodgovornih učesnika u saobraćaju, posebno vozača pod uticajem alkohola, ali i aktivnostima na adekvatnoj signalizaciji u blizini objekata i ustanova namijenjenih djeci.

²⁵² Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije MUP-a za 2015.godinu od 5.02.2016. godine

XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Posebni izvještaji

Kada ocijeni da je to potrebno radi preuzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece, Ombudsman za djecu je, u skladu sa Zakonom,²⁵³ ovlašten podnijeti i poseban izvještaj.

Posebni izvještaji treba da doprinesu sistemskom rješavanju problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena ili bi mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja.

Institucija je u proteklom periodu Posebnim izvještajima ukazala na potrebu uspostavljanja jasnog pravnog okvira koji se pod istim uslovima primjenjuje na svu djecu u obrazovnom sistemu u slučajevima utvrđivanja njihove odgovornosti i izricanja vaspitno-disciplinskih mjera, omogućavanje djeci sa smetnjama u razvoju na podršku asistenta u nastavi, na način i pod uslovima utvrđenim zakonom, te položaj djece u višečlanim porodicama i neophodnost donošenja novog Zakona o dječijoj zaštiti. Institucija svake godine radi i izvještaj o Tvojim pravima u tvojoj školi, kojim se sumiraju stavovi djece o ostvarivanju prava i njihovoj zaštiti.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu uradio je posebne izvještaje:

1. Pravo na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju – podrška asistenata u nastavi
2. Disciplinska odgovornost učenika
3. Položaj djece u porodicama sa četvoro i više djece u Republici Srpskoj
4. O tvojim pravima u tvojoj školi

2. Preporuke

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preuzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interes, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preuzetim mjerama.²⁵⁴

Preporuke date u izvještajnom periodu odnose se i na pojedinačne slučajeve, kojima je nadležnom organu naloženo preuzimanje određenih mjera radi zaštite prava djeteta u konkretnim situacijama. Broj preporuka datih nadležnim institucijama - 43, veći je u odnosu na prethodne godine i iste uključuju 111 preporuka za postupanje u konkretnim situacijama. Razlog tome je činjenica da, bez obzira što su sve preporuke javno objavljene, jedan broj institucija čini propuste u radu po istom osnovu. Preporuke resornim ministarstvima ukazuju na potrebu preuzimanja potrebnih mjera u određenim oblastima, kako bi se odgovarajućim sistemskim rješenjima otklonile situacije koje dovode do povrede prava i interesa djece.

1. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Zbrinjavanje djeteta bez roditeljskog staranja

²⁵³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

²⁵⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

2. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Zaštita prava i interesa djece u slučaju sumnje na seksualno zlostavljanje
3. Preporuka Centru za socijalni rad Prijedor - Zaštita prava i interesa djece pod starateljstvom
4. Preporuka Centru za socijalni rad Kozarska Dubica - Pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja u porodici
5. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Najbolji interes djeteta u postupku uređenja viđanja
6. Preporuka Centru za socijalni rad Kozarska Dubica - Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja
7. Preporuka Prosvjetnoj inspekciji - Ponovni inspekcijski nadzor
8. Preporuka Centru za socijalni rad Bijeljina - Održavanje ličnih odnosa djece i roditelja s kojima ne žive
9. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Nadzor nad radom predškolske ustanove
10. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Video-nadzor u obrazovnim institucijama
11. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Zaštita djece od upotrebe droga
12. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Pedagoški standardi i normativi za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja
13. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Ostvarivanje prava djece, korisnika socijalne zaštite izvan Republike Srbije
14. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Postupanje centara za socijalni rad po nalogu drugostepenog organa
15. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Zaštita najboljeg interesa djeteta – donošenje odluke po nalogu drugostepenog organa
16. Preporuka Opštini Šekovići - Ostvarivanje prava djeteta na lične odnose i neposredni kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi
17. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi – postupanje po nalogu drugostepenog organa
18. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Nadzor u postupanju nadležnih službi u povjeravanju maloljetnog djeteta
19. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Uskladivanje opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova sa Ustavom i zakonom
20. Preporuka Centru za socijalni rad Prnjavor - Odlučivanje o zahtjevu za održavanje ličnih odnosa sa maloljetnim djetetom
21. Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta - Utvrđivanje najboljeg interesa djeteta
22. Preporuka Ministarstvu pravde - Zaštita prava i interesa djece u sukobu sa zakonom
23. Preporuka Centru za socijalni rad Gradiška - Donošenje odgovarajućeg upravnog akta
24. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Stručna pomoć i podrška djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja – inicijativa za uspostavljanje centra za zaštitu djece
25. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Disciplinska odgovornost učenika
26. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Zaštita prava na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom
27. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Pravo na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja

28. Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta - Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom za 2014. godinu
29. Preporuka Centru za socijalni rad Laktaši - Ostvarivanje prava na obrazovanje
30. Preporuka Centru za socijalni rad Mrkonjić Grad - Zaštita prava maloljetne djece
31. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Nepostupanje po zahtjevu u zakonom predviđenom roku
32. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Pokretanje inicijative za izmjenu Odluke o donaciji besplatnih udžbenika
33. Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta - Preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u cilju podrške djeci iz višečlanih porodica
34. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti za donošenje novog zakona o dječjoj zaštiti
35. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Da pitanja obrazovanja i vaspitanja djece sa smetnjama u razvoju normativno uredi
36. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Obezbijediti jednak pristup centara za socijalni rad u primjeni Pravilnika o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju
37. Preporuka Osnovnoj školi „Sveti Sava“ Doboј - Odlučivanje o zahtjevu
38. Preporuka Centru za socijalni rad Zvornik - Zbrinjavanje maloljetnog djeteta
39. Preporuka Centru za socijalni rad Doboј - Zaštita prava i interesa maloljetne djece
40. Preporuka Centru za socijalni rad Modriča - Zbrinjavanje maloljetne djece

3. Mišljenja

Zakonom o Ombudsmanu za djecu (član 7.), Institucija je ovlašćena da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta. U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Institucija je dostavila:

1. Mišljenje na Nacrt zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Ministarstvo prosvjete i kulture
2. Mišljenje na prijedlog Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Ministarstvo prosvjete i kulture
3. Mišljenje na Nacrt kodeksa o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija, Regulatorna agencija za komunikacije BiH
4. Informacija o provedenim preporukama međunarodnih tijela za ljudska prava, Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju

XIII SARADNJA SA DJECOM

Upoznavanje djece sa načinom ostvarivanja i mogućnostima zaštite njihovih prava jedna je od nadležnosti Institucije utvrđena Zakonom o Ombudsmanu za djecu.²⁵⁵ Stoga Ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom i podstiče ih na iznošenje njihovih mišljenja i nerijetko upravo tokom saradnje s djecom dolazi do informacija na osnovu kojih inicira aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

Ovakav pristup djeci svih uzrasta, istovremeno je i odgovor na jednu od Preporuka UN Komiteta za prava djeteta iz 2012. godine kojom se preporučuje državi da radi *„podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeći, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima.“*²⁵⁶

U izvještajnom periodu saradnja s djecom, odvijala se ne samo u aktivnostima koje je provodila sama Institucija, nego i uključivanjem i podsticanjem drugih institucija i organizacija, a posebno djece, da rade na edukaciji djece o njihovim pravima. U 2015. godini ostvarena je značajna saradnja institucija u edukaciji djece i promociji njihovih prava, a djeca su, kroz radionice, okrugle stolove i različite manifestacije pokazala veliku zainteresovanost za pitanja iz nadležnosti Institucije, ali i drugih institucija koje su u njima učestvovali. To daje novu dimenziju odnosa djece prema različitim institucijama koje su ovlaštene raditi sa djecom po različitim osnovama, a istovremeno je i pokazatelj rada Institucije na terenu i njene direktnе saradnje s djecom u kojoj oni prepoznaju mogućnost da aktivno učestvuju u otvaranju tema koje su za njih važne, ali i u iznalaženju rješenja za pitanja koja su za njih važna. To je pokazatelj i rada Institucije na uvezivanju svih koji rade s djecom i za djecu, a sve s ciljem da djeca prepoznaone institucije sistema koje po svojoj nadležnosti doprinose unapređenju sistema dječje zaštite u cjelini.

1. Radionice za djecu

Redovne radionice Ombudsmana za djecu

„O tvojim pravima u tvojoj školi“ naziv je ciklusa radionica koji Ombudsman za djecu realizuje već 6 godina zaredom za učenike osnovnih i srednjih škola Republike Srpske, koje provodi po unaprijed utvrđenom planu, te se na taj način pokušava doći do svake škole i svakog djeteta, a s ciljem edukacije o njihovim pravima. Teme radionica bile su različite a cilj im je bio upoznavanje djece s pravima, obavezama i odgovornostima, UN Konvencijom i njenim principima, vrstama nasilja i njegovom prevencijom, rodnom ravnopravošću, pravom na zaštitu zdravlja, participacijom, prednostima i rizicima interneta a sve su bile prilagođene djeci, njihovom uzrastu i njihovim potrebama.

²⁵⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

²⁵⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 22.

Rb.	Godina	Tema redovnih radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi”	Osnovne škole	Srednje škole	Ukupno
1.	2010.	UN Konvencija i prava djeteta	2	25	27
2.	2011.	Pravo na obrazovanje i pravo na igru i slobodno vrijeme	20	2	22
3.	2012.	Pravo djece na zaštitu zdravlja	13	15	28
4.	2013.	Da li znamo šta je nasilje?	17	12	29
5.	2014.	Da li znamo šta je nasilje?	18	9	27
6.	2015.	Da li znamo šta je nasilje?	16	10	26
UKUPNO			86	73	159

Tokom 6 godina Ombudsman za djecu realizovao je ukupno 159 redovnih susreta s djecom - radionica, u gotovo svim opštinama u Republici Srpskoj. Radionicama je, prema procjeni, prisustvovalo preko 3000 učenika, s obzirom da je u prosjeku na radionicama bilo između 20 i 30 učenika, i to samo u redovnim radionicama. Svake godine Ombudsman za djecu organizovao je i dodatne radionice po pozivu zainteresovanih škola, institucija, nevladinih organizacija ili grupa djece koje su realizovali predstavnici Institucije, ali i mladi savjetnici Ombudsmana za djecu čime je znatno uvećan broj realizovanih radionica i broj škola u kojima su se aktivnosti realizovale.

Od potpisivanja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji obavezuje na provođenje edukacije i prevencije nasilja, Institucija je radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi“ 2013., 2014. i 2015. godine posvetila temi – „Da li znamo šta je nasilje?“.

Rb.	Godina	Tema redovnih radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi”	Osnovne škole	Srednje škole	Ukupno
1.	2013.	Da li znamo šta je nasilje?	17	12	29
2.	2014.	Da li znamo šta je nasilje?	18	9	27
3.	2015.	Da li znamo šta je nasilje?	16	10	26
UKUPNO			51	31	82

Školske 2013/2014. godine na inicijativu Institucije u Nastavni plan i program za osnovne škole, tema prevencije nasilja uvedena je kao obavezna tema koja se obrađuje na časovima odjeljenjske zajednice u svim razredima.

Radionice iz ciklusa „O tvojim pravima u tvojoj školi“ 2015. godine pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje“ imale su za cilj upoznavanje djece sa vrstama nasilja i njegovom prepoznavanju, posljedicama na razvoj djeteta, i načinima zaštite u ovoj oblasti, a realizovane su od septembra do 20.novembra – Međunarodnog dana prava djeteta.

Radionice su realizovane u 26 škola, od čega 16 osnovnih i 10 srednjih, u 22 opštine, tako da su edukacijom obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske.

1. OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“	Kozarska Dubica
2. OŠ „P. P. Njegoš“	Berkovići
3. OŠ „Vuk Karadžić“	Doboj
4. OŠ „Vuk Karadžić“	Vlasenica

5.	Poljoprivredna i medicinska škola	Bijeljina
6.	OŠ „Vuk Karadžić“	Omarska, Prijedor
7.	OŠ „Aleksa Šantić“	Istočna Ilidža
8.	OŠ „Šamac“	Šamac
9.	OŠ „Mladen Stojanović“	Jošavka
10.	SŠ „Svetozar Ćorović“	Ljubinje
11.	OŠ „Sutjeska“	Modriča
12.	Gimnazija	Banja Luka
13.	SŠC „Rudo“	Rudo
14.	Mješovita škola „Nikola Tesla“	Teslić
15.	OŠ „Sveti Sava“	Banja Luka
16.	SŠC „Aleksa Šantić“	Nevesinje
17.	Srednja škola „Nikola Tesla“	Brod
18.	OŠ „Branislav Nušić“	Banja Luka
19.	OŠ „Sveti Sava“	Istočno Novo Sarajevo
20.	OŠ „Vuk Karadžić“	Bijeljina
21.	SŠ „Čelinac“	Čelinac
22.	OŠ „Sveti Sava“	Rogatica
23.	SŠC „Vuk Karadžić“	Lopare
24.	OŠ „P. P. Njegoš“	Banja Luka
25.	SŠC „Foča“	Foča
26.	OŠ „Desanka Maksimović“	Stanari

Posjete školama unaprijed su dogovorene, a kako se pored radionica s djecom, tokom posjeta školama, obavlja razgovor sa direktorom ili stručnom službom škole (pedagog/psiholog/socijalni radnik), to je u 2015.godini posebna pažnja posvećena primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece jer isti obavezuje školu na preduzimanje mjera prevencije, na definisanu reakciju i intervenciju te praćenje pojave i vođenje odgovarajuće evidencije.

Razgovori sa upravama škola

Prevencija, intervencija i edukacija²⁵⁷ obaveza su škole, te se iz razgovora sa upravama škola moglo zaključiti da u odnosu na prethodne godine, škole imaju jasniji stav o tome da nasilje nad djetetom koje je učenik škole, ma gdje da se odvija i ma ko bio njegov počinilac, obavezuje školu da po saznanju preduzme Protokolom predviđene korake. Ipak, tokom razgovora pedagozi/direktori/ socijalni radnici, uglavnom, su tvrdili da u njihovoј školi nema nasilja ili da su imali slučajevе „prošle godine“, „prije par godina“, da su „sve riješili“, da je „dijete završilo školu“, ili da su proslijedili informacije centru za socijalni rad, ali da nemaju povratnih informacija...

²⁵⁷ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, IV CILJ PROTOKOLA

Samo mali broj škola je u razgovoru otvoreno rekao da su imali problem nasilja nad djecom ili među djecom.

Na pitanje da li vode uredne evidencije o slučajevima nasilja nad djecom, svi navode da se to redovno obavlja i da se izvještaji o tome dostavljaju u predviđenom roku.

Rad na prevenciji i edukaciji u školama je primjetan, pedagozi i psiholozi iznosili su podatke o radionicama koje su realizovali u odjeljenjskim zajednicama ili su provodili istraživanja nakon kojih su ciljano odabirali teme vezano za nasilje koje su obrađivali u pojedinim odjeljenjima ili cijeloj školi.

Edukacija roditelja na koju Protokol obavezuje, još uvijek nije adekvatno prepoznata i uglavnom je ova vrsta edukacije rađena u školama koje su kroz projekte sa nevladinim sektorom planirale ovu aktivnost. Mali je broj osnovnih škola koje su, temu nasilja i primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja aktualizovali na savjetima roditelja.

Edukacija nastavnog osoblja o nasilju, provodi se češće u osnovnim školama, ali i tada ne sistemski nego najčešće na inicijativu i kroz projekte nevladinog sektora.

Stavovi djece o nasilju

Radionice koje su obavljene nakon razgovora sa upravom škola potvrđuju da se u školama radi na edukaciji djece o vrstama nasilja, prepoznavanju žrtava, mogućoj prevenciji i razvijanju svijesti o potrebi prijavljivanja nasilja. Djeca su tokom radionica potvrdila da su o nasilju razgovarali uglavnom na časovima odjeljenjske zajednice, ali i da su u jednom broju škola, kroz saradnju sa NVO ili policijom realizovane i dodatne radionice o ovoj temi, zato djeca nisu imala problem da definišu sve vrste nasilja, da opišu njihove manifestacije a interesantno je da su ove godine, za razliku od prethodne dvije godine, djeca i u osnovnim i u srednjim školama označila verbalno nasilje kao najprisutniji oblik nasilja.

Verbalno nasilje prema mišljenju djece je najčešće jer se dešava i u stvarnom životu a i putem interneta, gdje se broj nasilnih poruka uvećava svakim dijeljenjem i lajkovanjem takvog sadržaja. Iako svjesni da i verbalno nasilje ostavlja posljedice na njihov razvoj i odrastanje, djeca to često vide kao dio kulture pojedinca, da je to „njegova stvar,” te da je to uobičajeno i prihvatljivo ponašanje.

I osnovci i srednjoškolci prepoznaju i definišu psihičko nasilje kao namjeru da se žrtva omalovažava, ponižava i ismijava, a nešto manji broj učenika prepoznaće prijetnje koje treba da izazovu strah kod žrtve kao oblik psihičkog nasilja. Psihičko nasilje po riječima djece često prelazi u fizičko nasilje i obratno.

Nasilje putem interneta djeca su lako i tačno definisala, i mnogi su rekli da su imali „provale“ u profil, da njihovi vršnjaci a posebno djevojčice postavljaju fotografije neprimjerenog sadržaja, da ne kontrolišu osobe koje prihvataju za prijatelje i slično. Primjetno je da sve veći broj djece ima mobilne telefone sa mogućnošću korišćenja interneta, kao i da djeca koriste telefon tokom nastave, što samo potvrđuje i da zakonom utvrđena povreda radne discipline nije dovoljna sama po sebi i neće riješiti problem.

Na jednom broju radionica pitanje kako pomoći drugu koji je žrtva nasilja, mišljenja djece bila su vrlo različita, od toga da se u te stvari ne treba miješati do razmišljanja da druga treba saslušati, razgovarati s njim, utješiti ga, što upućuje na potrebu da aktivnosti treba usmjeriti na važnosti prijavljivanja nasilja i pomoći djetetu žrtvi.

Nažalost, stiče se utisak da svijest o potrebi prijavljavanja nasilja, nerijetko ima samo deklarativni karakter.

Djeca u velikom broju kažu da ne bi prijavila nasilje zbog toga što se plaše da bi time isprovocirali počinjoca nasilja, a nisu sigurni da bi im neko mogao obezbijediti stvarnu zaštitu. Zbog straha, nesigurnosti i nepovjerenja, djeca uglavnom čute ili nerado govore o nasilju koje dožive, a i kada se odluče da progovore o nasilju onda to povjere nekom u koga imaju povjerenja ili traže savjete kako da riješe situaciju na način da ostanu anonimni.

Malo je škola koje otvoreno govore o prisutnosti nasilja nad djecom i među djecom, o tome da je svaki oblik nasilja nedopustiv, da nasilje nije stvar pojedinca, da žrtva mora dobiti pomoć i podršku u školi odmah, da djeca sa neprihvatljivim ponašanjem treba da budu prepoznata i da se sa njima mora dodatno raditi kako bi se otklonili uzroci takvog njihovog ponašanja. Škole uglavnom navode da nema nasilja, kako ga je nekad bilo, kako se sve nekako riješi, kako centri za socijalni rad i roditelji ne sarađuju.

Radionice po pozivu

Zahvaljujući stalnom naporu Institucije da uveže sve institucije i organizacije koje rade s djecom i za djecu da zajednički djeluju u brojnim oblastima vezano za prava djeteta, Institucija je i u izvještajnom periodu primila zahtjeve koji se odnose na edukaciju djece o njihovim pravima.

Po pozivu, Institucija je sarađivala sa Muzejem Republike Srpske čija je Pedagoška služba veoma posvećena radu s djecom. Dvije institucije zajedno su organizovale edukativno-kreativnu radionicu za predškolce „Srećna djeca, srećni ljudi“ koja je održana povodom Dječije nedjelje. Radionica je realizovana kroz set kratkih skečeva u kojima su djeca pokazala šta žele biti kada odrastu.

Istim povodom, Institucija je u saradnji s Muzejem realizovala i radionicu „Pravo na igru“ u Dječjem domu „Rada Vranješević“. Svaka institucija je sa svog aspekta ovo pravo približila djeci što je izazvalo opšte zadovoljstvo, ne samo djece nego i zaposlenih.

Kako su u banjalučkoj Gimnaziji aktivni mladi savjetnici, oni su prenoseći svoja iskustva o saradnji sa Institucijom inicirali održavanje dvije radionice o vještina vršnjačke edukacije, a poziv je uputila Multimedijalna sekcija Gimnazije koja ima vršnjačke edukatore u nastavi informatike.

„S obzirom na dugogodišnju odličnu saradnju koju naša organizacija ima sa vašom, ovom prilikom vam se obraćamo da nam pomognete u organizaciji i realizaciji treninga za razvoj životnih vještina,²⁵⁸ stoji u pozivu World Vision za područje Banjaluke za realizaciju trening seminara o dvije teme „Razvoj životnih vještina“ i „Zdravi životni stilovi“. Učesnici trening seminara bili su članovi Savjeta učenika i Dječijih omladinskih odbora učenici OŠ „Sveti Sava“ Kotor Varoš, OŠ „P.P. Njegoš“, Maslovare, OŠ „Dositej Obradović“, Kneževo, OŠ „Vojislav Ilić“, Krupa na Vrbasu.

Savjeti roditelja u jednom broju škola prepoznavaju i važnost i ulogu savjeta roditelja u ostvarivanju prava djece uopšte, posebno u obrazovnom sistemu. OŠ „Sveti Sava“ iz Zvornika pozvala je predstavnike Institucije da sa roditeljima razgovaraju o brojnim aktuelnim pitanjima iz oblasti dječijih prava, a sa članovima Savjeta učenika održi radionicu „Pravo na participaciju“ s ciljem jačanja njihove svijesti o potrebi aktivnijeg učešća u životu škole.

²⁵⁸ Poziv organizacije World Vision upućen Ombudsmanu za djecu

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija omogućava da djeca i mladi informacije o temama koje su za njih važne upravo dobiju od njihovih vršnjaka koji su za to obučeni. Vršnjački edukator mora da prođe posebnu obuku, trening, kako bi mogao odgovoriti zahtjevima koji se od njega očekuju. Polazeći od činjenice da vršnjaci u velikoj mjeri utiču jedni na druge i da grupa vršnjaka može značajno da utiče na to koje će ponašanje, vrijednosti ili stavove usvojiti određena osoba, Ombudsman za djecu kontinuirano organizuje trening seminare za mlade savjetnike koji stiču znanja o pravima djeteta i vještine potrebne za održavanje radionica, koji se onda aktivno uključuju u edukaciju svojih vršnjaka u školama.

Najveći broj radionica po modelu vršnjačke edukacije realizovan je 2013. godine kada su mladi savjetnici u 16 škola u 6 opština (Doboj, Modriča, Prnjavor, Foča, Gradiška i Banja Luka) realizovali 43 radionice na teme „Da li znamo šta je nasilje“ i „Rodna ravnopravnost“ u kojima je učestvovalo oko 1000 osnovaca i srednjoškolaca širom Republike.

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu postali su već prepoznatljivi u školama, lokalnim zajednicama i nevladiniim organizacijama kao dobri i aktivni vršnjački edukatori. „*Vaša Institucija je prepoznata kao jedna od rijetkih koja u svome radu dosta pažnje i truda posvećuje upravo ovakvim aktivnostima tj. vršnjačkoj edukaciji i u svome sastavu imate mlade vršnjačke edukatore koji bi, sigurni smo, uz vaše prisustvo i organizaciju uspjeli zajedno sa nama da uspješno održimo ove treninge.*“ (iz poziva organizacije World Vision) Tako su uz aktivno učešće mladih savjetnika realizovana 2 trening seminara u kojima je učestvovalo preko 70 osnovaca, iz opština Kotor Varoš, Krupa na Vrbasu, Maslovare i Kneževu, a teme su bile „Razvoj životnih vještina“ i „Zdravi životni stilovi“.

Fondacija „Lara“ iz Bijeljine već godinama sarađuje s Institucijom i u izvještajnom periodu je uz podršku In fondacije organizovala cijelodnevnu radionicu za učenike šestih razreda iz šest osnovnih škola bijeljinske regije o temi „Nasilje nad djecom“ koju su realizovali mladi savjetnici iz Doboja.

Tokom treninga djeca su se obraćala mladim savjetnicima s pitanjima, tražila savjet, pozivala ih da se saradnja nastavi. Bila je to stvarna vršnjačka interakcija iz koje su i učenici-učesnici seminara i mladi savjetnici izašli bogatiji ne samo znanjem o temi, nego i o radu u grupi, načinu komunikacije i mogućnostima da se i sami provjere kao edukatori.

Mladi savjetnici realizovali su veoma uspješno i na zadovoljstvo njihovih drugara i radionice u osnovnim školama: u Doboju, OŠ „Dositej Obradović“ radionicu o temi „Dječija prava kroz prizmu UN Konvencije o pravima djeteta,“ a u Foči u OŠ „Sveti Sava“ i OŠ „Veselin Masleša“ radionice „Vršnjačko nasilje.“

Mladi savjetnici dali su svoj doprinos u edukaciji vršnjaka tokom Sajma za djecu i porodicu na kojem su promovisali Mrežu mladih savjetnika i rad Institucije dijeleći promotivne materijale, odgovarajući na pitanja zainteresovanih posjetilaca, a poseban doprinos su dali u realizaciji 2 radionice „Da li znamo šta je nasilje?“ koje su realizovane u Kreativnom kutku Sajma za djecu i porodicu za učenike OŠ „Georgi Stojkov Rakovski“ i „Miloš Dujić“ iz Čelinca. Te radionice bile su potpuno novo iskustvo jer su izvođene javno, posmatrali su ih prolaznici, spontano se priključivala i druga djeca, i time je vještina i znanje bilo na velikom testu.

Mladi savjetnici su na sve ove izazove odgovorili znanjem, energijom i snalažljivošću na opšte zadovoljstvo svih učesnika.

2. Program socijalizacije djece

U svim svojim izvještajima Institucija je ukazivala na značaj Projekta „Socijalizacija djece Republike Srpske“ koji se odvija u kampu u Kumboru, Crna Gora, od 2002. godine, a čija

realizacija je odgovor, prije svega, na zadovoljavanje potreba djece čiji je razvoj osuđen nepovoljnim socijalnim, ekonomskim, porodičnim ili zdravstvenim prilikama i pomoći porodici u ostvarivanju njene uloge u socijalizaciji i zaštiti djece.

Ombudsman za djecu već sedmu godinu posjećuje djecu u Kumboru i tom prilikom realizuje radionice o pravima djeteta. U 2015. godini Ombudsman za djecu je bio u posjeti desetoj smjeni, u kojoj je u periodu od 13.08 - 22.08. boravilo 135 djece iz opština Srbac, Prijedor, Foča, Osmaci, Dobojski Breg i Trebinje. Razgovor s djecom je organizovan po grupama, prema uzrastu djece i u vrijeme njihovog poslijepodnevnog odmora. Razgovaralo se o njihovim pravima uopšte, a posebno o onima koja se tiču škole, ali i boravka u kampu. Djeca su vrlo otvoreno govorila o različitim situacijama sa kojima se susreću i gotovo sva njihova pitanja i komentari vezani su za njihovo obrazovanje, školsku disciplinu, odnos sa nastavnicima, sigurno korišćenje interneta, nasilje u školi, opremljenosti njihovih škola, o tome da u školi vrlo malo uče o svojim pravima.

Ovakav vid saradnje s djecom za Instituciju je posebno važan, jer su na jednom mjestu okupljena djeca iz različitih sredina, različitih škola, različitog uzrasta, različitog socijalnog statusa, djeca s smetnjama u razvoju i talentovana djeca.

Djeca, roditelji, zaposleno osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbi ni na jedan segment boravka u Kumboru što dodatno obavezuje sve nadležne da, bez obzira na tešku ekonomsku situaciju realizacija projekta ne bude dovedena u pitanje, te da se ulože i dodatni napor na njegovom unapređenju u smislu povećanja kapaciteta i uključivanja većeg broja djece.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Javni fond dječije zaštite ulažu ogroman napor, da svakom godinom, uslovi za boravak djece u kampu budu bolji i sadržajni.

3. Dječija nedjelja

Program realizacije „Dječije nedjelje“ donosi ministar zdravlja i socijalne zaštite, a svake godine u programu učestvuje sve veći broj institucija i organizacija. Cilj „Dječije nedjelje“, već tradicionalno je, podsticanje i organizovanje različitih kulturno-obrazovnih, rekreativnih i drugih sadržaja posvećenih djeci.

„Dječija nedjelja“ 2015. godine obilježena je brojnim aktivnostima, u periodu od 05. do 10. oktobra sa zajedničkim sloganom „Srećna djeca-srećni ljudi.“

Ombudsman za djecu je u „Dječijoj nedjelji“ realizovao niz aktivnosti na području cijele Republike s ciljem promocije prava djeteta i skretanjem pažnje javnosti na teme koje se tiču dječijeg odrastanja.

Već tradicionalno Institutacija je „Dječiju nedjelu“ započela druženjem s predškolcima, ali ove godine to druženje imalo je nov kvalitet s obzirom da je realizovano u saradnji sa Muzejem Republike Srpske i Centrom za predškolsko obrazovanje, realizacijom edukativno-kreativne radionice „Srećna djeca-srećni ljudi“. Polaznici radionice bili su predškolci iz banjalučkih vrtića „Buba mara“, „Dora“ i „Pinokio“ koji su kroz glumu i kratke skećeve prikazali 10 zanimanja koja su im bila interesantna.

Istovremeno je u Muzeju bila postavljena izložba likovnih radova učenika iz banjalučkih osnovnih škola „Dositej Obradović“, „Ivo Andrić“ i „Branko Radičević“ pod nazivom „Iz porodičnog albuma“ u kojoj su učenici prikazali kako vide savremenu i tradicionalnu porodicu, njene temeljne vrijednosti i izazove savremenog doba.

U saradnji s pedagoškom službom Muzeja održana i radionica koju već tradicionalno u „Dječijoj nedjelji“ Institutacija realizuje u Domu „Rada Vranješević“. Ove godine radionica

„Imam pravo na igru“ podstakla je djecu da razmišljaju o pravu na igru, ali i o prošlosti igre i igračaka.

S djecom smo u „Dječijoj nedjelji“ bili i u Doboju u OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“ gdje je održana likovna radionica „Moje pravo na igru“ s posebnim akcentom na korištenje inkluzivnog igrališta. U istoj školi održana je radionica izrade plakata „Imam pravo na obrazovanje“ čiji je cilj bio podsticanje vršnjaka Roma da se uključe u obrazovni proces. U Foči je već tradicionalno druženje sa predškolcima u vrtiću „Čika Jova Zmaj“, a u SŠC „Foča“ s mladim savjetnicima organizovano je tematsko druženje „Porodica, naša snaga“ sa Savjetom učenika.

Tokom „Dječije nedjelje“ realizovane su i radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi“ s temom „Da li znamo šta je nasilje“ u OŠ „Vuk Karadžić“ u Omarskoj, OŠ „Aleksa Šantić“ u Istočnoj Ilijadi i OŠ „Šamac“ u Šamcu.

U „Dječijoj nedjelji“, Ombudsman za djecu posjetila je djecu u Vaspitno-popravnom domu u Banjaluci i s njima razgovarala o brojnim pitanjima njihovog odrastanja a posebno o problemima koji prate njihovo obrazovanje u datim uslovima.

U „Dječijoj nedjelji“, u Doboju je Institucija u saradnji sa Udruženjem građana „Budućnost 4+“ organizovala Okrugli sto „Položaj djece i roditelja u porodicama sa četvoro i više djece“. Cilj okruglog stola bio je ukazati na probleme i potrebe višečlanih porodica te predložiti mјere za poboljšanje uslova i kvaliteta života djece i roditelja u ovim porodicama.

Centralna manifestacija „Dječije nedjelje“ bila je prilika da se govori o pravima djeteta a posebno o porodičnim vrijednostima i potrebi njihovog očuvanja. Ove godine su u program učestvovali mališani iz Centra za predškolosko vaspitanje „Princeza Katarina Karađorđević“ iz Laktaša, a Ministarstvo porodice, omladine i sporta dodijelilo je nagrade za najbolje literarne radove koji promovišu porodicu i njene vrijednosti. Centralna manifestacija bila je prilika na kojoj su ministri porodice omladine i sporta, prosvjete i kulture, zdravlja i socijalne zaštitu zajedno s predsjednikom Vlade iskazali spremnost da zajednički djeluju ne samo u promociji nego i u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

Tokom „Dječije nedjelje“ Institucija je promovisala Opšti komentar broj 14 o pravu djeteta da se prvenstveno vodi računa o njegovim najboljim interesima koji je publikovan uz podršku IN fondacije.

4. Međunarodni dan prava djeteta

20. novembra 1989. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o pravima djeteta. Taj dan proglašen je Međunarodnim danom prava djeteta i obilježava se širom svijeta.

U Republici Srpskoj brojne institucije i organizacije, a svake godine ih je sve više, obilježavaju ovaj dan, a na inicijativu Ombudsmana za djecu već šest godina Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana prava djeteta realizuje se u školi koja prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ima najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj izbora škole domaćina je dodatno motivisanje škola u unapređenju vaspitno - obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata.

U 2015.godini, domaćin manifestacije bila je Osnovna škola „Jovan Cvijić“ iz Banjaluke, a manifestaciji su prisustvovali predstavnici brojnih institucija, roditelji i naravno djeca. Na ulazu su goste dočekala nasmijana lica djece obučene u tradicionalne narodne nošnje s jabukom za svakog gosta što je bio znak dobrodošlice za svakog od pozvanih. Manifestaciju je otvorio ministar prosvjete i kulture dr Dane Malešević koji je govorio o značaju prava djeteta i obavezama odraslih da im ta prava obezbijede. Cijela

manifestacija imala poruku koja je jasno govorila da djeca poznaju brojna svoja prava i da ih u ovoj školi uživaju.

Na kraju manifestacije su dodijeljene nagrade za najbolje literarne rade na konkursu „Škola koju želim” a koji svake godine raspisuju Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod u saradnji sa Ombudsmanom za djecu. Nagrade su, već tradicionalno, obezbijedili Javni fond za dječiju zaštitu, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

Ombudsman za djecu je, povodom Međunarodnog dana prava djeteta u Doboju organizovao Okrugli sto „Pravo na obrazovanje djece sa poteškoćama u razvoju”.

U povodu 19. novembra Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djece i 20. novembra Međunarodnog dana prava djeteta u Foči je u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, JZU Univerzitetske bolnice Foča i Ombudsmana za djecu održan Okrugli sto „Posljedice nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja na razvoj i odrastanje djeteta - pravo djeteta na podršku i pomoć” na kojem je podržana inicijativa za uspostavljanje Centra za podršku djeci žrtvama nasilja.

Mladi savjetnici u Doboju su ovaj dan obilježili radionicom o pravima djeteta koju su organizovali za svoje vršnjake iz OŠ „Dositej Obradović,” a radionice o Tvojim pravima u tvojoj školi koje su realizovane u Stanarima u „OŠ „Desanka Maksimović”, u Banjaluci u OŠ „P. P. Njegoš” i u Foči u SŠC „Foča”, imale su i edukativni i promotivni karakter jer su u svim školama djeca već znala da je to dan njihovih prava.

5. Međunarodni dan ljudskih prava

UN Konvencija o pravima djeteta uvodeći dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite, zahtijeva i jedan novi odnos prema djeci i posebno insistira na četiri osnovna principa, pravo na život, opstanak i razvoj, pravo na najbolji interes, pravo na izražavanje mišljenja i učešće u svakom postupku koji se njega tiče i pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika diskriminacije. Stoga je i Međunarodni dan ljudskih prava svake godine prilika da se još jednom ukaže da su i prava djeteta ljudska prava. U povodu 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava, Ombudsman za djecu ukazala je na povredu prava djeteta na izdržavanje, posebno u slučajevima razvoda braka i prekida vanbračne zajednice. Pravo djeteta na izdržavanje, pravo je djeteta i ne zavisi od odnosa među roditeljima niti od statusa bračne zajednice, ali na žalost zakonom uspostavljeni mehanizam još uvijek nije odgovorio na potrebe djeteta.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana ljudskih prava ombudsman za djecu je prisustvovala izložbi i panel diskusiji „Izbjeglica ili migrant – pravilan naziv je bitan” koju je organizovao Banjalučki centar za ljudska prava u saradnji sa Misijom OEBS-a u BiH i Pravnim fakultetom Univerziteta u Banjaluci.

6. Međunarodni dan bezbjednog interneta

Svake godine drugog mjeseca, drugog dana, druge sedmice obilježava se Međunarodni dan bezbjednog interneta, svake godine s novom temom, s ciljem da se djeci i odraslima skrene pažnja na značaj novih tehnologija u odrastanju djece.

Već petu godinu za redom Ombudsman za djecu i Agencija za informaciono društvo zajedno organizuju obilježavanje Međunarodnog dana bezbjednog interneta, a 2015. godine tema je bila „Stvorimo bolji internet zajedno”.

Centralna manifestacija održana je u OŠ „Borisav Stanković” u Banjaluci, a učenicima i nastavnicima ove škole pridružili su se njihovi vršnjaci iz drugih banjalučkih osnovnih i srednjih škola uz brojne goste, predstavnike institucija i organizacija. Na Centralnoj

manifestaciji učesnici su poslali poruku da je stvaranje boljeg interneta odgovornost svih i da na tome treba raditi svakog dana u godini.

Na poziv Institucije, Republički pedagoški zavod poslao je poziv svim osnovnim i srednjim školama da: „na časovima informatike, vaspitno-obrazovnog rada s odjeljenjskom zajednicom, jezika, matematike...ili kroz akcije Savjeta učenika sa učenicima obilježite međunarodni Dan bezbjednog interneta, na način da mogu pripremiti prigodna predavanja, prezentacije, upriličiti razgovore sa učenicima ili debate o bezbjednom korištenju interneta, opasnostima kojima djeca mogu biti izložena putem interneta, Fejsbuka ili neke druge društvene mreže. Kako bi se u akciju uključili i roditelji mogu se pripremiti radionice za učenike i roditelje...“²⁵⁹

Učenici banjalučke Gimnazije koji već godinama učestvuju i na centralnoj manifestaciji, u 2015. godini su po prvi put u svojoj školi organizovali obilježavanje Dana bezbjednog interneta, koji je na prigodan način obilježen u brojnim školama u Republici.

7. Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva

Manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva uvijek okupe posebno talentovanu djecu, čije aktivnosti Ombudsman za djecu prati s posebnom pažnjom. Razvijanje i motivisanje kreativnosti kod djece, podsticanje razvoja njihovih talenata u oblasti umjetnosti, kulture, sporta, istraživanja i pronalazaštva, morao bi biti prioritet svakog društva.

Motivisati djecu i nagraditi ih zajedno s nastavnicima koji su im često, pored roditelja jedina podrška, znači dodatno ih podsticati u angažovanju, usmjeravati ih i pomagati.

Već tradicionalno, od 2008.godine, Vlada Republike Srpske organizuje prijem za učenike osnovnih i srednjih škola koji su ostvarili najbolje rezultate na takmičenjima, Malim olimpijskim igram Republike Srpske i takmičenjima muzičkih škola. Na manifestaciji se 2015.godine okupilo 383 osnovaca i srednjoškolaca čiji su postignuti rezultati prepoznati i nagrađeni.

Već tradicionalno, Republički pedagoški zavod organizuje i manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, svojim stvaralaštвом, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Završna svečanost se svake godine održava u drugom gradu/opštini. Ove godine domaćin završne manifestacije bilo je Istočno Novo Sarajevo. Učenici Osnovne škole „Sveti Sava“ iz Istočnog Novog Sarajeva su pripremili prigodan kulturno-umjetnički program, tokom kojeg su za najbolje likovne i literarne radove dodijeljene nagrade.

Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo“ je manifestacija koja je svojom veličinom, brojnošću učesnika i kvalitetom stekla ugled, kako među djecom i školama, tako i među piscima i kulturnim radnicima, ne samo u Republici Srpskoj i BiH, nego i u cijelom regionu. Već devet godina ovaj festival poezije u Banjaluku dovodi djecu pjesnike iz Federacije Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije i Makedonije, a festival tradicionalno otvara predstavnik Ombudsmana za djecu. Interesantna je i plesna manifestacija za predškolce „Rastimo zajedno“ koja je po drugi put održana u Foči, a dio je regionalne manifestacije „Rastimo uz ples“ u kojoj učestvuju 44 vrtića iz regije.

Tokom izvještajne godine povećane su i aktivnosti - okrugli stolovi, radionice, izložbe likovnih i drugih radova, predstave, manifestacije, kojima se ostvaruje socijalizacija djece s poteškoćama u razvoju i njihova participacija u društvu, čiji su organizatori bili uglavnom nevladine organizacije.

²⁵⁹ Iz dopisa Republičkog pedagoškog zavoda koji je upućen osnovnim i srednjim školama broj: 07/2.01/01/614-45/15

Jedna od manifestacija, koja daje priliku da djeca koja zajedno pohađaju školu pokažu kako je inkluzija moguća, je Manifestacija „Dani inkluzivnog obrazovanja“ koja je i ove godine organizovana u dobojskoj OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“.

U Doboju je obilježen i Dan osoba sa autizmom u organizaciji Udruženja za pomoć i podršku djeci s posebnim potrebama i UG „Mala Kuća“, a u Banjaluci u organizaciji Udruženja za pomoć licima s autizmom „Djeca svjetlosti“ i UG „Tvoja riječ“.

Dječiji edukativni centar „Svjetlice“ iz Banjaluke povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s Down sindromom ove godine je pripremio manifestaciju pod nazivom „Prozor u naš svijet“ koju je podržao i predsjednik Narodne skupštine, a udruženje „Down sy i mi“ i organizovalo je šetnju pod maskama.

U Banjaluci je otvoren Servis centar „Dajte nam šansu - Svjetlice“, za djecu sa poteškoćama u razvoju i njihove porodice, koji je najvećim dijelom finansiran od strane USAID. Prostor za Servis centar obezbijedio je Grad Banja Luka, a podršku je pružila i kompanija m:tel.

8. Ombudsman za djecu u gostima

Ombudsman za djecu svake godine prima sve više poziva da bude gost u vaspitno-obrazovnim ali i drugim ustanovama koje, obilježavajući značajne datume pružaju mogućnost djeci da pokažu svoja znanja i talente u različitim oblastima, njihovo angažovanje u vannastavnim aktivnostima, saradnju sa drugim institucijama, posebno sa lokalnom zajednicom i nevladinim organizacijama.

U Foči se već tradicionalno predstavnica institucije druži s mališanima iz vrtića „Čika Jova Zmaj“ i SŠC „Foča“ povodom Dječije nedjelje i Međunarodnog dana prava djeteta. U Doboju je saradnja predstavnika Ombudsmana za djecu sa učenicima iz osnovnih i srednjih škola gotovo svakodnevna, a ove godine posebno je bilo druženje na izložbi učeničkih radova „1 000 tulipana za Holandiju“ koja je organizovana u znak zahvalnosti Holandiji za pomoć u poplavama, a povodom Dana grada.

Već godinama predstavnici Institucije posjećuju: banjalučku Gimnaziju na Savindan, a ove godine i OŠ „Borisav Stanković“ i SŠC „Gaudeamus“, Dječiji dom „Rada Vranješević“ i Zavod za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Miroslav Zotović“ na Nikoljdan.

„Zdravo da ste“ već nekoliko godina na obali Vrbasa za svu djecu koja ljeto provode u gradu realizuje aktivnost pod nazivom „Kreativni avgust,“ a cilj je ponuditi djeci kvalitetne sadržaje za provođenje slobodnog vremena. Vrijedni mladi ljudi koji vode radionice svakom djetetu posvećuju jednaku pažnju, pa jedan broj djece već niz godina razvija svoja interesovanja i talente kroz ove kreativne radionice.

Susreti s djecom za predstavnike Institucije uvijek su, ne samo izvor informacija o tome kako djeca različitog uzrasta razumiju i ostvaruju svoja prava, već uvijek i potvrda da ništa ne može zamijeniti ovaj način komunikacije sa djecom.

9. Mreža mlađih savjetnika ombudsmana za djecu

Imajući u vidu jedan od osnovnih principa Konvencije o pravima djeteta – pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u svim aktivnostima koje se njega tiču, Ombudsman za djecu je 2011. godine osnovao Mrežu mlađih savjetnika koja okuplja srednjoškolce iz cijele Republike s ciljem:

- ostvarivanja participacije djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču,
- njihovog slobodnog izražavanja mišljenja,
- omogućavanja pristupa informacijama,

- upoznavanja mladih s UN Konvencijom o pravima djeteta.

Radeći na ostvarenju ovih ciljeva, članovi mreže se bave pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija i time doprinose kvalitetnijem i potpunijem sagledavanju stanja prava djeteta u Republici Srpskoj.

Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca/mladi stiču mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i uzimanje učešća u aktivnostima izvan Republike Srske.

Mladi savjetnici su srednjoškolci iz 20 srednjih škola iz 17 opština u Republici, koji prolaze edukaciju o pravima djeteta i tako stiču znanja i vještine potrebne za vršnjačke edukatore, međusobno razmjenjuju znanja i iskustva o određenim pitanjima.

Edukacija

Edukacija mladih savjetnika specifična je po tome što za cilj ima upoznati mlade savjetnike s njihovim pravima i osnovnim principima Konvencije i istovremeno ih obučiti vještinama prenošenja stečenih znanja. Na ovaj način se podiže svijest djece o njihovim pravima, podstiče samopouzdanje i aktivan doprinos u rješavanju svih pitanja koja ih se tiču i u porodici, školi, lokalnoj zajednici.

Ombudsman za djecu je i u 2015.godini nastavio saradnju sa Gender centrom Vlade Republike Srske i realizovao trening seminar za mlade savjetnike „Moje pravo na obrazovanje“ u okviru Programa „Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike ombudsmana za djecu Republike Srske“ iz sredstava FIGAP-a.

Trening seminar „Moje pravo na obrazovanje“ održan je **od 24. do 26. aprila na Hajdučkim vodama** za 19 mladih savjetnika/savjetnica ombudsmana za djecu iz 8 srednjih škola iz Doboja, Prnjavora, Foče, Dervente, Modriće i Banjaluke. Pravo na obrazovanje je razmatrano kroz 5 tematskih oblasti: ciljevi obrazovanja, diskriminacija, odnos učenik-profesor, ocjenjivanje i ko je ko u školi. Utisci djece najbolje govore o seminaru: „Zadovoljna sam sa svim radionicama. Dopalo mi se to što ste nam dopustili da predstavimo svoje škole i ukažemo na probleme. Smatram da smo na osnovu rada u grupama lakše razumjeli ovu temu.“

Tokom posljednjih godina Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu je postala prepoznatljiva po svom aktivnom učešću u radu Institucije, a kako su prošli obuku o pravima djeteta i rodnoj ravnopravnosti i dobri su sagovornici o mnogim temama, to su njihov rad prepoznale i druge institucije i nevladine organizacije.

Mladi savjetnici bili su 2014.godine i promotori kampanje „*Ne govoru mržnje na internetu*“ koju je provodio Komitet Republike Srske za borbu protiv govora mržnje na internetu.

19. Susreti mladih, u Trebinju, koje je organizovalo Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Omladinski savjet bili su prilika da se 5 mladih savjetnika druži sa svojim vršnjacima iz cijele Republike i predstavi i svoje aktivnosti i proširi svoja znanja u raznim oblastima kroz radionice koje su pohađali.

ENOC/ENYA

ENYA-Evropska mreža mladih savjetnika, osnovana je na inicijativu ENOC-a, Evropska mreža ombudsmana za djecu, s ciljem da se djeci i mladima omogući da na evropskom nivou iznesu mišljenje o aktuelnim pitanjima koja ih se tiču.

Uključivanje djece iz Republike Srske u aktivnosti koje se odvijaju u okviru Evropske mreže mladih savjetnika omogućava im da sarađuju sa svojim vršnjacima i razmjenjuju

iskustva u poznavanju, zaštiti, ostvarivanju i promociji prava djeteta na evropskom nivou. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu uključeni su u ENYA aktivnosti od 2010. godine kada su učestvovali na prvom sastanku mladih savjetnika u Strazburu, zatim na drugom i trećem sastanku tokom 2011.godine u Belfastu, Sjeverna Irska i Varšavi, Poljska, 2012.godine na ENYA forumu o temama Maloljetnička delikvencija i Djeca u institucionalnoj brizi.

U 2013. godini tema Evropske mreže mladih savjetnika bila je „Djeca u pokretu,” u 2014. godini „Djeca pogodena mjerama štednje“ a u 2015.godini „Mladi, govorite protiv nasilja“. Mladi savjetnici bili su pozvani da se prijave za učešće u snimanju kratkih filmova na ove tri teme, ali Institucija nije bila u mogućnosti da obezbijedi djeci podršku u ovakvoj vrsti angažmana.

XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Nevladin sektor, kao jedan od stubova civilnog društva, ima izuzetno važnu na podizanju svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno pravima djeteta, njihovom ostvarivanju i njihovoj zaštiti.

U ostvarivanju svojih ciljeva nevladin sektor koristi razne metode, između ostalog, i prikupljanje podataka na terenu u različitim oblastima ostvarivanja prava djece, posebno, vezano za različite oblike nasilja među djecom i nad djecom, rade na izradi izvještaja o stanju ljudskih prava u različitim oblastima, na edukaciji i djece i odraslih koji rade sa djecom i za djecu, lobiraju za donošenje određenih zakona, odnosno, za izmjene i dopune zakona radi kvalitetnijeg ostvarivanja prava djece u različitim oblastima.

Radeći na terenu, nevladine organizacije dolaze do saznanja o različitim problemima i potrebama ne samo u pojedinačnim slučajevima već i određenih kategorija djece. Među brojnim nevladnim organizacijama sve je veći broj onih koji su svoje aktivnosti usmjerili na zaštitu prava i interesa djece, posebno vezano za različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece i ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju.

I u izvještajnom periodu Institucija je od nevladinih organizacija zaprimila jedan broj prijava o pojedinačnim slučajevima povrede prava djece, a partnerstvo sa nevladnim organizacijama, koje je uspostavljeno od samog početka rada Institucije, ostvareno je pokretanjem inicijative za izmjene i dopune postojećih zakonskih rješenja, donošenju programa i protokola i njihovoj primjeni, edukaciji djece, istraživanjima koje je radila institucija.

Sa jednim brojem nevladinih organizacija saradnja je stalna i kontinuirana, po različitim osnovama, ali se svakom godinom proširuje i na nove nevladine organizacije.

Neke od realizovanih aktivnosti u saradnji sa nevladnim organizacijama u 2015.godini:

1. UNICEF

UNICEF u Republici Srpskoj provodi aktivnosti vezano za unapređenje prava djeteta po raznim osnovama te u tim aktivnostima ostvaruje saradnju sa brojnim institucijama i nevladnim organizacijama. Prepoznавši značaj Institucije u unapređenju brige za djecu u različitim resorima, šef kancelarije UNICEF-a u BiH sa saradnicima, inicirali su sastanak sa ombudsmanom za djecu tokom kojeg se razgovaralo prije svega o usklađenosti zakonodavstva, o neophodnoj koordinaciji nadležnih službi i institucija, multidisciplinarnom pristupu u zaštiti prava i interesa djece, o mjerama i politikama u različitim resorima u vezi sa različitim oblicima nasilja nad djecom, ali i učešću djece u rješavanju pitanja koja ih se tiču, o ulozi Mreže mladih savjetnika i o planiranim aktivnostima Institucije.

Institucija je tokom izvještajnog perioda uzela učešće, bilo u direktnoj saradnji ili putem saradnje s nevladnim organizacijama, u projektima koje provodi UNICEF u brojnim temama: o djeci u riziku i djeci u kontaktu sa zakonom (Pravda za svako dijete), o ranom rastu i razvoju djece, o očuvanju mentalnog zdravlja zajednice nakon prirodnih katastrofa, o najboljem interesu djeteta i sl.

U povodu 20. novembra Međunarodnog dana prava djeteta, UNICEF već tradicionalno dodjeljuje nagradu novinarima za njihov doprinos promociji i zaštiti prava djeteta.

2. UNDP – Razvojni program Ujedinjenih nacija

Kancelarija Ombudsman za djecu, u Doboju, tokom 2014.godine ostvarila je saradnju sa predstavnikom Razvojnog programa Ujedinjenih nacija-UNDP s ciljem da se pruži podrška aktivnostima na sanaciji objekata škola i vrtića nakon katastrofalnih poplava na području Doboja.

Saradnja je nastavljena i u izvještajnom periodu učešćem institucije u aktivnostima koje je UNDP provodio samostalno ili u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama, a najčešće u saradnji sa UNICEF-om, UNESCO-om, World Visionom BiH.

3. WORLD VISION

WORLD VISION je humanitarna organizacija koja u BiH djeluje od 1994. godine a posvećen je radu s djecom, porodicama i zajednicama. Saradnja sa ovom nevladinom organizacijom u izvještajnom periodu je intenzivirana na području sve tri kancelarije Ombudsmana za djecu (Banja Luka, Dobojski, Foča) i to na pitanjima zaštite djece od nasilja (primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece), poboljšanja uslova obrazovanja i učešća djece.

Predstavnici Institucije dali su svoj doprinos kroz edukaciju stručnog osoblja koji su članovi tzv. koalicija/odbora za zaštitu djece, kroz edukaciju djece članova omladinskih i dječjih odbora, učešće u promociji na Sajmu za djecu i porodicu, te kroz stalnu komunikaciju vezano za unapređenje položaja djece i aktivnim učešćem u odborima za zaštitu djece koji su formirani na područjima koje pokriva World Vision u Republici Srpskoj. Kroz ovu saradnju ostvarena je i neposredna komunikacija s brojnim školama, centrima za socijalni rad, predstavnicima zdravstvenih ustanova, lokalne zajednice i policije, a s ciljem da zajedničkim djelovanjem nevladin sektor i vladine institucije doprinesu što boljem ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

4. In fondacija

Ombudsman za djecu sarađuje sa In fondacijom već niz godina po raznim pitanjima vezano za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta, a u izvještajnom periodu nastavljena je saradnja u kojoj je, na poziv In fondacije, Institucija pratila aktivnosti „Zajednice za promjene“.

In fondacija se posebno bavi temama vezano za nasilje među djecom te je u saradnji sa Društvom psihologa organizovala seminar na temu „Metode i mehanizmi podrške u direktnom radu sa potencijalnim žrtvama i počiniocima međuvršnjačkog nasilja“ u kojem su učestvovali i predstavnici Institucije.

Nakon istraživanja i dugogodišnjeg rada na terenu vezano za prevenciju nasilja među i nad djecom, In fondacija je krajem izvještajne godine pokrenula Inicijativu za uvođenje teme prevencije nasilja nad i među djecom kao dijela **kurikuluma** za pedagoške studijske programe – predškolski odgoj, učitelje razredne i predmetne nastave, pedagoge i socijalne radnike. Institucija se pridružila pokrenutoj inicijativi, a o njenoj opravdanosti potvrđuju i prve pozitivne reakcije visokoškolskih ustanova.

Imajući u vidu probleme u praksi u procjeni i utvrđivanju najboljeg interesa djeteta, te preporuke UN Komiteta za prava djeteta, Ombudsman za djecu je, u saradnji sa In fondacijom, odštampao Opšti komentar broj 14 o pravu djeteta da se prvenstveno vodi računa o njegovim najboljim interesima, koji nije pravno obvezujući, ali za državu i sve njene institucije, te druge organizacije i pojedince koji rade sa djecom može da predstavlja „vodič“ za bolje razumijevanje Konvencije i njen kvalitetnije provođenje u praksi.

5. Perpetuum Mobile- Institut za razvoj mladih i zajednice

Perpetuum Mobile okuplja mlade ljudе koji kroz kontinuiranu edukaciju o brojnim temama stиcu nova, vrijedna znanja i vještine. Tokom izvještajnog perioda Institucija učestvovala u aktivnostima vezanim za podsticanje odgovornog očinstva učešćem na okruglom stolu „Super tata“ koji je organizovan u saradnji sa Gender centrom Vlade Republike Srpske i konferenciji sa međunarodnim učešćem „Očinstvo i ravnopravno angažovanje očeva u roditeljstvu na Balkanu: praksa, politike i istraživanja“ koju je organizovao Care international.

6. Udrženje građana „Budućnost 4+, Doboј

Udrženje građana „Budućnost 4+“ iz Doboјa jedno je od mnogih u Republici koje svojim angažovanjem želi skrenuti pažnju javnosti na probleme s kojima se suočavaju ove porodice u oblastima socijalne, zdravstvene zaštite i obrazovanja djece kako bi im se omogućile konkretne mјere podrške.

U okviru obilježavanja Dječije nedelje, Ombudsman za djecu je, u saradnji sa Udrženjem građana „Budućnost 4+“ organizovao okrugli sto na temu „Položaj djece i roditelja u porodicima sa četvero i više djece“ s ciljem definisanja problema i potreba višečlanih porodica na području Doboјa, te predlozi mјera za poboljšanje uslova i kvaliteta života u ovim porodicama.

7. Udrženje privatnih predškolskih ustanova

Saradnja sa Udrženjem privatnih predškolskih ustanova, koje djeluje na teritoriji Grada Banja Luka započela je 2014.godine na njihovu inicijativu, a nastavljena je i u izvještajnom periodu u pripremi novog Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, s ciljem obezbjeđivanja jednakog pristupa djece predškolskom obrazovanju.

Saradnja je ostvarena i u kulturnim i sportskim manifestacijama koje je Udrženje organizovalo, a u kojima su učestvovala djece iz privatnih banjalučkih vrtića.

8. Društvo psihologa Republike Srpske

Institucija, od početka svoga rada redovno ukazuje na potrebu i važnost učešća stručnjaka različitih profila u rješavanjima brojnih pitanja vezano za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. U izvještajnom periodu ostvarena je saradnja sa Društvom psihologa Republike Srpske u projektu „Jačanje institucionalnih kapaciteta za unapređenje psihosocijalne podrške djeci i maloljetnicima u krivičnom postupku, sa ciljem unapređenja profesionalnih sposobnosti u zaštiti mentalnog zdravlja djece i maloljetnika u krivičnom postupku“ koji je uz podršku UNICEF-a BiH sprovedilo Društvo psihologa Republike Srpske, a u kojem je aktivno učešće imao i ombudsman za djecu.

9. Omladinski komunikativni centar

U svim susretima koje su predstavnici Institucije ostvarili sa srednjoškolcima, oni su s posebnim uvažavanjem isticali ulogu Omladinskog komunikativnog centra u formiranju savjeta učenika u školama i kasnije u formiranju Mreže savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske. Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa OKC i neki od prvih mladih savjetnika bili su upravo djeца koju su u OKC prepoznali kao aktivne, sposobne i zainteresovane mlade ljudе.

Veliki broj djece koja su sarađivala sa Institucijom izgrađivao se i kao aktivan član savjeta učenika u svojim školama i aktivan član Mreže savjeta učenika srednjih škola. Članovi Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu svake godine, kao članovi mResursa, učestvuju na godišnjoj konferenciji mResursa i razmjenjuju ideje, stavove i iskustva sa srednjoškolcima iz cijele Republike. Na završnoj svečanosti na pitanja djece odgovara i ombudsman za djecu, Nada Grahovac, koja upravo na tim konferencijama

ukazuje na značaj participacije djece u školi i lokalnoj zajednici što je, između ostalog, i cilj djelovanja OKC.

10. Ostvarivanje prava djece s poteškoćama u razvoju:

- **Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama, Doboј**
- **Fondacija za djecu i mlađe sa posebnim potrebama Doboј**
- **Udruženje građana djece s posebnim potrebama „Mala kuća”, Doboј**
- **Udruženje djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade”, Foča**
- **Udruženje građana za edukaciju „Tvoja riječ”, Banja Luka**
- **Dječiji edukativni centar „Svjetlice”, Banja Luka**
- **Udruženje „Down sy i mi”**
- **Udruženje „Djeca svjetlosti”, Banja Luka**

Brojna su udruženja pokrenula aktivnosti u cilju zaštite i ostvarivanja jednakih prava za svu djecu kako bi senzibilisala društvo za potrebe djece sa smetnjama u razvoju. Institucija je sa ovim udruženjima učestvovala u radionicama za djecu, javnim tribinama, okruglim stolovima i manifestacijama kojima se skrenula pažnja javnosti na probleme s kojima se susreću djeca oboljela od autizma, djeca s Daunovim sindromom, djeca oboljela od rijetkih bolesti, djeca sa invaliditetom i drugim poteškoćama.

11. Zaštita djece i žena od svih oblika nasilja:

- **„Udružene žene”, Banja Luka**
- **Udruženje građana „Budućnost”, Modriča**
- **Organizacija žena „Lara”, Bijeljina**
- **Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar”, Trebinje**
- **Udruženje „Nova Generacija”, Banja Luka**

Zaštita žena i djece od različitih oblika nasilja i zlostavljanja u fokusu su djelovanja ovih nevladinih organizacija, koje su na osnovu svog dugogodišnjeg iskustva, prije svega u radu sa žrtvama nasilja, ukazale i na potrebu donošenja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece u čijoj izradi su aktivno učestvovali i dale svoj doprinos predstavnice udruženja.

Nakon potpisivanja Protokola u 2012. godini aktivnosti su usmjereni na njegovu promociju, štampanje i distribuciju, a kasnije i na edukaciju djece o prepoznavanju nasilja, edukaciju svih subjekata zaštite o njegovoj primjeni kako bi se obezbijedila zaštita djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. U 2015. godini u Bijeljini je organizovana radionica sa učenicima, kao dio aktivnosti u implementaciji projekta „Pomozimo djeci da žive bez nasilja”, koji realizuje Fondacija „Lara” iz Bijeljine uz finansijsku podršku In fondacije iz Banja Luke i Stichting Kinderpostzegels iz Holandije. Institucija Ombudsmana za djecu uz podršku i razumijevanje „Lare” iz Bijeljine, u njihovim prostorijama, jednom mjesечно, ima uredovne dane u Bijeljini.

Saradnju sa navedenim organizacijama, Institucija je ostvarila i u jednom broju pojedinačnih predmeta. Radi se uglavnom o slučajevima nasilja nad djecom, kada su djeca izuzeta iz porodice i privremeno smještena u sigurnu kuću.

XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Ombudsman za djecu saradnju sa nadležnim institucijama, organizacijama i službama koje u okviru svojih ovlaštenja donose odluke koje se odnose na djecu, cijeni, prije svega, kroz njihov odnos prema zahtjevima Institucije – da li dostavljaju odgovore na zahtjev Institucije, da li odgovore dostavljaju u datim rokovima, stavljanje na uvid potrebne dokumentacije, da li i koje mjere preduzimaju prema preporukama Ombudsmana i slično. Odnos nadležnih institucija i službi prema pitanjima i problemima na koje građani ukazuju, a koji, prema prijavama Instituciji, dovode do povrede prava i interesa djeteta može se vidjeti upravo iz pristupa zahtjevima Institucije. Ta saradnja i zajedničko djelovanje je ključno da bi Ombudsman mogao odgovoriti zakonom utvrđenim zahtjevima - zaštita prava i interesa svakog djeteta.

Obavljajući aktivnosti u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu za djecu, Institucija se svakodnevno obraća nadležnim institucijama, a sve su češće situacije u kojima se organizacije i institucije prije preduzimanja potrebnih mjera obraćaju Instituciji za određeno mišljenje i sugestije kako da postupe u konkretnim slučajevima, ali i u donošenju propisa iz oblasti ostvarivanja i zaštite prava djeteta. Iako, prema Zakonu o Ombudsmanu za djecu, Institucija nema ovlaštenje za davanje mišljenja u konkretnim situacijama,²⁶⁰ ni jedan zahtjev po ovom osnovu nije ostao bez odgovora.

Institucija je kao i prethodnih godina ostvarila posebno dobru saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. U javnosti je prepoznat preventivni rad MUP-a sa djecom i onima koji rade sa djecom, o različitim pitanjima i izazovima sa kojima djeca odrastaju, a polazeći od činjenice da su preventivne aktivnosti najbolja zaštita djece, i da angažovanje u ovoj oblasti treba da umanji potrebu angažovanja policije onda kada je problem već nastao. Širom Republike Srpske, u osnovnim i srednjim školama održavali su radionice o temama vršnjačkog nasilja, nasilja nad djecom, nasilja putem interneta, o upotrebi pirotehničkih sredstava, učešća djece u saobraćaju i veoma su dobro prihvaćeni kod djece.

Saradnja sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta, u izvještajnom periodu, bila je uglavnom usmjerena na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, a kroz aktivnosti vezane za adekvatnu primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece od strane svih subjekata zaštite. Saradnja je ostvarena i u dijelu prepoznavanja onih službi i institucija koje nisu adekvatno odgovorile svojoj obavezi podnošenja izvještaja o nasilju nad djecom definisanoj Protokolom. Saradnja je ostvarena sa svim odjeljenjima ovog Ministarstva bilo da se radilo o rješavanju po zahtjevima građana, bilo vezano za promociju i zaštitu prava i interesa djeteta povodom obilježavanja Međunarodnog dana djece žrtava nasilja, Dječije nedjelje, Međunarodnog dana prava djeteta, te Međunarodnog dana bezbjednog interneta i učešće u Konferenciji Mreže savjeta učenika.

Kako je Institucija učestvovala u radu Komiteta Republike Srpske za borbu protiv govora mržnje na internetu, ostvarena je saradnja sa ostalim članovima Komiteta - predstavnicima institucija, medija i pojedincima koji su promovisali kampanju „Reci ne, govoru mržnje na internetu”, a mladi savjetnici ombudsmana za djecu preuzeli su ulogu promotera u svojim školama.

²⁶⁰ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

I tokom izvještajnog perioda najveći broj prijava odnosio se na povrede prava djeteta u postupcima koji se vode pred centrima za socijalni rad, pa je saradnja Ombudsmana za djecu i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i u izvještajnom periodu ostvarena po više osnova. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je kao drugostepeni organ u svim slučajevima po kojima je Institucija postupala, u zakonom zadatim rokovima donosilo drugostepeno rješenje. I ne samo kao drugostepeni organ, resor socijalne zaštite, u svim slučajevima, na zahtjev Institucije imao je obrazložen stav i u ostavljenom roku odgovor dostavljao Instituciji. U jednom broju predmeta koji su zahtijevali hitno reagovanje, odlučivali su po žalbi i znatno prije od zakonom zadatog roka (kako bi se izbjegle ili umanjile teže posljedice za dijete u ostvarivanju prava djeteta u postupcima razvoda braka, uređenja viđanja), a u jednom broju slučajeva izvršen je i nadzor u postupanju centra za socijalni rad. Povodom Međunarodnog dana prevencije nasilja i zlostavljanja djece Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, JZU Univerzitska bolnica Foča i Ombudsman za djecu realizovali su u Foči okrugli sto „Posljedice nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja na razvoj i odrastanje djeteta - pravo djeteta na podršku i pomoć“ gdje je stručna javnost ukazala na potrebu osnivanja centra za pružanje podrške djeci, a Institucija je nakon toga u skladu sa svojim ovlaštenjima nadležnom ministarstvu uputila inicijativu za njegovu realizaciju.

Ministarstvu prosvjete i kulture Institucija se u izvještajnom periodu, obraćala po različitim osnovama, kako vezano za prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, tako i vezano za edukaciju djece, nastavnog osoblja i stručnih saradnika. Najveći broj predmeta po kojima je Institucija postupala po službenoj dužnosti odnosi se na resor obrazovanja i potrebu donošenja jednog broja normativnih akata, kako bi se određena pitanja u interesu i djece i zaposlenih u obrazovanju uredila u skladu sa zakonom na jedinstven način, te na potrebu izmjena i dopuna pravilnika, čija primjena u praksi nije dala očekivane rezultate. Ministarstvo je Instituciji u 2013.godini dostavilo Plan aktivnosti sa rokovima za realizaciju istog, a koji na žalost ni u izvještajnom periodu nije realizovan. U izvještajnom periodu, zbog donošenja novog strateškog dokumenta i novih zakona u osnovnom i srednjem obrazovanju, prolongirane su aktivnosti u donošenju podzakonskih akata, a time i ostvarivanje prava djece u obrazovanju po različitim osnovama.

Institucija je u izvještajnom periodu intenzivirala saradnju sa Ministarstvom za ekonomske odnose i regionalnu saradnju, prije svega vezano za koordinaciju različitih službi i institucija u ostvarivanju prava djece, kako unutar istog resora tako i između različitih resora i ulozi ministarstva u ostvarivanju potrebne koordinacije, ali i u dijelu postignutog napretka u primjeni Konvencije o pravima djeteta i izvršavanju obaveza koje je država članica preuzela prihvatanjem Konvencije.

Saradnja sa Republičkim pedagoškim zavodom je gotovo svakodnevna, kako u postupanju u pojedinačnim predmetima, tako i u dijelu nadzora, ali i predlaganju mjera za unapređenje zaštite djece po različitim osnovama: disciplinska odgovornost učenika, djece sa poteškoćama u razvoju, programi prevencije u Nastavnom planu i programu, izbor učenika generacije, težina đačkih torbi i dr. Svake godine Republički pedagoški zavod povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta u saradnji s Institucijom, realizuje literarni ili likovni konkurs koji prosljedi školama, a stručna komisija Zavoda izvrši izbor najuspješnijih radova. U izvještajnom periodu RPZ se angažovao i na promociji Međunarodnog dana bezbjednog interneta.

Saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite Institucija je ostvarila od samog početka svoga rada, a prema iskustvu Ombudsmana za djecu Fond ima urednu evidenciju o pitanjima ostvarivanja prava djece po različitim osnovama iz njegove nadležnosti, a godišnje pokazatelje analiziraju po različitim osnovama i potpuno su otvoreni za

saradnju. Saradnja se, između ostalog, već godinama realizuje i kroz projekat socijalizacije djece u Kumboru, koji se godinama uspješno odvija na zadovoljstvo i djece i njihovih roditelja. U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu i Fond dječije zaštite, u okviru svojih ovlaštenja radili su i na analizi Zakona o dječijoj zaštiti, te zajednički ocjenili, da ostvarivanje prava djeteta po osnovu Zakona o dječijoj zaštiti zahtijeva sveobuhvatnu analizu različitih resora, kako bi se na osnovu analize postojećih zakonskih rješenja i ocjene stvarnih efekata njihove primjene, osigurala najbolja zakonska rješenja u zaštiti prava i interesa djece.

U zaštiti prava i interesa djece, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, inspekcija ima izuzetno važnu ulogu. Institucija se i u izvještajnom periodu u jednom broju predmeta obraćala nadležnim inspekcijskim službama, najčešće Prosvjetnoj inspekciji. Posebnim izvještajem koji je Institucija dostavila inspektoratu 2013. ukazano je na brojne propuste u postupanju Prosvjetne inspekcije u pojedinačnim predmetima i naloženo preduzimanje mjera radi efikasnijeg djelovanja u zaštiti prava i interesa djece. U izvještajnom periodu došlo je do promjene u pristupu Prosvjetne inspekcije u vršenju nadzora, ali još uvijek ne na način na koji ih zakon obavezuje, a na šta se i ovim izvještajem ukazuje.

Gender centar je, već niz godina bio podrška Instituciji u realizaciji aktivnosti Mreže mladih savjetnika, koje se finansiraju iz sredstava FIGAP Programa, ali i drugim aktivnostima Institucije na edukaciji djece o njihovim pravima. Zaposleni u Gender centru, na organizovanim radionicama o pravima djeteta, manifestaciji povodom obilježavanja Dana djevojčica u IKT, dali su svoj doprinos razumijevanju rodne ravnopravnosti među djecom i mladima. Jedan broj prijava, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, Institucija je primila iz Gender centra, a najčešće se odnose na ostvarivanje prava djece u postupcima razvoda braka, ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, te vezano za nasilje u porodici, u kojima su djeca uvijek žrtve, direktnе ili indirektnе.

Ombudsman za djecu u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske, i u izvještajnom periodu, organizovao je obilježavanje Međunarodnog dana bezbjednog interneta, kako bi se ukazalo na sve prednosti i rizike kojima djeca mogu biti izložena na internetu, te potrebu održavanja ovog pitanja stalno aktuelnim i ukazivanja na obaveze i odgovornosti drugih subjekata zaštite u zaštiti djece i njihovih interesa.

Institucija od samog uspostavljanja insistira da o brojnim pitanjima dječijeg odrastanja struka treba da da svoj doprinos. Stoga je i u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Filozofskim fakultetom i Fakultetom političkih nauka u Banjaluci, Pravnim fakultetom, prije svega organizovanjem rasprava o određenim pitanjima kojima su oni uvijek dali svoj stručni doprinos. Svojim stručnim i argumentovanim pristupom, stručnjaci doprinose boljem razumijevanju prava djeteta, a u konačnom adekvatnijoj zaštiti djece u različitim oblastima. O svim pitanjima vezano za zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, stručnjaci su dali svoj doprinos i bili podrška Instituciji u izradi Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, Preporuka - Program prevencije nasilja nad djecom je sastavni dio školskog programa, Inicijativa za izmjene i dopune Krivičnog zakona.

Tokom 2015. godine Institucija je ostvarila saradnju i sa Agencijom za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske s ciljem zaštite djece u saobraćaju, a s posebnim naglaskom na potrebu stalne koordinisane saradnje brojnih subjekata. U organizaciji Ministarstva saobraćaja i veza i Agencije za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, pod pokroviteljstvom Savjeta za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, održana je IV Međunarodna konferencija pod nazivom „Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici“ čime se posebno dalo na značaju zaštiti prava i interesa djece u ovoj oblasti.

Svake godine Institucija, po različitim osnovama, ostvari saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Brojna pitanja ostvarivanja prava djece i posebno njihova zaštita zahtijevaju posebna stručna znanja, za koja su zaposleni u zdravstvenim ustanovama bili podrška Instituciji. Boravak djece u zdravstvenim ustanovama, sumnja na seksualno nasilje i zlostavljanje djeteta, djeca sa smetnjama u razvoju, zdravstveni problemi djeteta čiji su roditelji razvedeni, vakcinacija djece, djeca žrtve nasilja, samo su neka od pitanja, koja su zahtijevala i stručna znanja i profesionalno iskustvo, da bi se njihovim pravilnim razumijevanjem osigurao najbolji interes djeteta u konkretnim situacijama. Veoma profesionalan odnos u postupanju kako u pojedinačnim predmetima, tako i u ostvarivanju prava djece imala je JU Univerzitetska bolnica u Foči, Zavod „Dr Miroslav Zotović“, Zavod za zaštitu mentalnog zdravlja u Banjaluci, Klinika za dječije bolesti Univerzitetske bolnice Klinički centar Banjaluka, odjeli pedijatrije Opšte bolnice u Gradišći i Opšte bolnice u Prijedoru. Jedan broj prijava Instituciji su uputili zaposleni u zdravstvenim ustanovama ukazujući na povrede prava djeteta u konkretnim situacijama, ali i na potrebu sistemskih mjera radi zaštite djece i njihovih interesa.

I u izvještajnom periodu saradnja je nastavljena i sa Centrom besplatne pravne pomoći. Na inicijativu Ombudsmana za djecu, izmjenama i dopunama Porodičnog zakona utvrđeno je pravo djeteta na besplatnu pravnu pomoć u svim slučajevima izdržavanja. Kako se radi o pitanjima koja zahtijevaju pokretanje i vođenje odgovarajućih postupaka, a koja su u nadležnosti Centra, vrlo je važno da ova zakonska mogućnost bude prepoznata kod onih kojima je takva pomoć potrebna, i da isti dobiju potrebnu stručnu pomoć da bi djeca ostvarila pravo na izdržavanje.

Institucija je i ove godine sarađivala sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola koje su bile obuhvaćene planiranim aktivnostima Institucije vezano za edukaciju djece o njihovim pravima i promociju dječijeg znanja i stvaralaštva. Saradnja sa školama ostvarena je o pitanjima koja je Ombudsman za djecu pokrenuo po službenoj dužnosti, kako bi na osnovu stručnih znanja i dugogodišnjeg profesionalnog iskustva koje zaposleni u školi imaju, došli do najboljih normativnih rješenja u datim uslovima. Saradnja sa školama za Instituciju je posebno važna jer doprinosi boljem razumijevanju Konvencije o pravima djeteta i obavezama koje po tom osnovu imaju različiti resori, boljoj komunikaciji Institucije sa djecom i školama, prepoznavanju dobrih praksi koje škole imaju – rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, disciplinska odgovornost učenika, rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, učešće savjeta učenika i savjeta roditelja u radu škole, vannastavne aktivnosti u školi i sl.

Saradnja je nastavljena sa Muzejem Republike Srpske, koji je ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta na čemu njegova Pedagoška služba radi već deset godina i svake je godine sve vidljivija.

Fond zdravstvenog osiguranja, Omladinski savjet, jedan broj centara za socijalni rad i u izvještajnom periodu je ostvario saradnju sa Institucijom čime se kontinuirano povećava broj organizacija i institucija koje prepoznaju ulogu i značaj Ombudsmana za djecu i potrebu zajedničkog rada u cilju unapređenja položaja i zaštite djece u različitim oblastima.

Svake godine povećava se broj institucija koje se i prije preduzimanja potrebnih mjera u konkretnim situacijama obraćaju Instituciji za mišljenje i sugestije kako da postupe u konkretnim slučajevima.

Iako još uvijek postoje razlike u suštinskome pristupu i razumijevanju koncepta zaštite prava i interesa djece, nesporno je da je odnos nadležnih institucija i službi prema instituciji Ombudsmana za djecu sve bolji i kvalitetniji.

XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Zakonom o Ombudsmanu za djecu²⁶¹ utvrđeno je da Ombudsman za djecu obavještava javnost o stanju prava djeteta.

Obavještavanje javnosti ima za cilj ne samo da:

- doprinese rješavanju pojedinačnih slučajeva, već prije svega da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegovoj zaštiti,
- da ukaže na propuste u radu institucija i službi,
- ali i da pozove i djecu i roditelje i sve one koji rade sa djecom, ali i treća lica da blagovremeno prepoznaju i prijave svaki slučaj povrede prava djeteta,
- obavještavanje javnosti u funkciji je prevencije, sprečavanja budućih sličnih pojava, ali i edukacije, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

Zbog izuzetno važne uloge javnosti u funkcionisanju Institucije, kako u dijelu promocije prava djeteta tako i u dijelu obavještavanja javnosti o povredi prava djeteta u konkretnim situacijama, Institucija je koristila različite načine da bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti, prije svega, saradnjom sa medijima i otvorenosošću Institucije prema svim medijima i svim pitanjima dječijeg odrastanja.

Svojim angažovanjem, koje je sve izraženije u oblasti zaštite prava djeteta, mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Uzakujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazuju istovremeno i na slabosti onih dijelova u sistemu koji nisu odgovorili na potrebe djece, ali i postavljaju pitanja o određenim temama koje nisu bile predmet interesovanja nadležnih institucija kao što je npr. video nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama, uslovi i način njegovog uspostavljanja ili da li učenici i nastavnici mogu biti „prijatelji“ na Facebook-u.

Prema evidenciji, u 2015.godini Institucija je zaprimila 186 zahtjeva novinara, u 2014. godini broj zahtjeva novinara kojima se traži stav Institucije o različitim pitanjima dječijeg odrastanja, ostao je na nivou iz 2013.godine - 167.

Svako medijsko izvještavanje o djeci izaziva reakciju u smislu većeg obraćanja Instituciji, bilo podnošenjem novih prijava za iste ili slične probleme, ili traženjem dodatnih informacija za situacije u kojima se dijete nalazi. Jedan broj građana, kao i u prethodnoj godini, ali i jedan broj ustanova i institucija kontaktirao je Instituciju da izrazi svoju podršku i temi i način na koji se o njoj govori ili da jednostavno izrazi svoj stav i svoje iskustvo u zaštiti prava djeteta.

I u izvještajnom periodu, Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Ali, za značajan broj medijskog izvještavanja, upravo su izvještaji Institucije, preporuke i publikacije objavljene na sajtu, bili izvor za medijsko izvještavanje o ostvarivanju prava djece u različitim oblastima.

Istovremeno je izvještavanje medija o povredi prava djeteta bio osnov za postupanje Institucije i traženje odgovora od odgovorne strane o mjerama koje su preduzeli ili moraju preduzeti u zaštiti prava i interesa djeteta, kao što je zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja na području opštine Kalinovik-Trnovo.

²⁶¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

U izvještajnom periodu, Institucija je primila jedan broj prijava iz medija kojima se ukazuje na povredu prava djece. Prijave su se uglavnom odnosile na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, ali i neprimjerenim uslovima u kojima djeca odrastaju.

S obzirom da objašnjenja i komentari pojedinačnih slučajeva ugrožavanja prava djeteta traže specifična stručna znanja iz različitih oblasti, pedagoška, psihološka, sociološka i sl, to je Institucija upućivala i na druge subjekte čije znanje i iskustvo treba da doprinese kvalitetnijem informisanju javnosti o određenom problemu. Ali ne samo u tim situacijama, Institucija redovno poziva na aktivno učešće struke i stručnjaka različitih profila i njihovom većem angažovanju u javnosti.

Pored navedenog, u kontaktu sa nadležnim ustanovama i službama, prije svega sa školama i centrima za socijalni rad Ombudsman za djecu istima ukazuje na potrebu otvorenosti za saradnju sa medijima.

Institucija je, pored saradnje sa medijima, koristila i druge načine kako bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti.

Jedan od načina je i saradnja Institucije sa nevladinim organizacijama koje imaju dugogodišnje iskustvo u zaštiti prava djece.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, savjeti roditelja, saradnja sa Vladinim institucijama, ...), što je za Instituciju posebno važno.

Štampanje Godišnjeg izvještaja, njegovo objavljivanje na internet stranici Institucije i dostavljanje na brojne adrese, ima za cilj da najšira javnost bude upoznata ne samo sa aktivnostima Institucije u vezi sa ostvarivanjem i zaštitom prava djeteta u različitim oblastima, već sa onim pitanjima i problemima kojima se najčešće ukazuje da dovode do povrede prava djeteta.

Objavljivanje posebnih izvještaja Ombudsmana za djecu, ali i svih preporuka, mišljenja i inicijativa Institucije, objavljivanje različitih aktivnosti i saradnje sa djecom, ali i sa drugim institucijama i organizacijama, ima za cilj da najšira javnost bude upoznata sa aktivnostima Institucije.

Internet stranica institucije Ombudsmana za djecu prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera, već je i u funkciji edukacije njenih korisnika. Sadržaji na internet stranici www.djeca.rs.ba svakodnevno se ažuriraju i namijenjeni su prije svega djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima i najširoj javnosti. Zbog toga se na stranici objavljaju i pravni propisi, zakoni i njihove izmjene i dopune, pravilnici, strateški dokumenti, ali i radovi stručnjaka iz različitih oblasti. Na stranici su i odgovori na često postavljena pitanja Instituciji. Stalno povećanje broja posjetilaca, Instituciju obavezuje i na dodatne sadržaje, ali i preuzimanje dodatnih mjera kako bi ona odgovorila na potrebe korisnika.

Institucija će i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima ali i podsticati subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe, mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni, da radi unapređenja sistema dječije zaštite ostvare potrebnu saradnju sa medijima.

XVII OSTALE AKTIVNOSTI

Ombudsman za djecu je i u izještajnom periodu ostvario saradnju sa brojnim institucijama, nevladinim organizacijama i institucijama ombudsmana u okruženju. Brojna pitanja koja se odnose na usklađenost zakona sa zahtjevima Konvencije, postojeći normativni okvir, sistemska rješenja u ostvarivanju prava djece u različitim oblastima, dobre prakse, ali i slabosti pojedinih dijelova sistema, su samo neka od pitanja, koja su institucije i organizacije aktuelizovale u izještajnom period.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama:

Međunarodne konferencije

Zagreb	28 – 29.05.2015. Godišnja konferencija ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope pod nazivom „Prava djeteta - između interesa roditelja i dužnosti države”
Zagreb	29.05.2015. Ombudsman za djecu u posjeti Poliklinici za zaštitu djece grada Zagreba
Amsterdam	22 – 24.09.2015. Godišnja konferencija ENOC-a, tema „Nasilje nad djecom”
Osijek	28.10.2015. Tematski sastanak ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope na temu „Treći opcioni protokol-uloga ombudsmana za djecu”

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

Doboj	19.01.2015. „Pozovi druga” - radionica o inkluzivnom obrazovanju – OŠ „Sveti Sava”
Banja Luka	26.01.2015. „Stariji brat, starija sestra” – Dom omladine, Udruženje „Nova generacija” u partnerstvu sa JU Dječiji dom „Rada Vranješević”
Banja Luka	27.01.2015. Svetosavske svečanosti, dodjela nagrada najboljim učenicima osnovnih i srednjih škola – Grad Banja Luka
Bijeljina	21.02.2015. Radionica „Nasilje nad djecom”, „Lara” iz Bijeljine uz finansijsku podršku IN fondacije iz Banja Luke i Stichting iz Holandije
Sarajevo	05.03.2015. Konferencija „Djeca prije svega”: Mechanizmi zaštite u situacijama elementarnih nepogoda”, World Vision B&H, UNICEF i Save the Children
Banja Luka	16.03.2015. Okrugli sto: „Unapređenje sistema kazni i kaznene politike u Republici Srpskoj kada su u pitanju krivična djela protiv polnog integriteta sa akcentom na krivična djela polnog nasilja nad djecom” - Ministarstvo pravde
Banja Luka	21.03.2015. Obilježavanje Međunarodnog dana osoba s Daun sindromom, manifestacija „Prozor u naš svijet” - Dječiji edukativni centar „Svjetlice”

Banja Luka	30.03 – 02.04.2015. Obilježavanje Međunarodnog dana osoba s autizmom
Banja Luka	15.04.2015. „Osnovci svom gradu“ manifestacija povodom Dana Grada – Muzički paviljon „Staklenac“
Banja Luka	17.04.2015. Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo“- Mikrofin
Banja Luka	21.04.2015. Međunarodni dan djevojčica u IKT-u (Girls Day in ICT!) - Gender centar - Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske
Sarajevo	22.04.2015. Prva konferencija Platforme dijaloga „Dijalog – put ka budućnosti“
Banja Luka	24.04.2015. Treća BaLMUN konferencija – Banski dvor, Gimnazija Banja Luka
Banja Luka	30.04.2015. Prva predškolska biciklijada „Srndać Kup“ u organizaciji Udruženja privatnih predškolskih ustanova i Sportskim centrom Capriolo
Doboj	08.05.2015. Izložba učeničkih radova, povodom obilježavanja 600 godina od prvog pisanog pomena grada Doboja - u organizaciji Narodne biblioteke
Doboj	15.05.2015. Obilježavanje „Međunarodnog dana porodice“ i „Svjetskog dana Mukopolisaharidoze“ Grad Doboj
Banja Luka	15.05.2015. Javna rasprava o Nacrtu Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju – u organizaciji Ministarstva prosvjete i kulture
Banja Luka	16 -17.05.2015. Sajam za djecu i porodicu, Dvorana Borik – Media plus
Banja Luka	22.05.2015. Okrugli sto „Super tata“ - u organizaciji Perpetuum mobile i Gender centra Vlade Republike Srpske
Sarajevo	26.05.2015. Konferencija „Pravda za svako dijete“ - UNICEF
Banja Luka	27.05.2015. Okrugli sto na temu seksualnog nasilja nad djecom „Nasilje se tiče svih nas“ - Udruženje građana eTrafika
Foča	01.06.2015. Dječija manifestacija „Rastimo zajedno“- u organizaciji JU Dječijeg vrtića „Čika Jova Zmaj“ Foča
Doboj	03.06.2015. Izložba učeničkih radova „1000 tulipana za Holandiju“ - Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama Doboj i Osnovna škola „Vuk Stefanović Karadžić“
Doboj	05.06.2015. Stručni seminar „Saradnja stručnog tima s roditeljima djece sa posebnim potrebama i poteškoćama u razvoju u cilju optimalnog razvoja djeteta“- „Fondacija za djecu i mlade sa posebnim potrebama Doboj“, „Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama Doboj“ i „Mala kuća Doboj“
Banja Luka	10 – 11.06.2015. IV Simpozijum o bolestima zavisnosti sa međunarodnim učešćem „Multisektorski odgovor na bolesti zavisnosti sa međunarodnim učešćem“ - <i>Izazovi u tretmanu zavisnosti u savremenom društvu</i> - Udruženje građana

Banja Luka	„Viktorija“ u saradnji sa Komisijom za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Vlade Republike Srpske 15.06.2015.
Vlašić	Simpozijum „Očuvanje mentalnog zdravlja u zajednici nakon prirodnih katastrofa“ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Republički pedagoški zavod i Društvo psihologa Republike Srpske 17 – 18.06.2015.
Bijeljina	Seminar „Primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja zlostavljanja ili zanemarivanja djece“ - World Vision 22 - 23.06.2015.
Sarajevo	Konferencija „Ostvarivanje i zaštita ljudskih prava i sloboda kroz zakonodavni okvir, trenutno stanje i planovi institucija BiH u oblasti ljudskih prava“ - Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 26.06.2015.
Banja Luka	Konferencija „Rani rast i razvoj djece u Bosni i Hercegovini“ - Ministarstvo civilnih poslova BiH i UNICEF BiH 01.07.2015.
Kumbor	Prezentacija „Odgovor zdravstvenog sektora na rodno zasnovano nasilje“ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske 13 -15.08.2015.
Trebinje	Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ Javni Fond dječije zaštite 26 – 30.08.2015.
Banja Luka	Manifestacija „19. Susreti mladih Republike Srpske“ - Omladinski savjet Republike Srpske uz podršku Ministarstva porodice, omladine i sporta 31.08.2015.
Doboj	Završna priredba manifestacije „Kreativni avgust“ – Zdravo da ste 09.09.2015.
Doboj	Radionica „Konvencija o pravima djeteta i zakonski akti vezani za prava djeteta“ – Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama uz podršku organizacije World Vision-a 15.09.2015.
Iličić	Radionica „Uredan govorno jezički razvoj od rođenja do polaska u školu“- World Vision i Udruženje za djecu sa posebnim potrebama 14 – 16.09.2015.
Doboj	Inicijalni sastanak Odbora za dobrobit djece - World Vision 16.09.2015.
Banja Luka	Predavanje „Akt o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom u Sjedinjenim Američkim Državama“ - „Američkog kutka“ i Ambasada SAD-a u Bosni i Hercegovini 18.09.2015.
Teslić	Otvorenje Servis centra „Dajte nam šansu – Svjetlice“ 17 -20.09.2015.
Banja Luka	Seminar „Jačanje institucionalnih kapaciteta za unapređenje psihosocijalne podrške djeci i maloljetnicima u krivičnom postupku, sa ciljem unapređenja profesionalnih sposobnosti u zaštiti mentalnog zdravlja djece i maloljetnika u krivičnom postupku“- Društvo psihologa Republike Srpske, uz podršku UNICEF-a BiH 8.10.2015. Obilježavanje Dječije nedjelje u područnoj OŠ „Miroslav Antić“ Pervan

Banja Luka	29-30.10.2015.	IV Međunarodna konferencija pod nazivom „Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici“ Ministarstvo saobraćaja i veza i Agencije za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, pod pokroviteljstvom Savjeta za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske
Sarajevo	11-13.11.2015.	Konferencija „Očinstvo i ravnopravno angažovanje očeva u roditeljstvu na Balkanu: praksa, politike i istraživanja“- CARE International
Banja Luka	11-13.11.2015.	IX Konferencija Mreže savjeta učenika Republike Srpske (mRESURS) – Omladinskog komunikativnog centra, Ministarstva porodice, omladine i sporta Republike Srpske
Banja Luka	20.11.2015.	Banja Luka, OŠ „Jovan Cvijić“ - Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana prava djeteta
Banja Luka	20.11.2015.	„Svjetski dan djeteta“ Muzej Republike Srpske
Foča	27.11.2015.	„Jačanje kapaciteta Centra za rani rast i razvoj“, JU vrtić „Čika Jova Zmaj“
Banja Luka, Sarajevo, Bijeljina,	decembar 2015.	Radionice sa fokusom na postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom i u kontaktu sa zakonom- UNICEF
Doboj	4.12.2015.	Manifestacija „Dani inkluzivnog obrazovanja“, OŠ „V. Stefanović Karadžić“
Doboj	9.12.2015.	Interaktivna predstava „Gusari i princeze“ predškolske ustanove
Banja Luka	10.12.2015.	Međunarodni dan ljudskih prava „Izbjeglica ili migrant – pravilan naziv je bitan“ – Banjalučki centar za ljudska prava
Banja Luka	10.12.2015.	Konferencija „Femicid kao oblik rodno zasnovanog nasilja“ – Gender centar Vlade Republike Srpske
Zenica	17-18.12.2015.	Pravda za svako dijete, radionica „Djeca u riziku i djeca u kontaktu sa zakonom: Izazov interdisciplinarnog pristupa“ - UNICEF

Institucija je organizovala:

Banja Luka	10.02.2015.	Obilježavanje Međunarodnog dana bezbjednog interneta „Stvorimo bolji internet zajedno“ – u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo u OŠ „Borisav Stanković“
Borja	24 – 26 april. 2015.	Trening seminar mladih savjetnika/savjetnica „Moje pravo na obrazovanje“ - u saradnji sa Gender centrom
Banja Luka	03.06.2015.	Obilježavanje Međunarodnog dana djece žrtava nasilja, okrugli sto „Pravo djeteta na zaštitu od nasilja“- u saradnji sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta
Ljubačevo	02.07.2015.	Trening seminar „Razvoj životnih vještina“- u saradnji sa World Vision

Borja	06.07.2015.
Banja Luka	Trening seminar „Razvoj životnih vještina” - u saradnji sa World Vision 05.10.2015.
Foča	Edukativno-kreativna radionica „Srećna djeca - srećni ljudi” i izložba likovnih radova „Iz porodičnog albuma” u Muzeju Republike Srpske – Ombudsman za djecu u saradnji sa Muzejom 05.10.2015.
Foča	Druženje mladih savjetnika ombudsmana za djecu sa mališanima JU Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj” 06.10.2015.
Doboј	„Porodica naša snaga” - tematsko druženje sa Savjetom učenika SŠC „Foča” 06.10.2015.
Doboј	Posjeta djeci predškolskog uzrasta koja nisu obuhvaćena institucionalnim vaspitanjem u inkluzivnom dječijem kutku u Doboju. 07.10.2015.
Doboј	Okrugli sto „Položaj djece i roditelja u porodicama sa četvero i više djece” u saradnji sa Udruženjem građana „Budućnost 4+” 08.10.2015.
Doboј	Likovna radionica „Moje pravo na igru” s osvrtom na korišćenje inkluzivnog igrališta OŠ „Vuk Stefanović Karadžić” 09.10.2015.
Banja Luka	Radionica izrade plakata „Imam pravo na obrazovanje” (vršnjačka edukacija s ciljem podsticanja romske djece da se uključe u obrazovni sistem) OŠ „Vuk Karadžić” 09.10.2015.
Kotor Varoš	Radionica „Imam pravo na igru” - u saradnji sa Muzejem Republike Srpske uz učešće mladih savjetnika ombudsmana za djecu, Dječiji dom „Rada Vranješević” 23.09.2015.
Banja Luka	Trening seminar „Zdravi životni stilovi” u saradnji sa World Vision 22.10.2015.
Doboј	Okrugli sto „Ciljevi obrazovanja i disciplinska odgovornost učenika” 17.11. 2015.
Foča	Okrugli sto „Pravo na obrazovanje djece sa poteškoćama u razvoju – podrška asistenata” 19.11.2015.
	Okrugli sto „Posljedice nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja na razvoj i odrastanje djeteta - pravo na podršku i pomoć”

Publikacije

U 2015. godini Institucija je štampala:

1. Konvencija o pravima djeteta na jeziku prilagođenom djeci
2. Djeca na internetu
3. Mreža mladih savjetnika – letak
4. Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece
5. Opšti komentar UN Komiteta za prava djeteta br. 14. (2013)
 - o pravu djeteta da se prvenstveno vodi računa o njegovim najboljim interesima (čl. 3, stav 1.)

XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA

Red. broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
I	411111	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	651.953,37
	411100	Rashodi za bruto plate	648.253,41
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	340.616,45
2	4111-13	Rashodi za platu za vrijeme bolovanja koja se ne refundiraju	6.203,63
3	4111-21	Rashodi za naknade plata za porodiljska odsustva koja se refundiraju	13.403,89
4	4111-22	Rashodi za naknade plata za vrijeme bolovanja koja se refundiraju	0,00
5	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	35.232,80
6	4111-91	Rashodi za poreze na platu	38.873,02
7	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	126.413,54
8	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	66.485,95
9	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	11.300,37
10	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	9.723,76
	411200	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	3.699,96
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	2.867,96
2	4112-34	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	832,00
II	412111	Rashodi po osnovu zakupa	38.215,80
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	38.215,80
III	412200	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	24.390,46
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	2.859,20
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanje	7.716,94
3	4122-21	Rashodi za usluge vodovoda i kanalizacije	710,83
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	709,08
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	25,00
6	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	1.838,34
7	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksnog telefona	3.485,57
8	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	1.922,91
9	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	1.572,05
10	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1.446,70
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2.103,84
IV	412300	Rashodi za režijski materijal	2.919,94
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	306,34
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	339,89
3	4123-13	Rashodi za registratore, fascikle i omote	86,72
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	170,89
7	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	821,68
8	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	398,42
9	4123-32	Rashodi za službena glasila	501,00
10	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295,00
V	412500	Rashodi za tekuće održavanje	2.425,41
		Rashodi za ostale usluge i materijal za tekuće popravke i održavanje zgrada	0,00
1	4125-18	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	760,74
3	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	965,62
4	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	478,30
5	4125-34	Rashodi za tekuće održavanje grijne, rashladne i zaš. opreme	0,00
6	4125-91	Rashodi za ostalo tekuće održavanje	220,75

VI	412600	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	8.992,93
1	4126-11	Rashodi po osnovu dnevnic za službena putovanja u zemlji	1.140,00
2	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	719,10
3	4126-13	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u zemlji	0,00
4	4126-14	Rashodi po osnovu prevoza ličnim vozilima na službenim putovanjima u zemlji	0,00
5	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	76,69
6	4126-21	Rashodi po osnovu dnevnic za službena putovanja u inostranstvu	1.084,71
7	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostranstvu	2.128,71
8	4126-23	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u inostranstvu	522,75
9	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	298,83
10	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	3.022,14
VII	412700	Rashodi za stručne usluge	2.873,75
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	820,34
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	468,88
3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	918,45
4	4127-32	Rashodi za usluge objavljivanja tendera, oglasa i informativnih tekstova	0,00
5	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja	0,00
6	4127-73	Rashodi za usluge održavanja licenci	666,08
VIII	412900	Ostali nepomenuti rashodi	12.313,36
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	883,00
2	4129-37	Rashodi za bruto naknade po ugovoru o djelu	0,00
3	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	463,48
4	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	728,08
5	4129-44	Rashodi za poklone-novogodišnji paketići	294,28
6	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1.289,60
7	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	545,06
8	4129-79	Rashodi po osnovu posebnog doprinosa za solidarnost na teret poslodavca	5.434,20
9	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2.151,41
10	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	524,25
511000	Izdaci za nefinansijsku imovinu	997,63	
511300	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	357,79	
516100	Izdaci za zalihe materijala, robe sitnog inventara, ambalaže i sl.	639,84	
1	ODOBREN REBALANS BUDŽETA ZA 2015.GODINU	743.200,00	
	DODATNO ODOBRENA SREDSTVA ZA 2015.GODINU	2.380,00	
	UKUPNO RASPOLOŽIVA SREDSTVA ZA 2015.GODINU	745.580,00	
2	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2015.GODINI	745.082,65	
3	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA	497,35	

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2015. GODINI

Transfери за tekuće grantove u zemlji (FIGAP program)	1968,79
Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji	1300,00
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI	3268,79

XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2016. GODINU

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlaštenjem da prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj sa Ustavom Republike Srpske, te zahtjevima i principima UN Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, Ombudsman za djecu će, u 2016. godini:

- Institucija će kao i u prethodnom periodu pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima aktivno učestvovati u donošenju istih, posebno u dijelu najavljenih izmjena Krivičnog zakona, te novog Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju.
- Institucija će nastaviti aktivnosti na praćenju primjene Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, i dodatno insistirati na obavezama nadležnih ministarstava definisanih Protokolom, između ostalog, vođenje odgovarajućih evidencijskih i izrada godišnjeg izvještaja.
- Institucija će nastaviti aktivnosti na praćenju primjene Protokola o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu i dodatno insistirati na obavezi resornog ministarstva na izradi godišnjeg izvještaja o prisutnosti vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu.
- Institucija će, insistirati na pokrenutoj inicijativi i da programi prevencije zaštite zdravlja učenika (alkohol, duvan, reproduktivno zdravlje, težina školske torbe, zdrava ishrana i zdravi stilovi života) budu dio obrazovnog sistema i obavezni delovi školskog programa.
- Institucija će posebno ukazati na kategoriju talentovane i nadarene djece kojima nije obezbijeđena potrebna podrška i pomoći niti u dijelu njihovog prepoznavanja kako je to zakonom uređeno.
- Institucija će posebno ukazati na potpuno nevidljivu kategoriju djece-djeca čiji su roditelji u zatvoru, koji su i sami kažnjeni, po raznim osnovama, iako ničim nisu doprinijeli situaciji u kojoj su se našli.
- Pravo djece na igru i slobodno vrijeme i posebno igrališta namijenjena djeci, samo je jedno od prava djece koje nije prepoznato na odgovarajući način.
- Institucija će, radi otklanjanja postupanja koja dovode do povrede prava djece, a vezano za problem vaspitno-disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu, u postojećem normativnom okviru i ulozi inspekcije, insistirati da se pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu uredi na jedinstven način.
- Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnosioca žalbe.
- Institucija će, kao i u prethodnim godinama, radi unapređenja položaja djece u određenim oblastima, postupati i na vlastitu inicijativu.
- Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava, ali i njihovim obavezama i odgovornostima.

- Institucija će nastaviti saradnju sa savjetima učenika osnovnih škola, te Mrežom savjeta učenika srednjih škola, aktuelizujući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.
- Mreži mladih savjetnika i djeci i mladima koji su zainteresovani da rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se svakodnevno susreću, Institucija će omogućiti angažovanje u svojim aktivnostima kako bi mogli iznijeti svoje mišljenje i dati svoj doprinos u rješavanju brojnih tema i problema koje će i sami i zajedno sa Institucijom pokretati.
- Kao i u prethodnom periodu, Institucija će u okviru Projekta socijalizacija djece preduzeti dodatne mjere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.
- I u narednoj godini Institucija će posvetiti dužnu pažnju obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, i svih drugih značajnih datuma, prije svega, zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih, i institucija i pojedinaca, u zaštiti djece i njihovih interesa.
- Institucija će, u cilju obavljanja javnosti o stanju prava djeteta i aktivnostima Institucije, i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati subjekte zaštite da takvu saradnju ostvare, te da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe i mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni.
- Saradnja sa nevladinim organizacijama nastaviće se o svim pitanjima u kojima se zajedničkim angažovanjem može ostvariti bolji rezultat, posebno, vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.
- Kao punopravna članica ENOC-a i CRONSEE, Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja i aktivno doprinositi unapređenju rada ovih asocijacija.